

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TARİH PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SÖZLÜ TARİH YÖNTEMİ VE ELEŞTİRİSİ. ÖRNEK OLAY: 1978-1989
BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ**

**BUKET AKMAN
217B8001**

**TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDULLAH TEYFUR ERDOĞDU**

2024

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TARİH PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÖZLÜ TARİH YÖNTEMİ VE ELEŞTİRİSİ. ÖRNEK OLAY: 1978-1989
BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ

BUKET AKMAN
217B8001
ORCID NO: 0009-0009-2432-8522

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDULLAH TEYFUR ERDOĞDU

ARALIK 2024

Buket AKMAN tarafından hazırlanan “Sözlü Tarih Yöntemi ve Eleştirisi. Örnek Olay:1978-1989 Bulgaristan Göçmenleri” başlıklı çalışma, 30/12/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunmuş ve jürimiz tarafından İnsan ve Toplum Bilimleri Ana Bilim Dalı Tarih Programında **YÜKSEK LİSANS** tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman

İmza

Dr. Öğr. Üyesi A. Teyfur ERDOĞDU

.....

Jüri Üyeleri

İmza

Prof. Dr. Ali SATAN

.....

Prof. Dr. Ercan KARAKOÇ

.....

ÖZET

SÖZLÜ TARİH YÖNTEMİ VE ELEŞTİRİSİ. ÖRNEK OLAY: 1978-1989 BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ

Sözlü tarih, kişilerin anılarından faydalanarak geçmişteki insanı, siyasi, iktisadi, toplumsal olayları, değişimi ve sürekliliği aydınlatmaya çalışan bir yöntemdir. Söz, uzun müddet araştırmacıların ilk başvuru kaynağı olmuştur.

Uluslar savaşlarını, kuruluşlarını, yıkılışlarını, göçlerini yani yaşadıkları mühim olayları olağanüstü ögeler ile bezeyip, nesilden nesile sözler ile yaymışlardır. Buna destan veya mit demişlerdir.

İlk tarihçi olarak kabul edilen Heredot, sonrasında Thukydides araştırmalarında görüşmeleri kullanmıştır. Orta Çağ Avrupası'nda kaleme alınan eserlerde, Osmanlı Devleti vakanüvisleri, oluşturdukları kaynaklarda sözden faydalanmışlardır.

Aydınlanma Çağı ve Pozitivizm (olguculuk) düşüncesinin ortaya çıkmasıyla, bilime bakış açısı değişmiştir. Deney ve gözlem yöntemi ön plana çıkmış, tarih bilimi de bundan etkilenmiştir. Belge kavramı ortaya çıkmış ve tarih araştırmacıları belgenin gözle görülür olmasını şart koşmuştur. Bu da onları yazılı belgelere yöneltmiştir. Bunun yanında matbaanın yaygınlaşması yazılı belgelere ulaşmayı kolaylaştırmıştır. Böylece araştırmacılar sözü kullanmayı bırakmışlardır. Tarih yazımında bu, Klasik Historisizm olarak adlandırılır. Sözü geri kalış süreci II. Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir.

II. Dünya Savaşı'nda yazılı belgelerin yok edilmesi, ses kayıt cihazının yaygınlaşması, Klasik Historisizm görüşünün sadece siyasi olaylara odaklanması ve bunun eleştirilmesi, araştırmacıların yeni konu arayışları ve Annales Ekolü'nün toplumcu bakış açısı ile söz tekrar kullanılmaya başlanmıştır.

Sözü bilimsel bir yöntem olarak ortaya çıkmasında, Amerika ve İngiltere'nin etkisi büyüktür. İngiltere'de toplum bilimci Paul Thompson'ın ortaya koyduğu sıradan insanı öne alarak geçmişi aydınlatmayı hedefleyen aşağıdan tarih anlayışı, sözlü tarih yönteminin savunucusu olmuştur. Bu noktadan sonra "Sözlü tarih bilimsel araştırmalarda kullanılmalı mı?" sorusu ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Geleneksel tarih yazımı, başta hafıza ve öznellik olmak üzere sorunlarını örnek göstererek sözlü tarih yöntemine şiddetle karşı çıkmıştır. Aşağıdan tarih anlayışı ise yazılı kaynaklara karşı çıkmamakla birlikte abartılı bir savunma ile sözlü tarih yönteminin araştırmalarda tek başına yeterli olabileceğini belirtmiştir. Günümüzde sözlü tarih çalışmaları artmakla beraber faydaları, sorunları, güvenilirliği ile ilgili tartışmalar devam etmektedir.

1978- 1989 Bulgaristan göçmenleri konusuna baktığımızda ise Bulgarların beş yüz sene Osmanlı hakimiyetinde dini, iktisadi, kültürel benliklerini koruyarak yaşadıklarını ancak 1878 yılında bağımsızlık elde ettiklerinde aynı özgürlüğü hakimiyeti altında yaşayan Türklere tanımadıklarını görmekteyiz. Bulgaristan'ın

baskıları ve tutarsız politikaları göçlerle sonuçlanmıştır. Bu süreçte Türkiye, Bulgaristan, göçmenler ve halk zor durumda kalmıştır. Özellikle Bulgaristan, uyguladığı asimilasyon siyasetiyle uluslararası camiada tepkiyle karşılanmıştır. 1989 göçü sonrasında ise iktisadi, eğitim, sağlık, yönetim sistemleri çökmüştür.

Bu çalışmanın amacı 1978-1989 Bulgaristan göçmenleri örneğinden faydalanarak sözlü tarih yönteminin tarih bilimine ne kadar katkı sağlayabileceğini görmektir.

Anahtar Kelimeler: Sözlü tarih yöntemi, Bulgaristan göçmenleri, Fayda, Sorun.

ABSTRACT

ORAL HISTORY METHOD AND CRITICISM: CASE STUDY 1978-1989 IMMIGRANTS FROM BULGARIA

Oral history, is a method that tries to shed light on past human, political, economic, social events, change and continuity by using the memories of individuals. Words have been the first source of reference for researchers for a long time.

Nations have adorned their wars, establishments, collapses, migrations, and all other important events they have experienced with extraordinary elements and spread them from generation to generation with words. They called this an epic or myth.

Herodotus, who is considered the first historian, and later Thukydides used interviews in their research. In the works written in Middle Age Europe and Ottoman State chroniclers used words in the sources they created.

The Age of Enlightenment and the emergence of positivism changed the perspective on science. The experiment and observation method came to the fore, and the science of history was also affected by this. The concept of document emerged and history researchers required the document to be visible. This directed them towards written documents. In addition, the widespread use of the printing press made it easier to access written documents. Thus, researchers stopped using the word. In history writing, this is called Classical Historicism. The process of the using words decline continued until World War II.

The word began to be used again after the destruction of written documents during World War II, the widespread use of voice recorders, the criticism of the Classical Historicism view for focusing only on political events, researchers search for new subjects, and the socialist perspective of the Annales School.

America and England had a great influence on the emergence of the word as a scientific method. In England, the understanding of history from below, which aimed to shed light on the past by putting the ordinary person first, put forward by social scientist Paul Thompson, became the advocate of the oral history method. After this point, the question "Should oral history be used in scientific research?" arose. Researchers put forward different views. Traditional historiography strongly opposed the oral history method by giving examples of its problems, especially memory and subjectivity. The understanding of history from below, on the other hand, did not completely oppose written sources, but stated with an exaggerated defense that the oral history method alone could be sufficient in research. Although oral history studies are increasing today, discussions about their benefits, problems and reliability continue.

When we look at the issue of 1978-1989 Bulgarian immigrants, we see that the Bulgarians lived under Ottoman rule for five hundred years, preserving their religious, economic and cultural identities, but when they gained independence in 1878, they did

not grant the same freedom to the Turks living under their rule. Bulgaria's pressures and inconsistent policies resulted in migrations. During this process, Turkey, Bulgaria, the immigrants and the people were in a difficult situation. Especially Bulgaria has faced international criticism for its assimilation policies. Following the 1989 migration, its economic, educational, healthcare, and administrative systems collapsed.

The aim of this study is to see how much the oral history method can contribute to the science of history by using the example of the Bulgarian immigrants of 1978-1989.

Keywords: Oral history method, Bulgarian immigrants, Benefit, Problem.

ÖN SÖZ

Çalışmanın hikayesi, tarih yazımına duyduğum ilgiyle başlamıştı. Geçmişte yaşanan olayları pek çok araştırmacı merak etmekte ve incelemekteydi. Ancak olayların kurgulanması, belgelerin işlenmesi bir o kadar önemliydi. Bu yüzden tarih yazımı alanına bir katkı yapmak istedim. Tez danışmanım Teyfur Erdoğan'ın yönlendirmesi ile sözlü tarih yöntemine odaklandım. Konusal ve yöntemsel bağlamda birçok çalışma vardı. Ancak sözlü tarih yönteminin sorun ve faydalarına odaklanan bir tarih araştırması yapılmamıştı. Biz de 1978-1989 Bulgaristan göçmenleri konusundan faydalanarak sözlü tarih yöntemini değerlendirmeyi amaçladık.

Çalışmamızın sınırını 1978-1989 olarak belirledik. Böylece 1984-1989 sürecine giden yolu net bir şekilde görebilecektik. Aynı zamanda 1978 ve 1989 göçmenleriyle görüşmeler yapacağımızdan yaş- hafıza sorunu, geçen zaman- hafıza ilişkisi ile ilgili daha sağlıklı bilgiler edinecektik.

1978-1989 Bulgaristan göçmenleri konusuna sözlü tarih yöntemi ile baktığımızda ise önemli bilgiler edindik. Bulgaristan, Türklerin neler yaptığını, nasıl yaşadıklarını adeta kapalı bir kutu içinde saklamaktaydı. Türkiye'deki yazılı kaynaklara baktığımızda yapabildiğimiz çıkarım sadece baskıydı. Bunun yanında, yaptığımız görüşmelerde görmekteyiz ki Bulgaristan'da halkın yaşamaya çalıştığı bir hayat var. Evleri, çocukları, geçim sağlama telaşları, komşuluk ilişkileri. Bu anlamda sözlü tarih yöntemi bize farklı bir bakış açısı sundu. Bulgaristan'ın kapalı kutusunun içinden Türkiye'nin öne çıkardığı karamsar havanın dışında bilgiler ortaya çıktı.

Kısacası hem tarih biliminden kaynaklanan hem de görüşme esnasında, görüşme süreci ve sonrasında yaşanan sorunlardan ayıklamalar yaparak bilgiler elde etmeye çalıştık. Yazılı ve sözlü kaynaklara, anlatılanlar arasındaki tutarlılığa bakarak sözlü tarih yönteminin toplumsal tarih alanına mühim katkılar sağlayacağını gördük. Kişilerin anlattıkları satır arasındakileri görmemizi sağladı. Okulda, işte yaşanan ayrımcılıkları, Türkiye'ye gelme ümidi ve yaşanan hayal kırıklıkları... Bunun yanında siyasal olaylara insan gözü ile bakmamızı sağladı. Ancak siyasal olaylarda sözlü tarih yöntemi tek başına yeterli olmayacaktır. Bu yüzden yazılı veya sözlü kaynak ayrımı yapmak yerine ulaşılabilen tüm kaynakları değerlendirmeye gayret etmek yerinde olacaktır. Böylece yazılı kaynaklardan doğan boşluğu söz tamamlarken, sözlü tarih yöntemi ile ulaşılamayan bilgilerde yazılı kaynaklardan yardım alınabilecektir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında birçok emeği olan danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Teyfur Erdoğan'ya, bilgi ve birikimleri ile çalışmama katkı sağlayan sayın Prof. Dr. Ali Satan hocam ve sayın Prof. Dr. Ercan Karakoç hocama teşekkür ederim.

Bilgilerini, yardımlarını esirgemeyen Güneşli Balkan Türkleri Dayanışma Derneği Başkanı Kazım Köroğlu'na, derneğin kurucularından İsmet Mıstın'a ve çalışmama destek olan Bulgaristan göçmenlerine teşekkür ederim.

Ayrıca tüm süreci benimle yaşayan kimi zaman onunla geçireceğim vakitlerden feragat ettiğim canım oğlum Muhammed Alparslan Akman'a desteği ve anlayışı için sevgili eşim Mustafa Akman'a, annem Emel Baysal ve babam Hasan Baysal'a teşekkür ederim.

Buket AKMAN

Aralık, 2024; İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLOLAR LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	2
1.2. Çalışmanın Yöntemi.....	3
1.3. Literatür Değerlendirmesi	7
2. SÖZLÜ TARİH YÖNTEMİ	11
2.1. Sözlü Tarihin Tanımı	11
2.2. Sözlün Öyküsü	13
2.2.1. Sözlün Hakimiyeti.....	13
2.2.2. Klasik Tarihçilik ve Sözlü Tarih	13
2.2.3. Yöntem Olarak Sözlü Tarih	13
2.3. Dünya’da Sözlü Tarih	15
2.3.1. İngiltere	15
2.3.2. Amerika.....	16
2.4. Türkiye’de Sözlü Tarih	17
2.5. Sözlü Tarih Yöntemi	18
2.5.1. Hazırlık.....	18
2.5.2. Ön Görüşme	19
2.5.3. Esas Görüşmeye Hazırlık	20
2.5.4. Görüşme	20
2.5.5. Çözüm	21
2.5.6. Arşiv.....	21
2.6. Sözlü Tarih Yönteminin Sunduğu İmkanlar	22
2.6.1. Yeni Kaynak İmkânı Sunar.....	22
2.6.2. İnsanı, İnsan ile Yazmak.	22

2.6.3. Disiplinler Arası Çalışmalara Katkıda Bulunur.	23
2.6.4. Satır Aralarında Olanları Görünür Kılar.	23
2.6.5. İnsanların Erişebileceği Mekân ve Cemaat Duygusu Verir.	24
2.6.6. Halkın Tarih Bilincinin Ölçülmesini Sağlar.	24
2.6.7. Aile Tarihi Alanına Destek Sağlar.	24
2.6.8. Karşı Tarihin Yazımına Destek Sağlar.	25
2.6.9. Çeşitli Bakış Açıları Sunar.	25
2.6.10. Eğitim Kurumlarında Kullanılabilir.	25
2.7. Sözlü Tarihin Bazı Sorunları ve Çözüm Önerileri.	26
2.7.1. Araştırmacıdan Kaynaklı Sorunlar.	27
2.7.1.1. Tarafsızlık.	27
2.7.1.2. Yeterince Hazırlıklı Olmamak.	27
2.7.1.3. Görüşme Süresini Yönetememek.	27
2.7.1.4. Denetim Sorunu.	27
2.7.1.5. Kişiyi Teşvik Etme.	28
2.7.1.6. “Sonrasını Bilme” Sorunu.	28
2.7.2. Aktarıcıdan Kaynaklı Sorunlar.	29
2.7.2.1. Hafıza Sorunları.	29
2.7.2.2. Öznellik Sorunu.	29
2.7.2.3. Deneyim Etkisi.	30
2.7.2.4. Herhangi Bir Sebepden Bilerek Yanlış Bilgi Verme.	30
2.7.2.5. Geçmiş Sevgisi.	30
2.7.2.6. Anakronizm Sorunu.	31
2.7.3. Ortamdan Kaynaklanan Sorunlar.	31
2.7.4. Sözlü Tarihe Karşı Karamsar Bakış.	31
2.7.5. Eğitim Eksikliği.	32
2.7.6. Maddi Sorunlar.	32
3. BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ (1978-1989).	33
3.1. Bulgarların Tarih Sahnesine Çıkışı.	33
3.2. Osmanlı Hakimiyetinde Bulgaristan.	33
3.3. Bulgarların Osmanlı Devleti’nden Ayrılması.	35
3.4. Bulgaristan Hâkimiyetinde Türk Halkı.	38
3.5. Yakın Akraba Göçü: 1978 Bulgaristan Göçmenleri.	43
3.5.1. Bulgaristan’daki Yaşam.	43
3.5.1.1. Dini Yaşam.	44

3.5.1.2. Bulgaristan Türklerinin Dönem Siyaseti ile İlgili Görüşleri.....	48
3.5.1.3. Bulgaristan Türklerinin İktisadi Hayatı	52
3.5.1.4. 1978 Bulgaristan Göçmenlerinin Anlatımlarına Göre Bulgaristan’da Sağlık	56
3.5.1.5. Bulgaristan’da Türklerin Eğitim Hayatı.....	59
3.5.1.6. Bulgaristan Türklerinin Kültürel Hayatı	66
3.5.2. Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göç.....	68
3.5.3. Türkiye’ye Uyum Süreci.....	74
3.6. 1989 Göçmenleri	83
3.6.1. 1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Yaşamı	83
3.6.1.1. Bulgaristan’da Asimilasyon Siyaseti	84
3.6.1.2. 1989 Göçmenleri ve Dini Asimilasyon.....	87
3.6.1.3. Kültürel Asimilasyon	92
3.6.1.4. 1984-1989 Bulgaristan’da Eğitim	98
3.6.1.5. 1984-1989 Bulgaristan’da İktisadi Hayat	100
3.6.2. 1989 Göçü	102
3.6.3. 1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Uyum Sorunları	109
4. SÜREÇ VE DEĞERLENDİRMELER.....	116
4.1. 1978 Bulgaristan Göçmenleri Görüşmelerin Değerlendirilmesi.....	116
4.1.1. Osman A. Görüşmesinin Değerlendirilmesi	116
4.1.2. Hacer A. Görüşmesinin Değerlendirilmesi	121
4.1.3. Adile H. Görüşmesinin Değerlendirilmesi.....	125
4.1.4. Emine Şadiman K. Görüşmesinin Değerlendirmesi	128
4.1.5. Hoşgün G. Görüşmesinin Değerlendirilmesi	131
4.1.6. Cavidan Ş. Görüşmesinin Değerlendirilmesi.....	133
4.1.7. Selim Ç. Görüşmesinin Değerlendirmesi.....	135
4.1.8. Gülsüm Ç. Görüşmesinin Değerlendirilmesi	137
4.1.9. Fatma K. Görüşmesinin Değerlendirmesi.....	139
4.1.10. Selahaddin Ç. Görüşmesinin Değerlendirilmesi	141
4.1.11. İsmet M. Görüşmesinin Değerlendirilmesi	143
4.2. 1989 Bulgaristan Göçmenleriyle Görüşmelerin Değerlendirilmesi.....	146
4.2.1. Emine Ş. Görüşmesinin Değerlendirmesi	146
4.2.2. Selvinaz A. Görüşmesinin Değerlendirilmesi.....	149
4.2.3. Esmâ K. Görüşmesinin Değerlendirmesi	151
4.2.4. Gülşen G. Görüşmesinin Değerlendirmesi	153

4.2.5. Neşe Ö. Görüşmesinin Değerlendirmesi.....	154
4.2.6. Hasan Ö. Görüşmesinin Değerlendirilmesi	157
4.2.7. Özden H. Görüşmesinin Değerlendirilmesi	158
4.2.8. Kazım K. Görüşmesinin Değerlendirilmesi	161
4.2.9. Emine U. Görüşmesinin Değerlendirilmesi	163
4.2.10. Mediha B. Görüşmesinin Değerlendirilmesi	165
4.2.11. Keriman C. Görüşmesinin Değerlendirilmesi.....	166
5.GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	168
KAYNAKÇA.....	174
EKLER.....	179

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Bulgaristan Göçmenleri Genel Bilgiler	7
Tablo 2. 1978 Bulgaristan Göçmenlerinin, Anne ve Babalarının Meslekleri.....	54
Tablo 3. 1978 Göçmenleri ve Göç Ettiği Şehirler-Köyler	72
Tablo 4. 1978 Bulgaristan Göçmenlerinin, Anne ve Babalarının Türkiye’deki Meslekleri.....	76
Tablo 5. 1978 Bulgaristan Göçmenleri Eğitim Bilgileri.....	78
Tablo 6. 1989 Bulgaristan Göçmenlerinin, Anne ve Babalarının Meslek Bilgileri.	100
Tablo 7. 1989 Bulgaristan Göçmenleri ve Göç Ettikleri Yerler	107
Tablo 8. 1989 Göçmenlerinin Yerleştiği Şehirler ve Kişi Sayıları	109
Tablo 9. 1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Türkiye’deki Meslekleri	111
Tablo 10. 1989 Bulgaristan Göçmenleri Eğitim Bilgileri.....	112

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Katılımcıların Cinsiyeti.....	4
Şekil 2. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	5
Şekil 3. Katılımcıların Göç Ettiği Yıllar	6
Şekil 4. Bulgaristan-Filibe-Ustina Köyü Kreşte Öğretmen ve Öğrenciler.	22
Şekil 5. Bulgaristan’da Müslüman cenaze töreni.....	47
Şekil 6. Bulgaristan’da Müslüman cenaze töreni.....	47
Şekil 7. Katılımcıların Bulgaristan’daki Meslekleri	53
Şekil 8. Katılımcıların Annelerinin Meslekleri.....	54
Şekil 9. Katılımcıların Babalarının Meslekleri	55
Şekil 10. TKZS’de (kooperatif) Çalışan Kadınlar	55
Şekil 11. Bulgaristan-Filibe-Ustina Köyü Kreşte Aşı Günü.....	62
Şekil 12. Bulgaristan Filibe Ustina Köyü Damat Tıraşı.	66
Şekil 13. Bulgaristan’da Türk Düğünü	117
Şekil 14. Bulgaristan’da Bir Türk Ailesi.....	121

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
age	: Adı geçen eser.
AGİK	: Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
BİSAV	: Bilim ve Sanat Vakfı
M.Ö.	: Milattan Önce
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
s.	: sayfa
SEKA	: Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
TARİŞ	: İncir, Üzüm, Pamuk ve Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKZS	: Trudovo Kooperativno Zemedelsko Stopanstvo (Kooperatifler)
TÜSTAV	: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
YTÜ	: Yıldız Teknik Üniversitesi

1. GİRİŞ

Tarih, geçmiş ile bugün arasındaki bağı ve değişimi görmemizi sağlayan bilim dalıdır (Şimşek, 2016, s. 10). Tarih bilimi insanların geçmiş merakını giderir, mensup olduğu topluma dair bilincini arttırır. Ancak bazı sorunları barındırmaktadır.

Tarih araştırmacılarının, tamamen tarafsız bir bakış açısıyla belgeleri işlemesi, olayları kaleme alması mümkün değildir. Bu sorunlardan dolayı Amerikalı tarihçi Hayden White (Swain, 2005) tarih metinlerini “içeriği araştırma yoluyla bulunmuş olduğu kadar uydurulmuş olan sözlü kurgular” (s.18) olarak tanımlamıştır. İngiliz tarih yazarı Keith Jenkins (age, 2005) ise tarih bilimini “tarihçilerin ürettiği şey” “değişim halindeki sorunlu bir söylem” (s.19) olarak tanımlamıştır.

Diğer bir tartışma konusu ise “Hatıratlar, günlükler, otobiyografiler kaynak sayılabilir mi?” sorusudur. Buna da araştırmacılar çeşitli cevaplar vermişlerdir. Bu kaynakları kullanılması gerektiğini savunan, reddeden ve sadece yeterli belgeye ulaşılamadığında kullanılması gerektiğini belirten araştırmacılar vardır.

Görüldüğü gibi “Tarih kurgu mudur?” “Tarih bilim midir?” “Tarih araştırmacısı ne kadar tarafsız olabilir?” “Tarih biliminin kaynakları nelerdir?” soruları, tartışmaları sürmektedir. Sözlü tarihin bilimsel bir yöntem olarak kullanılmaya başlamasıyla bunların yanına “İnsan hafızasına ne kadar güvenilebilir?” “Aktarıcının bakış açısı, gerçeği ne derece yansıtabilir?” “Sözlü tarih yöntemi bilimsel bir yöntem olarak kullanılmalı mı?” soruları eklenmiştir.

Tarih araştırmacıları ne yapmalıdır? Pozitivist bir bakış açısı çözüm müdür? Diğer taraftan belge yelpazesi geniş tutulup farklı bakış açılarından faydalanarak gerçeğe ulaşmayı mı amaçlamalılar?

Belge yelpazesinin geniş tutulması hatırat, otobiyografi, günlük ve sözlü tarih yönteminin tarih kaynaklarına dahil edilmesi demektir. Bu kaynaklar ne derece faydalı olacaktır? Her biri ayrı bir araştırma konusudur.

1.1.Problem Durumu

Çalışmamızda sözlü tarih yöntemi ile ilgili bazı sorunları tartışmayı amaçladık. Bunları esas sorun ve alt sorunlar olarak sınıflandırdık.

Esas Sorun: Sözlü Tarihin Faydaları ve Sınırları

Sözlü tarih yöntemi hafıza sorunu, öznellik sorunu, deneyim etkisi, müdahale sorunu, geçmiş sevgisi, anakronizm, sonrasını bilme gibi sorunları barındırmaktadır. Diğer taraftan yeni kaynak imkânı sunması, farklı bakış açılarıyla tanışma, disiplinler arası çalışmalara destek olması, tarafsız olmaya katkı sağlamasıyla araştırmacıya imkanlar tanımaktadır.

Sözlü tarih yönteminin sorunları çalışmanın güvenilirliğini etkilemekle beraber faydaları tarih bilimindeki büyük bir boşluğu doldurmaktadır.

Bu durumda ne yapılmalıdır? Öncelikle sözlü tarih yönteminin sorunları, güvenilirliğini ne derece etkiliyor? Tespit edilmelidir. Sonrasında çeşitli çözüm yolları bulunabilir.

Bu çalışmanın amacı 1978-1989 Bulgaristan göçmenleri konusundan yararlanarak sözlü tarihin imkân ve sorunlarını tespit etmektir.

Alt Sorun: Görüşme Süreci ve Okuyucuyla Paylaşımı

Sözlü tarih çalışmalarında en süslü cümleler ortaya konup kullanılıyor. Ancak bu aşamaya nasıl gelindiği, aktarıcı ile nasıl iletişim kurulduğu, aktarıcının çelişkili cümlelerinin nasıl ortaya çıkarıldığı gözden kaçırılıyor. Görüşme esnasında aktarıcı ve araştırmacıdan kaynaklanan etmenler çalışmanın doğruluğu için hayati önem taşımaktadır. Biz de görüşmelerimizin tamamını çalışmamızda paylaştık. Böylece verilen yanıtlara götüren yolu da görebileceğiz. Bu da sözlü kaynakların güvenilirliği konusunda kapı açacaktır.

Alt Sorun: Kaynaklarda Gördüğümüz Dağınıklık:

Çalışmamız için faydalandığımız kaynaklarda sözlü tarihin imkanları, sorunları dağınık bir şekilde karşımıza çıktı. Biz de çalışmamızda daha açıklayıcı olmayı amaçladık. Bu sebepten yöntemin fayda ve sorunlarını, çözüm yollarını tekrar gözden geçirdik. Sorunları aktarıcıdan, araştırmacıdan ve ortamdaki kaynaklı olarak düzenledik.

1.2. Çalışmanın Yöntemi

Bir yöntemin güvenilirliğini doğru bir şekilde değerlendirmek istiyorsak ilkelerini öğrenmeli ve harfiyen uymaya çalışmalıyız. Bu yüzden çalışmamızın birinci bölümünde sözlü tarih yönteminin nasıl uygulanması gerektiğine, ilkelerine, fayda ve sorunlarına yer verdik.

Dikkat etmemiz gereken bir diğer husus sözlü tarih yöntemini kullanacak olan araştırmacının konuya hâkim olması gerektiğidir. Hâkim olmadığı bir konuda doğru soruları yöneltmez, verilen bilgilerin doğruluğunu tartamaz. Bu yüzden çalışmamızın ikinci bölümünde 1978-1989 Bulgaristan göçmenleri ile ilgili bilgilere yer verdik. Yöntemi doğru değerlendirebilmek için çapraz okuma yapmak şarttır. Bu amaçla yazılı ve sözlü kaynakları bir arada değerlendirdik.

Üçüncü bölümde ise görüşmelere ve bu görüşmelerin imkân ve sorun bağlamında değerlendirilmesine yer verdik.

Yöntemin hangi alanda daha faydalı olabileceğini anlamak için siyasi, iktisadi, eğitim, toplumsal alanda sorular hazırladık. Sorular çalışmamızda yol gösterici olarak yer aldı. Ancak görüşmenin akışını bozmamak için sorulara bağımlı kalınmamaya özen gösterildi. Görüşmenin akışına göre soruların yeri değişti. Ancak görüşmenin esas amacından kopmamak için ana konular belirlendi ve ona göre hareket edildi. Belirlediğimiz ana konular Bulgaristan’da yaşam, göç süreci, Türkiye’de yeni hayat ve yaşananlardır.

Katılımcılardan ad-soyadı, doğum tarihi-yeri, medeni durum, eğitim durumu, Bulgaristan’daki ve Türkiye’deki mesleği ile ilgili bilgiler alınmıştır. Sonra görüşmeye geçilmiştir. Hazırlanan sorular ise şunlardır;

- 1)Doğduğunuz topraklar ile başlayalım. Doğduğunuz yeri, evi anlatır mısınız?
- 2) Aileniz ne işle uğraşıyordu?
- 3)Çocukluğunuz nasıl geçti? Neler yapıyordunuz?
- 4) Okul hayatınızdan bahsedebilir misiniz?
- 5) Türkiye’deki okullar ile Bulgaristan’daki okullar arasında ne gibi farklılıklar var?
- 6)Bulgaristan’da Türk, Müslüman olduğunuzdan dolayı ayrımcılığa maruz kaldınız mı?

- 7)Doğduğunuz toprakları bırakıp Türkiye'ye gelme fikri nasıl ortaya çıktı?
- 8)Ailenizi bu düşünceye iten sebepler neydi?
- 9)Bulgaristan'dan Türkiye'ye taşınmak isteyen vatandaşlara baskı uygulandı mı?
- 10)Türkiye'ye dönüş yolculuğu nasıldı?
- 11)Geldiğinizde ev, iş nasıl buldunuz? Maddi sıkıntı çektiniz mi?
- 12)Türkiye'de ayrımcılığa maruz kaldınız mı?
- 13)Alışmakta zorlandınız mı?
- 14)Geri dönmek istediniz mi?

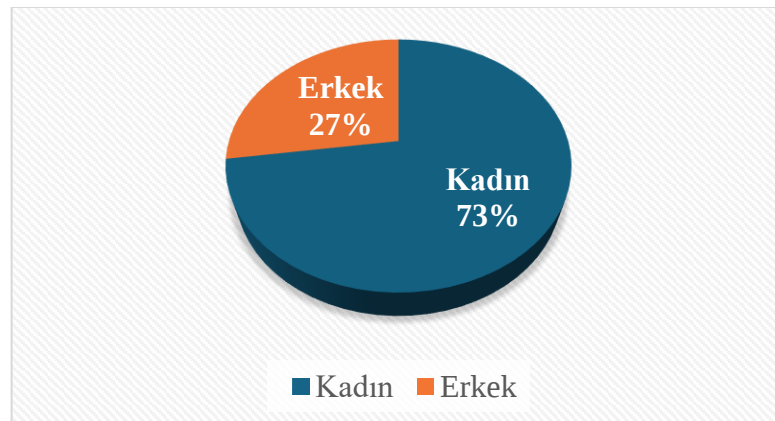
1989 göçmenlerine yukarıdaki soruların yanında isim değiştirme, dini- kültürel asimilasyon sürecinde neler yaşadıkları soruldu. Zorunlu göç ettikleri için yedinci soru “Türkiye'ye gelme fikri nasıl ortaya çıktı?” olarak değiştirildi. Sekizinci soru yöneltildi. Kişiler hangi konuda daha bilgili ise o ayrıntılara odaklanmaya özen gösterildi.

Katılımcılara Güneşli Balkan Türkleri Dayanışma Derneği vasıtasıyla ulaşıldı. Dernek başkanı ile iletişime geçildi ve ilk görüşmeler yapıldı. Bir görüşme diğerine ulaştırdı ve yirmi iki kişi ile görüşme yapıldı.

Görüşme yapılan ortam aktarıcılarının isteğine göre değişmiştir. Görüşmeler, aktarıcılarının evinde veya dernekte yapılmıştır.

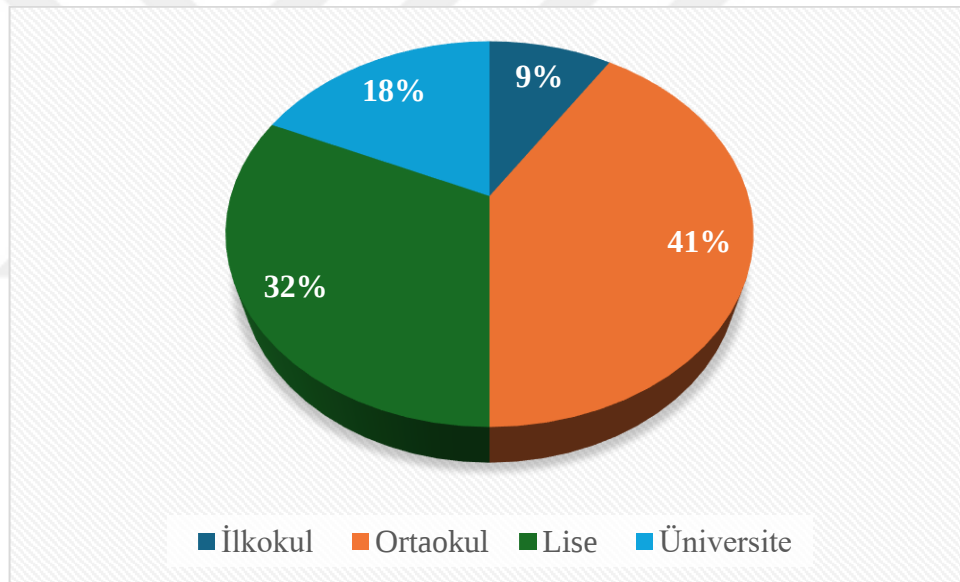
Aktarıcılara konu, yöntem, çalışmanın amacı gibi hususlarda bilgi verildi. Bütün katılımcılar ses kaydı alınmasına müsaade etti. Katılımcılar ile ilgili bilgilere baktığımızda;

Şekil 1. Katılımcıların Cinsiyeti

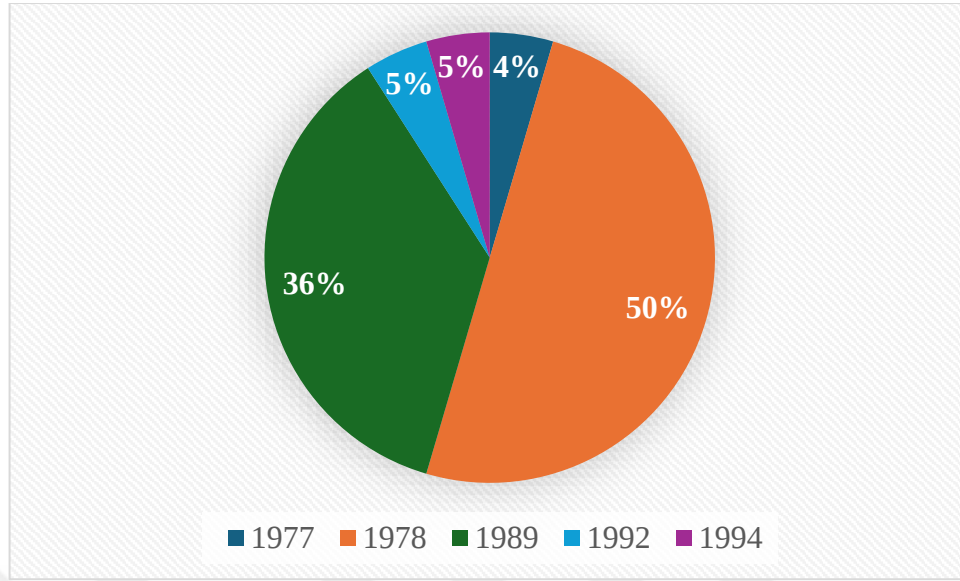
Aktarıcıların on altısı kadın, altısı erkektir. Yukarıdaki grafikte kadınların yüzdesi lacivert renkle erkekler ise turuncu renkle gösterilmektedir. Çalışmanın yüzde yirmi yedisini erkekler, yüzde yetmiş üçünü ise kadınlar ile yapılan görüşmeler oluşturmaktadır. Çalışmamızda kadınları daha fazla sayıda olmasının sebebi Paul Thompson'ın Geçmişin Sesi (1999) adlı eserinden edindiğimiz bilgilerdir. Thompson, sözlü tarih çalışmalarında kadınlara az yer verildiğini bunun büyük bir eksiklik olduğunu belirtmektedir. Eserin kaleme alındığı tarihten günümüze kadar baktığımızda sözlü tarih çalışmalarında yer verilen kadın sayısının arttığını görmekteyiz. Ancak uzun yıllar tarih yazımında erkekler ön planda olmuştur ve bu boşluğun doldurulması için çok daha fazla kadına ihtiyaç vardır.

Şekil 2. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Yukarıdaki grafikte katılımcıların eğitim durumlarını yüzdeler olarak görmekteyiz. Lacivert renk ile ilkököl, turuncu renk ortaokul, yeşil- lise, mavi ise üniversite mezunlarını temsil etmektedir. Görüşme yaptığımız kişilerin eğitim durumuna baktığımızda yüzde kırk birinin ortaokul, yüzde otuz ikisinin lise, yüzde on sekizinin üniversite, yüzde dokuzunun ise ilkököl mezunu olduğunu görmekteyiz. Sayı ile aktarmamız gerekirse görüşme yapılan yirmi iki kişiden dört tanesi üniversite mezunu, yedi tanesi lise mezunu, dokuz tanesi ortaokul mezunu, iki tanesi ilkököl mezunudur.

Şekil 3. Katılımcıların Göç Ettiği Yıllar

Yukarıdaki grafikte görüştüğümüz kişilerin göç ettiği yıllar verilmektedir. 1977 yılı lacivert, 1978 turuncu, 1989 yeşil, 1992 mavi, 1994 ise mor renk ile gösterilmektedir. Katılımcıların yüzde ellisi 1978 göçmeni, yüzde otuz altısı 1989 göçmeni, yüzde beşi 1992 ve 1994, yüzde dördü ise 1977 göçmenidir. Sayısal olarak açıklamamız gerekirse yirmi iki kişiden on bir tanesi 1978 göçmeni, sekiz tanesi 1989 göçmenidir. 1977 yılında göç eden Hoşgün G'nin verdiği bilgiler, 1978 göçmenlerinin anlattıklarıyla aynı doğrultuydu. Bu yüzden çalışmamıza dahil ettik. Bunun dışında 1992 ve 1994 yılında Türkiye'ye gelmiş iki aktarıcıyla görüşüldü. 1994 tarihinde göç eden Keriman C. seksen üç yaşındadır. Anaokulu öğretmenidir. Bulgaristan'daki eğitim sistemiyle ilgili birçok bilgiye sahip olmakla birlikte yakın akraba göçü, 1989 göçü ve göç sonrası olayları yakından takip etmiştir. Bu yüzden çalışmaya dahil edilmiştir. 1992 tarihinde göç eden Mediha B. ise Türkiye'ye göç eden Pomaklardandır. Pomakların yaşadığı eziyet ile ilgili kendi gözlemleri, anne-babasından aldığı bilgiler ile çalışmamıza farklı bir bakış açısı getirmiş ve katkı sağlamıştır. Bu yüzden çalışmamıza dahil ettik. Anne ve babasıyla da görüşme yapmak istedik. Ancak Bulgaristan'da olduklarından görüşmemizi gerçekleştiremedik.

Katılımcıların yaş aralığı kırk üç- seksen üç arasında değişmektedir. Görüşme yapılan kişiler ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1. Bulgaristan Göçmenleri Genel Bilgiler

Ad	Cinsiyet	Yaş	Doğum Yeri	Eğitim Seviyesi	Göç Tarihi
Hoşgün G.	Kadın	60	Filibe	Ortaokul	1977
Hacer A.	Kadın	58	Burgaz	İlkokul	1978
Adile H.	Kadın	67	Filibe	Ortaokul	1978
Emine K.	Kadın	75	Filibe	Ortaokul	1978
Osman A.	Erkek	60	Filibe	Ortaokul	1978
Selvinaz A.	Kadın	53	Filibe	Lise	1978
Cavidan Ş.	Kadın	61	Filibe	Ortaokul	1978
Gülsüm Ç.	Kadın	83	Burgaz	Ortaokul	1978
Fatma K.	Kadın	79	Burgaz	İlkokul	1978
Selahaddin Ç.	Erkek	65	Razgrad	Lise	1978
İsmet M.	Erkek	61	Eski Cuma	Lise	1978
Selim Ç.	Erkek	62	Burgaz	Lise	1978
Emine Ş.	Kadın	59	Kırcaali	Ortaokul	1989
Esmâ K.	Kadın	65	Burgaz	Üniversite	1989
Gülşen G.	Kadın	58	Haskovo	Lise	1989
Hasan Ö.	Erkek	80	Burgaz	Ortaokul	1989
Özden H.	Kadın	65	Razgrad	Üniversite	1989
Kazım K.	Erkek	51	Şumnu	Lise	1989
Emine U.	Kadın	65	Dobriç	Ortaokul	1989
Neşe Ö.	Kadın	53	Burgaz	Lise	1989
Mediha B.	Kadın	43	Sofya	Üniversite	1992
Keriman C.	Kadın	83	Filibe	Üniversite	1994

1.3. Literatür Değerlendirmesi

Ülkemizde ve dünyada sözlü tarih yöntemi ile birçok çalışma yapılmıştır. İngiltere’de George Ewart Evans, Paul Thompson, Anthony Seldon, Jerry White, Amerika’da Allan Nevins, Willa Baum’un eserleri örnek verilebilir.

İngiltere’de konu ve yöntem bağlamında temel diyebileceğimiz sözlü tarih çalışmalarını tarihçi George Ewart Evans yapmıştır. Hem çalıştığı konu yelpazesıyla hem de yüz yüze görüşmelerinde dikkat ettiği hususlar ile kendinden sonraki araştırmacılara yol göstermiş ve aşağıdan tarih anlayışının temellerini atmıştır. Örneğin Ask The Fellows Who Cut The Hayy (Otları Biçenlere Sorun) isimli eserinde sözlü tarih yöntemi ile çiftçilik, köy halkının gündelik hayatı ilgili bilgi edinilebileceğini göstermiştir (Ewans, 2018).

Ses getiren çalışmalar ise İngiliz toplum bilimci Paul Thompson'ın eserleridir. Thompson'ın Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih (1999) adlı eseri sözlü tarih yöntemi ile ilgili bir el kitabı niteliğindedir. Sözlü tarihin geçmişi, amacı, yöntemin uygulanması ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir. Diğeri bir el kitabı İngiliz tarihçi Stephen Caunce'ın Tarihçi ve Yerel Tarih (2008) isimli eseridir. Bu eserin de yaptığı görüşmelerden örnek vererek sözlü tarih yönteminin uygulanması hususunda araştırmacılara yol göstermiştir. Caunce, eserinde verdiği örneklerde sıradan insana odaklanmıştır. Bu anlamda Caunce'ın sözlü tarih anlayışı aşağıdan tarih anlayışıyla benzetilmektedir.

Amerika'da sözlü tarihin temellerini atan isim Allan Nevins'tir. alışmalarında “büyük adamların tarihine” odaklanmıştır. Bunun yanında Amerika'da aşağıdan tarih anlayışının yaygınlaşmasıyla sıradan insanı öne alan sözlü tarih çalışmaları da yapmıştır.

İngiliz tarihçi Tosh Tarihın Peşinde (2020) isimli eserinde sözlü tarih yöntemini ele almış fayda ve sorunlarını Paul Thompson, Jerry White, Raphael Samuel eserlerinden örneklerle açıklamıştır. Tosh, mesafeli bir tavır takınmıştır. Thompson'ın “sözlü tarih bilimsel araştırmalarda tek başına yeterlidir” görüşünü eleştirmiştir. Tosh'a göre sözlü tarih yöntemi, tarih biliminin kaynaklarından biridir.

Edward Hallet Carr ve Jose Fontana Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık (1992) adlı eserinde sözlü tarih yöntemi ile ilgili görüşler öne sürmüştür. Carr ve Fontana'ya göre yazılı belgeler ile söz birbirinin tamamlayıcısıdır.

Ülkemizde ise Leyla Neyzi, Özlem aykent, Esra Danacıoğlu Tamur, Gülay Kayacan, Aynur İlyasoğlu, Serpil akır, Emel Akal, Arzu Öztürkmen, Oktay Gökdemir, çalışmalarıyla öne ıkılmışlardır.

Esra Danacıoğlu, Geçmişin İzleri: Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz (2001) isimli eserinde “Yerel tarih nedir?” “Sözlü tarih nedir ve nasıl uygulanır?” sorularını yanıtlamıştır.

Leyla Neyzi satır aralarına sıkışan kesim ve yakın tarih siyasi olaylar ile ilgilenmiştir. Ben Kimim? Türkiye'de Sözlü Tarih Kimlik ve Öznellik (2015) adlı eserinde geçmiş olayları yöntemsel ve konusal bağlamda işlemiştir. Görüşmelerine yer vermiş ve görüşmelerin nasıl değeriendirileceğini göstermiştir.

Diğer bir isim olarak Serpil Çakır Erkek Kulübünde Siyaset Kadın Parlamenterlerle Sözlü Tarih (2013) isimli eseriyle kadın ve siyaset olgusunu sözlü tarih yönteminden faydalanarak ele almıştır.

Tarih Vakfı, çeşitli sözlü tarih atölyelerine, projelerine öncülük etmiştir. Bu, atölyeler ve projeler eser haline getirilmiştir. İlk sözlü tarih atölyesinin kayıtları, Birinci Sözlü Tarih Atölyesi Kayıtları 6-7 Haziran 1993 ismiyle eser haline getirilmiştir. Bu eser Türkiye'deki araştırmacıların sözlü tarih yöntemiyle tanışma sürecini görmemizi sağlar. İkinci sözlü tarih atölyesi ise Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı (2006) eseriyle yayımlanmıştır. Bu eserde ise araştırmacılara yöntem ve konu bağlamında yol gösterecek bilgiler bulunmaktadır. Sessiz Bir Geçmişten Gelen Sesler Afrika Kökenli Türk Olmanın Dünü Bugünü (2008), Dersim 38'i Hatırlamak (2011) sözlü tarih projelerinden bazılarıdır. Toplum bilimci ve sözlü tarih çalışmaları olan Gülay Kayacan ve tarihçi Esra Danacıoğlu bu çalışmalarda yer almıştır.

Bulgaristan göçleri ile ilgili eserlere baktığımızda Bilal Şimşir, Nedim İpek, Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, Mehmet Hacısalihoğlu, Ayşegül İnginar Kemaloğlu, Bülent Yıldırım, Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy'un isimlerini zikretmemiz gerekir.

Diplomat ve tarihçi olan Bilal Şimşir kaleme aldığı Bulgaristan Türkleri: 1878-1985 isimli eserinde Bulgaristan hakimiyetindeki Türklerin yaşamlarını siyasi, toplumsal, eğitim, kültür gibi birçok yönden açıklamıştır.

Neriman Ersoy Hacısalihoğlu ise çalışmalarında Bulgaristan'da yaşayan Türkleri ve göç sürecini birçok yönden inceleyen çalışmalar yapmıştır. 1984-1985 İsim Değiştirme Meselesi ve Uygulamaları (2012), Türklerin Hatıralarında Komünist Rejimin Toprakları Kamulaştırması ve Tarımda Kooperatifleşme (2023), Bulgaristan Tarih Ders Kitaplarında Balkan Savaşları (2012) çalışmaları bunlardan bazılarıdır.

Ayşegül İnginar Kemaloğlu, Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989) (2012) isimli eserinde göç sürecini zabıt cerideleri ve gazetelerden faydalanarak siyasal bağlamda incelemiştir.

Hasan Demirhan, sözlü tarih yöntemiyle Bulgaristan Türklerinin yaşadığı sorunlar ve göç süreçleriyle ilgili çalışmalar yapmıştır. Bulgaristan'ın Asimilasyon Politikalarına Karşı Alvanlar Direnişi (17-18-19 Ocak 1985) (2019), Sözlü

Anlatımlarla 1984-1989 Yılları Arasında Bulgaristan'da Türklere Uygulanan Asimilasyon Politikaları (2019) alışmalarından bazılarıdır.

2. SÖZLÜ TARİH YÖNTEMİ

2.1. Sözlü Tarih Tanımı

Sözlü Tarih hem geçmişin derinliği kadar eski hem de oldukça yeni bir yöntemdir. Bu yöntem birçok araştırmacı tarafından çeşitli faydaları ön plana çıkarılarak tanımlanmıştır. Örneğin Paul Thompson'a (2006,) göre sözlü tarih; "Tarihin, değişen toplumlardan ve kültürlerden insanların dinlenerek ve onların hatıralarının, deneyimlerinin kaydedilerek yorumlanmasıdır." (s.23) Bu tanımda değişim kavramı dikkatimizi çekmektedir. Biliyoruz ki değişim her insan, her toplum için kaçınılmazdır. Sözlü tarih yöntemi yapılan görüşmeler ile yaşanan süreci, değişime götüren olayları yakından izlememizi sağlar.

Stephen Caunce (2011, s. 8) ise sözlü tarihi kişilerin anılarından yola çıkarak ortaya çıkan tarih yazımı olarak tanımlar. Bu tanımda ise anı kavramı ön plana çıkmaktadır. Yakın dönem için konuşacak olursak sözlü tarih yöntemi toplumun her kesiminden anılara ulaşarak tarih bilimine katkı sağlar ve yazılı hatıraların da bir tamamlayıcısı olur.

Esra Danacıoğlu'na (2001, s. 135) göre sözlü tarih uluslar, sistemler, kurumlar dışında bir geçmiş ülkesidir. Esra Danacıoğlu ise tanımında toplum kavramını ön plana çıkarmıştır.

Yakın zamana kadar tarih bilimi komutanların, imparatorların, savaşların, krizlerin kısacası "devletlerin tarihi" olmuştur. Ancak bu devletin içerisinde yaşayan insan ne yapmaktadır? Sözlü tarih yöntemi ile farklı bir ülke ile tanışacağız. Bu ülke sıradan insanların ülkesi olacaktır. Anne, çocuk, baba, öğretmen, doktor, işçi, çiftçinin yaşamlarına bakılan bir tarih olacaktır. Savaşlar yaşandı, kazanıldı veya kaybedildi. İnsan ne yaptı? Maddi buhranlardan- göçlerden halk nasıl etkilendi? Sözlü tarih yöntemi bu soruların cevabını bulmayı amaçlayan bir yöntemdir.

Etki alanı fark etmeksizin halkın içine karışır, insanların yaşamlarını, geçmişten günümüze değişimlerini bilimsel olarak inceler. Görüldüğü gibi sözlü tarihi

birçok farklı açıdan tanımlayabiliriz. Bunun yanında sözlü tarih ile kullanılan ve karıştırılabilen iki kavram daha vardır. Bu kavramlar şunlardır;

-Sözlü Gelenek

-Yerel Tarih

Bu kavramları öğrenmek sözlü tarihin bağlantılarını, ayrımlarını fark etmek için bize yardımcı olacaktır.

Sözlü Gelenek:

Sözlü gelenek ise geçmişten günümüze ağızdan ağıza yayılan sözlerdir. Buna örnek vermemiz gerekirse şunlardır;

-Destanlar (Ulusların yaşadıkları önemli olaylar destanlardan çıkarılabilir.)

-Savlar (Atasözleri)

-Sagular (Ağıtlar)

Sözlü gelenekler genelde uzun süreli geçmişi araştırırken kullanılan tarihi olgulardır. Örneğin İlk Çağ Yunan uygarlığını, İran uygarlığını, İlk Türk uygarlıklarını araştırırken destanlardan, savlardan, sagulardan yararlanılır. Afrika Tarihi araştırmalarında kullanılır (Tosh, 2020 s. 249). Yakın tarih araştırmalarında ise araştırılan konu ile ilgili ağızdan ağıza yayılan bir tekerleme, türkü kullanılabilir.

Yerel Tarih:

Yerel tarih, (Demirel, 2022) “sınırlı bir coğrafi alanın incelendiği, ulusal tarih anlatısında görmezden gelinen yerel ve insani unsurlara yer vererek tarihin kişiselleştirilmesine ve insanların ait oldukları sosyal grupla bağlarını hem anlaşılmasına hem de gelişmesine yardımcı olan bir türdür” (s. 645). Yerel tarih kasabaların, köylerin, kentlerin, ailelerin geçmişini, yakın tarihteki siyasi- iktisadi-kültürel olayları araştırır.

Yerel tarih ve sözlü tarih birbirine çok yakındır. Hedeflerine, iddialarına, faydalarına baktığımızda görmekteyiz. Ancak aynı değildir. Yerel tarih bir türdür. Sözlü tarih ise bir yöntemdir. Yerel tarih, kentleri, aileleri araştırırken sözlü tarih yöntemini içine katmaktadır.

“Sözlü tarih yöntemi ne zaman ve nasıl başladı?”

2.2. Sözlü Öyküsü

Sözlü tarih çok eski tarihlerden beri yaşanan olayları kaleme almak için kullanılan bir yöntemdir. Yaşanan döneme, koşullara göre çeşitli süreçlerden geçmiştir. Bu süreçleri üç aşamada anlatmak mümkündür (Thompson, 1999, s. 97).

2.2.1. Sözlü Hakimiyeti

Bu dönemde teknoloji gelişmemiştir ve odak noktası “sözdür.” Yazılı belgeler yaygın değildir. Araştırmacılar olayları yaşayan kişiler ile görüşmeler yapmış ve anlatılanlar üzerinden sonuca varmaya çalışmışlardır. Olayları, vardıkları sonuçları yazıya geçirmişlerdir. Böylece yazılı belgeler de artmaya başlamıştır. Örneğin Çin’de Zhou Hanedanı’nın katipleri mahkeme tanıklıklarını kaydetmiştir. Yani sözlerden faydalanarak yazılı belgeler inşa etmişlerdir (Yıkmış, 2016, s. 29). İlk tarih araştırmacısı Herodot (M.Ö. 490- M.Ö. 430) görüşmelerden faydalanmış ve eserini kaleme almıştır. Diğer bir tarihçi Thukydides’de (M.Ö.460- M.Ö.400) onu takip etmiştir (Çakmak, 2010, s. 733). Avrupa’da Orta Çağ eserlerinde, Osmanlı Devleti’nde ise Aşık Paşa, Cevdet Paşa gibi birçok vakanüvis sözden faydalanmıştır (Öztürk, 2010, s. 15). Söz, Rönesans Dönemi’ne kadar hakimiyetini, Klasik Historisizm’e kadar etkisini sürdürmüştür (Çakmak, 2010, s. 733).

2.2.2. Klasik Tarihçilik ve Sözlü Tarih

Avrupa, Rönesans Dönemi ve Aydınlanma Çağı’nın etkisiyle bilim ve sanata odaklanmıştır. Bu sayede matbaa icat edilmiş sonrasında yaygınlaşmış ve birçok ülkede kullanılmaya başlanmıştır. Yazılı belgelere ulaşmak çok daha kolay bir hal almıştır (Thompson, 1999, s. 97). Böylelikle yeni bir tarihçilik anlayışı ortaya konmuştur. Yazılı belgeler üzerinden incelenen olayların bugünün değil, dönemin koşullarında değerlendirilmesi gerektiği tarih yazımına katılmıştır. Ancak bu sefer de belge sadece yazılılardan ibaret görülmeye başlandığından (Tosh, 2020 s. 249) sözlü tarih bir süre geri planda kalmıştır.

2.2.3.Yöntem Olarak Sözlü Tarih

Sözlü tarihin geldiği son aşama bilimsel olarak kabul görme aşamasıdır. Bunun ilk adımını Annales Ekolü atmıştır. Farklı konular (edebiyat, eğitim, sanat, iktisat, gündelik hayat) çalışılmaya başlanmıştır. Disiplinler arası çalışmalar yapılmış,

(Sönmez, 2009, s. 297-299) satır aralarında kalmış hayatlar araştırılmaya başlanmıştır. Kadın tarihi buna örnek verilebilir. Farklı konular farklı yöntemler doğurmuş veya geçmişte kullanılan yöntemlerin tekrar kullanılmasını sağlamıştır. Sözlü tarihin yöntem olarak başlangıcı da bu şekilde olmuştur. Bunu hazırlayan siyasi, iktisadi, teknolojik sebepler vardır.

Siyasi sebepten başlayacak olursak II. Dünya Savaşı'nda yazılı belgeler devletler tarafından yok edilmiş ve savaşı hazırlayan sebepler, yaşanan süreç, halka yapılan baskıları öğrenmek için söze başvurulmuştur (Çaykent, 2016, s. 166). Böylece toplumun tarihine doğru adım atılmıştır. II. Dünya Savaşı söze dönüşte önemli bir dönüm noktasıdır.

Diğer bir gelişme de ses kayıt cihazlarının yaygınlaşmasıdır. Ses kayıt cihazının ortaya çıkmasına ve yaygınlaşmasına kadar Proto sözlü tarih yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem not alarak uygulanmıştır. Bu, ayrıntıları atlamamaya çalışan araştırmacıları zorluyordu. Bu yüzden sözlü tarih yöntemi araştırmacılar tarafından pek tercih edilmiyordu (Çaykent, 2016, s. 166). Ses kayıt cihazı 1877'de Thomas Edison tarafından üretilmiştir (Canyakan, 2017, s. 177) Sözlü tarih çalışmalarında kullanan ilk araştırmacılar Allan Nevins ve Learned Hand olmuştur. Ses kayıt cihazlarının yaygınlaşmasıyla sözlü tarih çalışmaları hızlanmıştır. Bu sayede daha sağlıklı çalışmalar ortaya çıkmış bunun yanında sözlü tarih yöntemi daha çok kullanılır olmuştur (Çaykent, 2016, s. 167).

1929 Dünya İktisadi Buhranını da bir sebep olarak gösterebiliriz. Bu süreçte işsizliğe devletler kendi içlerinde çözüm üretmişlerdir. Amerika'da ortaya çıkan Federal Yazarlar Projesi de bunlardan biridir. İşsiz kalan gazetecilere, araştırmacılara iş alanı oluşturmak amacıyla halkın yaşam öykülerini derlemeleri istenmiştir (Danacıoğlu, 2001, 130.). Bu çalışmanın bir benzeri de İngiltere'de yapılmıştır. Hem halka iş imkânı sağlanmış hem de sözlü tarih arşivi adımı atılmıştır (Thompson, 1999, s. 10).

2.3. Dünya’da Sözlü Tarih

Sözlü tarih yönteminde öncü diyebileceğimiz iki ülkeden söz edebiliriz. Bunlar;

2.3.1. İngiltere

İngiltere’de 1960’lı yıllarda ortaya çıkan devrimci hareketlerin etkisiyle toplum bilimi ve tarih bilimine olan ilgi artmıştır (Gökdemir, 2019, s. 134). Bu süreçte İngiltere’de tarih araştırmacıları Marksist tarih yazımından etkilenmiştir (Tosh, 2020, s. 220). Bu etkiyle Paul Thompson aşağıdan tarih anlayışını ortaya koymuştur. Aşağıdan tarih yazımı ne demektir? Toplumun görünmeyen, görmek istenmeyen kesimlerini ön plana alan tarih anlayışıdır. Bu anlayışın etkisiyle Yahudiler, Kızılderililer, kadınlar, çocuklar, işçiler ile görüşmeler yapmıştır. Kapsamlı bir sözlü tarih programı başlamıştır (Gökdemir, 2019, s.135). Çalışmalarıyla 1970’lere damgasını vurmuştur. Türkiye’de sözlü tarihin temellerini atan isimdir (Çaykent, 2016, s. 170).

Thompson’ın eserleri sözlü tarih araştırmacıları için başucu kitabı niteliğindedir. Thompson, sözlü tarihin bilimsel bir yöntem olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Bu sayede tarih bilimine büyük katkılar sağlamıştır. Geçmişin Sesi adlı eserinde sözlü tarih yöntemini en ince ayrıntısına kadar irdelemiştir (Thompson, 1999, s. 4-11). Ancak genel olarak baktığımızda sözlü tarih yönteminin faydalarını en ince ayrıntılarına kadar işlerken sorunlarına geldiğinde koşulsuz bir savunma içindedir.

Ayrıca Thompson toplum bilimci olmasının etkisiyle, sözlü tarih yöntemini toplum bilimi yöntemleri ile harmanlar. Eserinde görüşmeler için oluşturduğu çizelgeler, aktarıcılarının cinsiyet, yaş, meslek grubu, eğitim seviyesine göre dağılması bunun göstergelerinden bazılarıdır (Thompson, 1999, s. 112-113). Ayrıca sözlü tarihin ‘topluma’ faydası sürekli olarak vurgulanmaktadır. Thompson’ın cinsiyet, meslek, yaş, eğitim seviyesi gibi faktörleri göz önünde bulundurarak ortaya koyduğu tablolar çoğu sözlü tarihçi tarafından kullanılmamıştır. Bu, yöntemin zorluğundan da kaynaklanabilir. Ancak “Tarih genele değil özele inmelidir” görüşü bu çekinceye etkili olmuş benziyor.

Sözlü tarih yönteminde şans faktöründen bahsetmek yerinde olacaktır. Tesadüfi bir şekilde tanışılan bir aktarıcı çalışmacıya istediğinden çok daha fazla bilgi

verebilir, yeni kapılar açabilir. Veya çok hevesli gidilen bir görüşme araştırmacının beklediği gibi geçmeyebilir. Şans faktörü göz önünde bulundurulmalıdır. Sözlü tarih kaygan bir zemindir. Yapılan yüzlerce görüşme aynı bilgilerin tekrarı olurken hiç beklenmeyen bir görüşme araştırmacı için çok değerli bilgiler verebilir.

Thompson'ın sözlü tarih yöntemini tarih biliminin diğer araştırma yöntemlerinin karşısına geçirmesi ve mücadeleye sokması ve sadece söz odaklı çalışmalar yapması İngiliz tarihçi Tosh tarafından eleştirilmektedir. Tosh, (2020. s. 261) yerel tarihçi Jerry White'ın çalışmalarından örnekler vererek yazılı belgeler ve sözün iş birliği içerisinde olması gerektiğini belirtir. İki Savaş Arası dönemde Holloway Sokağı ve East End Apartmanı isimli çalışmalarında yazılı belgelerden yola çıkarak sorular hazırlamış, aktarıcılardan alamadığı cevapları yazılı belgelerde aramıştır.

Görüldüğü gibi İngiltere, sözlü tarih yönteminin bilimsel bir yöntem olarak kabul görmesinde, diğer ülkelerde yaygınlaşmasında önemli bir paya sahiptir. Thompson da çeşitli noktalarda eleştirilmesine rağmen sözlü tarih yönteminin bilimsel bir yöntem haline gelmesinde büyük pay sahibidir.

2.3.2. Amerika

Amerika, sözlü tarih yönteminde öncü olmuş ülkelerdendir. İlk kurumsal adım Amerika'da atılmıştır. Sözlü tarih ile ilgili iki dönem yaşanmıştır. İlk dönem Allan Nevins (1890-1971) Dönemidir. Diğer dönem ise Yeni Sosyal Tarih Okulu Dönemidir.

Allan Nevins Dönemi'ne bakacak olursak ABD'de sözlü tarihin temellerini atmıştır. Toplantılar düzenlenmesine, yayımlar yapılmasına öncülük etmiştir. Çalışmalarında ses kayıt cihazı kullanan ilk isim olmuştur. Allan Nevins Dönemi'nde sözlü tarih yöntemi büyük adamların tarihini yazmak için kullanılmıştır.

Yeni Sosyal Tarih Okulu Dönemi'nde ise sözlü tarih yöntemi topluma odaklanmıştır. Bu ekol Thompson'ın aşağıdan tarih anlayışıyla benzerlikler taşımaktadır. Sesini çıkaramayan kesimlerin sesi olmayı hedeflediklerini belirtmişlerdir (Çaykent, 2016, s. 166-168).

2.4. Türkiye’de Sözlü Tarih

Türkiye’de sözlü tarih çalışmaları, Cumhuriyet’in ilk yıllarında halkevlerinin etkisiyle başlamıştır. İlk çalışmalar halkbilim ve toplum bilimi alanlarında yapılmıştır. Niyazi Berkes, Behice Boran, Pertev Naili Boratav’ın çalışmaları bu konuda örnek gösterilebilir (Öztürk, 2010, s. 15). Tarih bilimi ise bu süreçte yeni ekoller, yeni konular ile tanışmaktadır. Bu gelişmeler tarih bilimini sözlü tarih yöntemine götürecektir. İlk adım Ömer Lütfi Barkan’ın temsilcisi olduğu Annales Ekolü ile yeni konular çalışılmaya başlanmasıdır (İnalcık, 2008, s. 298). Kadın tarihi, iktisat tarihi, gündelik hayat yeni konulardan bazılarıdır. Diğer bir adım Özal’ın ortaya koyduğu ılımlı politikalar ve tarihçilerin kalemlerini daha rahat kullanmasıdır. Daha öncesinde Türkiye siyasi bir karışıklık içindeydi. Bu karışıklık bilim insanların araştıracakları konuyu, yazacaklarını etkiliyordu. Bilim insanları üzerindeki baskıların azalmasıyla satır aralarına sıkışan kesimlere odaklandı. İktisat tarihi, kültür tarihi oldukça ilgi gördü. Tarih artık sadece yönetime, padişahlara, siyasi isimlere değil topluma da odaklanacaktı. Bilindiği üzere sözlü tarih de toplumsaldır (İlyasoğlu, 2006, s. 16-18). 1980’lerdeki bu topluma dönüş sözlü tarihi getirecektir.

1987 tarihinde Kadın Eserleri Kütüphanesi Patricia Miller King öncülüğünde bir atölye düzenlemiş ve bu atölyede sözlü tarih ve kadın çalışmaları ele alınmış, bu sayede Kadın Eserleri Kütüphanesi öncülüğünde bir adım atılmıştır. Cumhuriyet’in ilk kuşağından on dört kadın ile bir sözlü tarih çalışması yapılmıştır. Diğer bir proje Kadın Parlamenterlerdir. Dört kadın parlamenter ile sözlü tarih görüşmesi yapılmıştır (Güldöşüren, 2022, s. 771). Diğer bir adım 1993 tarihinde Tarih Vakfı öncülüğünde Paul Thomson’ın davet edildiği atölye çalışmasıyla atılmıştır (Çaykent, 2016, s. 170). Bu atölyeden sonra sözlü tarih çalışmaları ve tasarıları, eserler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Türkiye’de sözlü tarih arşivi bulunan kurumlara baktığımızda Tarih Vakfı, BİSAV, Kadın Eserleri Kütüphanesi, TÜSTAV’ı örnek verebiliriz (Tütüncü, 2022, s. 141). Bunun yanında Lozan Mübadilleri Vakfı’nın mübadiller ile ilgili sözlü tarih çalışmaları önemlidir. Hrant Dink Vakfı, Ermeniler ile ilgili sözlü tarih çalışmaları yapmaktadır.

Sözlü tarih çalışmalarına belediyeler de destek vermektedir. İstanbul’da Fatih, Bağcılar, Sultanbeyli, Kağıthane, Ümraniye, Beykoz, Şile Belediyeleri sözlü tarih

yöntemi ile yerel tarih çalışmaları yapmaktadır. İzmir, Çankırı, Bursa, Erzincan, Kocaeli, Bodrum Büyükşehir Belediyeleri de diğer örneklerdendir.

Türkiye’de sözlü tarih yöntemi ile ilgili kurum tarihi çalışmaları da yapılmıştır. TARİŞ, Milli Piyango, İSKİ, Milli Aydın Bankası, Darüşşafaka, Darülaceze, SEKA, SSK bunlardan bazılarıdır. Eğitim kurumlarına baktığımızda Boğaziçi Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi sözlü tarih çalışmalarına destek vermektedir (Güldöşüren, 2022, s.772-778).

2.5. Sözlü Tarih Yöntemi

Sözlü tarih, sözlü kaynakların kullanılıp değerlendirildiği bir yöntemdir (BİSAV, 2006, s. 5). Beş aşamadan oluşur. Bunlar hazırlık, ön görüşme, araştırmacının görüşmeye hazırlanması, görüşme, çözümleme ve arşivdir.

2.5.1. Hazırlık

Sözlü tarih yöntemi birçok araştırmacı tarafından birçok konuda kullanılabilir. Ancak araştırmacının izlemesi gereken bazı adımlar vardır. Öncelikle araştırmacı sözlü tarih yöntemini öğrenmelidir. “Sözlü tarih nedir? Amacı nedir? Nasıl uygulanır?” “Yöntemin araştırmacıya sunduğu imkanlar ve sorunlar nelerdir?” sorularını cevaplamalıdır. Sonrasında yönelteceği soru ise; “Sözlü tarih yöntemini kullanacak araştırmacı hangi niteliklere sahip olmalıdır?” Bu sorunun cevabına göre eksikleri varsa gidermelidir. Örneğin araştırmacı etkili iletişim kurabilmelidir. İletişim tekniklerini, ikna yöntemlerini, beden dilini bilmesi gerekmektedir. Eksikleri varsa gidermeye çalışmalıdır. İletişim teknikleri, ikna kabiliyeti, beden dilini bilmesi gerekmektedir. Bunun için kitaplar okuyabilir, kurslara gidebilir.

Diğer önemli bir nokta araştırmacının çalışacağı konuyu seçmesidir. Çalışılan konu çok yakın veya çok uzak tarihli olmamalıdır. Örneğin araştırmacı yüz elli sene önceki bir olayı araştırmayı tercih ederse görüşme yapacak kişileri bulması oldukça zor olur. Bula bile kişiler ilerlemiş yaşlarından dolayı yeterli bilgi veremeyebilirler. Otuz, kırk, elli sene önceki konular idealdir. Araştırmacı araştıracağı konuyu seçerken hayalci olmamalıdır. Görüşme yapabileceği kişilerin olduğu ve yeterli sayıda olabileceği konular seçilmelidir. Sözlü tarih yöntemi hangi konularda uygulanabilir?

Sözlü tarih yöntemi hemen her konuda uygulanabilir. Yakın dönem siyasi olayları, yakın dönem iktisadi olaylar (buhranlar, grevler), kültür ve lehçe tarihi, köy, kent, mahalle tarihi (Thompson, 1999, s. 7) devlet liderlerinin, göz önünde olan kişilerin yaşamı, (Atlas Tarih, 2021, s. 46-48) satır aralarında kalan kesimler örnek verilebilir.

Konu belirlendikten sonra çalışmaya isim verilmelidir (Danacıoğlu, 2001, s. 137). Görüşme yapılacak kişiler belirlenmeli ve konuyla ilgili bilgi sahibi olunmalıdır. Bunun için kitaplar okumalı, konusuna göre gazetelerden, arşivden, hatıratlardan faydalanmalıdır. Böylece aktarıcıların anlattığı ile diğer kaynaklarda anlatılanların çelişkilerini görebilecek, arşivde bulamadığı bilgilere sözlü tarih yöntemiyle ulaşabilecek, sözlü tarih yönteminde bulamadığı bilgilerde arşivlere başvurabilecektir.

2.5.2. Ön Görüşme

Ön görüşme aşaması, araştırmacının aktarıcılara kendisini, konusunu, çalışmanın amacını, anlattığı aşamadır. Burada araştırmacı aktarıcılarının güvenini kazanmaya çalışır, öğrenmek istediği bilgileri, araştırmanın konusunu anlatır. Çalışmanın nelere fayda sağlayacağını anlatıp aktarıcıyı motive etmeye çalışır. Aktarıcının motive edilmesi oldukça önemlidir. Böylece aktarıcı çalışmaya daha iyi odaklanır, soruları daha ayrıntılı cevaplar. Bunun yanında aktarıcının güvenini kazanmak da önemlidir. Çünkü aktarıcı istediği takdirde verdiği tüm bilgilerin kullanılmasını engelleyebilir veya sınırlandırabilir. Araştırmacı hedefine ulaşamaz. Bu yüzden aktarıcının güveni kazanılmalıdır.

Araştırmacı, aktarıcıyı tanır. Eğitim- kültür seviyesini anlar. Kişinin anlayacağı şekilde sorular hazırlar veya hazırladığı soruları düzenler (Danacıoğlu, 2001, s. 137). Örneğin eğitim durumu ilkokul olan ve bu eğitimi yıllar önce tamamlamış birine “Kasabanızın coğrafi konumunu anlatır mısınız?” sorusunu yöneltmek yanlış olur. Bunun yerine “Kasabanız nerede başlıyor nerede bitiyor?” demek iki taraf için de daha kolay ve doğru olur. Hazırladığı soruların aktarıcıya uygun olduğunu düşünürse paylaşabilir. Böylece aktarıcı görüşme sürecine kadar hafızasını yoklar. Bu aşamada aktarıcıyla beraber görüşmenin sesli veya görüntülü olmasına karar verilmelidir. Ses kaydı alınması şarttır. Ancak görüşmede görüntü kaydı alınması aktarıcı izin verdiği takdirde yapılabilir.

Önemli bir husus da ön görüşmenin çeşitli olumsuzluklara yol açabileceğidir. Aktarıcı ile ön görüşme yapılır, konudan veya sorulardan bahsedilir. Aktarıcı bunun üzerinde düşünmeye başlar. Konuyu, soruları çevresiyle paylaşabilir ve konuşabilir. Burada aktarıcının anlatacakları değişime uğrayabilir. Bu durumda ne yapılmalıdır? Ön görüşme aşaması kullanılmamalı mıdır? Ön görüşmenin olumlu ve olumsuz yönlerine baktığımızda aktarıcıya düşünmek için süre tanınır ve daha çok bilgi alınır. Aynı zamanda heyecanını yenmesi için de zaman tanınmış olur. Başka aktarıcılar ile tanışılmasına vesile olabilir. Ön görüşmenin olumsuz yönünü aşmak için de aktarıcıya görüşme gününe kadar konuyu ve soruyu çevresiyle paylaşmaması söylenebilir.

2.5.3. Esas Görüşmeye Hazırlık

Araştırmacı görüşmeye hazırlanırken öncelikle sorularını kontrol etmelidir. Ön görüşmeden edinilen fikre göre aktarıcıya uygun olmadığı düşünülen sorular düzenlenmelidir. Sorular anlaşılır ve açık uçlu olmalıdır. Bunun yanında kullanılacak cihaz kontrol edilmelidir. Görüşme için yer ve saat belirlenmelidir (BİSAV, 2006, s. 13). Yer ve saat konusu aktarıcıya bırakılmalıdır. Ancak görüşme yapılacak yerin sakın bir yer olmasına ve saatin çok geç veya erken olmamasına özen gösterilmelidir.

2.5.4. Görüşme

Görüşme aşamasının üç kolu vardır. Birincisi araştırmacı, ikincisi aktarıcı üçüncü ise görüşmenin yapıldığı ortam. Bu üç kol birbirini etkiler ve etkilenir. Araştırmacının ve aktarıcının yetiştirme şekilleri, doğduğu topraklar, karakterleri, hatta görüşme günü içinde bulundukları ruh hali çalışmayı etkileyecektir. Bunun yanında görüşme yapılan ortam, saat, yer, kalabalık olup olmaması çalışmayı etkileyecektir.

Öncelikle araştırmacı belirlenen saatte görüşme yerinde olmalıdır. Gecikme araştırmacıyı zor duruma düşürebilir, aktarıcının motivasyonu bozulabilir. Aktarıcı ile buluştuktan sonra araştırmacı kendisine ve aktarıcıya zaman tanınmalıdır. Biraz sohbet edildikten sonra görüşmeye geçilebilir. Görüşmeye gidildiğinde karşılaşılan diğer bir durum “Görüşme yalnız mı yapılacak?” olacaktır. Burada cevabı araştırmacı ve aktarıcı verecektir. Üçüncü bir kişinin bulunması aktarıcının çekingen davranmasına sebep olacaksa yalnız görüşülmelidir. Ancak üçüncü kişi aktarıcının bazı noktaları hatırlamasına yardımcı olabilecekse görüşmeye katılmalıdır (Güçlü, 2013, s. 6). Sorulara geçildiğinde aktarıcının kaygısını gidermek için gündelik sorulardan başlanmalıdır. Doğduğu yer, anne- babanın çalışıp çalışmadığı, nerede çalıştığı

sorulmalıdır (Fischer, 2011 s.14). Görüşme sohbet havasında olmalıdır. Araştırmacı aktarıcıyı ilgiyle dinlemelidir. Bunu yüz ifadesi, duruşu kısacası beden diliyle belirtmelidir. Aynı zamanda aktarıcının beden diline de dikkat etmelidir. Yüz ifadesinin- ses tonunun değişmesi- gözünün dalması araştırmacıya ipuçları verebilir. Görüşme zamanlamasına dikkat edilmelidir. (Danacıoğlu, 2001, s.139).

Görüşme aşaması oldukça kaygan bir zemindir. Araştırmacı ne kadar dikkatli olsa da hatalar yapabilir. Konu dağılabilir veya gereksiz müdahalelerde bulunabilir. Yönelttiği bir soru ile karşıdaki kişinin iştihakını kaçırabilir. Bu yüzden yukarıda yazılanlar kişiye yardımcı olacak. Ama bir noktada kurumsal kalacaktır. Bu yöntem sahada tecrübe kazanarak geliştirilmelidir. Aynı zamanda sözlü tarih yöntemi biraz kısmet işidir. Çok ümitli gidilen bir görüşme verimli geçmeyebilir. Veya iyi geçeceğini düşünmediğimiz bir görüşme beklediğimizden iyi geçebilir.

2.5.5. Çözüm

Çözüm, aktarıcıların anlattıklarının yazıya dökülmesidir. Bu aşamada aktarıcıya görüşmenin çözümlenmiş hali gönderilir ve kullanılması için izin alınır. Aktarıcı izin verebilir, vermeyebilir veya bazı bölümlerin çıkarılmasını isteyebilir (Danacıoğlu, 2001, s. 140-141). İzin alınmasıyla beraber çalışmanın yönlendirilmesi aktarıcıdan araştırmacıya geçmiştir. Araştırmacı çözüm aşamasına kadar kaynak toplamıştır. Artık kaynakları tasnif etme, tahlil etme, tenkit etme ve yerleştirme aşamasına gelmiştir. Söylenenleri yazıya döker, hangi anlatılanı nerede kullanacağına karar verir. Çelişkili olan durumlar varsa belirtir ve çalışmasını tamamlar.

2.5.6. Arşiv

Arşiv aşaması da oldukça önemlidir. Çünkü görüşmeler korunmuş olur ve gelecekteki araştırmacıların faydalanması sağlanır. Bir sözlü tarih çalışmasının arşive verilebilmesi için belirli aşamalardan geçmesi gerekmektedir. Öncelikle araştırmacı aktarıcılardan izin almalıdır. Paylaşılması istenen bölümler varsa belirtilir. Bazı aktarıcılar belirli süre de koyabilir. Örneğin elli yıl sonra araştırmacıya açık olmasını isteyebilir. Bu şekilde görüşmeler teslim edilir (Danacıoğlu, 2001, s. 140-141). Araştırmacı görüşmeleri nereye teslim edebilir? Öncelikle devlete ait bir sözlü tarih arşivi olmaması Türkiye’de yaşanan büyük bir eksikliktir. Bunun yanında araştırmacılar Tarih Vakfı, Kadın Eserleri Kütüphanesi, BİSAV gibi sözlü tarih araştırmalarına destek olan, arşivleyen kurumlara görüşmeleri teslim edebilir.

2.6. Sözlü Tarih Yönteminin Sunduğu İmkanlar

2.6.1. Yeni Kaynak İmkânı Sunar.

Bir tarih araştırmacısı hakikate ulaşmayı amaçlayamaz. Ancak yaklaşmayı amaçlayabilir. Hakikat bir tanedir. Ancak gücümüz dahilinde hakikate yaklaştırmaya gayret etmeliyiz. Bunun yanında belge sayısı ne kadar fazla olursa hakikate yaklaşma ihtimali artar (Erdoğan, 2010, s. 39-42). Sözlü tarih yöntemi de gerek kişilerin anlattıkları ve gerek aktarıcılardan elde edilen belgeler, fotoğraflar ile araştırmacıya yeni belgeler sunar. Bu belgeler yeni sorulara, yeni bilgilere kapı aralar. Yani araştırmacının gerçeğe yaklaşmasına katkı sağlar.

Şekil 4. Bulgaristan-Filibe-Ustina Köyü Kreşte Öğretmen ve Öğrenciler.

Kaynak: Osman A.

2.6.2. İnsanı, İnsan ile Yazmak.

Bilindiği üzere tarih bilimi her yönüyle insanı kaleme alabilir. Ancak Klasik Historisizm Ekolü ile tarih araştırmacıları insandan uzaklaşmış ve odalarına kapanarak insanı yazmaya çalışmışlardır. Bu ne kadar doğrudur? Yazılı belgeleri kaleme alan insan değil midir? Bunun karşısında bir soru daha sormak gerekir. Yazılı belgeler hangi insanı yazmaktadır? Bize göre yazılı belgelerin yanına insan da koyulmalıdır. Yazılı belgelerde elbette insandan bahseder. Ancak tüm toplumu kapsayamaz. Ayrıca yanımızda kısa bir süre sonra hayatta olmayacak yaşayan tarihler yer almaktadır. Onlardan elde edebileceğimiz bilgiler için çok kısa bir süreye sahibiz ve

değerlendirmeliyiz (Ulutak, 2001, s. 92). Bu hususta sözlü tarih yöntemi araştırmacılara ve tarih bilimine destek olur.

2.6.3. Disiplinler Arası Çalışmalara Katkıda Bulunur.

Sözlü tarih yöntemini kullanan araştırmacı, başta ruh bilimi, toplum bilimi olmak üzere birçok bilim dalı ile iş birliği içinde olur. Görüşme yapacak olan araştırmacı kişileri ikna etmeyi, etkili iletişim kurmayı öğrenir, beden dilini çözmeye uğraşır. Yani ruh biliminden yardım alır. Bunun yanında psikologlarda görüşmelerden faydalanarak çalışmalar yapabilir. Örneğin 1978-1989 Bulgaristan göçmenleri ile yapılan görüşmelerimizi dinleyen bir psikolog göç- göçmen psikolojisi, kendisini hiçbir yere ait hissedememe ile ilgili birçok detay bulabilecektir. Bunun yanında Gülay Kayacan yaşlı bireylerle yapılan görüşmelerin büyük faydalar sağladığını belirtmiştir. Kişiler kendilerini daha önemli hissetmişler, geçmişteki mutluluklarını hüznelerini paylaşmak kendilerini daha iyi hissetmelerini sağlamıştır. Yani araştırmacı bir yandan bilgi edinirken bir yandan da anı terapisi yapmıştır (Kayacan, 2004, s. 127). Anı terapisi, ruh bilimi, toplum bilimi ve tarih bilimi arasındaki iş birliğinin önemli bir örneğidir.

2.6.4. Satır Aralarında Olanları Görünür Kılar.

Dini, siyasi, kültürel bazı sebeplerden toplumun bazı kesimleri satır aralarında kalır. Türkiye’den örnek verecek olursak Kadınlar, Ermeniler, Yahudiler, Kürtler, Suriyeliler, Aleviler, göçmenler, eşcinseller, mahkumlar bunlardan bazılarıdır. Sözlü tarih yöntemi ile yaşanan olaylara birçok farklı bakış açısıyla bakılabilecektir. Satır aralarında kalan kesimler ile yapılan birçok sözlü tarih görüşmesi vardır. Örnek vermemiz gerekirse bir Tarih Vakfı projesi olan Gülay Kayacan tarafından koordine edilen Sessiz Bir Geçmişten Gelen Sesler Afrika Kökenli Türk Olmanın Dünyası ve Bugünü çalışması satır aralarında kalan Afro Türklerin sesi olmuştur. TÜSTAV projesi olan Emel Akal tarafından kaleme alınan Kızıl Feministler Bir Sözlü Tarih Çalışması (Akal, 2003) isimli eser kadınların sesi olmayı hedeflemiştir, uluslararası bir çalışma olan Birbirimizle Konuşmak Türkiye ve Ermenistan’da Kişisel Bellek Anlatıları, (Neyzi ve Araquelyan, 2010) Gülay Kayacan, Bülent Bilmez ve Şükrü Aslan’ın kaleme aldığı Belleklerdeki Dersim’38: Kuşaklararası Sözlü Tarih Projesi bunlardan bazılarıdır (Kayacan ve Aslan, 2011).

2.6.5. İnsanların Erişebileceği Mekân ve Cemaat Duygusu Verir.

Tosh'a (2020, s. 255) göre sözlü tarih yönteminin diğer bir faydası da yaşanan mahallelere, bölgelere hayat vermesidir. Araştırmacının sözlü tarih yöntemiyle mahalle tarihi çalışacağını düşünelim. Mahalleyi seçer, görüşmeler yapar. Din adamlarından, tüccarlardan, kadınlardan, çocuklardan bilgiler edinir. Bakış açılarını görür. Çalışmasını üçüncü bir göz olarak yazıya döktüğünde halkın göremediği bazı ayrıntıları görmüş olur. Bu da mekâna halkın ortak noktalarından çıkan yeni bir nitelik kazandırır. Yöntemin uygulandığı yerdeki halkın geçmişi, kültürü, eğlenceleri, iktisadi durumları, toplumun karakteri bu niteliğin ortaya çıkmasında önemli bir etkidir.

2.6.6. Halkın Tarih Bilincinin Ölçülmesini Sağlar.

Sözlü tarih yöntemiyle halkın geçmişe ilgisinin olup olmadığı, tarihi olaylara bakış açısını görebiliriz. Örneğin görüşme esnasında elindeki fotoğrafların belge niteliği taşıdığının farkında mı? Olayı yaşadktan sonra konu ile ilgili araştırma yapma gereği duymuş mu? gibi sorulara cevaplar bulunabilir. Ön görüşme ve görüşme esnasında da anlaşılabilir (Tosh, 2020, s. 262). Biz de görüşmelerimizde aktarıcının geçmişe duydukları ilgi ve sözlü tarih yöntemi hakkında bilgileri hususunda fikirler edindik. Ancak tarih bilinci ve sözlü tarih ayrı bir çalışma konusu olarak ele alınmalıdır. Böylece çok daha sağlıklı sonuçlara varılabilir.

2.6.7. Aile Tarihi Alanına Destek Sağlar.

Sözlü tarih yöntemi yazılı belgelerin yeterli olmadığı konularda da kullanılır. Aile tarihi alanı da bunlardan biridir. Aile tarihi alanında çalışan bir araştırmacı devlet arşivlerinden anne, baba, çocuk sayısı gibi genel bilgilere ulaşabilir. Ancak ayrıntılara sözlü tarih yöntemi ile ulaşılabilir. Bunlar aile içi ilişkiler, ailede erkek ve kadının rolleri, kız ve erkek çocuklarının yetiştirilmesi gibi konular olabilir. Bunun dışında ayrıntılara ulaşılacak diğer kaynaklar anılar ve günlüklerdir. Ancak her kesimden insanın anı defterine, günlüğüne ulaşmak mümkün değildir. Olsa bile arşive teslim edilmemiş olabilir. Sözlü tarih yöntemi bu noktada bize yine fayda sağlar. Görüşme esnasında fotoğraflar, günlükler, anılar ortaya çıkabilir (Thompson, 1999, s. 6).

2.6.8. Karşı Tarihin Yazımına Destek Sağlar.

Olaylara farklı bakış açılarıyla yakından bakmamızı sağlar. Örneğin 1970'lerde Kıbrıs'ta yaşanan gergin süreci araştıran bir araştırmacı hem Kıbrıslı Türkler hem de Rumlar ile görüşerek olaylara daha yakından ve farklı bakış açıları ile daha tarafsız bir şekilde bakabilir. Ancak bu noktada dikkat etmemiz gereken bazı hususlar vardır. Toplumların taraf olduğu olaylarda tarafsızlığa katkıda bulunmak amaçlanırken çalışma çok farklı boyutlara gidebilir. Tarafsız olmak isterken karşı tarafı savunan sağlıklı bir çalışma yapılabilir. Bize göre bu tarz hassas konularda araştırmacıların çok dikkatli olması gerekmektedir. Araştırmayı yapan kişi de sözlü tarih alanında uzman, içinde bulunduğu toplumu, dünyayı tanıyan, konu ile ilgili ayrıntılı bilgi sahibi olmalıdır.

2.6.9. Çeşitli Bakış Açıları Sunar.

Sözlü tarih yöntemi aynı olayı farklı bakış açılarından görmemizi sağlar. Örneğin aynı olayı yaşayan çocuğun, yaşlının, kadının, erkeğin hisleri farklıdır. Anlatılanları etkileyen birçok farklı etkenler vardır. Yaş, cinsiyet, meslek, doğdukları zaman, yer, aile yapısı buna örnek verilebilir. Yapılan görüşmeler bütün açıları görüp olayı o şekilde değerlendirmemizi sağlar. Ancak geleneksel tarih yazımına göre bu bir sorundur. Buna öznellik sorunu denmiştir (Danacıoğlu, 2001, s. 133-136). Sözlü tarihin sorunları ve çözüm önerileri başlığında öznellik sorunu ayrıntılarıyla açıklanacaktır.

2.6.10. Eğitim Kurumlarında Kullanılabilir.

Günümüz eğitim sisteminde tarih, sosyal bilgiler derslerinin ezberci bir şekilde öğretilmesi eleştirilmektedir. Bunun yerine öğrencilerin yaşayarak öğrenmesi tavsiye edilmektedir. Bu hususta sözlü tarih yöntemi eğitimcilere destek olmaktadır. Bu yüzden sözlü tarih yöntemi ilkokuldan itibaren tavsiye edilmektedir. Örneğin İlkokul dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler kitabında ailemin tarihi konusunda öğrencilere basit şekilde sözlü tarih yöntemi öğretilmesi amaçlanmaktadır (Ayantaş, 2022, s. 38). Bunun için aile büyüklerinden biri ile görüşülmesi istenmektedir. Görüşmeden önce sorular hazırlanacak ve aile büyüğüne yöneltilecek, görüşme esnasında eski eşyalardan da faydalanılacaktır.

Ortaokul ve lisede de sözlü tarih projeleri geliştirilmesi beklenmektedir. Çeşitli konularda sözlü tarih çalışmaları yapılmaktadır. Ancak istenen seviyede değildir. Yapılan çalışmalara bazı örnekler verecek olursak bunlardan biri Bartın Lisesi öğrencilerinin şehirlerinde yer alan yetmiş ve yüz bir yaş aralığındaki yaşlılarla yaptığı görüşmelerdir. Sekiz öğrenci toplam on altı kişi ile görüşmüş geçmiş, günümüz bağlantısını toplum bağlamında kurmayı hedeflemişlerdir. Çalışmalar nasıl gerçekleşmelidir? Öğrenciler çalıştıkları konuda önce okuma yapmalı, elde ettikleri bilgilerin etkisiyle sorular hazırlayıp görüşme yapmalıdır. Böylece öğrencilerin derse ilgisi artacak, öğrenciler ve öğretmenler arasında dayanışma artacak ve öğrencilerin yaşayarak öğrenmesini sağlanacaktır (Akçalı ve Aslan, 2012, s. 677).

2.7. Sözlü Tarihin Bazı Sorunları ve Çözüm Önerileri

Sözlü tarih, yöntem olarak ortaya koyulduğu vakit her tarihçi tarafından benimsenmedi. Örneğin İngiliz tarihçi A.J.P. Taylor (Gökdemir, 2021) “Yaşlı insanların ağızları sulanarak kendi gençliklerini hatırlamaları” (s. 135) diyerek bu yönteme karşı tavrını ortaya koymuştur. Sözlü tarih yönteminin savunucuları ise sözlü tarihi geçmişten günümüze kullanılan yöntemlere “demokratik bir meydan okuma” olarak görürler. Hackney Halk Otobiyografileri Grubunu buna örnek verebiliriz.

Hackney Halk Otobiyografisi Grubu İngiltere’dedir. Bu grupta yer alan kişiler birbirlerinin anlatılarını kaydeder. Daha sonra bunları yayımlar. İlginç bir şekilde çalışmaya akademik tarihçiler dahil edilmemiştir. Bu durumun halkın geçmişe dair anlatacaklarını etkileyeceğini düşünürler. Burada amaç yerel topluluğun resmi tarihten bağımsız kendi tarihini keşfetmesini sağlamaktır. Böylece sağlam bir sınıf bilinç de oluşmasını amaçlamaktadırlar. Siyahların kendilerini keşfetmelerini de bu çalışmaların sağladığı tahmin edilmektedir. Ancak bu yöntem de bilimsel yöntem olmaz. Çünkü hafıza sorunlarına müdahale edilemez, sorular amacına ulaşamayabilir. Bu sorunlar tecrübeli tarihçileri dahi zorlarken halkın birbirine yaptığı anlatımlar amacına ulaşmaz diye yorum yapmak hatalı olmayacaktır. Hatta tehlikeli boyutlara da ulaşabilir.

Sözlü tarih, yöntem olarak ilk ortaya koyulduğunda nasıl yapılacağı, nelere dikkat edileceğine dair belirli kurallar geliştirilmemişti. Çalışmalar arttıkça belirli kurallar geliştirildi. İmkanları ve sorunları keşfedildi. Sözlü tarih yönteminin sorunlarını üçe ayırabiliriz. Bunlar;

2.7.1. Araştırmacıdan Kaynaklı Sorunlar

2.7.1.1. Tarafsızlık

Araştırmanın geçmişi, ailesi, yetişme şekli, doğduğu- yaşadığı yer, siyasi görüşü aktarıcıya yönelteceği soruları, yöneltme şeklini yani araştırmayı etkileyecektir. Ancak araştırmacı tarafsız olmalıdır. Bu sorunu tamamen aşmak imkansızdır. Ancak olabildiğince yaklaşmalıdır. Bu yüzden kişi kendini iyi tanımalı çalışmasının, hazırladığı soruların ilk eleştirmeni olmalıdır (Tosh, 2020, s. 187).

2.7.1.2. Yeterince Hazırlıklı Olmamak

Araştırmacı görüşmelerine iyi bir hazırlıkla gitmelidir. Yöntemin püf noktalarını öğrenmeli, araştıracığı konu ile ilgili bilgi edinmelidir (Tütüncü, 2022, s. 144). Doğru sorular hazırlamalıdır. Aksi takdirde aktarıcı doğru bir şekilde yönlendirilemez, verimli bir görüşme olmaz ve doğru bilgiler edinilemez. Örneğin sözlü tarih yönteminin püf noktalarından biri aktarıcıyı konuya hazırlayan soruların yöneltmesidir. nce kişi hazırlık soruları ile konuya ısındırılır sonrasında asıl sorulara geçilir. Böylece aktarıcı hafızasını yoklar, kaygılarından kurtulur ve görüşme verimli geçer. Ancak hemen asıl sorulara geçilirse aktarıcı hafızasını yoklayamaz ve istenilen bilgileri veremeyebilir.

2.7.1.3. Görüşme Süresini Ynetememek

Görüşmeyi yönetmesi gereken araştırmacıdır. Çok kısa veya çok uzun sürmemelidir. Çok kısa görüşme anket izlenimi verebilir, istenen verim elde edilemeyebilir. Bunun yanında bazı durumlarda araştırmacı ne yaparsa yapsın istediği verime ulaşamaz. Araştırmacı çabalar ancak aktarıcının anlatacakları o kadardır. Bu durum da daha fazlası yapılamaz. Çok uzun süren görüşmelerde hem aktarıcıyı hem de araştırmacıyı sıkabilir. Aktarıcının anlatacakları uzun ise görüşme birkaç kez yapılabilir (Danacıoğlu, 2001, s.139). Veya ara verilip devam edilebilir. Görüşmenin çok uzaması araştırmanın verimini düşürebilir, aktarıcıyı da yorabilir.

2.7.1.4. Denetim Sorunu

Tarihçi, görüşme üzerinde tam bir denetime sahiptir. Yönelttiği sorular, üzerinde durduğu konularla aktarıcıya tevcih edilir. Bu durum bir yandan olması gerekendir. Diğer yandan ise çeşitli sorunlar ortaya çıkarabilir. Aktarıcının söylemesi

gereken çok önemli bir ayrıntı atlanabilir. Tarihçinin yapması gereken sınırını bilmektir. Yönlendirme kavramına iki noktadan bakabiliriz.

Araştırmacı aktarıcıyı desteklemek için sorular, fotoğraflar, eşyalar kullanır. Böylece hatırlaması gerektiği ayrıntıları anımsayabilir. Duraksadığı noktalarda sakin kalarak, konuyu değiştirerek sabırla bekleyerek de aktarıcı desteklenir. Bu doğru bir yönlendirmedir.

Diğer bir yönlendirme ise sınırı aşımı ve müdahaledir. Tarihçi zaman kaybetmemek, konuyla ilgili yargıların aktarıcının anlattıklarıyla onaylatmak, konu sınırı dışına çıkmamak gibi sebeplerden aktarıcının kendi istediği doğrultuda ilerlemesini ister. Bunun için anlatıcıya sürekli müdahale eder. Soruya boğar. Konu sınırı dışına çıkmasına izin vermez.

2.7.1.5. Kişiyi Teşvik Etme

Sözlü tarihte kişiyi teşvik etme maksadıyla yukarıda belirttiğim gibi çeşitli fotoğraflar, eşyalar kullanılabilir. Örneğin Bulgaristan Filibe'den gelmiş bir göçmenle yapılan bir görüşme de göç ettiği kentin o yıllara ait araştırmacının bulduğu bir fotoğrafı gösterilip birçok anısının canlanması sağlanabilir. Bu olumlu bir sonuçtur. Bunun yanında olumsuz sonuçlarda doğurabilir. Orada yaşadığı kötü olaylar akla gelip, aktarıcının şevki düşüp görüşme istenen şekilde geçmeyebilir (Güçlü, 2013, s. 15). Sözlü tarih yöntemini kullanmak kaygan bir zeminde yürümek gibidir. Bazen doğru olduğunu düşünerek attığımız adımlar kayıp düşmemize sebep olur. Yani verimsiz bir görüşmeye sebep olur.

2.7.1.6. “Sonrasını Bilme” Sorunu

Sözlü tarih yöntemini kullanan tarihçiler görüşme sürecine girmeden önce konuyla ilgili çeşitli araştırmalar yaparlar. Ancak bu araştırmalar görüşmenin akışını etkileyebilir. Görüşülen kişiye çeşitli müdahaleler yapıp anlatılmak istenen birçok ayrıntının kaçırılmasına sebep olabilir. Bu yüzden tarihçi, belirli noktalarda görüşülen kişiye serbestlik sağlamalıdır. Anlatılan farklı da olsa, gerçeğe bağdaşmadığı düşünülse de müdahale edilmemelidir.

2.7.2. Aktarıcıdan Kaynaklı Sorunlar

2.7.2.1. Hafıza Sorunları

Hafıza sorununu yaştan kaynaklı hafıza sorunu ve kolektif hafıza sorunu olarak ele alabiliriz.

Yaştan Kaynaklı Hafıza Sorunu:

Sözlü tarihte bildiğimiz üzere yaşlı, orta yaşlı, yetişkin birçok isimle görüşme yapılmaktadır. Geleneksel tarihçiler yaşlı kişiler ile yapılan görüşmelerin sağlıklı olmadığını sözlerinin yanlış olabileceğini belirtiyor. Bunun yanında hafızadan kaynaklı yaşı çok daha genç kişilerinde yanlış bilgiler verebilir (BİSAV, 2006, s. 9). Yani kişinin hatırlamasını etkileyen tek faktör hafıza değildir. Olayın kişi üzerinde bıraktığı etki, kişinin yaşanan olaya duyduğu ilgi de önemlidir. Bu yüzden görüşülen kişilerin yaşı göz önünde bulundurulmalı ancak sadece buna odaklanmamalıdır. Burada tarihçinin yapması gereken iç tenkit yapmaktır. Böylece sağlıklı bilgilere ulaşabilir.

Kolektif Hafıza Sorunu:

Kolektif hafızaya bakarsak geçmişten günümüze insanlar siyasi, iktisadi birçok olayın ortasında yer almıştır. Kişiler yaşadıklarının yanında çevrelerinden ve basın kuruluşlarından da etkilenmiştir. Bu yüzden olayları aktarırken kolektif hafızanın etkisiyle de konuşurlar. Bu da çalışmayı olumsuz yönde etkileyebilir. Kolektif hafıza sorununun diğer bir ayağı eğitimidir. Kişiler yakın tarih olaylarını kendilerinin yaşamalarının yanında ders kitaplarında da görürler. Bu, aktarıcının olayları yaşadığı gibi değil ders kitaplarında gördüğü gibi anlatmasına sebep olabilir (Çaykent, 2016, s. 171). Araştırmacının yapması gereken ise aktarıcıya “herkesin kendi tarihi” olduğunu belirtmesi ve kişiye odaklanması gerekmektedir. ‘Siz ne hissettiniz?’ gibi sorularla odak noktası kişiye çekilmelidir.

2.7.2.2. Öznellik Sorunu

Aktarıcının, yaşadığı olayı çok iyi hatırladığını, aktardığını düşündüğümüzde bile yaşadıklarını kendi bakış açısından anlatacaktır. Olayı doğru veya yanlış olarak nasıl anladıysa, ne hissettiyse olaydan öyle bahsedecektir. Örneğin 1989 Bulgaristan göçmenleriyle bu konuda bir sözlü tarih çalışması yaptığımızda aktarıcı Bulgaristan’da yaşadıklarını Türk, Müslüman biri olarak anlatacaktır. Olayı gördüğü yaş, aktarımında

oldukça önemlidir. Olayı yaşadığında çocuk yaştaysa durumdan daha çok etkilendiği düşünülebilir ve abartarak anlatmasına sebep olabilir. Yetişkin ise daha farklı anlatabilir. Bu yüzden tarihçinin yapması gereken imkanlar dahilinde çok insana ulaşmaya çalışmaktır. Farklı şehirden göç eden, farklı meslek sahibi insanlara ulaşmalıdır. Hatta mümkün ise yukarıda örnek verdiğim 1989 göç sürecini hem Türkler hem Bulgarlar gözünden görebilen bir tarihçi çok daha nitelikli bir çalışma yapmış olacaktır (Danacıoğlu, 2001, s. 133-134).

2.7.2.3. Deneyim Etkisi

Aktarımda diğer önemli bir kavram deneyim kavramıdır. Aktarıcı yaşanan olayın üzerinden geçen yıllarda birçok siyasi, iktisadi, kültürel deneyimler elde eder. Aktardıkları saf halde değildir. Bunların ayıklanması gerekmektedir (Thompson, 2006, s. 32). Bu yüzden tarihçi dikkatli hareket etmeli, çalışma da gerekli ayıklamaları yapmalı veya tecrübelerin etkilerini belirtmelidir.

2.7.2.4. Herhangi Bir Sebepden Bilerek Yanlış Bilgi Verme

Görüşülen kişi yaşadığı olayı ruhsal bir travma, kendisini kötü hissetme, suçlu hissetme gibi birçok sebepten bilgi vermekten kaçınabilir, yalan söyleyebilir. Bu da çalışmayı yanlış bir yola sürükleyecektir. Bu yüzden sözlü tarih güvenilir değildir. Ancak bu sorun sadece sözlü tarihe özgü değildir. Örneğin hatıratlarda da kişiler olaya farklı açıdan baktıkları için, kendilerini haklı göstermek için gibi sebeplerle olayı farklı yansıtabilirler. Ancak yanlış bir bilgi tarihçiye yeni kapılar açabilir ve yeni soru işaretleri ortaya çıkarır. Bunları algılayabilmek için de tarihçinin diğer bilim dallarından yararlanması gerekmektedir (Özbaş ve Öztaş, 2021, s. 157-161).

2.7.2.5. Geçmiş Sevgisi

Kişilerde yaş ilerledikçe geçmiş özlemi başlayabilir. Geçmiş özleminin belirli noktalarda faydası belirli noktalarda zararı vardır. Faydasına bakacak olursak aktarıcının anlatımlarında şevki daha yüksek olur. Zararı ise özlemin etkisiyle geçmişe dair ayrıntıları olumlu bir şekilde anlatmalarına yol açabilir (Tosh, 2020. s. 258). Burada araştırmacının bilmesi gereken kişinin neden böyle davrandığının farkında olmaktır. Sonrasında ise aktarıcının hislerine odaklanmalıdır. Hislere odaklı sorular yöneltildiğinde gerçeğe bir adım daha yaklaşılabilecektir.

2.7.2.6. Anakronizm Sorunu

Anakronizm, araştırmacının araştırdığı olayı dönemin koşullarına göre değerlendirememesidir. Yapılan araştırmada hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın dikkat edilmesi gereken önemli bir detaydır. Bunun yanında aktarıcı da anakronizm hatasına düşebilir. Bu sorunu aşmak için araştırmacının yapması gereken kaynaklardan öğrendikleri vasıtasıyla geçmişe gitmesidir. Dönemin siyasi koşulları, yönetim şekli, iktisadi durumu, kültürü kısacası zihniyetini anlamasıdır. Ancak bu şekilde nitelikli çıkarımlar yapılabilir. Bunun yanında tarihçi araştırdığı konunun sonunu bilmektedir ve Tosh'a göre (2020, s. 181-183) bu önemli bir sorundur ve araştırmacı bugünde yaşadığı için geçmişin içerisine tam anlamıyla giremez. Ancak gerek kullandığı kaynaklarla gerek ise edebi eserlerden yararlanarak olabildiğince yaklaşmalıdır. Sözlü tarih yönteminde anakronizmden kaçmak daha da zordur. Çünkü öncelikle araştırmacı dönemin zihniyetini yakalayacak daha sonra aktarıcıyı sorularıyla dönem zihniyeti içerisine sokmaya çalışacaktır. Çünkü aktarıcının yaşadığı olay üzerine çok zaman geçmiştir. Bunun için görüşmelere başlamadan evvel sözlü tarih yöntemini kavrayacak, literatür taramaları ve okumalarını tamamlayacaktır. Daha sonrasında görüşmeyi amaç doğrultusundaki temalar ve sorularla gerçekleştirecektir.

2.7.3. Ortamdan Kaynaklanan Sorunlar

Görüşme yapılan ortam görüşmenin sıhhatini etkiler. Görüşmenin yapıldığı yer, saat, yeterince sessiz olup olmaması görüşmenin sıhhatini etkileyen unsurlardan bazılarıdır. Örneğin aktarıcının kendini rahat hissedeceği bir yerde görüşme yapmak verimi artırır. Aktarıcıya yabancı gelen bir ortamda yapılan görüşme sorun oluşturabilir. Veya geç saatte yapılan görüşme sorun yaratabilir (Şahin, 2023, s. 6826).

2.7.4. Sözlü Tarihe Karşı Karamsar Bakış

Yukarıda belirtilen sebepler genelde sözlü tarih yöntemini kullanmaya karar veren ve uygulama esnasında karşılaşılan sorunlardır. Bunun yanında günümüze kadar her ne kadar gelişim gösterse de bazı tarihçiler nazarında sözlü tarihten elde edilen bilgilerin güvenilirmez olduğu yönündeki eleştiriler sözlü tarihin önünde çok büyük bir engel teşkil eder. Bu karamsarlığın bir yönü siyasidir. Sözlü tarih yönteminin bir kolu Marksist tarih yazımından doğmuştur. Bu açıdan sözlü tarih yöntemi Marksizmin, geleneksel tarih yazımı da devleti temsil etmektedir. Uzun zaman Marksistlere yöneltilen eleştiriler sözlü tarih yöntemine de yöneltilmiştir. Sözlü tarih yönteminin

geleneksel tarih yazımına baş kaldırdığı söylemi de Komünizmin diğer sistemlere baş kaldırisıyla özdeşleştirilmiştir (Tosh, 2020, s. 256). Bu görüş tarih yazımına zarar verir. Bilim araştırmacısı tarafsız olmalıdır. Marksist tarih yazımını benimsemek tarafsızlığı ne kadar etkiler düşünmek gerekir? Siyaset, tarih bilimine karıştırılmamalıdır. Aksi takdirde araştırmacı kalemini gerçeğe ulaşmak için değil ideolojisini savunmak için kullanır. Bilimler siyasete karıştırılmadığında yöntemler yöntem olarak kalır, gelişir, kullanılan belgeler artar ve gerçeğe yaklaşılr.

2.7.5. Eğitim Eksikliği

Ülkemizde birçok üniversitede sözlü tarih alanında dersler verilmemektedir. Sözlü tarih yöntemi eğitiminin eksik olması da tarihçilerin bu çalışmaya cesaret edememesine veya istememesine sebep olmaktadır. Yapılan çalışmaların niteliği de düşmektedir. Elbette bu alanda kendini geliştirip nitelikli eserler de verilmiştir. Ancak tam anlamıyla bu sorununun üstesinden gelinebilmesi için sözlü tarih yönteminin ayrı bir ders olarak okutulma imkanının verilmesi gerekmektedir.

2.7.6. Maddi Sorunlar

Sözlü tarih yönteminin önündeki diğer bir engel de maddi sorunlardır. Bu alana yönelik yatırımlar yetersizdir. Batı Avrupa’da bu konuyla ilgili gelişmelerin sebebi yapılan yatırımlardır. Yatırım yapılmayan bir ülkede sözlü tarih çalışmak tarihçinin çabasına kalmaktadır. Bu sebepten diğer alanlar kadar çalışılamamaktadır (Çakmak, 2011, s. 553-554).

3. BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ (1978-1989)

3.1. Bulgarların Tarih Sahnesine Çıkışı

Asya Hun Devleti'nin dağılmasıyla Ogur adını verdiğimiz Türk boyu Karadeniz'in kuzeyine göç etmiştir. Avrupa Hun Devleti İmparatoru Attila'nın oğlu İrnek, babasının ölümüyle Ogurlara karışmış ve Ogur boyu "Bulgarlar" adını almıştır. Yeni bir devlete adım atılmıştır (Beyoğlu, 2017, s. 4-5). Akınlar ile topraklarını genişleten Bulgarlar Kubrat Han Dönemi'nde Büyük Bulgar Devletini kurmuşlardır. İlerleyen süreçlerde birçok Türk devleti ile aynı talihi yaşamış, Tuna ve İdil Bulgarları olarak ikiye ayrılmıştır. Bu çalışmada bizi ilgilendiren Tuna Bulgar Devleti olacaktır. Tuna Bulgar Devleti Hristiyanlığı kabul etmiş ve zamanla Slavlaşmıştır. Osmanlı Devleti hakimiyetine girene kadar Altın Orda Devleti'nin himayesinde yaşamışlardır (Tansü ve Çerkezoğlu, 2020, s. 491). Belirtilmesi gereken husus Türk tarihçilerin ortaya koyduğu "Bulgarlar Türk kökenlidir, Slavlaşmışlardır." tezini Bulgar tarihçiler kabul etmemektedir.

3.2. Osmanlı Hakimiyetinde Bulgaristan

Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinde Bizans zayıf bir haldeydi. Anadolu, karışık ve devletçiklere bölünmüş vaziyetteydi. Osmanlı Devleti siyasal karışıklıklardan faydalanarak topraklarını genişletmiş gaza ve cihat politikası izlemiştir. Bu amaçla I. Murad Dönemi'nde Edirne (1360), Sofya (1385), Niş (1386) fethedilmiştir. Yıldırım Bayezid Dönemi'nde fetihler devam etmiş ve bu dönemde Haçlılarla yapılan Niğbolu Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti Bulgaristan'ın tamamına hâkim olmuştur. Balkanlardaki hakimiyetin kesinleşmesi ise II. Kosova Savaşı ile olmuştur. Bu savaş II. Murad Dönemi'nde yaşanmıştır (Jelavich, 2013, s.33-34).

Osmanlı Devleti kurulduğu süreçte Anadolu ve Balkanlarda hızlı bir şekilde fetihlerini gerçekleştirmiştir. Fethettiği topraklara da yüzyıllarca hâkim olmuştur. Bu

başarının sebebi birbiriyle bağlantılı olan üç politikadır. Bunlar iskân, istimalet ve hoşgördür. İskân ve istimalet (şenlendirme) politikası fethedilen topraklara konar-göçer Türk ailelerin yerleştirilmesine dayanır. Buraya gelen aileler toprakları işlemeye başlar. Türk ve Müslüman kültürüyle tanışır. Böylece fetihler kalıcı hale gelir (İlgürel, 2002, s. 941). Asıl konumuz olan 1978-1989 Bulgaristan göçmenleri de onlardan biridir.

İskân ve istimalet politikasının yanında gayrimüslimlere uygulanan hoşgörü politikasından da bahsetmek gerekir. Osmanlı Devleti gayrimüslimlere dini, kültürel, ekonomik baskı yapmamıştır. Dinlerini serbest şekilde yaşayabilmişler, eğitim- kültür faaliyetlerini kendi dil ve dinlerine göre gerçekleştirebilmişlerdir. Cizye vergisi ödeme karşılığında askerlik için zorlanmamışlardır. Ekonomik faaliyetlerini rahatlıkla sürdürebilmişlerdir. Öyle ki feodal beylerin baskısından kurtulmuşlar, Osmanlı Devleti'nin hükmünde çok daha rahat yaşamışlardır (İlgürel, 2002, s. 941-943). Bu sayede Osmanlı Devleti beş yüz yıl Balkan topraklarında hüküm sürmüştür. Yukarıda anlatılanlar kişilerde “Olması gereken bu değil midir?” izlenimi yaratabilir. Ancak dönem koşullarında hiçbir devlet Osmanlı Devleti'nin tanıdığı hakları tanımamıştır.

Diğer önemli bir husus Osmanlı Devleti'nin cemaat politikasıdır. Bu politika din ve mezhebe dayanır. Osmanlı Devleti hakimiyeti altındaki unsurları inançlarında serbest bırakmış, eğitim, hukuksal sorunları için ise bir cemaate bağlamıştır. İç sorunlarına karışmamıştır. Bu amaçla Müslümanlar halifeye, Ortodokslar patriğe, Yahudiler hahambaşına bağlıdır. Bulgarlar da patriğe bağlanmışlardır. Patrikhane, Bulgar kiliselerini kapatmış, dil ve kültürlerini unutturup Yunan kültürünü aşılama faaliyetleri göstermiştir. Bu durum ilerleyen süreçlerde Osmanlı Devleti'nin baskısı olarak gösterilecektir (Şentürk, 1992, s. 15-18).

Uzun yıllar beraber yaşayan halk geçimlerini genel olarak tarım ve hayvancılık yaparak sağlamıştır. Başkent İstanbul'un et ihtiyacının sağlanmasında şu an Bulgaristan sınırları içinde yer alan Filibe, Burgaz'dan hayvan gönderilmiştir (Doğru, 2002, s. 1690).

3.3. Bulgarların Osmanlı Devleti'nden Ayrılması

Bulgarlar, Osmanlı hakimiyetinde kaldıkları beş yüz sene içinde önce Avusturya'nın daha sonra Rusya'nın etkisiyle devletin her zayıf anından faydalanmışlardır. Mesela Padişah Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşı'nda yenilmesini fırsat bilerek isyan etmişler ve başarısız olmuşlardır. 1598'de Avusturya'nın kışkırtmalarıyla ayaklanmışlardır. Osmanlı Devleti bu ayaklanmayı bastırmıştır. Sonrasında 1683'te Osmanlı Devleti'nin Viyana'da mağlup olmasıyla ayaklanmışlardır. 1686 yılına kadar sürmüş ve bastırılmıştır. 1688'de Avusturya'nın Belgrad'ı almasıyla isyan etmişler ve başarısız olmuşlardır. 1688'e kadar Bulgarların Avusturya etkisiyle isyan ettiklerini görmekteyiz (Kemaloğlu, 2012, s. 21). İlerleyen süreçlerde Avusturya geri planda kalacak, yerini Rusya'ya bırakacaktır. Ayrıca Bulgarlar isyan etmek için Osmanlı Devleti'nin savaşta olduğu zamanları veya zayıf düştüğü anları kollamışlardır.

Sonraki Bulgar isyanlarına baktığımızda sebeplerinin milliyetçilik akımı ve Panslavizm olduğunu görmekteyiz. Osmanlı Devleti'nin idari, ekonomik ve siyasi sorunları Bulgar isyanlarının süresini uzatmış ve iç sorunların uluslararası alana taşınmasına sebep olmuştur (Kemaloğlu, 2012, s. 22).

Fransız İhtilali'nin etkisiyle oluşan milliyetçilik akımından başlayacak olursak Osmanlı Devleti içinde birçok etnik unsur barındırmaktadır. Sırplar, Rumlar, Bulgarlar, Arnavutlar, Araplar bunlardan bazılarıdır. Devletin hâkim unsuru ise Türklerdir. Uzun müddet bütün etnik unsurlar birlikte yaşamıştır. Ancak sonrasında milliyetçilik akımının etkisiyle ulus devletlerini kurmak için çalışmışlardır.

Amerikalı Protestan misyonerlerin Bulgarlar üzerindeki etkisi de önemlidir. Aslında misyonerler ilk önce Müslümanları etkilemeyi hedeflemişlerdir. Bu hedeflerini gerçekleştirmeyince etkileyebilecekleri başka bir etnik unsur aramaya başlamışlardır. Bazı Protestan misyonerler Ermenilere bazıları ise Bulgarlara odaklanmıştır. Bulgarlar, Osmanlı topraklarında yaşadığı süreçte Yunan kültürüne hapsolmuşlardı ve bu durumdan şikayetçiydiler. Misyonerler bu noktadan faydalanıp Protestan mezhebine geçmelerini sağlayabilirlerdi. Bu amaçla İncili Bulgarcaya çevirmişler, birçok okul açmışlar, Bulgar dili ile ilgili çalışmalar yapmışlardır. Bulgarlar, dil ve kültürlerini canlandırdıkları için misyonerlere minnettar olmuştur. Ancak Protestan mezhebine geçmeyi kabul etmemişlerdir. Misyonerler ümitlerini

açtıkları okullarda yetiştirdikleri öğrencilerin Protestan olmasına bırakmışlardır. Bunun yanında Bulgarların, Osmanlı Devleti aleyhine giriştiği faaliyetlere de tam destek vermişlerdir. Yaralı isyancıları tedavi etmişler, diplomasi yoluyla savunmuşlardır. Bulgaristan bağımsız olduğunda Amerikan Protestan okullarında okuyan kişiler belediye başkanı, başbakan, bakan gibi önemli görevlere gelmiştir. Yani siyasi alt yapının oluşmasında da Protestan okullarının payı büyüktür (Turan, 1999, s. 1098-1105).

Diğer bir etken Rusya etkisidir. Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne zarar verecek olan iki hedefi vardır. Bunlardan biri sıcak denizlere inmektir. İkincisi ise Panslavizm yani bütün Slavları bir çatı altında toplamaktır. Panslavizm hedefi Sırlar, Rumlar, Bulgarlar ve Arnavutları etkilemiştir. Rusya bu hedefleri için böl ve yönet taktiğini hayata geçirecektir. Rusya'nın taktiği şu şekilde işler; Öncelikle kışkırtma yapar, ayrıştırır, birbirine düşürür, böler, güçsüz duruma düşürür ve sonra da işgal eder. Osmanlı Devleti için de hedefi kışkırtmalar ile unsurları isyan etmelerini sağlamak, kendine bağlı devletçikler kurup topraklarını parçalayarak Osmanlı Devleti'ni zayıf düşürüp ilhak etmektir. Rusya'nın kışkırtmaları ve milliyetçilik akımının etkisi ile önce Sırlar sonra da Rumlar isyan etmiştir. Sıra Bulgarlara da gelecektir. Balkan toplumları da Osmanlı Devleti'nden ayrılmak için çeşitli taktikler geliştirmişlerdir. Bunlardan biri Avrupa'nın dikkatini çekmektir. Balkan ulusları başkent İstanbul'a çok yakındır. İsyanları kolayca bastırılabilir (Kemaloğlu, 2012, s. 22). Bu yüzden isyanları savaş amaçlı değil, dikkat çekme amaçlı yapmış ve ülkelerini masa başında kurmayı amaçlamışlardır.

Balkan ülkelerinin Osmanlı Devleti'nden ayrılma süreci üç aşamada olmuştur. Önce isyan edip Avrupa'nın dikkatini çekerler ve ne tesadüftür ki Osmanlı Devleti bu esnada savaşta olur. Savaş bittiğinde imzalanan antlaşmada Osmanlı Devleti'nden isyan eden topluluğa ıslahat yapması istenir. Tabii ıslahatlardan memnun olmayacaklardır ve Osmanlı Devleti'nin iç veya dış sorunlarla uğraştığı bir dönemden faydalanarak yine isyan edeceklerdir. Bu isyan sonucunda muhtariyet elde edecekler ve en sonunda yine iç- dış karışıklıkların olduğu bir dönemde bağımsızlığına ilan edeceklerdir. Bu süreçte dış karışıklıkları yaratan devlet ise Rusya'dır. Bulgarların da Osmanlı Devleti'nden ayrılma süreci bu çerçevede olmuştur.

Rusya, 1828-1829'da Osmanlı Devleti ile savaştığı süreçte Bulgarları yakından tanıma fırsatı bulmuş, 1829'dan sonra ise diplomasi, eğitim, silah yoluyla Bulgarlar

ile temas kurmuştur. Diğer önemli bir nokta Kırım Savaşı'dır. Bu savaşta Bulgarlar, Osmanlı Devleti ile savaşan Rus ordusuna iki bin gönüllü ile destek vermiştir (Toprak, 2013, s. 132). 1876 yılına geldiğimizde ise Bulgarlar büyük bir isyan başlatmış, Müslüman halka eziyet etmişlerdir. Bu isyanın amacı Avrupa'dan destek almaktır. Amerikan misyonerler de bu noktada onlara destek vereceklerdir. Bulgarların yaptığı eziyetleri Müslüman halk yapıyormuş gibi anlatacaklar ve bütün Hristiyan dünyasını Bulgarlara desteğe çağıracaklardır (Turan, 1999, s. 1106-1107). 1876 Bulgar isyanından bir sene sonra Osmanlı- Rus Savaşı başlayacaktır. Bu noktada 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nın sebeplerinden birinin Bulgarlara bağımsızlık kazandırmak olduğunu söylemeliyiz. Ancak Bulgarların bağımsızlıklarını kazanabilmesi için Müslüman nüfusun azalması gerekmektedir. Bu yüzden 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı'nın sonuna kadar birçok Müslüman katledilmiştir. Katliamdan kurtulmak için göç eden birçok Müslüman da olmuştur (Hacısalihoglu, 2019, s. 200-201). Netice olarak misyonerlerin attığı manipülasyon tohumları, Ruslar ve Bulgarların katliamları ve Osmanlı Devleti'nin de doksan üç harbinden yenik çıkmasıyla Berlin Antlaşması imzalanmış ve Bulgarlara muhtariyet verilmiştir. 1908'de bağımsızlığını ilan edecektir (Hakov, 2002, s. 420). II. Meşrutiyet'in ilan sürecinde doğan karışıklıktan faydalanmışlardır.

Balkan ulusları Osmanlı Devleti'nden ayrılma planları yaparken Osmanlı Devleti nasıl bir yol izlemiştir? Gidişatı gören Osmanlı Devleti bozulan sistemi düzeltecek, Avrupa ve Rusya'nın iç işlerine karışmasını engelleyecek, gayrimüslimlerin bağlılığını arttıracak bir önlem almaya çalışmıştır. Bu önlemlerin iki ayağı vardır. Biri denge politikası diğeri ise yeniliklerdir. Denge politikasından başlayacak olursak on dokuzuncu yüzyılda Osmanlı Devleti'nin eski gücüne sahip olmadığı bütün dünya devletleri tarafından biliniyordu. Ancak bu topraklara, devletler tek başına sahip olmak istiyordu. Osmanlı Devleti de bu durumun oldukça farkındaydı (Ekrem, 2002, s. 745). Bu yüzden Rusya'nın saldırılarında İngiltere- Fransa'dan, Fransa saldırılarında da Rusya'dan yardım alarak ayakta kalmaya çalışıyordu. 1828-1829 Osmanlı- Rus Savaşı, Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı denge politikasının önemli bir örneğidir. Bu sayede elindeki toprakları, etnik unsurları daha uzun süre elinde tutabilmişti.

Osmanlı Devleti bir yandan denge politikasını sürdürürken bir yandan da yenilikler yapıyordu. Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla her alanda değişiklikler yapıldı.

Balkanlarda demiryolları, yollar, posta, telgraf istasyonları inşa etmiştir. Hastaneler, eczaneler açılmıştır (Draganova, 2002, s. 191-193). Meşrutiyet ilan edilmiş ve gayrimüslimler yönetime katılmıştır. Ancak ne yapılırsa yapılsın yeterli olmamış, memnun kalınmamıştır.

3.4. Bulgaristan Hâkimiyetinde Türk Halkı

1878'den itibaren Bulgarların Osmanlı Devleti'nden ayrılma süreçleri başlamıştır. Bulgarlar bu sürece kadar Türklerin, Osmanlı Devleti'nin baskılarından yakınmışlardır. 1878'den sonra ise Bulgarlar bugünkü Bulgaristan sınırlarında hâkim, Türkler ise etnik unsur olmuşlardır. Yani çark tersine dönmüştür. Çarkın kırılması ise 1989'da olacaktır. Türk halkı Bulgaristan'ın baskılarına, asimilasyon politikalarına direnmeye başlayacak ve göçe zorlanacaktır.

Dönemin dünyasına baktığımızda ise birçok devlet tek uluslu olmayı amaçladı. “Tek millet tek devlet” amacı için de asimilasyon siyaseti izledi. Başarısız olduğunda ise zorunlu göç ettirme yolunu izledi. Bu minvalde Bulgaristan da azınlıkları yani kendinden olmayan unsurları Bulgarlaştırmak siyasasını güttü. Bulgarlaştıramadıklarından da kurtulma yolunu seçti. Bu süreçte Osmanlı Devleti veya Türkiye ile yapılan antlaşmalardaki maddelere uygun hareket etmedi, sadece dış sorunların arttığı dönemlerde asimilasyon siyasalarını hafifletti, sonrasında devam etti.

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı esnasında Bulgaristan, Osmanlı hakimiyetinden özerkliğini ilan etti. Bu süreçte bir milyon kadar Türk, Müslüman Rus-Bulgar katliamından kaçarak Türkiye'ye geldi. Kalan aileler ise önceleri hâkim oldukları topraklarda azınlık olarak kaldılar. Türk okulları, medreseler yakılıp yıkıldı ve vakıflar yağmalandı. Halk çok yoksul duruma düştü (Şimşir, 1986, s. 34-35).

1878 Berlin Antlaşması ile Bulgar hükmünde yaşayan Türklerin haklarını Osmanlı Devleti hukuken koruma altına almıştır. Ancak Bulgaristan bu anlaşmaya uymadı. Türklerin iç siyasette faal olmalarına engel oldu; Türklere dini, siyasi, iktisadi baskılar yaparak göç etmeye zorladı. Türk nüfusu git gide azaldı (Turan, 2000, s. 89). Böylece beş yüz yıllık Osmanlı hakimiyetinden intikam almışlardı.

1908 tarihine geldiğimizde ise Osmanlı Devleti'nin iç sorunlar ile ilgilenmesinden faydalanan Bulgaristan bağımsızlığını ilan etti ve Türklere uygulanan baskılar artarak devam etti. Osmanlı Devleti 19 Nisan 1909'da Bulgaristan'ın

bağımsızlığını tanıdı ve Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlık ile ilgili bir anlaşma imzalandı. Amacı Türk halkının dini, kültürel ve eğitim haklarını korumaktı. Ancak Bulgaristan bu antlaşmaya da uymadı. Örneğin Bulgar okullarına verilen maddi destek Türk okullarına verilmedi (Börklü, 1999, s. 64-65).

Bulgaristan, sonraki aşamada diğer Balkan Devletleri gibi topraklarını genişletmeye çalıştı. Bunun için Yunanistan- Sırbistan- Romanya ile Balkan İttifakını kurdular ve Osmanlı Devleti'ne saldırdılar. Bu durum Bulgaristan Türkleri için travmatik sonuçlar doğurdu. Çoğu Türk çareyi Osmanlı Devleti'ne sığınmakta buldu. Birinci Balkan Savaşı Bulgaristan için oldukça kazançlıyken, İkinci Balkan Savaşı ağır bir yenilgi oldu. Bulgaristan, İkinci Balkan Savaşı'nın etkilerinden kurtulabilmek için barış yoluna gitti. Bu süreçte Osmanlı Devleti ile toprak, Bulgaristan'da yaşayan Türk nüfusun hakları ve Türkiye'de yaşayan Bulgar nüfusun hakları ile ilgili antlaşma yapıtı. Bunun yanında Osmanlı Devleti'nde yaşayan Bulgarlar ve Bulgaristan'da yaşayan Türklerin mübadelesi kararlaştırılmıştır (Özgür, 2008, s.2-3). Bu antlaşmaya göre Bulgaristan'da yaşayan etnik unsurlar içerisinde Türkler- Müslümanlar en geniş haklara sahip olacaktı. Bulgaristan'a bırakılan topraklarda yaşayan Türkler dört yıl içerisinde Türk uyruğuna geçebileceklerdi. Bu süreçte de taşınabilir mallarını götürebilecek ve gümrük vergisi ödemeyeceklerdi. Türk erkekleri dört sene boyunca askere alınmayacak ve bunun karşılığında bedel istenmeyecekti. Bu maddelerin yanında Türklerin dini, kültürel, eğitim hakları da güvence altına alınmıştır (Hakov, 1999, s. 420-421).

Antlaşmadan sonraki süreçte Bulgaristan, antlaşmanın hükümlerini yerine getirmemiş ve Pomakları asimilasyona başlamıştır. Pomakların adları değiştirilmiş, camiler kiliseye çevrilmiş, zorla Hristiyanlaştırılmaya çalışılmışlardır. Türkler de hem devletin baskısına hem de çetelerin tacizlerine uğruyorlardı. Osmanlı Devleti bu durumun farkındaydı ve Bulgaristan'a gerekli uyarılarda bulundu. Ancak Bulgaristan Osmanlı Devleti ile yaptığı antlaşmanın eşit olmadığını iddia ederek uyguladığı baskılara bahane buldu. Bulgaristan'a göre Türk unsuruna en geniş haklar tanınırken Osmanlı Devleti hükmü altında yaşayan Bulgarlara sadece Hristiyan unsurlar ile eşit olma hakkı tanınmıştı.

Sorunlar 18 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da Türk- Bulgar Dostluk Antlaşmasının imzalanmasına kadar devam etti. 1925 yılında Bulgaristan'ın I. Dünya Savaşı'ndan aldığı ağır darbeler barışçıl bir yol izlemesine sebep oldu. Türkiye ise yeni

kurulmuş bir devletti. İç politikada toparlanmaya, dış politikada ise müttefike ihtiyacı vardı. Bu sayede Bulgaristan'daki Türk unsurlar ve Türkiye'deki Bulgar unsurlar ile ilgili sorunlar kısa süreliğine de olsa çözüme kavuşturuldu (Hakov, 2002, s. 423-424).

Bu antlaşmada hangi kararlar alınmıştı? Türk azınlığına tanınan haklara saygılı olunacak, Türklerin göç etmesi engellenmeyecek ve göç eden Türkler hayvanları da dahil olmak üzere taşınabilir mallarını yanında götürebilecekti (Kemaloğlu, 2012, s. 21).

İkinci Dünya Savaşı (1939-1949) sürecine baktığımızda 1941'de Bulgaristan ve Türkiye arasında saldırmazlık antlaşması imzalandı. Ancak Bulgaristan, Almanya'nın yanında savaşa katılacak ve Türkiye ve Bulgaristan'ı gergin bir süreç bekleyecektir. 1939-1944 arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçlerin azaldığını görmekteyiz. Bunun sebebi saldırmazlık antlaşması veya halkın durumundan memnun olması değil savaş şartları, sınır kapılarının kapalı olmasıdır (Kemaloğlu, 2012, s. 32-33).

1950'li yıllarda dünyadaki ikiye bölünmüşlük hali dikkatimizi çekmektedir. Bir tarafı Sovyet Rusya ve Komünizm düşüncesi temsil ederken diğer tarafı ABD, Kapitalizm ve kökten bir değişimi reddeden düşünce temsil etmektedir. Türkiye ve Bulgaristan'a baktığımızda iki ayrı kutupta yer alan komşu ülkeler görmekteyiz. Bu durum iki ülke arasında gerginliklere sebep olacak Bulgaristan Türkleri de bundan nasibini alacaktır.

Komünistler Bulgaristan'da iktidara geldiklerinde Türklere dini, kültürel ve Türkçe eğitim alabilmeleri konularında özgürlük tanıdılar (Kemaloğlu, 2012, s. 34-35). Ancak kısa süreliğine tanıdıkları bu özgürlük iktidarlarını, uygulayacakları sistemi sağlamlaştırmak içindi. Bulgaristan'ın her savaştan, her zor süreçten geçerken uyguladığı bir taktikti. İç sorunlara ara verir sonra kaldığı yerden devam ederdi.

Bu dönemde Bulgaristan, Bulgarlaştıramadığı her unsuru devletine yük olarak görüyor ve onlardan kurtulmak istiyordu. Bu amaçla Türk halkından ağır vergiler aldı, çocukları ağır işlerde çalıştırdı, Türk okullarını devletleştirdi, arazilerini ellerinden aldı. Kısaca yıldırma politikası izledi. Bunun üzerine Türklerin önemli bir kısmı anavatanlarına dönmek istedi. Ancak konsolosluklara başvuran Türkler tutuklandı. Türkiye ve Bulgaristan arasındaki gerginlik tırmandı ve 10 Ağustos 1950'de Türkiye'ye nota verildi (Değerli ve Karakuzu, 2016, s. 316-317). Bu nota hem

hükümet içerisinde hem de gazetelerde büyük bir yankı oluşturdum (Akşam, 11 Ağustos 1950, s. 1).

Bulgaristan bu göçün sebebini Türkiye'nin Bulgaristan'da yaşayan Türk nüfusu tahrik etmesi ve Bulgaristan yönetimini haksız yere suçlaması olarak gösterdi. Bulgaristan'da yaşayan Türklerden Türkiye'ye gitmek isteyen iki yüz elli bin kişinin üç ay içinde göç faaliyetinin tamamlanması gerektiğini belirtti (Yeni Sabah, 11 Ağustos 1950, s. 1). Ancak Türkiye II. Dünya Savaşı'nın etkilerini hala hissetmekteydi. Göç süreci Türkiye'yi daha da zor duruma düşürecek. Bu yüzden göçlerin daha uzun zamana yayılmasını istedi. Aynı zamanda Bulgaristan'ı 1925 Türk-Bulgar Dostluk Antlaşmasını ihlal etmemesi konusunda uyardı.

Bulgaristan ve Türkiye uzun müddet birbirini 1925 Antlaşmasına uymamak ile suçlamıştır. Bulgaristan Türkiye'nin Bulgaristan'dan gelmek isteyen Türkleri almamak için bahaneler ürettiğini söylerken Türkiye, Bulgaristan'ın Türklere yaptığı baskıları hatırlattı. Belirtilmesi gereken önemli bir nokta da Bulgaristan'ın iç ve dış politikasındaki tutarsızlıklardır. Bir yandan azınlıklardan kurtulmayı ve mallarını yok pahasına almayı hedefliyordu. Oysa Bulgar nüfusu azdı. Ülkeyi sadece Bulgar nüfusuyla kalkındırmak imkansızdı. Bu yüzden tutarsız politikalar izledi. Bundan nasibini alan azınlıklar oldu. Bulgaristan Türkleri bazen kendilerini sınırda buldular. Bazen de ana vatanlarına hiçbir zaman dönemeyeceklerini düşündüler. Türkiye ile yapılan görüşmelerde de bu tutarsızlık gözler önündeydi. Önce nota vererek azınlıkları sınıra yığmış sonrasında ise Türkiye'ye isteyen vatandaşların göç edebileceğini bütün Türkleri yollamayı hedeflemediklerini belirtmiştir (Değerli ve Karakuzu, 2016, s.316-318).

Nihayetinde göç süreci başladı. Ancak Bulgaristan, Türklerin yanında diğer unsurlardan da kurtulmak istemiştir. Bu yüzden Türkiye sınırı kapattı. Bulgaristan bu durumu kamuoyuna Türkiye'nin Türkleri istememesi olarak aktardı. Sonrasında diğer azınlıkların gönderilmeyeceği sözünü verdi ve Türkiye ile anlaşma sağlandı. Ancak aynı problem devam etmiştir ve Türkiye ikinci defa sınırı kapattı. Karşılık olarak Bulgaristan'da sınırı kapattı ve Türklerin Türkiye'ye gitmelerini yasakladı (1951) (Değerli ve Karakuzu, 2016, s. 318).

Türkiye, gelen göçmenlerin sorunsuz bir şekilde yerleşmeleri için muhacir komisyonu kurdu. Muhacirler Edirne sınırından giriş yaptıkları gibi işlemleri

başlatıldı. Vatandaşlığa alındılar, soyadları verildi, sağlık kontrollerinden geçirildikten sonra iskân edildiler. İskân edilecekleri yerler belirlenirken muhacirlerin meslekleri dikkate alınmıştır. Bunun yanında çabuk uyum sağlayabilmeleri için isteklerine de önem verilmiştir. Kazanç sağlayabilmeleri için toprak dağıtılmıştır. İskân edildikleri yerlerden bazıları Adana, (Çanak, 2023, s. 452-454) Antalya, İstanbul, Manisa, Çanakkale'dir (Değerli ve Karakuzu, 2016, s. 329).

Netice itibarıyla 1950-1951 Göçü başta muhacirler olmak üzere Türkiye ve Bulgaristan için yıpratıcı bir süreç olmuştur. Türkiye ve muhacirler ne istediğini bilmeyen bir devlet gördü. Bu yüzden de muhacirler sonunun ne olduğunu bilmedikleri bir yola çıkmış oldular. Türkiye bir yandan gelenleri yerleştirme süreci ile ilgilenirken diğer yandan uluslararası camiada yer edinmeye çalışıyordu. Bulgaristan ise çelişkili davranıyordu. Bir yandan destekçisi Rusya'nın isteklerini yerine getirmeye çalışırken diğer yandan da uluslararası camiadan tepki görmekten çekiniyordu. Türkiye ve Bulgaristan gergin bir süreç içerisine girmişti ve 1963 yılına kadar göç mevzuu tekrar açılmayacaktı.

1960'lı yıllara geldiğimizde Bulgaristan asimilasyon politikalarına devam etmektedir. Belirtilmesi gereken önemli bir noktada Bulgaristan asimilasyon politikalarında Rusya'yı örnek alarak 'böl' taktiği izlemektedir. Adım adım ilerlemiştir. Bütün unsurlar ile mücadele etmemiş ilk olarak da Pomakları asimile etmeye odaklanmıştır. Bu amaçla Bulgaristan bölgelere ayrılmıştır. Pomak bölgesi, Türk bölgesi, Bulgar bölgesi olarak ayırmış Pomaklardan başlayarak isim değiştirme, kılık-kıyafet değiştirme uygulamalarına başlamışlardır (Kâmil, 2018, s. 10). Yaptığımız görüşmelerde Bulgaristan'ın bölme ve asimile etme uygulamalarını 1978 Bulgaristan göçmeni Emine Şadiman K. (Kişisel Görüşme, 05.05.2024) şu sözlerle anlatmaktadır;

Bize baskı olmadı. Bizim köyümüz yarı Türk yarı Bulgar'dı. Ama Balkan'da dağlarda oturanlar vardı. Onlara Pomak denirdi. Bazıları Türk Pomağıydı. Bazıları da Müslümandı ama Türkçe bilmiyorlardı. Köye gelince öğrendiler. Onlara "Siz Bulgar'sınız" deyip isimlerini değiştirmeye başladılar. Gelip o evi işaretleiyorlardı. Komşumuzu evden zorla çıkartıp götürüp imza attırıyorlardı. Bulgar adı veriyorlardı.

Hem yazılı hem sözlü kaynaklarda gördüğümüz üzere 1960'lar da Pomaklara ağır bir asimilasyon uygulandı. Ama Pomaklar Türklüklerinden, Müslümanlıklardan vazgeçemediler. Baskıları daha da arttı. Pomak Köylerine temel gıda maddelerinin girmeleri engellendi, otobüsler olur olmaz durduruldu, isimleri değiştirildi, direnenlere şiddet uygulandı. Bu süreçte Pomaklar yalnız bırakıldı. Bulgaristan Türklerine baktığımızda ise 1950-1951 göçlerinin etkisiyle nüfuslarının azaldığını görmekteyiz. Ancak Pomaklara göre daha sakin bir süreç geçiriyorlardı (Kamil, 2018, s. 13-21).

Bulgaristan, 1965'te bir nüfus sayımı yaptı. Nüfus sayımına göre Türkler toplam nüfusun yüzde onu kadardı. Bunun yanında 1950-1951 göçleri ile giden birçok Türk de olmuştu. Bulgaristan Hükümeti Türklerin nüfus artışını tehlikeli buldu ve yeni bir göç yolu açmak istedi. Türkiye ile Yakın Akraba Göç Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma 1969'da yürürlüğe girdi ve buna göre Türkiye'de annesi, babası, büyükannesi, büyükbabası, çocuğu, kız veya erkek kardeşi, torunları olanlar göç edebilecektir. Göç süreci 1978 sonuna kadar sürmüştür (Tekin ve Altunsoy, 2019 s.138-139).

3.5. Yakın Akraba Göçü: 1978 Bulgaristan Göçmenleri

1978 Bulgaristan göçmenleri, Yakın Akraba Göçü Antlaşması ile son gelenlerdir. Sonrasında kapılar kapanmış yani 1978'de gelen göçmenler baskıdan önceki son çıkıştan Türkiye'ye gelmişlerdir.

1989 göçünden farklı olarak 1978 Bulgaristan göçmenleri kendi istekleri ile gelmişlerdir. Bulgaristan'daki bütün mallarını satmış, vergilerini ödemiş, geçmiş ve gelecek haklarından feragat etmişlerdir. Kısacası Bulgaristan defterini tamamen kapatıp Türkiye'ye odaklanmışlardır. Türkiye'de ise maddi bir destek görmemişlerdir.

Bu bölümde 1978 Bulgaristan göçmenleri ile yaptığımız görüşmeler ışığında göç sürecini anlamaya çalışacağız.

3.5.1. Bulgaristan'daki Yaşam

Bu bölümde cevap aradığımız sorular; “Bulgaristan hakimiyetinde yaşayan Türkler ne yapıyorlardı? İbadetlerini yerine getirebiliyorlar mıydı? Nasıl geçiniyorlardı? Hallerinden memnunlar mıydı? Yaşananların ne kadar farkındalardı ve buna nasıl tepki veriyorlardı?” olacaktır.

Bulgaristan’da yaşamı altı açıdan inceleyeceğiz. Bunlar dini yaşam, dönem siyaseti ile ilgili görüşleri, iktisadi hayat, sağlık koşulları, eğitim, kültürdür. Bu süreci anlatırken 1989 göçmenlerinin 1970’ler ile ilgili verdiği bilgilerden de faydalandık.

3.5.1.1. Dini Yaşam

Öncelikle 1970’lerde Bulgaristan’da yaşayan Türklerin içinde bulunduğu ortamdan bahsetmek sonrasında “Türkler 1970’lerde ibadetlerini yerine getirebiliyor muydu?” sorusunu yöneltmek yerinde olacaktır.

1978 Bulgaristan göçmenleri ile yaptığımız görüşmelerden yola çıkarak söyleyebiliriz ki bu süreçte Bulgaristan’da yaşayan Türklerin ibadetlerini yerine getirmesi yasak değildi. Ancak dine mesafeli ve bünyesindeki unsurları sindirme amacıyla olan bir hükümet tarafından yönetiliyorlardı ve tüm düzen buna göre kuruluydu. Eğitim sistemi, çalışma şartları, tatil günleri. Halk hissettirilmeden dininden uzaklaştırılmaya çalışılıyordu.

Komünist yönetimin her alanda hüküm sürdüğü ortamda bütün sorumluluk anneler ve babalara yüklenmekteydi. Hem inancını unutmayacak hem de çocuklarına öğretecekti. Aksi takdirde kişilerin özünden uzaklaşması kaçınılmaz olacaktı (İsmet M. Kişisel Görüşme, 15.10.2023). Anneler, babalar dinlerini, kültürlerini muhafaza edebilmişlerdi. Ancak çocuklarına aktarmak hususunda yeterince başarılı olamamışlardı. Çünkü devlete ait tarlalarda çalışırken çocuklarını ancak akşam görebiliyorlardı. Birçok çocuk gününü kreşte geçiriyordu. Yani çocukları anne, babadan çok devlet eğitiyordu. Çocukların dininden, kültüründen uzaklaşması için uygun bir ortam vardı. Bunun yanında devletin gözü sürekli halkın üzerindeydi. Halk denetim altındaydı. Bu da psikolojik bir baskı yaratmaktaydı.

Camiler açıktı. Birçok köyde cami vardı. Hatta bazı köylerde sadece Türkler yaşadığından tek ibadethane camiydi (Selahaddin Ç. Kişisel Görüşme, 06.10.2024). Müslümanlar camilere gidip ibadet edebiliyorlardı. Ancak mesai saatleri namaz vakitleri ile uymadığından camiye gitmeleri pek mümkün olmamaktaydı. Bu yüzden camiler neredeyse sadece bayramlar ve cenazelerde dolmaktaydı. Bayramlar ve cenazeler dışında camileri ihtiyarlar doldurmaktaydı.

Ramazın oruçlarını tutabiliyorlardı. Bu konuda İsmet M. (Kişisel Görüşme, 15.10.2023) şunları söylemektedir; *“Biz bayram biliyorduk. Ama babam, dedem rahmetli biliyordu. Sahura kalkıyorlar akşamları da iftarlarını açıyorlardı.”*

Kurban kesebiliyorlardı (Cavidan Ş. Kişisel Görüşme, 05.05.2024). Dini bayramlarını kutlayabiliyorlardı. Ancak Komünist bir hükümet hakimiyetinde yaşadıkları için bayramları çalıştıkları günlere denk gelebiliyordu (Selahaddin Ç. Kişisel Görüşme, 06.10.2024). Böyle zamanlarda akşamları bayramlarını kutluyorlardı. Bayramlar hafta sonuna denk geldiğinde ise ikramlar, bayramlaşmalar sabahtan başlıyordu. Ayrıca Bulgarlar ve Türkler arasında hoşgörü örneklerine rastlamaktayız. Adile H. (Kişisel Görüşme, 20.04.2024) bu konuda şu sözleri söylemekteydi;

Bulgar komşularımızla çok güzel komşuluklar yaptık. Bizim bayramlarımızda biz onlara baklava veriyorduk. Onların da Paskalya Bayramları vardı. Onlar da Paskalya Bayramlarında bize kozinakla yumurta veriyordular. Çok güzel komşuluklar yaptık. Benim babaannem Bulgarca bilmiyordu. Ama komşu Bulgar nenesi gelip benim babaannemle Türkçe anlaşıp konuşuyordu. Hani komşuluğumuz da çok güzeldi. Birbirimize yemek bile verirdik. Komşularımız bize derdi Komşu sakın yanlış anlama. Bunda hiçbir şey yok. O dana etiyle yapılmış bir yemek.

Diğer bir hoşgörü örneğine oruç ibadetinde rastlamaktayız. TKZS’de (kooperatif) Müslümanlar ve Hristiyan Bulgarlar bir arada çalışıyorlardı. Müslümanlar Ramazan oruçlarını tutarken Bulgarlar yediği yemekleri göstermemek için tarlanın diğer ucuna geçiyorlardı (Neşe Ö. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

Türkler ve Bulgarlar arasında hoşgörü örneklerine rastlasak da Türk ailelerin çocuklarının Bulgarlar ile evlenmesine çekimser yaklaştığını görmekteyiz. Bulgarlar ile evlenen kızlar aileleri ve köy tarafından hoş karşılanmamıştır. Burada dini ve kültürünü koruma isteği etkili olmuştur (Emine Şadiman K. Kişisel Görüşme, 05.05.2024). Türk aileler kültürel ve dini kaygılarla kızlarının Pomaklarla evlenmesine de karşı çıkmıştır. Bunun sebebi Pomaklara yapılan asimilasyondur. Aktarıcı Emine Ş. (Kişisel Görüşme, 21.04.2024) annesinin Smolyan köyünden olduğunu, Smolyan köyü Pomak köyü olarak geçtiğinden abilerine kız vermek istemediklerini anlatmıştır.

Türklerin diğer bir dini etkinliği yağmur duası olmuştur. Genelde tarımla uğraşan Türk halkı yağmur yağması, ettikleri ürünlerin bereketli olması için kurban kesiyor, mevlit okuyordu (Emine Ş. Kişisel Görüşme, 21.04.2024).

Yılbaşını ise hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar kutluyorlardı. Hristiyanlar yılbaşında domuz kesip yerlerken Müslümanlar koyun, dana kesiyorlardı (Cavidan Ş.

Kişisel Görüşme, 05.05.2024). Diğer bir etkinlik beş- altı mayısta Hıdrellez’de olmaktadır. Türkler Hıdrellez gününde dağlık, ormanlık bir alana gidip piknik, eğlence yapıyorlardı (Emine U. Kişisel Görüşme, 15.10.2024).

Sünnet törenlerine baktığımızda farklı görüşler karşımıza çıkmaktadır. Örneğin aktarıcı Hoşgün G. (Kişisel Görüşme, 05.05.2024) *“Türklerin sünnet yapmasını istemiyorlarmış. Genelde gizli yapıyorlardı. Sessiz sedasız. Ama ona rağmen yapılırdı.”* bilgisini vermiştir. 1978 göçmeni olan İsmet M. (Kişisel Görüşme, 15.10.2024) ve Selahaddin Ç. (Kişisel Görüşme, 06.10.2024) sünnetin yasak olduğu buna rağmen gizlice yapıldığı bilgisini vermiştir. Yazılı belgelere baktığımızda ise Bizim Anadolu Gazetesi’nde (10.05.1973. s.1) Bulgaristan’da sünnetin yasak olduğuna dair bir habere rastlamaktayız. Aktarıcı Özden H. (Kişisel Görüşme, 06.10.2024) ise 1984 yılına kadar sünnet törenlerinin yapılabildiğini söylemiştir. Bu durumda nasıl bir yorum yapabiliriz? Öncelikle birçok aktarıcının sünnetin yasak olduğunu söylemesi burada bir kısıtlama olduğunu göstermektedir. Ancak 1984’te başlayacak olan soya dönüş politikasına kadar bazı yasakların ihlal edilmesine göz yumulmuştur. Örneğin aktarıcı İsmet M. (Kişisel Görüşme, 15.10.2024) on iki çocuk samanlıkta sünnet olduklarını, bu durumdan köydeki polisin haberi olmamasının imkânsız olduğunu ancak sessiz sedasız yapıldığından göz yumduklarını belirtmiştir. Ancak 1984’ten itibaren baskılar şiddetlenecek kreşlerdeki çocukların bile sünnetli olup olmadığı kontrol edilecektir (Esma K. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

Hac hususunu sorduğumuzda ise Aktarıcı Kazım K. (Kişisel Görüşme, 15.10.2024) *“Şimdi insanlar hacca gitmek istese haccın ne olduğunu bilmiyor. Kapalı kutu. Kime gidip anlatacak? Burada Diyanet’e yazılıyor. Orada yazılacak makam yok. Yani yasak değil. Ama imkân yok. Yani seni o kadar kibar, zarif, narince işliyorlar ki ayakta uyutuluyorsun.”* bilgilerini aktarmaktadır.

Verilen bilgiler kişilere dini anlatacak kişilerin oldukça kısıtlı olduğunu, devletin bu süreçte bazı dini hususlarda yasak demediğini ancak zorlaştırdığını hatta imkânsız hale getirdiğini göstermektedir.

Müslüman adetlerine göre cenaze törenleri, mevlitler yapılabilmekteydi. Kişinin vefatının yedi, kırk, elli ikinci günlerinde dualar okunmaktaydı (Emine U. Kişisel Görüşme, 15.10.2024).

Şekil 5. Bulgaristan’da Müslüman cenaze töreni.

Kaynak: Osman A.

Cenaze Müslüman adetlerine göre kefenlenmiş, tabuta konmuş. Hanımların başı örtülü. Bu fotoğraftan Müslüman adetlerine göre cenaze törenlerinin devam ettiğini görmekteyiz. Ancak 1984’ten itibaren Bulgaristan’da Müslümanlığa dair her şey yasaklanacaktır. O bölümü ayrı bir başlıkta ele alacağız.

Şekil 6. Bulgaristan’da Müslüman cenaze töreni.

Kaynak: Osman A.

Vefat eden kişinin fotoğrafının çekilmesi dikkatimizi çekmiştir. Neden çekildiğini sorduğumuzda ise fotoğraf sahibinden iki farklı yanıt aldık. Ön görüşmede sorduğumuzda hatıra kalması için kendilerinin çektiklerini söyledi. Görüşmeden sonra sorduğumuzda ise Bulgaristan Devleti’nin böyle bir isteği olduğunu söyledi. Ancak net bir cevap alamadığımız için kesin bir yargıda bulunamamaktayız. Bunun yanında

fotoğraf hatıra olarak çekilmişse daha çok benziyor. Resmi bir makama verilecek olsaydı sadece vefat eden kişinin fotoğrafı çekilebilirdi, en azından vefat eden kişi daha yakından görülmeliydi. Ayrıca diğer aktarıcılarda böyle bir fotoğrafa, bilgiye rastlamamaktayız. Dolayısıyla fotoğrafın hatıra amaçlı çekildiğini aktarıcının hafıza sorunundan dolayı “Devlet istiyor.” diye söylediğini düşünmekteyiz.

Diğer bir husus kıyafettir. Çünkü kıyafet hem dini hem de kültürel öğeler barındırmaktadır. Türklerin kıyafetlerine şalvar, ferace, başörtü örnek verilebilir. Bulgaristan hükümeti Türklerin giyimine müdahale etmektedir. Bir kadın herhangi bir iş için devlet dairesine gidecekse baş örtüsünü çıkarmak zorundadır (İsmet M. Kişisel Görüşme, 15.10.2024). Ya da devlet dairesinde çalışıyorsa baş örtüsü takması yasaktır. Yaşlıların baş örtü takmalarına izin verilmektedir. Şalvar ise genç yaşlı herkese yasaktır (Keriman C. Kişisel Görüşme, 08.10.2024). Ancak Türklerin bu yasağa uyduğu söylenemez. Şalvarlarını giymeye devam etmişlerdir. Resmi bir daireye girecekleri zaman şalvarlarını eteklerinin altına saklamışlardır (İsmet M. Kişisel Görüşme, 15.10.2024).

3.5.1.2. Bulgaristan Türklerinin Dönem Siyaseti ile İlgili Görüşleri

1978 Bulgaristan göçmenlerinin dönem siyaseti ile ilgili görüşlerini doğrudan doğruya sormadığımızı belirtmemiz gerekir. Bunun sebebi aktarıcıların sözlü tarih yöntemini tanımaması bu yüzden çekingen yaklaşması, “Başımıza bir iş gelir mi?” korkularının olmasıdır. Bu korkuları arttırmamak adına doğrudan sormak yerine görüşmeleri genel değerlendirerek dönem siyaseti ile ilgili görüşlerine dair bilgiler edinmeye çalıştık.

Öncelikle dönemin siyasi ortamına bakmamız gerekirse 1970’lerde Bulgaristan’daki Türkler Komünist yönetim hakimiyeti altında yaşamaya devam ediyordu. Komünist yönetim “Bulgarlaştırma” politikasını adım adım sürdürmekteydi. Türkler bu süreçte mecliste yer alabiliyorlardı. Ancak az sayıdaydılar ve baskı altında bir siyaset sürdürüyorlardı.

Dünyaya gösterilen Bulgaristan ile kapalı kutunun içindeki Bulgaristan aynı değildi. Yani dünyaya gösterilen mecliste her unsura yer verilen, eşitlik ve adaletin olduğu bir Bulgaristan. Ancak içerde attığı tüm adımlarda bünyesindeki unsurları Bulgarlaştırma amacı güden bir devlet.

Bu bilgilerden yola çıkarak yöneltememiz gereken soru “Bulgaristan Türkleri Komünizmi nasıl tanımlıyor, hükümetin politikalarından ne kadar haberdar? Ne düşünüyor?” olmalıdır.

Aktarıcılar Komünizmi “*Her şey devletin. Özel hiçbir şey yok.*” (Selim Ç. Kişisel Görüşme, 19.05.2024) olarak tanımlamışlardır. Yani oturdukları ev, hastalandıklarında gittikleri hastane, eğitim gördükleri okul kısacası her şeyin devlete ait olduğundan bahsetmektedirler. Aynı zamanda bu tanım bir baskı altında olduklarına da işaret etmektedir. Çünkü hedeflerine, yaşamlarına, kazanacakları miktarın sınırına her şeye devletin karar verdiği bir sistemde yaşamaktadırlar.

Diğer tanımlama şekilleri de sistemin kurucusu ile ilgilidir. Komünizmi Karl Marx’ın ortaya koyduğunu bu sistemin bir kitabı olduğunu ve buna göre yönelttiklerini belirtmişlerdir (İsmet M. Kişisel Görüşme, 15.10.2024).

Aynı zamanda hükümet ile ilgili çeşitli görüşler belirtmişlerdir. Bu görüşlerin altında yatan bazı sebepler tespit ettik. Bunlar;

Doğduğu Toprakları Benimseme:

Öncelikle aktarıcılar anlatımlarında Bulgaristan’daki ve Türkiye’deki hükümetlere olumsuz yorumda bulunmama gayretinde olmuşlardır. Çünkü Bulgaristan’ı doğduğu toprak Türkiye’yi anavatan olarak görmektedirler. Bu yüzden anlatımlarında bu etmeni göz önünde bulundurmamız.

Öteki Olduklarının Farkında Olmaları:

Bulgaristan göçmenleri vatanlarını kaybetmişler ve kendi topraklarında “öteki” durumuna düşmüşlerdir. 1878’den beri gelen her hükümet bunu onlara hatırlatmıştır. Bu yüzden dönem siyaseti ile ilgili görüşlerinde bu hususu dikkate almalıyız. Örneğin aktarıcı Hacer A. (Kişisel Görüşme, 25/03/2024) ayrımcılık yapılmadığını, herkesin eşit olduğunu belirtmiştir. Türkler arasında bir eşitlik söz konusu olabilir. Ancak yine anlatılanlardan yola çıkarak Bulgar- Türk arasında bir eşitlikten bahsedememekteyiz. Örneğin geçimlerini nasıl sağladığına baktığımızda Hacer A;

Mesela muhtarımız Bulgar’dı. Bir tane polis vardı köyümüzde. O da Bulgar’dı. O büyük bakkaldaki satıcı o da Bulgar’dı. Kütüphaneyi çalıştıran Bulgar’dı. Pastaneyi çalıştıran Bulgar. Bir de bir dükkanimız vardı kıyafet üzerine o da Bulgar’dı. Genelde öyle yerlerde Bulgarlar çalışıyordu. Bizim Türkler daha çok

böyle şeyde... Nasıl diyeyim...Bahçe. Mesela domates ekilecek, tarım şeyinde daha çok Türkler çalışıyordu.

Yani Türkler geçimlerini TKZS'de (devlete ait tarlalar) fabrikalarda çalışarak sürdürmüşlerdir. Güvenlik, muhtar, kütüphane görevlisi gibi kamu işlerinde ise Bulgarların çalıştığını görmekteyiz (Hacer A. Kişisel Görüşme, 25/03/2024). Sadece Bulgarların yaşamadığı köylerde Türkler, muhtarlık- kütüphane görevlisi gibi işler yapabiliyordu (Selahattin Ç. Kişisel Görüşme, 06.10.2024). İşçi sınıfını Türkler yönetici sınıfını da Bulgarlar oluşturunuyordu.

Burada belirtmemiz gereken husus görüştüğümüz kişi eşitlikten söz ediyor. Ama ağır işlerde Türklerin kamu işlerinde Bulgarların çalıştığını söylüyor. Bu, aktarıcının tutarsız bilgiler verdiğini göstermektedir. Tutarsızlığın sebebi ne olabilir? Yine anlatılanlardan yola çıkarak söyleyebiliriz ki Türkler “öteki” olduklarının farkındaydı. Devlet tarafından gördükleri muamele buydu. Devletin sahibi Bulgarlardı. Bu yüzden Türkler, Pomaklar, Çingeneler arasındaki eşitlikle yetinmeleri gerekiyordu. Bize göre eşitlik derken kastettikleri buydu ve devletin sahibi Bulgarların kendilerinden daha iyi işlerde çalışması, daha iyi muamele görmesini yadırgamadılar.

Göz Boyama Stratejisi:

Komünist hükümetin eğitim, sağlık, iktisadi alanlarda çeşitli yenilikler yapıyordu. Halk bu durumdan memnundu. Ancak yapılan yeniliklerde halka gösterilen ile esas sebebin farklı olduğunu görmekteyiz. Örneğin aktarıcı Adile H. (Kişisel Görüşme, 20.04.2024) sağlık ve eğitim şartlarının iyi olduğunu, ayrımcılığa, baskıya maruz kalmadığını, ne olduysa onlar göç ettikten sonra olduğunu belirtmiştir. Aktarıcı Hacer A. (Kişisel Görüşme, 22.03.2024) ise Türkçe derslerin kaldırılmasını eleştirilmiş bunun dışında eğitim sisteminde bir sorun yaşamadıklarını ifade etmiştir. Yazılı kaynaklara baktığımızda ise Komünist rejimin eğitim sisteminden Türklüğü adım adım sildiğini 1974 yılına gelindiğinde Türklüğe dair hiçbir şey kalmadığını görmekteyiz. Ama bundan ibaret değildir. Anneler, babalar iş hayatında mücadele ederken çocukların kreşlerde devletin istediği şekilde büyüdüğünü görmekteyiz. Ancak halka yansıtılan, kreşlerin çalışan annelere sunulan bir olanak olduğudur. Görüldüğü gibi Komünist yönetim yaptığı yeniliklerle hem halkı memnun etmiş hem de asimilasyon politikasını incelikle işlemiştir. Bu yüzden Türkler, Komünist

yönetimin eğitim politikalarını doğru bulmuştur. İçeride yaşamak ile yıllar sonra olaylara uzaktan bakmak çok farklıdır.

Komünist yönetimden olumlu bahsettikleri diğer bir husus kasabaların gelişmesi, herkesin evinin, bahçesinin olmasıdır. Hatta Türkiye'ye geldiklerinde apartmanda yaşamamanın, kira vermenin çok zor geldiğinden bahsetmişlerdir (Hoşgün G. Kişisel Görüşme, 05.05.2024). Bunun yanında isteyen herkese iş imkânı sağlandığını ifade etmişlerdir (Emine Şadiman K. Kişisel Görüşme, 05.05.2024). Ancak bu imkân nasıl sağlanmıştı? 1945 yılında başlayan kooperatifleşme ile halkın tarlalarına, hayvanlarına el koyulmuştur. Devlet el koyduğu bu tarlalarda halka iş ve maaş vermiştir.

Komünist Rejimin Basın ve Yayına Müdahale Etmesi ve Kimsenin Birbirinden Haberi Olmaması:

Diğer bir husus halkın hiçbir şeyden haberi olmamasıdır. Bu hususta aktarıcı Kazım K. (Kişisel Görüşme, 15.10.2024) şu bilgileri aktarmaktadır;

Tek televizyon var, devlet televizyonu. Onun hangi haberi söylerse onu öğreniyorsun. Komşu köyde bile ne olduğundan haberin olmuyor. Paran var. Ama köyden çıkmadığın için dünyadan haberin yok. Şuna benziyor. Eskiden Türkiye'de çok zenginlik vardı. Hayır alacağın bir şey yoktu. Şu an her şey var paran yetmiyor. Bu bir tezat değil esasında. Bu o günün şartlarına göre gelir götür dengesidir.

Basın -yayın hükümetin elindeydi. Hükümet neyi göstermek isterse halk onu görüyordu. Bu yüzden bir sorun olmadığını düşünülüyordu. Örneğin komünist hükümet 1960'lı yıllardan beri Pomakları baskı ve işkencelerle asimile ediyordu. Pomaklar ile yaşamayanlar durumun vahametinin farkında değildi. Pomak komşularının isimlerinin değiştirilme sürecine şahit olanlar da ileride bizim de başımıza gelebilir düşüncesiyle göç başvurusunda bulunmuşlardı. (Cavidan Ş. Kişisel Görüşme, 05.05.2024) Ancak göç başvurusunda bulunmak ve yapılan bu eziyeti eleştirmek dışında ellerinden bir şey gelmedi. (Mediha B. Kişisel Görüşme, 06.05.2024) Çünkü hükümet böl ve yönet siyasetini uzmanca uygulamıştı. Köyler Pomak Köyü, Türk Köyü, Bulgar Köyü olarak ayrılmış "Siz birbirinizden farklısınız." mesajı verilmişti.

3.5.1.3. Bulgaristan Türklerinin İktisadi Hayatı

1970’li yıllarda halk, devletin tarlalarında çalışarak, devletin hayvanlarına bakarak veya kamu işlerinde çalışarak geçimini sağlamıştır. Bu sistemin temelleri ise 1945 tarihinde atılmıştır. Bu yüzden süreci 1945’ten başlayarak görmek gerekmektedir.

Bulgaristan’da 1945 yılında kooperatiflerin (TKZS) kurulma kanunu çıkarılmıştır. Kanunun çıkarılma amacı “çiftçilerin kendilerini organize etmelerini kolaylaştırmak, teknolojinin kullanılması yoluyla tarımın kalitesini ve niceliğini arttırmak, tarımda çalışan nüfusa daha iyi maddi, kültürel sosyal yaşam koşulları sağlanması” olarak belirtilmiştir. Kooperatife katılmanın gönüllülük esasına dayalı olduğu da eklenmiştir. Ancak mecbur edeceklerdir (Hacısalıhoğlu, 2023, s. 35-37).

Kooperatife katılanlara iki yüz dekar toprak alanı tanınmıştır. Fazlası olandan alınmış, az olana verilmiş, geri kalana da devlet el koymuştur. Aktarıcı İsmet M. (Kişisel Görüşme, 15.10.2024) bu hususta; “TKZS dediğimiz birleştirilmiş tarlalar. Rahmetli dedem, annemin babası tarlalar aslında onların. Komünizmi kurarken devlet tarlalarına el koyuyor. Komünist hükümet dağılınca geri veriyorlar.” bilgilerini aktarmıştır.

Yani halkın iki yüz dekar alan dışında kendine ait toprak hakkı yoktur. Devletin tarlalarında çalışacak ve maaş alacaktır. Sadece bununla da kalınmamış hayvanlara el koyulmuş, fabrikalar devletleştirilmiştir.

Elbette bu şartlarda kooperatife katılmak istemeyen birçok Türk ve Bulgar olmuştur. Ancak ağır vergilerle yıldırma politikası izlenmiştir. Vergileri ödemeyenleri sürgün etmiştir. Yani halk kooperatife mecbur bırakılmıştır (Yıldız, 2021, s. 89-91). Aktarıcı Keriman C. (Kişisel Görüşme, 08.10.2024) ise bu süreci şu sözlerle ifade etmektedir.

Bir kooperatifleşme oldu. Ekseriyet köylerde, Türk köylerinde Türk zenginleri vardı. Toprağı çok olan, biraz daha zengin aileler vardı. İşte bu onlara yanlış geldi. Çünkü bütün toprakları elinden aldılar. Hiçbir şey bırakmadılar. Onları herkesle beraber kooperatifte çalışmaya mecbur ettiler. Anlıyor musunuz? Kimsenin malı yok. Bütün tarlalar, ekinler, bağ, bahçe devletin. Devlete çalışacaksın. Devlet maaş verecek. Hatta hatırlıyorum benim pedagojide ilk senemdi o zaman. Hangi çocuğun

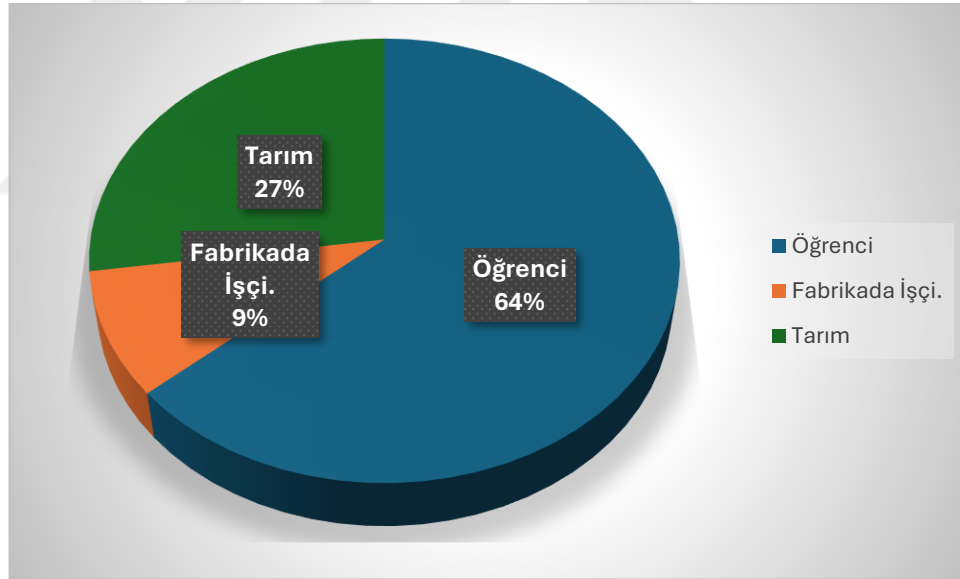
babası malını, tarlasını, bağını, bahçesini vermediyse o çocukları okuldan attılar. Çok iyi hatırlıyorum bunu.

Kooperatifleşme sonucu neler olmuştur?

Kooperatifleşme ile birçok Türk ve Bulgar devletin tarlalarında çalışmaya başlamıştı. Bu da kültürel olarak birbirini etkilemelerine ve etkilenmelerine sebep olmuştur. Ancak devleti yöneten kesim Bulgar olduğu için Türk kültürü geri planda kalmış, Bulgar kültürü öne çıkmıştır (Demirhan, 2019 s. 328).

Birçok Türk aile göç etmek için başvuruda bulunmuş 1950 göçü başlamıştır. 154.393 kişi Türkiye'ye göç etmiştir (Şimşir, 1986, s. 227). Geri kalanlar ise yeni sisteme uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Jivkov'un görevden alınmasına (1989) kadar bu sistem devam etmiştir. Bu bilgilerden yola çıkarak "1970'lerde Bulgaristan'da iktisadi hayat nasıldır?" sorusunu yöneltebiliriz.

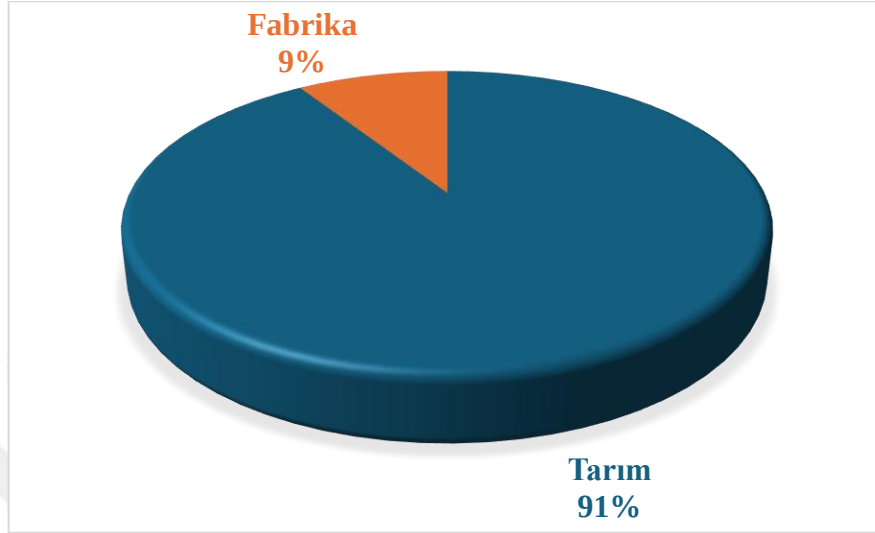
Şekil 7. Katılımcıların Bulgaristan'daki Meslekleri

1978 yılında göç eden katılımcılara Bulgaristan'da geçimlerini nasıl sağladıkları sorusunu yönelttiğimizde öğrenci, fabrikada işçi ve tarım işçisi yanıtlarıyla karşılaştık. Yukarıdaki grafikte lacivert renk öğrencileri, turuncu renk fabrikada çalışan kişileri, yeşil renk ise tarım işçilerini temsil etmektedir. Katılımcıların yüzde altmış dördü öğrenci, yüzde yirmi yedisi tarım işçisi, yüzde dokuzu ise fabrikada işçidir. Görüldüğü gibi görüştüğümüz kişilerin çoğu öğrenciyken Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Bunun yanında Bulgaristan'da okul hayatı başlamış çocuklar da çalışıyordu. Tarlalara, bağlara götürülüyordu. Katılım

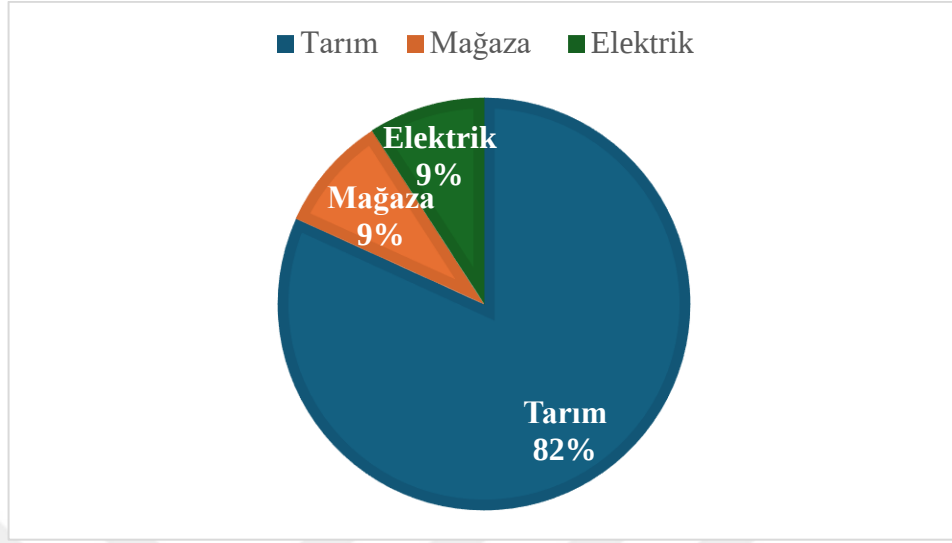
zorunluydu. Buna “brigada” adı veriliyordu. (Hoşgün G. Kişisel Görüşme, 20.04.2024). Tarımla uğraşan kişiler de kendi tarlalarında değil, devletin tarlalarında maaşlı olarak çalışmaktadır.

Şekil 8. Katılımcıların Annelerinin Meslekleri

Çalışmamızda daha çok meslek çeşitliliğine yer verebilmek amacıyla anne ve babaların mesleklerine de yer verdik. Yukarıdaki grafikte katılımcıların annelerinin mesleklerini görmekteyiz. Lacivert renk tarımla uğraşan anneleri temsil ederken turuncu renk fabrikada çalışanları göstermektedir. Annelerin yüzde doksan biri tarım işçisiyken yüzde dokuzu fabrikada çalışmaktadır. Çalışma hayatında olmayan kadın yoktur. Çünkü Komünist yönetim herkesin çalışmasını, üretmesini istemiştir (Keriman C. Kişisel Görüşme, 08.10.2024). Bunun yanında kadınlara hamilelik, doğum süreçlerinde çeşitli imkanlar tanınmıştır. Kadınlar bir sene doğum iznine ayrılabilmiş ve bu sürede maaşlarını alabilmiştir (Adile H. Kişisel Görüşme, 20.04.2024). Aldıkları maaşlar ise geçinebilecekleri kadardı. Bu hususta aktarıcı Emine Şadiman K. (Kişisel Görüşme, 05.05.2024) şu bilgileri vermektedir; *“Bol para verilmezdi yeterince maaş verilirdi. Herkesin eşyaları aynıydı. Benim evimde ne varsa ötekinin evinde de o var. Değişik bir şeyler yok. Zengin fakir yok. Herkes eşit.”*

Şekil 9. Katılımcıların Babalarının Meslekleri

Yukarıdaki grafikte katılımcıların babalarının mesleklerine yer verilmektedir. Tarım işçiliği yapan babalar lacivert, mağazada çalışan turuncu, elektrik işi yapan baba ise yeşil renkle gösterilmektedir. Tarımla uğraşan babalar yüzde seksen iki, mağaza ve elektrik işiyle uğraşan babalar yüzde dokuz oranındadır.

Muhtarlık, kütüphane görevlisi, güvenlik gibi kamu işlerinde Bulgarların çalıştırıldığını öğrenmekteyiz (Hacer A. Kişisel Görüşme, 22.03.2024). Bir Türk'ün bu görevleri yapabilmesi için oturduğu yerde hiç Bulgar olmaması gerekmektedir (Sebahattin Ç. Kişisel Görüşme, 06.10.2024).

Şekil 10. TKZS'de (kooperatif) Çalışan Kadınlar

Kaynak: Osman A.

Tablo 2. 1978 Bulgaristan Göçmenlerinin, Anne ve Babalarının Meslekleri

Kişi	Bulgaristan'daki Mesleği	Annesinin Mesleği	Babasının Mesleği
Osman A.	Öğrenci	Tarım	Tarım
Hacer A.	Öğrenci	Tarım	Tarım
Adile H.	Fabrikada İşçi.	Tarım	Tarım
Gülsüm Ç.	Tarım	Tarım	Tarım
Emine Şadiman K.	Tarım	Tarım	Mağaza.
Hoşgün G.	Öğrenci	Tarım	Tarım
Cavidan Ş.	Öğrenci.	Fabrika.	Elektrik.
Fatma K.	Tarım	Tarım	Tarım
Sebahaddin Ç.	Öğrenci.	Tarım	Tarım
Sebahattin Ç.	Öğrenci.	Tarım	Tarım
İsmet M.	Öğrenci.	Tarım	Tarım

3.5.1.4. 1978 Bulgaristan Göçmenlerinin Anlatımlarına Göre Bulgaristan'da Sağlık

Aktarıcılar Komünist yönetimin sağlık koşullarından çokça bahsetmişlerdir. Bu yüzden bu başlığı açma gereği duyduk.

Öncelikle Bulgaristan, doktor ve hemşirelerin iyi bir şekilde yetişmesine önem vermektedir. Eğitimleri çalışırken de devam etmekteydi. Çünkü olası bir savaş durumunda en çok onlara ihtiyaç olacaktı. Doktor ve hemşirelerin her zaman yanında bulundurulması gereken bir zarf vardı. Bu zarf onlara devlet tarafından verilmişti ve açmaları yasaktı. İçinde bazı bilgiler ve adres bulunuyordu. Sadece telefonla aranmaları durumunda zarfı açıp istenen yere gider, yirmi dört saat eğitim alırlardı. Bunlar olağanüstü hallerin tatbikatı niteliğindeydi (Esma K. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

Komünist yönetim döneminde tedaviler ücretsiz yapılmakta ilaçlar ücretsiz verilmekteydi (Emine Şadiman K. Kişisel Görüşme, 05.05.2024). Ayrıca Komünist yönetim, bebek ölümlerini azaltmayı hedefliyordu. Bu amaçla kadınları her ay muayeneye çağırıyor ve gitmeyi mecbur tutuyordu. Yapılan muayeneler, doğum ücretsizdi (Adile H. Kişisel Görüşme, 20.04.2024). Ancak muayeneye gitmeyi reddedenler oluyordu (Fatma K. Kişisel Görüşme, 19.05.2024). Doğumdan önce hemşire geliyordu. Bebeğin yatacağı yer, beslenmesi, bakımıyla ilgili anneye bilgi veriyordu (Emine Şadiman K. Kişisel Görüşme, 05.05.2024).

Bulgaristan, doğumların hastane ortamında olmasına önem veriyordu. Evde doğum yapan kadınlara ceza veriliyordu. Buna rağmen birçok Türk kadını doğumunu evde yapmayı tercih etmişti. Çünkü doğum evlerinde, hastanelerde doğum yapan kadınlar ayıplanıyordu. Bu yüzden doğum yapacak kişiler çeşitli yollara başvuruyordu. Bu hususta Esmâ K. (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) şu bilgileri aktarmıştır;

Mana buluyorlarmış. Yani benim doğduğum köyde doğumhane varmış. Ama ben evde doğmuşum. Bulgar hükümeti evde doğan çocuklara annelere babalara ceza uyguluyormuş. Bu yüzden ben doğduktan sonra annemi ve beni doğumhaneye bırakmışlar. Annem yedi gün orada serviste hasta olarak kalmış. Orada taburcu olmuşum ben.

Kadınlar için muayeneye gitmek yabancı bir durumdu. Onlar için doğru olan doğumlarını evde yapmaktı. Ayrıca yabancı bir devlet hakimiyeti altında yaşamaktaydılar. Bu yüzden korkuları olağan karşılanmalıdır. Gelecek nesillerde bu durum ortadan kalkmıştır.

Anne, hastaneden çıkmadan yaşadığı yerdeki sağlık kurumuna haber veriliyordu. Her hemşirenin ziyaret edeceği hasta belliydi. Doğumdan sonra, kırk gün boyunca hemşireler gelip bebeğin ateşini ölçüyorlar, yıkıyorlar, anneyi bilgilendiriyorlardı. Bebeğin aşıları ücretsiz yapılıyor, anne ve bebek bir sene boyunca takip altında kalıyordu.

Yenidoğan ölümü olursa ebeler ve doktorlar sorgulanıyor, gerekirse cezalandırılıyordu (Esmâ K. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

Komünist yönetime göre nüfusun fazla olması üretimin fazla olması demekti. Bu yüzden başta Bulgarlar olmak üzere bütün unsurları nüfus artışına teşvik ediyordu.

Aynı zamanda üretecek nüfus sağlıklı olmalıydı. Bu yüzden doğum, kadın-bebek sağlığı hususuna özellikle önem veriliyordu. Çok çocuk sahibi olan kadınlara madalya veriliyordu (Emine Şadiman K. Kişisel Görüşme, 05/05/2024). Ancak Bulgarlar çok çocuk sahibi değildi. Bu yüzden üretimi sağlayan çoğunlukla diğer unsurlardı. Bu durumda Türkiye'ye yapılan göçleri nasıl yorumlayabiliriz? Bulgaristan, kurulan düzenin karşısında olanlardan kurtulmak istiyordu. Ancak devletin kalkınması için nüfusun artması şarttı. Bu yüzden Bulgarlaştırabileceği, yönetimin karşısında durmayan Türkler, Pomaklar, Romanlar kalabilirlerdi.

Çocuklar eğitim hayatına başladıklarında da sağlık durumları takip ediliyordu. Okulda diş tabibi geliyor, tedavilerini yapıyordu (Emine Ş. Kişisel Görüşme, 21.04.2024). Her sene ciğer filmi çekiliyordu (Selvinaz A. Kişisel Görüşme, 05.05.2024). Bir öğretmen öğrencisinin bir rahatsızlığını fark ederse doktor çağırılıyor ve tedavisi yapılıyordu (Cavidan Ş. Kişisel Görüşme, 05.05.2024).

Diğer taraftan Bulgarca bilmeyen kişiler tedavi edilmiyordu. Bu hususta Emine Ş. (Kişisel Görüşme, 21.04.2024) şu bilgileri aktarmaktadır;

Mesela ben ne anneanne gördüm ne babaanne gördüm ne dede gördüm. Hiçbirini görmedim. Çünkü hastalanıyorlarmış ve insanlar şifa bulamadığı için kendi imkanlarıyla kendilerini iyileştirmeye çalışıyorlarmış. Ama işte kim hayatta kaldıysa devam etti.

Dil bilmiyor. Doktora gidemiyor.

Evet. Mesela benim en büyük ağabeyim kalp rahatsızlığıyla doğmuş. O zaman da işte annemler Bulgarca bilmediği için, bir de tıp ilerlemediği için. Ağabeyimi arada sırada alıyorlarmış, hastanede yatırıyorlarmış, biraz kendine gelince gönderiyorlarmış eve. O yüzden ben bir buçuk yaşındayken o, on beş yaşında vefat etmiş mesela.

Bu durum kişilerin hastalıklarını anlatamamalarından da kaynaklanabilir. Devletin bir yaptırımı da olabilir. Aktarıcı Esma K. (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) Bulgarca bilmeyen hastalara, doktorların kaba davrandığını ifade etmiştir. Bazı hastalar yanında Bulgarca bilen çocuklarını, torunlarını da getirmişler. Buna rağmen doktor, hastanın kendini ifade etmesini istemiştir. Diğer taraftan Bulgarca konuşma seviyesi çok iyi olan hastalara da Türk- Bulgar ayrımı yapıldığını belirtmiştir.

Yataklı tedavi gereken hastalarda ise Türkler, Pomaklar, Romanlar daha kötü şartlardaki odalarda yatırılırken, Bulgar hastalara daha temiz odalar verilmiştir (Esmâ K. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

3.5.1.5. Bulgaristan’da Türklerin Eğitim Hayatı

Komünist yönetim, iktidara geldiğinde kısa sürecek olan bir özgürlük ortamı oluşturmuştu. Sonrasında ise Türk okullarını devletleştirerek (1946) Türklerin eğitim hayatına ilk darbeyi vurdu. Bu zamana kadar Türk okulları özel okul konumundaydı.

Öğretmenleri, müfredatları farklıydı. Bulgaristan hakimiyetinde yaşasalar da Türklüklerini unutmayacakları bir eğitim alıyorlardı.

Diğer yandan Türk okullarının bazı sorunları vardı. Okullara ödenek verilmiyordu. Öğretmen maaşları zamanında ödenemiyordu. Türk okulları için en son 1930 yılında kitap basılmıştı. Bu kitaplar da kullanılamayacak haldeydi. Türk okulunda eğitim gören öğrenciler eğitimini devam ettiremiyorlardı. Türk okulu olarak lise düzeyinde sadece Nüvvab Okulu vardı. Bulgar üniversitelerine girebilmeleri için de Bulgarca ve Rusça sınavlarında başarılı olmaları gerekiyordu. Bu da çok az sayıda Türk’ün eğitilmiş olması demekti. Bütün bunları sebep gösteren komünist hükümet, Türk okullarının kitap, öğretmen, ödenek ihtiyacını gidermek yerine devletleştirdi. Türk halkı, bu durumu tepkiyle karşıladı. Türk okullarının ücretini, öğretmen maaşlarını halk ödemişti ve kendilerine ait olanı Bulgarlara teslim etmek istemiyorlardı. Konsolosluklara başvurup göç etmek istediğini ifade eden birçok Türk oldu. Yani 1950-1951 göçünün diğer bir sebebi Türk okullarının devletleştirilmesi oldu (Şimşir,1986, s. 185-198). Göç eden birçok aile oldu. Geride kalanlar ise mevcut durumu kabullenmek zorunda kaldı.

Komünist yönetim ise 1946-1959 sürecinde kreşler, anaokulları, Türk ilkokulları, Türk ortaokulları, öğretmen okulları açtı. Türk okullarının ders kitabı, öğretmen, okul sorunlarını büyük oranda çözdü. Bu süreçte ilkokula başlayan Türk çocukları önce kendi ana dillerini öğreniyordu. Bulgarca ikinci sınıftan başlıyordu. Dördüncü sınıftan itibaren ise milletler tarihi, coğrafya, tabiat bilgisi gibi bazı dersler Bulgarca işleniyordu (Şimşir, 1986, s. 195-200). Komünist yönetim bu süreçte neden böyle bir yol izledi?

Komünist hükümet, okul, kitap, öğretmen sorunlarını çözerek halkın Türk okullarının devletleştirilmesini kabullenmesini sağladı. Hatta durumdan memnuniyet

duyanlar vardı. Ancak aynanın arka yüzüne bakıldığında Türk öğrencilere dağıtılan ders kitaplarının içeriği yönetim tarafından hazırlanıyordu. Türk çocuklarının isteğe bağlı Bulgar okuluna kaydolabileceği belirtiliyordu.

Diğer taraftan söylememiz gerekir ki bu süreçte Türklerin eğitim seviyesinde yeterli bir yükseliş olmamıştır. Bunun sebeplerine bakarsak;

Öncelikle 1946-1959 sürecinde II. Dünya Savaşı'nın etkileri hala sürmekteydi. Halk yoksuldu. Bu durum eğitim öğretime de yansımaktaydı. Aktarıcı Keriman C. (Kişisel Görüşme, 08.10.2024) bu süreci şu sözlerle ifade etmektedir;

Ben 1943 doğumluyum. Yani II. Dünya Savaşı'nın başladığı günler. O zaman çok kötüydü. Köydeydik o zaman. Ustina köyünde. Biz beş çocuktuk. Ben ikinci çocuğum. Ama tam harbin başladığı zamanda dünyaya gelmişim. Fakat birinci sınıfa başlayıncaya kadar çok fakirdik. Hatta birinci sınıfa başladık. Erkekleri hatırlamıyorum. Ama okulda bütün kızlara üçer metre kumaş verdiler. Fistan diktik. Annelerimiz dikti, diktirdi. Hepimize aynı fistanları diktiler. Öyle giyip de okullara gittik. Giyecek fistanımız bile yoktu. Anlıyor musunuz? Bu kadar fakir.

Yaşanan yoksulluktan dolayı birçok aile çocuklarının eve katkıda bulunmasını istemiştir. Bu yüzden birçok çocuğun eğitim hayatı son bulmuştur. Diğer bir sebep ise ortaokul, liselerin kasabalarda olması ve ailelerin çocuklarını göndermek istememesidir (Fatma K. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

1959-1960 eğitim öğretim yılına geldiğimizde hükümetin okulların birleştirilmesi kararı ile Bulgaristan Türklerine ikinci darbeyi vurduğunu görmekteyiz. Bu kararla birlikte Türkçe ders saatleri ve din dersleri kısıtlanmış, Türk tarihi dersleri tamamen kaldırılmıştır. Türk- Bulgar fark etmeksizin bütün çocuklar aynı okullara gidecek ve tüm dersleri Bulgarca öğreneceklerdir. Ayrıca Rusça öğrenmeleri, İngilizce ve Fransızca derslerinden birini almaları gerekmektedir. Bu, Türk öğrencileri zor durumda bırakmıştır. Örneğin aktarıcı Emine Şadiman K. (Kişisel Görüşme, 20.04.2024) bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir;

Bulgarlar ve Türkler ayrı okula giderdi. Sonra altıncı sınıfa geçtiğimiz zaman Bulgar mektebine geçirdiler bizi. O zaman Türkçeyi kısıtladılar. Ama haftada dört dersimiz Türkçe vardı. Türk çocukları ve Bulgar çocukları bir araya geldik. Türk çocuklarının yüzde sekseni sınıfta kaldı. Çünkü Bulgarca'yı bilmezdik. Sonra öğrenince hepimiz başarılı olduk, geçtik sekizinci sınıfa bitirdik.

Türk okullarında Bulgarca dersler verilmektedir. Ancak Bulgar okuluna göre ders saatleri çok daha azdır. Bu yüzden Türk öğrenciler tüm dersleri Bulgarca öğrenmekte zorlanmıştır. Birçok öğrenci sınıf tekrarı yapmıştır. Eğitim hayatını sonlandırmak zorunda kalanlar da olmuştur. Tek sorun dersler de değildir. Türk öğrencilerin yeni bir okul düzenine ve arkadaşlarına alışması kolay olmamıştır. Bunun yanında Türk öğretmenlerin ders saati azalmıştı. Bulgar öğretmenler Türk öğretmenleri hor görüyor, işsiz kalmalarına sebep oluyordu. Durumdan memnun olmayan sadece Türkler değildi. Bulgar aileler çocuklarının Türklerle okumasını istemiyordu (Yenisoy, 2007, s. 29-33).

Okullarda Türk ve Bulgar çocuklarının birbirlerine alışması için bir Türk bir Bulgar şeklinde oturma düzeni belirleniyordu. Bunun yanında Türk çocuklarının Bulgarca seviyesini yükseltmek amaçlanmıştır (Emine Şadiman K. Kişisel Görüşme, 20.04.2024). Bulgar ve Türk çocukların birbirine alışması birlik beraberliğin, kaynaşmanın sağlanması için “lager” adı verilen kamplar da düzenlenmiştir (Selahattin Ç. Kişisel Görüşme, 06.10.2024). Bu kamplara birçok köyden, kasabadan öğrenciler gelmekteydi (Keriman C. Kişisel Görüşme, 08.10.2024). Türklerin ve diğer unsurların içine katıldığı bir Bulgar kültürü inşa edilmeye çalışılıyordu.

Eğitim ücretsizdi. Her dönem başında çocuklara kalem, kitap, defter dağıtılıyordu. Bunun yanında her okulda yemekhane ve spor salonları bulunuyordu. Maddi durumu iyi aileler yemekhane ücreti veriyordu. Maddi durumu iyi olmayan ailelerin çocuklarına ise ücretsiz yemek veriliyordu. Ancak çocuklar ücretsiz eğitim, malzeme ve durumu olmayan öğrencilerin yemek ücretini tarlada işçilik yaparak öderlerdi. Brigadir adı verilen görevliler öğrencilere tarlada yapacakları işleri gösteriyor onlar da verilen görevleri yerine getiriyordu. (Emine U. Kişisel Görüşme, 15.10.2024). Bütün çocukların gitmesi zorunluydu. Buna brigada denirdi (Keriman C. Kişisel Görüşme, 08.10.2024). Ayrıca pişirilen yemeklerde Müslüman çocukların dini hassasiyetleri dikkate alınmıyordu (Yıldız, 2021, s. 99).

Her gün dersten önce çocuklara spor yaptırılır, her çocuğun bir spor dalıyla ilgilenmesi istenirdi. Başarısız olursa başka bir spor dalına yönlendirilirdi (Osman A. Kişisel Görüşme, 16.03.2024). Komünist yönetimin spora verdiği önem Naim Süleymanoğlu, Efraim Kamberov gibi başarılı Türk sporcuların yetişmesini sağladı. Ancak Naim Süleymanoğlu’nun Türkiye’ye sığınması Bulgaristan’ın Türk sporculara bakış açısını değiştirecekti. Sunulan imkanların yerini kısıtlamalar alacaktı. Birçok

Türk öğrenci çok yetenekli olsa da spor okullarına alınmayacaktı (Kazım K. Kişisel Görüşme, 15.10.2024).

Üç yaşından itibaren bütün çocukların kreşe başlaması beklenmekteydi. (Keriman C. Kişisel Görüşme, 08.10.2024). Anneler sabah işe giderken çocukları bırakmakta çocuklar yemek saati, uyku saati, etkinlik saatleriyle günlerinin büyük bir bölümünü okulda geçirmektedirler. (Gülsüm Ç. Kişisel Görüşme, 19.05.2024). Kısacası anneler, babalar TKZS’de ağır iş şartlarında çalışırken çocukları devlet istediği şekilde büyötmektedir.

Şekil 11. Bulgaristan-Filibe-Ustina Köyü Kreşte Aşı Günü.

Kaynak: Adile H.

Okullarda disiplin esastı. Öğretmenler derse başlamadan öğrencilerin saç, tırnak, kıyafet kontrollerini yapıyorlardı. Bir öğrencinin yakası, önlüğü kirli ve ütüsüz ise ailesi uyarılıyordu (Kazım K. Kişisel Görüşme, 15.10.2024). Kurallar sadece öğrencilere özgü değildi. Kadın öğretmenler etek giymek ve saçlarını kısa kesmek mecburiyetindeydi (Keriman C, Kişisel Görüşme, 08.10.2024).

Sınıfın düzeninin bozulmaması için mevcut yirmi beş kişiyi geçmiyordu (Keriman C. Kişisel Görüşme, 08.10.2024). Dersler uygulamalı olarak işleniyordu. Bu hususta Cavidan Ş. (Kişisel Görüşme, 05.05.2024) şu bilgileri aktarmaktadır; *“Derslerimiz uygulamalıydı. Mesela müzik dersinde müzik aleti çalışıyorduk. Tarih çalışıyoruz, video gösteriyorlardı sinema gibi. Ezber yapmıyorduk. Çok iyi öğreniyorduk. Öğretmen sorumluluklarını yerine getirmeyen öğrencilere ceza verirdi.”*

Derslerin içeriğine baktığımızda ise Komünist yönetimin ders kitaplarının içeriğine müdahale ettiğini öğrenmekteyiz. Aktarıcı Selim Ç. (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) tarih ders kitaplarının, öğretmenlerin anlatımlarının Komünist yönetimi destekleyici nitelikte olduğunu ifade etmektedir.

Bir öğrenci sınıfın düzeni bozacak davranışlar yapıyor ve sorumluluklarını yerine getirmiyorsa karantinaya alınırdı. Burada kalma süresi öğretmenin insafına göre değişiyordu. Karantinada olan öğrenci kitabını, defterini alıp süresini dolduruyordu. Diğer taraftan karantinanın Türk öğrencilere karşı kullanılabileceğini unutmamalıyız. Özellikle 1985'ten sonra Türk ve Bulgar toplumu arasında gerginlikler artmıştır. Bu durum okullara da yansımıştır.

Başarısız öğrencilerin seviyesinin yükselmesi için başarılı öğrencilerden yararlanılıyordu. Başarılı öğrencilere ise dönem sonunda "Otlınichka" adı verilen bir başarı belgesi verilirdi. Dördüncü sınıftan itibaren bu belge verilirdi (Cavidan Ş. Kişisel Görüşme, 05.05.2024). Öğrenciler ders saatlerinden sonra "zanimalna" adı verilen etütlere kalıyorlardı (Esmâ K. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

Öğrenciler, başarı durumlarına ve yeteneklerine göre meslek liseleri, spor liseleri, sanat liseleri, pedagoji liseleri, genel liselere kaydoluyorlardı (İlgar ve İncedere, 2016, s. 52). Başarılı olan öğrenciler üniversiteye hazırlık eğitimi için genel liselere, başarı seviyesi düşük olan öğrenciler ise meslek liselerine kaydoluyordu (Keriman C. Kişisel Görüşme, 08.10.2024). Bunun dışında yeteneklerine göre alındıkları spor ve sanat liseleri vardı.

Yukarıda anlatılanlardan yola çıkarak genel bir değerlendirme yapacak olursak Komünist yönetimin eğitime önem verdiğini, çeşitli imkanlar sunduğunu söyleyebiliriz. Ancak eklemeliyiz ki dönem hükümeti donanımlı Bulgar çocukları yetiştirmek istemektedir. Bu amaçla;

Türk çocuklarına her alanda Bulgar kültürü aşılamıştır. Bunun için gerekli ortam da hazırlanmıştı. Türk çocuklarının Türkçe ders saatleri, din dersleri kısıtlanmış, Türk tarihi dersleri tamamen kaldırılmış yani geçmişiyle bağları koparılmış, eğitim ortamları değiştirilmişti. Çocuklar üç yaşından itibaren kreşteydiler. İlkokul, ortaokulda ailelerinden daha fazla okul ile vakit geçiriyorlardı. Dersler, etütler, kamplar, geziler. Bu süreçlerde sürekli Bulgar kültürüne maruz kalıyorlardı. Maruz kaldıkça da alışıyorlar, benimsemeye başlıyorlardı. Türkçe ve din dersleri

değersizleşiyordu. Çünkü öğrencilerin bu dersleri geçmeleri okul hayatına katkı sağlamıyordu. Komünist yönetim halkı birleştirilmiş okul düzenine alıştırmış, Türkçe dersi kaldırmak için de gerekli ortamı hazırlamıştı. Türk öğretmenler ise Türkçe, din derslerinin değersizleştirildiğinin gelecek nesillerin kültüründen uzaklaştırıldığının farkındaydı. Ancak seslerini çıkarmak istediklerinde işlerini kaybediyorlardı.

Başka bir önemli husus eğitim hayatlarında Türk öğrencilere nasıl davranıldığıdır. Türk- Bulgar ayrımı yapıp yapmamak tamamen öğretmenlerin insafına bırakılmıştı. Bu yüzden aktarıcıların bu konudaki görüşleri değişmektedir. Örneğin Aktarıcı Selim Ç. (Kişisel Görüşme,19.05.2024) öğretmenlerin eşit davranmadığını ifade etmiş ve olayı şöyle aktarmıştır;

Lise bire gidiyordum. Meslek lisesindeydim. Bizim sınıfımız şoförlük üzerineydi. On sekiz Türk on sekiz Bulgar öğrenci vardı. Öğretmen derse kaldırdı. “Anlat” dedi. Anlattım dersi. Ayrımcılık yaptı. Zayıf verdi. Bulgar öğrenciyi kaldırdı. O dersi anlatamadı. Ama pekiyi verdi. Türk çocukları ayaklandı. Sonra “Yarın tekrar tahtaya kaldıracağım.” dedi. O şekilde yatıştı olay. Ertesi gün yine tahtaya kaldırdı. Bu sefer orta halli bir not verdi. Ayrımcılık vardı.

Aktarıcı Emine Şadiman K. (Kişisel Görüşme, 05.05.2024) ve Hoşgün G. (Kişisel Görüşme, 05.05.2024) de benzer şekilde Türk öğrenciler çabalasa da Bulgar öğrencilerin öne çıkarıldığını çocuk olmalarına rağmen hissettiklerini ifade etmiştir. Bunlara karşın Osman A. (Kişisel Görüşme, 16.03.2024);

Öğretmenler çok ilgiliydi. Yani öğretmenler Türk- Bulgar çocuğu ayrımı yapmazlardı. Eğitime son derece katkıda bulunmak için tüm gayretleriyle çalışırlardı. Yani okul zili çaldıktan itibaren ta ki karne zili çalana kadar eğitim verilirdi. Bu mecburiydi. Şart koşulurdu. Yani burada puanlamayı da mesela diyelim başarılı olan Türk çocuklarına da gerekli notu verirlerdi. Başarılı olan Bulgar çocuklarına da gerekli hangi notu hak ediyorlarsa onu verirlerdi. Ayrımcılık yoktu.

Öğretmenlerinin çok ilgili olduğunu, bütün öğrencilere eşit davrandıklarını ifade etmiştir.

1974 yılına geldiğimizde ise Bulgaristan Türklerine son darbeyi vurduğunu ve Türkçe dersleri kaldırdığını görmekteyiz (Yıldız, 2021 s. 102). Bu kararla 1974’ten sonra ilkokula başlayan hiçbir Türk çocuğu ana dilinde okuma yazmayı

öğrenmemiştir. Türkçe okuma yazma bilmeden Türkiye'ye göç eden birçok Bulgaristan Türkü olmuştur. Bu hususta aktarıcı Selvinaz A. (Kişisel Görüşme, 05.05.2024) “Derslerimiz Bulgarcaydı. Türkçe hiç ders yoktu. Rusça da şarttı. Almanca, İngilizce, Fransızca öğretmenleri vardı. Hangisini seçersen o dersi alıyordun. Ben Fransızca'yı seçtim. Ortaokulda ve lisede Fransızca da gördüm.” bilgilerini vermektedir.

Bazı Türk çocuklarına ise aileleri tarafından Türkçe okuma yazma öğretilmiştir. Hacer A. (Kişisel Görüşme, 22.03.2024) bu hususta şu bilgileri aktarmaktadır;

Benim başladığım sene Türkçeyi kaldırmışlar. Okumadım yani hiç. Her gün iki saat Türkçe dersi veriyorlarmış. Öğrensinler diye. Ben onu okumadım. Ben mesela Türkçeyi çok güzel konuşabiliyordum. Tabi ailem Türk olduğu için evde Bulgarca kesinlikle konuşmuyorduk. Ama Türkçeye çok hevesim vardı, okuma yazmak öğrenmek için. Bir tarafa yazdım Bulgarca harfleri. Annem bana onun karşılığına Türkçe harfleri yazdı. Ben o şekilde Türkçeyi okuma yazma öğrendim. Genelde benim yaştakiler ve benden sonrakiler bu şekilde öğrendiler Türkçeyi. Biz oradayken.

Din dersleri de 1970'lerden Müslümanlara da Hristiyanlara da verilmiyor çocukların dini eğitiminden ailelerin sorumlu olduğu belirtiliyordu. Bu durum Komünizm rejiminin maddeci düşüncesiyle bağdaşmaktadır (Hacısalıhoğlu, 2012, s.174).

3.5.1.6. Bulgaristan Türklerinin Kültürel Hayatı

Bulgaristan’da yaşayan Türkler, 1984’e kadar düğünlerini Türk örf ve adetlerine göre yapabilmışlerdir. Kız isteme törenleri, kına gecesi, damat tıraşı, davul-zurna eşliğinde düğün yapılabilmıştır.

Şekil 12. Bulgaristan Filibe Ustina Köyü Damat Tıraşı.

Kaynak: Osman A.

Bulgaristan’da kutlanan milli bayramlar arasında yirmi 24 Mayıs Kiril Alfabesinin Kabulü, 3 Mart Bulgarların Türklerden Kurtuluşu, 1 Mayıs İşçi Bayramı, 6 Eylül Bulgaristan Birleşme Günü, 20 Eylül Bulgaristan Bağımsızlık Günü bulunmaktadır. Bu bayramlarda yapılan törenlere Türk çocukların da katılması istenirdi (Emine Şadiman K. Kişisel Görüşme, 05.05.2024). Bayramlar hala kutlanmaktadır. Bulgarların Türklerden kurtuluş bayramına her Bulgar katılmamaktadır. Bunun sebebi Türklerle beraber yaşadıkları ülkelerinde kutlanan bu bayramı ötekileştirici bir unsur olarak görmeleri olabilir (İsmet M. Kişisel Görüşme, 15.10.2024).

Bulgaristan’daki yayımlanan gazete ve dergilere bakıldığında, Komünistlerin yönetime geldiklerinde Türkçe gazete ve dergileri serbest bıraktıklarını belirtmek gerekir. Türkçe gazeteler, çocuk gazeteleri, dergiler yayımlanmıştır (Emine Şadiman K. Kişisel Görüşme, 05.05.2024). Yeni Işık Gazetesi, Eylülcü Çocuk Gazetesi, Yeni Hayat Dergisi bunlara örnek olarak verilebilir. Ancak, bu gazetelerin içeriğinin dönem hükümeti tarafından belirlendiği de unutulmamalıdır (İslam, 2001, s. 60). Bunun yanında çocuk gazeteleri ve dergiler uzun ömürlü olmamıştır. Yeni Işık Gazetesi ise başlangıçta Türkçeyken, Bulgarca-Türkçe olarak yayımlanmaya başlamıştır ve başlığı

Yeni Işık- Nova Svetlina olmuştur (Hasan Ö. Kişisel Görüşme, 19.05.2024). 31 Ocak 1986'dan itibaren tamamen Bulgarca yayımlanmaya başlamıştır (Demirhan, 2019, s. 485).

Bulgaristan'da halkın boş vakitlerini geçirmesi için panayırlar, güreş müsabakaları düzenlenirdi. Panayırlar ile ilgili Emine Ş. (Kişisel Görüşme, 21.04.2024) şu bilgileri aktarmaktadır;

Panayır eğlence amaçlı olduğu için bütün çevre köylerde uzaktan kim duyarsa duysun söyleniyordu. Cumartesi- pazar. Cuma akşamından başlanıyor. Cumartesi- pazar orada eğlence yapılacak diye. İşte sergiler falan geliyordu. Ondan sonra oyuncaklar satılıyordu. Kıyafetler satılıyordu. Yemeli-içmeli, çalgılı- çengili bir eğlenceydi. Ama herkes gidiyordu. Bulgarlar da. Her mezhepten insan gidiyordu oraya eğlenmek isteyen.

Bulgaristan'da ayda bir defa bütün kasaba temizlenmekteydi. Herkes katılmak zorundaydı. Herkes, kapısının önünü ve belediyenin temizlenmesini istediği yerleri temizlerdi. Buna “Lenin Cumartesi'si” denirdi (Keriman C. Kişisel Görüşme, 08.10.2024).

Şehirlerin hareketliliği, gelişmişliği bulundukları bölgeye göre değişmekteydi. Şehirlerin gelişmesinde dağlık olup olmaması, tarıma elverişli olması, yaşayan unsurlar gibi birçok etken vardı. Bazı aileler doğdukları topraklardan başka şehirlere göç ediyorlardı. Örneğin Aktarıcı Emine Ş. (Kişisel Görüşme, 21.04.2024) Kırcaali şehrinde eğitim ve iktisadi olarak Türklere yeterli imkanlar sağlanmadığını babasının çocukları daha iyi yetişebilsin diye Filibe şehri Topolovo köyüne göç ettiğini aktarmıştır.

Bulgaristan'daki Türkler ekseriyet köylerde oturuyorlardı. Bu yüzden evleri bahçeli ve müstakildi. Apartman hayatı kasabalardaydı. Aktarıcı Osman A. (Kişisel Görüşme, 16.03.2024) doğduğu evi şu sözlerle aktarmaktadır; “Doğduğum yer bir köydü. Evimiz bahçeliydi. İki katlı, alt katı kiler üst katı çardaklı iki odalı bir evdi. Ahırlarımız vardı, hayvanlarımız vardı, ağaçlarımız vardı. Çeşitli. Soğanımızı, sarımsağımızı, fasulyemizi birçok sebzemizi oradan yetiştiriyorduk.”

Yaşadıkları köylerin gelişmişliği ise kasabaya yakınlığına göre, yaşadıkları şehre göre değişmekteydi. Her köyde kooperatif, kütüphane, çeşitli dükkanlar bulunmaktaydı. Aktarıcı Cavidan Ş. (Kişisel Görüşme, 05.05.2024) doğduğu Filibe

Ustina köyünü şu sözlerle tarif etmektedir; “*Evimiz meydandaydı. Belediye binasına, otobüslere, okula yakındık. Köyümüzde her şey vardı. Kütüphane, eczane, pastane, birahane, restoran, kreş. Marketlerimiz vardı iki- üç tane. Devletin market kooperatifleri de vardı. Fotoğrafçı, kuaför. Köyümüzde her ihtiyacımızı bulurduk.*”

Köyler, Bulgar, Türk ve Pomak Köyü olarak ayrılmıştı. Bir arada yaşadıkları yerler de vardı. Örneğin Filibe- Ustina köyünde Türkler ve Bulgarların bir arada yaşadıklarını öğrenmekteyiz (Adile H. Kişisel Görüşme, 20.04.2024). Burgaz -Çelebi köyünde ise sadece Türklerin yaşadığı aktarılmıştır (Fatma K. Kişisel Görüşme, 19.05.2024). Smolyan ise Pomakların yaşadığı şehir olarak geçmektedir.

Bulgarlar ile bir arada yaşayan aktarıcılara Bulgarlar ile iletişimlerinin nasıl olduğunu sorduğumuzda farklı görüşler ile karşılaştık. Aktarıcı Gülsüm Ç. (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) Bulgarlar ile dostane ilişkiler kurduklarını şöyle aktarmıştır; *“Bulgar arkadaşlarınız var mıydı?”*

Vardı. Komşularımızın çocukları vardı işte. Onlarla oyun oynardık. Ayrım, kavga yoktu. Onlar Türkçe, biz de Bulgarca bilirdik. Çok iyi yaşadık yani. Bir arada.”

Cavdan Ş. (Kişisel Görüşme, 05.05.2024) ise ilişkilerinde tutarsızlık olduğunu anlatmıştır. Normalde ilişkileri iyiiken içki içtiklerinde Bulgarların onlara küftediklerini, küçümsediklerini söylemiştir. Yani bu konuda aktarıcıların verdiği bilgiler yaşadıkları sokağa, mahalleye, Bulgarlar ile yaşadıkları olaylara göre değişmektedir. Ayrıca bu süreçte bazı Türk aileler çocuklarının Bulgarlar ile evlenmesine karşı çıkmıştır. Çünkü Bulgar ile evlenen bir Türk kızının çocuğu Bulgar ismi almak zorundadır. Veya Bulgar bir kızla evlenen Türk erkeğinin doğan çocukları inanç, kültür hususlarında Bulgar kültürüne eğilimli olacaktır. Çünkü Bulgar Devleti hakimiyeti altında yaşamaktaydılar. Yani bazı aileler inanç ve kültürlerini korumak için böyle bir yola başvurmuştur.

3.5.2. Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göç

Türkiye ile Bulgaristan 1968’de Yakın Akraba Göç Antlaşması imzalamış 1969-1978 arasında birçok Türk aile göç etmiştir. Göç etme sebepleri şunlardır;

Pomaklara Yapılan Asimilasyon

Sosyalist yönetim 1970’lerde şiddetini arttırarak Pomaklara yaptığı asimilasyonu sürdürmüştür. Bu hususta Aktarıcı Cavidan Ş. (Kişisel Görüşme, 05.05.2024) şu bilgileri aktarmaktadır;

Pomaklar vardı komşularımız. Onlara zulüm oldu. İsimlerini değiştirdiler. Biz Türk olduğumuz için yanaşmadılar. Bugün Pomaklara saldıran yarın Türklere de saldırır diye düşünerek Türkiye’ye gelmek istedik. Burada akrabalarımız vardı. İstek yaptılar, geldik. Hakikaten 1989 göçmenlerine o zulümleri yaptılar. Vatanımız dedik geldik. Böyle şeyler olmasaydı belki orada devam ederdik. Yaşantımız güzeldi yani.

Pomaklara yapılan şiddeti, zulmü gören Türkler sıranın kendilerine geleceğini düşünerek göç etmeye karar vermişlerdir.

Bulgar Arkadaşlarının Uyarıları

Bazı aktarıcılar ise mecliste görev alan, muhtar olan Bulgarların babalarını uyardıklarını bu yüzden göç etmeye karar verdiklerini anlatmışlardır. Aktarıcı Selim Ç. (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) bu hususta şu bilgileri aktarmıştır;

Babam 1973 yılında ev yaptı. Babamın arkadaşı köyün muhtarıydı. Babama bu evi kime yapıyorsun, al bu çocukları götür dedi. Yani o sonradan olacakları görüyormuş muhtar olduğu için. Bulgar olduğu için. Gün gelecek, geleceğim. Burada senin ismini değiştirmeye kalkacağım. Çocuklarının ismini değiştireceğim, zulüm göreceksin yazık günah, ben bu baskıyı sana yapamam, al bu çocukları git. Boşu boşuna parayı bu binaya harcama dedi. Seksenlerden sonra neler olacağını biliyormuş. İsimlerin değişeceğini, halkın baskı göreceğini, zulüm göreceğini biliyormuş ki, öyle oldu. Burada diktiğin her ağaç senin değil, benimdir. Bu toprak senin değil, benimdir. Al bu çocukları kendi vatanına gerekirse bir ceket bir pantolon git. Orada ektiğin ağaca benim diyebilirsin. Ama burada diyemezsin dedi.

Benzer bir örneği Güneşli Balkan Türkleri Dayanışma Derneği’nde başka bir aktarıcıdan dinledik. Aktarıcı, dedesinin dönem hükümetinin siyasi faaliyetlerinde görev alan Bulgarlar tarafından uyarıldığını, isimlerin değiştirileceğini, Türklerin zulüm göreceğini öğrenip göç etmeye karar verdiğini ifade etti. Ancak aktarıcı ses kaydı almamıza ve ismini paylaşmamıza müsaade etmediğinden verdiği bilgileri bu kadar paylaşabilmekteyiz.

Diğer taraftan aktarıcılar söylenenleri dostane bir uyarı olarak anlatmıştır. Ancak söyledikleri ürkütme ve kaçırma taktiği de olabilir. Bu süreçte Komünist rejimin hedeflerine ulaşabilmek için devlet görevlilerinden faydalandığını da bilmekteyiz (Kâmil, 2018, s. 18-21).

Ailelerin Bölünmesi

Önemli bir sebep de ailelerin bölünmesidir. 1950-1951 yıllarında Bulgaristan'da yaşayan birçok Türk göç etmiştir. Ancak Türkiye ve Bulgaristan arasındaki anlaşmazlıktan göç süreci aniden durmuştur. Bazı aileler yoldan geri dönmek zorunda kalmış, bazı aileler göç hazırlığı yaparken kapıların kapandığını öğrenmişlerdir. Yakın Akrafa Göç Antlaşması ile kapılar tekrar açılınca akrabalarının, ailelerin yanına gitmek isteyen Bulgaristan Türkleri göç etmiştir (Hoşgün G. Kişisel Görüşme, 05.05.2024).

Türkiye'ye Duyulan Özlem

Görüşmelerimizde bazı aktarıcılar Bulgaristan'da baskıya, ayrımcılığa maruz kalmadıklarını, öz vatanları olduğu için Türkiye'ye göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Ancak “orası bir Bulgar memleketi” sözleri Bulgaristan'ı benimsemediklerini, öteki olduklarını göstermektedir (Hacer A. Kişisel Görüşme, 22.03.2024).

Osman A. (Kişisel Görüşme, 16.03.2024) ise göç etme sebebini şöyle ifade etmektedir;

Ayrılma sebebimiz şuydu; Şimdi Bulgaristan'da siyasetin idaresinde bulunan kişiler Türklerin oradaki başarıları Türk çocuklarının başarıları yanı sıra Türk ailelerin başarıları yüzünden Bulgaristan'da oradaki Türkleri bir tehdit olarak gördükleri için asimilasyona başlamışlardı. Yani mesela camileri kapatıyorlardı, efendime söyleyeyim İslam'ı yasakladılar, Kuran'ı yasakladılar, sünneti yasakladılar bunun gibi İslam'ın bize emrettiği neredeyse tamamını elimizden almaya çalıştılar. Tabii haliyle şimdi her insan bu dünyada hür ve bağımsız yaşamak için mücadele eder. Burada da bizim hür ve bağımsızlığımızı kazanacağımız yer ata toprağımız olan Türkiye'ye göç etmemize sebep olmuştur. Yani ana sebebi budur.

Yazılı ve diğer sözlü kaynaklara baktığımızda anlamaktayız ki burada anlatılanlar 1984-1989'da yaşanan olaylara aittir. Osman A. 1978 göçmenidir. Bu olayları bizzat yaşamamıştır.

Bulgaristan'da yaşayan Türkler çeşitli sebepler ile göç etmeye karar verdikten sonra Türkiye'deki akrabaları ile iletişime geçmişlerdir. Çünkü göç edebilmeleri için akrabalarının istek yapması gerekmektedir (Cavidan Ş. Kişisel Görüşme, 05.05.2024). Akrabası olmayanlar da Türkiye'ye gelebilmek için istek yapacak birilerini bulmuşlardır ve göç hazırlıklarına başlamışlardır (Emine Şadiman K. Kişisel Görüşme, 05.05.2024).

Öncelikle göç etme isteklerini bildirmeleri ve pasaport çıkarmaları gerekiyordu. Neden göç etmek istedikleri sorulduğunda verilen cevaplar aynıydı. "Vatanımız olduğu için Türkiye'ye gitmek istiyoruz. Bulgaristan'dan bir şikâyetimiz yok." Komünist yönetim ile ilgili kaygılara sahip olsalar da makul cevaplar vermişlerdir. Bazı görevliler kaba davranmış, pasaport işlemlerinde zorluk çıkarmış ancak göç etmelerine engel olmamışlardır (Fatma K. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

Göç edecek aileler faturalarını ödemiş, vergi borçlarını kapatmışlardır. Bunun yanında askerlik bedeli, liseye başlayıp eğitimini yarıda bırakan çocuklar için eğitim bedeli ödemişlerdir (Selahaddin Ç. Kişisel Görüşme, 06.10.2024). Ödemelerini yapan kişilerin göç evrakları hazırlanmış ve göç tarihi belirlenmiştir. Belirlenen tarihe kadar hazırlıklarını tamamlayıp gitmeleri gerektiği bildirilmiştir (Selim Ç. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

Türkiye'de bir hayat kurabilmek için evlerini ve hayvanlarını satılığa çıkarmışlardır. Ancak Bulgaristan hükümeti bu durumdan faydalanarak evleri değerinin çok altında almaya çalışmıştır. Bazı aileler başka çaresi olmadığını düşünerek evlerini düşük fiyatlara satmışlardır (İsmet M. Kişisel Görüşme, 15.10.2024). Akrabalarına bırakanlar da olmuştur (Gülsüm Ç. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

Bulgaristan, göç etmek isteyen ailelerin çeşitli ödemeler yapmalarını istiyor, satmak istedikleri evleri, hayvanları yok pahasına satın alıyordu. Burada amacı göç etmek isteyen aileleri birikimleri olmadan Türkiye'ye yollamaktır. Böylece Türkiye'ye kıymet aktarımını engellemeyi hedeflemektedir.

Göçmenler ellerinde kalan paralarla Türkiye'de pek bulunmayan, para edecek eşyaları satın almışlardır. Piyano, motosiklet, porselen, mih, renkli televizyon, akordiyon, kaynak makinesi, jet motorları bunlardan bazılarıdır (İsmet M. Kişisel Görüşme, 15.10.2024). Çünkü Bulgar hükümeti para çıkışını engellemiştir. Bunun

yanında leva, Türk parasından değersiz olduğundan bazı eşyalar alıp Türkiye’de satmak göçmenler için daha kazançlı olmaktadır.

Göçmenler kendileri için de Bulgaristan’dan koltuk, yorgan, kömür, komposto, et, erişte, ceviz, un gibi gıda maddeleri, eşyalar götürmüşlerdir. Ayrıca Bulgar hükümeti, göçmenlerin götüreceği eşyaları bir tane ile sınırlandırmış ve eşyalardan çıkış vergisi almıştır (Selim Ç. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

Eşyalarını toplayan aileler Türkiye yolunu tutmuşlardır. Aktarıcı Hacer A. (Kişisel Görüşme, 22.03.2024) yolculuk sürecini şu sözlerle ifade etmiştir;

Bir gün gündüz ikideydi. Hiç unutmuyorum. Gardan bindik. Trene bindik. Memurlar tabi bindiğimizde kontrol edildi her şeyi, herkesin. Sabahleyin saat sekiz gibi çok iyi hatırlıyorum Kapıkule’deydik. Sabahleyin memurlar sordu soyadını ne istiyorsunuz diye. Kaydımız falan yapıldı. Oradaki işlemler yapıldı. Soyadımızı işte babam dedi böyle olsun diye. İşlemler yapıldı. İki gece muhacirhanede kaldık. Kapıkule’de muhacirhane var çok büyük bir yer. Ondan sonra dayımız vardı. Bir akrabamız. O bize buradan ev kiralamış. Ondan sonra geldi, bizi Kapıkule’den aldı. Hatta elimizde paramız bile yoktu. Onu da söyleyeyim. Çünkü evimizi satamadık orada.

Tablo 3. 1978 Göçmenleri ve Göç Ettiği Şehirler-Köyler

1978 Göçmenleri	Göç Ettikleri Şehirler
Osman A.	Filiba-Ustina Köyü
Hacer A.	Burgaz-Çımalı Köyü
Selahaddin Ç.	Razgrad-Köy belirtmek istemedi.
İsmet M.	Eski Cuma-Büyük Yeni Köy
Fatma K.	Burgaz-Çelebi Köyü
Selim Ç.	Burgaz-Çımalı Köyü
Gülsüm Ç.	Burgaz-Çımalı Köyü
Emine Şadiman K.	Filiba-Ustina Köyü
Cavidan Ş.	Filiba-Ustina Köyü.

Hoşgün G.	Filibe-Ustina Köyü.
Adile H.	Filibe-Ustina Köyü.

Yukarıdaki tabloya baktığımızda görüştüğümüz 1978 göçmenlerinin Burgaz, Filibe, Razgrad, Eski Cuma şehirlerinden geldiğini görmekteyiz. Göçmenler Bulgaristan'dan Türkiye'ye trenle gelmişlerdir. Kendilerine en yakın tren istasyonundan yola çıkmışlardır. Filibe'den gelen göçmenler Krichim adı verilen tren garını kullanırken Eski Cuma'dan gelen göçmenler Dralfa veya Hitrino (Şeytancık) tren garından yola çıkmışlardır (İsmet M. Kişisel Görüşme, 15.10.2024).

Yukarıdaki göçmenler bulundukları şehirden İstanbul'a göç etmişlerdir. Gelen aileler akrabaları neredeyse o şehirde, o ilçede olmayı tercih etmişlerdir. Türkiye'yi, şehirleri, insanlarını yeterince tanımadıkları için birbirlerinden destek almayı düşünmüş olabilirler. Böylece birçok Bulgar göçmeni mahalleleri oluşmuştur. Görüşmelerimiz için gittiğimiz yerlerde birçok aktarıcının aynı köyden göç edip Türkiye'de aynı ilçeye yerleştiğini gözlemledik.

Gelen aileler Edirne Kapıkule'de muhacirhaneye vardıklarında Bulgaristan'ın verdiği pasaportları ellerinden alınmış, arama yapılmış, vatandaşlık işlemleri başlamış soyadları verilmiştir. Soyadları verilirken göçmenlere istekleri sorulmuştur. Bulgaristan'da soyadı olarak iki isim kullanılmaktadır. Kişi önce adını sonra baba adını ve lakabını söyler. Bu yüzden bazı aileler Bulgaristan'daki bu düzenden etkilenerak lakaplarını soyadı olarak almıştır (Emine Şadiman K. Kişisel Görüşme, 05.05.2024). Bazıları ise Türkiye'ye gelmenin coşkusu ile Öztürk, Aslantürk, Yurtsever gibi soyadları kullanmışlardır. İsimleri yanlış yazılan kişiler olmuştur (Cavidan Ş. Kişisel Görüşme, 05.05.2024).

Muhacirhanede Bulgaristan'da ne işle uğraştıkları, gidecek yerleri olup olmadığı, sorulmuş ona göre yönlendirmeler yapılmıştır (Hoşgün G. Kişisel Görüşme, 05.05.2024). Ayrıca Bulgaristan'da neler olduğu, gelme sebepleri, Türklere baskı yapılıp yapılmadığı da sorulmuştur (Fatma K. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

Muhacirhanede ailelere yemek ve yatacak yer verilmiştir. Bazı aileler işlemleri bitene kadar kalmış, bazıları da eşyalarının gelmesini beklemiştir. Çocuklarını da akrabalarının yanına göndermişlerdir. Aktarıcılara muhacirhane şartlarını

sorduğumuzda görüş ayrılıklarına rastlamaktayız. Aktarıcı Osman A. (Kişisel Görüşme, 16.03.2024) “*Türk yetkililer çok iyi karşıladılar bizleri. İlgiliydiler. Hemen yemek, yatacak yer sağladılar. Hatta yağmur yağıyordu. Bize giyim kuşam dahi teklif ettiler. Biz tabi kabul etmedik. Yanımızda olduğu için. Vardı. Biz bunları almadık. Ama Türk yetkililer bize bunları sundular yani.*” sözleriyle muhacirhaneden olumlu bir şekilde bahsetmiştir. Aktarıcı İsmet M. (Kişisel Görüşme, 15.10.2024) ise “*Kötü. Ama Türkiye o zaman pek kalkınmış bir ülke değildi. Çorba verildiğini söylüyorlar. Ben girdim, iki-üç saat sonra beni aldılar. Akrabalarda kaldım.*

Anneniz, babanız?

Onlar muhacirhanede kaldı. Kardeşim, amcam, yeğenler muhacirhanede kaldı.” sözleriyle olumsuz bir şekilde bahsetmiştir. Yiyecek, su bulamadığını söyleyen aktarıcılar da vardır. Şartlar muhacirhanenin yoğunluğuna göre değişmiş olabilir.

Çeşitli sorunlar yaşanmış olabilir. Ancak Türkiye’nin içinde bulunduğu durumu göz önüne alırsak bu oldukça doğaldır. Doksan üç harbinden beri binlerce göçmenin gelişinin arkası kesilmemiştir. Bu da devlete büyük bir yük oluşturmuştur. Bunun yanında Türkiye iç ve dış sorunlar içinde çırpınmaktadır. Sağ- sol çatışmalarından dolayı çok gergin bir süreçtedir. Yunanistan ile Kıbrıs, Kıta Sahaneliği, Batı Trakya Türkleri sorunları yaşanmaktadır. Bu durum Batı bloğu ile sorun yaşamasına sebep olmuştur. Dış politikada yalnız kalmıştır.

Göçmenler eşyalarını taşımak için kamyon tutmaları gerekiyordu. Bunun için de getirdikleri bazı eşyaları Kapıkule’de sattılar (Hoşgün G. Kişisel Görüşme, 05.05.2024). Motor, piyano nadir de olsa arabasıyla gelen göçmenler arabalarını satıp nakit para elde ettiler. Taşıma ücretini, kira, yiyecek paralarını hazırladılar. Artık yeni hayatlarına hazırlardı.

3.5.3. Türkiye’ye Uyum Süreci

Türkiye’ye adım attıklarında uğradıkları hayal kırıklığı yüzlerine tokat gibi çarpmıştı. Çünkü onlar Türkiye’yi izledikleri filmlerden esinlenerek bir cennet olarak hayal etmişti (Emine Şadiman K. Kişisel Görüşme, 05.05.2024). Türkiye’ye geldiklerinde tüm sorunlarından kurtulacaklarını zannediyorlardı. Ancak hiç bekledikleri gibi olmadı. Karşılarına iç ve dış sorunlar karşısında ayakta durmaya çalışan, düzeni oturmamış genç bir ülke çıktı. Bu da onları hayal kırıklığına uğrattı.

Bulgaristan Türkleri Türkiye'ye geldiklerinde eğitim, iktisadi, siyasi ve toplumsal bazı sorunlar yaşamışlardır.

Siyasi Sorunlar

1978 Bulgaristan göçmenleri geldiklerinde Türkiye gergin bir süreçten geçmekteydi. Sağ- sol kavgaları, mahallelerde bekleyen askerler, duvarlarda yazılar, hatta bazı sokaklarda cesetler vardı. Bu hususta aktarıcı Cavidan Ş. (Kişisel Görüşme, 05.05.2024) şu bilgileri aktarmaktadır;

Biz Türkiye'yi cennet gibi hayal ediyorduk. Bağcılar'da her yer çamur içindeydi. Alışamadık. O zaman sağ- sol durumları vardı. Ecevitçi misin? Demirelci misin? Biz nereden bilelim. Biz muhaciriz, bilmiyoruz diyorduk. Sizden zarar gelmez o zaman diyorlardı. Gece yazı yazanlar vardı. Biz iş bulmaya çalışıyoruz.

Darbe öncesi durum ve darbe süreci göçmenleri psikolojik ve iktisadi olarak etkilemişti. Sokaklar güvenli değildi. Kadınların iş araması, bulması zorlaşıyordu.

İktisadi Sorunlar

Türkiye'ye gelen göçmenler önce akrabalarında misafir edilmiştir. Bazıları ise akrabalarının kendileri için ev kiralamalarını istemiş ve geldikleri gibi kiracı olmuşlardı (Hoşgün G. Kişisel Görüşme, 05.05.2024). Bazılarının oturacakları evin kapısı yoktu, bazılarının evlerinin boyası kurumamıştı (Fatma K. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

Yakın Akraba Göç Antlaşmasına göre Türkiye'ye gelen göçmenler herhangi bir yardım, hak talep edemeyeceklerdi (İsmet M. Kişisel Görüşme, 15.10.2024). Akrabalarından yardım alarak bir düzen kurmaları beklenmekteydi. Gelen göçmenler ve akrabalarının bu yönde hareket ettiğini görmekteyiz.

Tablo 4. 1978 Bulgaristan Göçmenlerinin, Anne ve Babalarının Türkiye’deki Meslekleri

Kişi	Türkiye’deki Mesleği	Annesinin Türkiye’deki Mesleği	Babasının Türkiye’deki Mesleği
Osman A.	Elektrikçi	Fabrikada işçi.	Mağazada satış elemanı.
Hacer A.	Fabrikada işçi.	Fabrikada işçi.	Fabrikada işçi.
Adile H.	Fabrikada işçi.	Fabrikada işçi.	Mağazada satış elemanı.
Gülsüm Ç.	Fabrikada işçi.	Türkiye’ye dönmemiş.	Türkiye’ye dönmemiş.
Emine Şadiman K.	Fabrikada işçi.	Türkiye’ye dönmemiş.	Türkiye’ye dönmemiş.
Hoşgün G.	Konfeksiyon.	Konfeksiyon.	Fabrikada işçi.
Cavidan Ş.	Fabrikada işçi.	Fabrikada işçi.	Fabrikada işçi.
Fatma K.	Fabrikada işçi.	Türkiye’ye dönmemiş.	Türkiye’ye dönmemiş.
Selim Ç.	Matbaa.	Fabrikada işçi.	Fabrikada işçi.
Sebahattin Ç.	Şoför.	Fabrikada işçi.	Fabrikada işçi.
İsmet M.	Fabrikada işçi.	Fabrikada işçi.	Ticaret.

Gelen göçmenler ilk adımlarını iş bularak attılar. Tabloya baktığımızda Türkiye’ye gelen göçmenlerin mesleki hayatlarında tarlaların yerini fabrikaların aldığını görmekteyiz. Türkiye’ye geldiklerinde de kadınların iş hayatı devam etmiştir. Ayrıca Bulgaristan’da öğrenci olan birçok gencin okul hayatı bitmiş ve iş hayatı başlamıştır. Çünkü Türkiye’de sıfırdan bir hayat kurulması için ailelerine destek olmaları gerekmektedir. Bazıları fabrikaya, konfeksiyona işe girmiş, bazıları çıraklık yapmaya başlamıştır.

Bulgaristan ve Türkiye’deki çalışma şartlarını sorduğumuzda ise farklı görüşler ile karşılaştık. Örneğin Aktarıcı Gülsüm Ç. (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) “Çok mutlu oldum buraya geldiğimde. Bulgaristan’da TKZS’ye tütün kazmaya gidiyorduk. Çanta sırtında damacana elinde. Yağmur yağıyor. Buraya geldik.

Fabrikaya girdim. Kurulukta. Yemeğin ayağına geliyor vakti geldiğinde.” sözleriyle tarlalarda çalışmanın ağır olduğunu Türkiye’deki iş hayatında çok daha rahat ettiğini belirtmiştir.

Aktarıcı Adile H. (Kişisel Görüşme, 20.04.2024) ise Bulgaristan’da çalışma hayatında kadınlara birçok imkân tanındığını, Türkiye’de çalışma şartlarının, kadınlara verilen hakların sınırlı olduğunu sözleriyle ifade etmiştir;

Bir de alışmışız çalışmaya. Ki ben orada fazla çalışmadım. Nasıl desem. Beş- altı ay çalıştım. Ondan sonra bebek oldu. Bebek olduktan sonra her ay benim maaşım yatıyordu. Ben gelene kadar on bir ay maaşımı aldım yani. Ama burada öyle değil. Ben ikinci oğlumu burada dünyaya getirdim. Kırk gün doğumdan sonra izin vardı. On beş günde senelik iznim. Ondan sonra hemen işe başladım. Üç aylık bile yoktu. Ama o zamanın imkanları o kadardı yani.

Göçmenler, hafta içi fabrikalara gidiyor hafta sonu ise Bulgaristan’dan getirdikleri porselenleri satıyorlardı (Adile H. Kişisel Görüşme, 20.04.2024). Kadın-erkek, çocuk demeden çalışıyorlardı. Birikimlerini yapınca ilk işleri kendilerine bir arsa alıp ev yapmak oluyordu. Çünkü Bulgaristan’da kendilerine ait evleri vardı. Türkiye’ye gelip kira vermek onlara maddi- manevi zor olmuştu. Bu hususta Hoşgün G. (Kişisel Görüşme, 05.05.2024) şu bilgileri vermektedir; *“Annem ile ben konfeksiyona işe girdik. Babam boya fabrikasına işe girdi. Hepimiz çalıştık. Annem ağlıyordu. Benim evim vardı. Bahçem vardı diyordu. Anneme kira vermek çok zor gelmişti. Sonra kendi evimizi yaptık, oraya geçtik.”* Bunun yanında apartman hayatı da onlara zor gelmişti. Komşularının farklı bakış açıları, davranışları uyum süreçlerini daha da zorlaştırmıştı.

Evlerini yapana kadar maddi olarak zorlanmışlardır. Temel ihtiyaçlarını karşılamış geri kalanla borç ödemiş veya birikim yapmışlardır. Örneğin aktarıcı İsmet M. (Kişisel Görüşme, 15.10.2024) yaptıkları birikimle arsa aldıklarını, kuyularını kendilerinin kazdıklarını, yine birikim yaparak kat çıktıklarını anlatmıştır. İş yerlerine yemeklerini evden götürmüş, elbiselerini senelerce giymişlerdir. Bu da komşuları, iş arkadaşları tarafından alay edilmelerine sebep olmuştur (Emine Şadiman K. Kişisel Görüşme, 05.05.2024). Dolandırılan aileler de olmuştur. Örneğin aktarıcı Fatma K. (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) bir emlakçı ile anlaşıp bütün birikimlerini verdiklerini,

ev yapacaklarını düşünürken dolandırıldıklarını öğrenip tekrar birikim yapmak zorunda kaldıklarını ifade etmiştir.

Evlerini yaptıktan sonra maddi yükleri azalmış Türkiye’de yaşamak daha kolay hale gelmiştir.

Eğitim Sorunları

Türkiye, göç eden bütün öğrencilerin eğitim hayatlarına devam edebileceğini, kaldıkları yerden devam edeceklerini bildirmiştir. Ancak Bulgaristan’da öğrenim hayatı sürerken Türkiye’ye geldiğinde eğitimini sonlandırmak zorunda kalan birçok öğrenci olmuştur. Öncelikle aktarıcılarının eğitim durumlarına bakmak yerinde olacaktır.

Tablo 5. 1978 Bulgaristan Göçmenleri Eğitim Bilgileri

Kişi	Eğitim Durumu
Osman A.	Ortaokul
Hacer A.	Ortaokul
Adile H.	Ortaokul
Emine Şadiman K.	Ortaokul
Cavidan Ş.	Ortaokul
Hoşgün G.	Ortaokul
Gülsüm Ç	Ortaokul
Selim Ç.Ha	Lise
Fatma K.	İlkokul
Sebahaddin Ç	Lise
İsmet M.	Lise

Yukarıda 1978 göçmenlerinin eğitim bilgileri yer almaktadır. Bu kişilerden bir tanesi ilkokul, yedi tanesi ortaokul, üç tanesi ise lise mezunudur. Göç sürecinde Osman, Hacer, Cavidan, Hoşgün, Selim, Sebahaddin ve İsmet isimli aktarın eğitim hayatlarının devam ettiğini öğrenmekteyiz. Fatma, Gülsüm, Emine Şadiman, Adile isimli aktarıcılarının ise eğitim hayatı Bulgaristan’da bitmiştir. Sebebini sorduğumuzda ise Adile ve Gülsüm isimli aktarıcı kendi istekleriyle eğitim hayatlarını sonlandırdıklarını ifade etmiştir. Fatma ve Emine Şadiman isimli aktarıcı ise ailelerinin izin vermediğini aktarmıştır.

Göç sürecinde öğrenci olan Selim, Sebahaddin, Hacer, Osman isimli aktarıcılar eğitim hayatlarını sonlandırmışlardır. Bunun sebepleri sağ- sol kavgaları, maddi sorunlar ve Bulgaristan ve Türkiye’deki eğitimin farklılıklarıdır.

Öncelikle sağ sol kavgalarının oluşturduğu gergin ortam ailelerin güvende hissetmemelerine sebep olmuştur. Henüz düzenlerini kuramadıkları, uyum sağlayamadıkları bu ülkede koruma güdüsüyle hareket edip çocuklarının eğitim hayatını sonlandırmışlardır (Aktarıcı Selim Ç. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

Maddi sorunlar da bazı göçmenlerin eğitim hayatlarının önüne geçmiştir. Aileler çocuklarından destek olmasını beklemiştir. Babalar evin geçimini sağlarken anne ve çocukların kazandıkları ev yapabilmek için biriktirilmiştir (Osman A. Kişisel Görüşme, 16.03.2024).

En önemli sorun ise Bulgaristan ve Türkiye’deki eğitim farklılıklarıdır. Türkiye’ye göç eden bazı aileler eğitim hayatlarını sürdürmesi için çocuklarını okullara kaydettirmişlerdir. Ancak gelen öğrencilerin durumları çok zayıftır. Örneğin aktarıcı Hacer A. (Kişisel Görüşme, 22.03.2024) on iki yaşında Türkiye’ye geldiğini Bulgaristan’daki okullarda Türkçe okuma yazma öğrenmediğini, annesinin öğrettiğini aktarmıştır. Sadece okuma yazma bilerek gelen bir öğrenci Türkiye’deki ortaokulda ne yapabilir?

Aktarıcı İsmet M. (Kişisel Görüşme, 15.10.2024) ise Türkiye’ye geldiğinde liseye kaydolduğunu ancak çok zorlandığını ifade etmiştir. Öğretmenlerinin bir sene geriden başlaması gerektiğini ifade ettiği ancak sekizinci sınıf diploması olduğu için mümkün olmadığını aktarmıştır. Liseyi öğretmenlerinin, arkadaşlarının yardımıyla bitirebilmiş ancak mezun olduktan sonra da üniversiteye girememiştir. Çünkü göç eden öğrencilerin Türk tarihi, Türk coğrafyası bilgileri çok sınırlıdır. Birçoğu birleştirilmiş okullarda okumuş ve ders saatleri Türkçe okuma, yazma, anlama ile sınırlı kalmıştır. 1974’ten sonra okula başlayanlar Türkçe okuma yazma bile öğrenmemiştir. Bu yüzden Türkiye’ye geldiklerinde okula başlanamış, yarıda bırakmış, devam edenlerin ise birçoğu üniversite sınavlarında başarılı olamamıştır.

Bazı aileler, çocuklarının Bulgaristan’da eğitim hayatına devam etmesini istemiştir. Bu hususta aktarıcı İsmet M. (Kişisel Görüşme, 15.10.2024) şu bilgileri aktarmaktadır;

Bizde şöyle bir şey oldu. Annesi- babası Türkiye'ye göç etti. Çocuklar okumak için kaldı. Babaları Türkiye'de böyle okul yok demişler. Uçak mühendisliği okuyup havaalanından emekli olan arkadaşlarım var. Benim babam Türkiye'de okul mu yok? Al diplomanı dedi. Ama olmadı. Ben Türkiye'de düz liseyi bitirdim. Orada kaldık.

Görüldüğü gibi öğrenim hayatını yarıda bırakıp Türkiye'ye göç eden öğrenciler yeni bir eğitim sistemiyle karşılaşmış, zayıf kalmıştır. Eğitim hayatını Bulgaristan'da bitirip göç eden kişiler ise zorlanmamış, meslek sahibi olarak gelmiş, böylece daha kolay iş bulmuş ve donanımlı bir birey olarak Türkiye'ye katkı sağlamıştır.

Toplumsal Sorunlar

Bulgaristan göçmenleri Türkiye'ye geldiklerinde Türk ve Müslüman olduklarını anlatmak zorunda kalmış ve iki kültür arasında kalmışlardır.

Türk ve Müslüman Olduklarını Anlatmak Zorunda Kalmışlardır.

Göçmenler kurulu düzenlerini bir kenara bırakıp gelecekte kültürünü, dilini kaybetme korkusu olmadan yaşamak için Türkiye'ye gelmişlerdi. Çeşitli fedakarlıklar ile geldikleri ana vatanlarında beklemedikleri bir bakış açısıyla karşılaşmışlardı. Bulgaristan'da Türk oldukları için ötekileştiren göçmenlere Türkiye'de Bulgar deniyordu. Türk toplumuna alışmaya çalışıyor, bir yandan da kendilerini anlatmak zorunda kalıyorlardı. Bu hususta aktarıcı Emine Şadiman K. (Kişisel Görüşme, 05.05.2024) şu bilgileri vermiştir; *“Komşularımız bizim Müslüman olduğumuzu bilmiyorlarmış. O yüzden bize değişik gözle bakıyorlardı. Ne zaman ki kaynatam öldü mevlide çağırdık. Geldiler şaşırdılar. Aynı olduğumuzu gördüler.”*

Aktarıcı İsmet M. (Kişisel Görüşme, 15.10.2024) ise göç ettikleri ilçede Kırgız Tatarlarının bulunduğunu ve çeşitli insanların Tatarları “Komünistler geldi.” diyerek kışkırttıklarını bu yüzden kavga ettiklerini ifade etmiştir.

Aktarıcı Selahattin Ç. (Kişisel Görüşme, 06.10.2024) ise Türkiye'de arkadaşları, komşularının “Türkçeyi nereden öğrendin?” sorularından rahatsız olduğunu ifade etmiştir.

Görüldüğü gibi gelecek kaygısı olmadan Türklüğünü yaşamak için gelen göçmenler Türkiye'de de tarih bilmeyen çevrelerine “Bulgar değilim, Komünist değilim!” açıklaması yapmak zorunda kalmışlardır.

İki Kültür Arasında Kalmışlardır.

Kom n st yönetimin hakimiyeti altındaki unsurlara aşılamaya çalıştığı kültür ile Türkiye'deki halkın yaşadığı kültür, değerler çok farklıdır. Bu da Bulgaristan Türklerinin toplumsal sorunlar yaşamasına sebep olmuştur. Örneğin göçmenler, Bulgaristan'da farklı bir kültür içindeydiler. Sosyalist yönetim eğitim, basın yoluyla ve çeşitli yaptırımlar ile baş örtüsü, şalvar, ferace giyilmemesi gerektiğini hakimiyeti altındaki unsurlara işlemekteydi. Türkiye'ye geldiklerinde ise tam tersi bir bakış açısıyla karşılaştılar. Yaşadıkları çevrede başörtü takmamaları, ferace giymemeleri, elbiseleri hoş karşılanmamıştır. Hem  n yargılar hem de taciz k r bakışlarla karşı karşıya kalmalarına sebep olmuştur (Cavidan ř. Kişisel Görüşme, 05.05.2024).

Kom n st yönetim kadınları çalışmaya yönlendirmiş, Bulgaristan'da yaşayan her bireyin üretmesini zorunlu tutmuştur. Bu politikasının yanına da koruyucu bir anne figürü çizmiştir ( mamoğlu, 2011, s. 88-90). Bu politikanın etkisiyle bütün Türk kadınları çalışmaya alışmıştır. Ancak Türkiye'ye geldiklerinde çalışan kadınların az sayıda olduğu bir toplumla karşılaşmışlardır. Aktarıcılar Türkiye'de ailelerde genelde erkeklerin çalıştığını belirtmişlerdir. Ancak Bulgaristan'da alıştıkları için ve ev sahibi olmak için çalışmayı tercih ettiklerini bu yüzden toplum tarafından hoş karşılanmadıklarını aktarmıştır. Bu hususta aktarıcı Adile H. (Kişisel Görüşme, 05.05.2024) şu bilgileri aktarmıştır;

Ondan sonra g   ettik Türkiye'ye. Kendi isteğimizle geldik. Elhamdülillah Türk' z diye geldik. Ondan sonra da buraya geldiğimizde burada da komşularımız bize çok kötü bakmadılar ama burada bayan çalışan olmadığı için ben işe başladığımda komşular bana hani nasıl desem biraz şey yaptılar. Senin kocan bakamıyor mu da sen de çalışıyorsun diye yani. Ama biz Bulgaristan'da alışmışız çalışmaya.

Yadırgadılar.

Biraz yadırgadılar. Ama iyi ki çalışmışız yani. Memnunuz. Burada hiç aklımızın ucundan geçmedi geri dönmek. Bizim yetmiş sekiz- yetmiş yedi senelerinde gelenlerden hiç kimse geri dönmedi yani.

Bulgaristan göçmeni kadınların çalıştığı fabrikalarda çoğunluğu erkekler oluşturuyordu. Bir kadın ve erkeğin fabrikada saygı çerçevesinde çalışabileceği yaşadıkları topluma uzak bir durumdu. Bunun yanında kadın- erkek çalıştıkları için

kısa sürede ev sahibi olabilmışlardır. Bu yüzden birçok kadın iftiraya maruz kalmıştır. Erkeklerle de eşlerinin çalışmasına izin verdiği için ön yargıyla yaklaşmışlardır.

Diğer bir sorun dil ile ilgilidir. Gelen muhacirler Bulgaristan'da okullarda, hastanelerde Bulgarca aile içerisinde de Türkçe konuşmuşlardır. Bulgarca'yı Türkçeden daha fazla kullanmışlardır. Türkçe kelime hazneleri geniş değildir. Bu yüzden iş hayatlarında, günlük hayatlarında zorlanmış, alay konusu olmuşlardır (Cavidan Ş. Kişisel Görüşme 05.05.2024). Diğer taraftan kendi aralarında Bulgarca konuşmaları tepkiyle karşılanmıştır (Hoşgün G. Kişisel Görüşme, 05.05.2024).

Elbette Türkiye'de ötekileştirilmeye, ayrımcılığa uğramadığını söyleyen göçmenler de vardır. Ancak az sayıdadır.

Göç, zor bir süreçtir. Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Türkler tamamen madde üzerine inşa edilen dinin yeri olmadığı bir kültürden geleneksel bir kültüre adım atmışlardır. Her iki tarafta da bazı insanlar tarafından tepki görmüşler, ötekileştirilmişlerdir. "Benim vatanım neresi? Ben nereye aidim?" sorusu ile karşıya kalmışlardır. Bu travmaya farklı tepkiler vermişlerdir. Bazıları ötekileştirmeye maruz kalmamak için memleketini saklamış (Emine Şadiman K. Kişisel Görüşme, 05.05.2024) bazıları ise Türk olduğunu her fırsatta anlatmaya çalışmıştır. (Osman A. Kişisel Görüşme, 16.03.2024).

Siyasi, toplumsal, iktisadi sorunların etkisiyle Bulgaristan'a geri dönmek isteyen göçmenler de olmuştur. Örneğin aktarıcı İsmet M. amcasının 1980 yılında Bulgaristan'a geri dönüp tekrar Türkiye'ye gelme öyküsünü şu sözlerle aktarmıştır;

Amcam 1980'de döndü. Sonra bir daha geldi. Para da gerekiyor. Gitmek, dönmek, kimlik. Şöyle oldu. Burada kimliklerimiz çıktı. Sonra amcam döndü. Kabul etmişler. Ama "Akrabalarına gitmek yok." demişler. Otel ayarlamışlar. "Paran var mı?" diye sormuşlar. "Var" demiş. Ama yirmi günde o para tükenmiş. Bir miktar da akrabalarından alıyorlar. Cevap bekliyorlar. Cevap geliyor. Aynı evi vereceklerini aynı işi yapacağını söylüyorlar. Ama şartları var. İsim değişikliğine giderlerse Türkiye'ye gittiğini, iyi olmadığını söylemesini istemişler. Amcam söylemek istememiş. Tekrar Türkiye'ye gelmiş. Bir plan olduğunu anlamış. Amcam geldiğinde isimleri değiştireceklerini söyledi. Değiştirdiler. Amcam canlı şahit, ama doksan bir yaşında. Kendini ancak yazıyla ifade edebiliyor.

Görüldüğü gibi Bulgaristan geri dönmek isteyen aileleri antlaşmaya rağmen kabul etmiştir. Çünkü nüfusa ihtiyacı vardır. Ancak yönetimin yanında olacak bir nüfus istemektedir. Bu yüzden isim değişikliğinde destek beklemiştir. Ancak göçmenler bu istekleri kabul etmediğinde geri gönderilmişlerdir.

3.6. 1989 Göçmenleri

Bulgaristan'ın muhtariyet elde ettiği 1878 Berlin Antlaşması'ndan itibaren devlet her alanda değişim yaşamıştır. Değişmeyen tek şey bünyesindeki unsurlara uyguladığı asimilasyondur.

1878-1989 yılları arasında politikaların şiddeti zaman zaman artmış, zaman zaman azalmış ancak sürekli olarak devam etmiştir. En şiddetli dönem ise 1984 sonbaharı 1989 aralığıdır. Komünist yönetim, asimilasyona Pomaklarla ile başlamış Çingeneler ile devam etmiş bu süreçte bir yandan göçler ile Türk sayısını azaltmış ve 1984'te uygulamaya başlayacağı asimilasyonun zeminini hazırlamıştır (Börklü, 1999, s. 71). Bulgaristan, 1984 sonbaharında soya dönüş politikasını ortaya çıkarmış ve hakimiyeti altındaki Türklerin ismini değiştirmeye başlamış, ibadet etmelerini, Türkçe konuşmayı, Türkçe müzik dinlemeyi, Türkçe kitap bulundurmaya yasaklamıştır. Karşı çıkmaları durumunda sürgünler, hapis ve işkenceler ile yıldırma politikası izlemiştir. Bunun üzerine 1985 yılının şubat ayında Türkiye, Sofya Büyükelçisi Ömer Lütem'den Türklerin durumu ile ilgili bilgi istemiştir. Bunun yanında Bulgaristan'a dış işleri bakanı Vahit Halefoğlu'nu gönderip durumu gözlemlemesini istemiştir. Ancak Bulgaristan, asimilasyonu inkâr etmiştir (Kemaloğlu, 2012 s.42). İlerleyen süreçlerde Bulgaristan -Türkiye ilişkileri gerginleşmiştir. Türkiye, Bulgaristan hakimiyetindeki Türklerin durumunu uluslararası camiada dile getirmiş, ancak göç kaçınılmaz olmuştur. Baskılarla dolu beş yıl geçiren Türkler göç süreci, uyum sorunları derken uzun müddet rahat nefes alamamışlardır. Bu bölümde sözlü ve yazılı kaynaklardan faydalanarak göç sürecini tartışmayı amaçlıyoruz.

3.6.1. 1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Yaşamı

1989'da gelen Türkler Bulgaristan'daki yaşamlarını isim değiştirmeden önce ve sonra olmak üzere ikiye bölerek anlatmaktadırlar (Emine Şanlıtürk, Kişisel Görüşme, 21.04.2024). Bu anlatım biçimi bile sürecin onlar için ne kadar zor olduğunu

gözler önüne sermektedir. Ancak 1984'ten önceki hayatları 1978 göçmenlerinin anlattıklarıyla aynı doğrultuda olduğundan bu bölümde asimilasyon sürecine yer vermeyi amaçlıyoruz.

1989 göçmenlerinin Bulgaristan'daki yaşamlarını dini, siyasi, iktisadi ve kültür olarak inceleyeceğiz.

3.6.1.1. Bulgaristan'da Asimilasyon Siyaseti

Komünist hükümetin, asimilasyon siyasetini alıştıırma, yasaklar, yıldırma, gözetleme kavramlarıyla açıklayabiliriz.

Alıştıırma

Komünist yönetim 1984'e kadar Türklere alıştıırma politikası uyguladı. Türkler din, dil, kültüründen adım adım uzaklaştırılacaktı. Bu politikaya göre Türklerin özünden uzaklaşması için Bulgarlar ile yakın ilişkiler kurması gerekiyordu. 1959'da okulların birleştirilmesiyle Türk ve Bulgar çocukları aynı okullara gittiler, beraber ders çalıştılar, birbirlerine yemeğe gittiler, birbirlerinde kaldılar (Cavidan Ş. Kişisel Görüşme, 05.05.2024). Yani yakın ilişkiler kurdular. Ailelerinden çok birbirleriyle vakit geçirdiler.

Pomaklar, Çingeneler ve Türkler arasına ise kalın duvarlar örülüyordu. Bu politika etkili olmalı ki Türkler, Pomaklara ve Çingenelere yapılan asimilasyona ses çıkarmamıştı. Sadece kendilerine baskı yapılmasından korkmuşlardı (Emine Şadiman K. Kişisel Görüşme, 05.05.2024). Bazıları ise isimleri değiştirilene kadar uygulanan siyasetin farkında bile değildi (Esma K. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

Bulgaristan asimilasyon siyasetini çok ince bir şekilde ve zamana yayarak işlemişti. Bu hususta aktarıcı Kazım K. (Kişiler Görüşme, 15.10.2024) *“Yani o kadar kibar, zarıf, narince işliyorlar ki ayakta uyutuluyorsun. Hissettirmeden. Şayet 1984'te “Siz Bulgar'sınız.” deyip isimleri değiştirmeseydi Müslümanlığı, Türklüğü bitirecekti. Zaten Türkçe eğitimi, haccı bitirmiş, namaza sadece yaşlılar gidiyor.”* bilgisini vermektedir.

Yasaklar

Pomakların ve çingenelerin asimile edilmesiyle Bulgaristan'da Türk isimli kimse kalmayacak söylentileri yayılmıştı. Sonrasında asimilasyon siyasetinin bir kolu

olan yasaklar başlamıştı. Türklerin dini vecibelerini yerine getirmesi, kültürel faaliyetlerde bulunması, Türkçe konuşması, Türkçe isim kullanması yasaklanmıştı.

Elbette Komünist yönetim, Türklerin dini, kültürel yasakları kabullenmeyeceğinin farkındaydı. Bu yüzden halkın her yaptığını haber alacağı bir sistem kurdu, sindirme ve yıldırma politikası uyguladı.

Sindirme

Bir kaos ortamı oluşturulmuştu ve insanların gözü korkutularak asimilasyona boyun eğmeleri bekleniyordu. Bu hususta Esmâ K. (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) şu bilgileri vermektedir;

Her köyden akıllı insanları Belene Hapishanesine gönderdiler. Her köyden beşer, onar kişiyi Belene Hapishanesine gönderdiler. Hiç kimse kocasının, oğlunun, babasının nerede olduğunu bilmedi. Hiç kimse bir açıklama yapmadı. İnsanları önce sindirdiler. Mesela bize yakın bir köyden kızcağızın birisini otobüsle gelirken öldürmüşler. Ama herhalde susturucu varmış silahta, duymamışlar silah sesi. Kızı, kalp krizi geçiriyor sanmışlar. Hastaneye götürmüşler, doktor bakmış. Kalbine bir kurşunla öldürmüşler. Benim dayımın kızı vardı. Daha kırk günlük çocuğu vardı. Bahçesinde kazarken asker kamyonları geçiyormuş. Kadını arkadan vurmuşlar. Kadın öldü. Çok sindirdiler insanları.

Her köyden kişiler belirleyip çeşitli sebeplerle hapishaneye atılmış, halkın gözü önünde işkence edilmiştir. Bu kişiler nasıl belirlenmiştir? Köylerde kimin sözü geçiyorsa, eğitimliyse onu almışlardır. Böylece Türklerin hakkını savunacak kimse kalmayacaktır. Hangi sebeplerle hapishaneye atmışlardır? Hükümete yakın olan kişiler, çeşitli suçlar işleyip hapse atılması istenen kişinin veya kişilerin üstüne yüklemişlerdir. Örneğin Keriman C. (Kişisel Görüşme, 08.10.2024) yaşadığı yerde askerlerin TKZS'nin samanlıklarını yaktığını, sonrasında köydeki gençleri suçlu gösterip işkence ettiklerini aktarmıştır. Bu halka verilen göz dağıdır. İsimlerini değiştirmezlerse, dini-kültürel yasaklara uymazlarsa başlarına neler geleceğini göstermişlerdir.

Gözetleme

Asimilasyonun bir kolu da gözetlemeydi. Her Türk köyünde hükümete yakın veya çıkarları için olan biteni muhtara, askerlere aktaran kişiler vardı. Yönetim, haber

alıp şiddetle, hapisle, işkenceyle halkı yıldırıyordu. Bu hususta aktarıcı Kazım K. (Kişisel Görüşme, 15.10.2024) şu bilgileri vermiştir;

Herkes kontrol ve baskı altında. Varbitsa'da on altı köy, bir kasaba var. Beş tane polis yetiyordu. Polisin köye gelmesine gerek yok. Muhtar emniyet amiri gibi yetkilidir. Muhtar kimin ne yaptığını yazar. Yazınca zaten geçmiş olsun. Eğer muhtar işini yapmazsa o da gidebiliyordu. Köyde Bulgarlara çanak tutanlar da vardı.

Diğer bir gözlemci Bulgarlardır. Türkler iş yerlerinde, okullarda, sokaklarda Bulgarların gözetimi altındaydılar.

Yıldırma

Yasaklara uymayanlar çeşitli yollarla yıldırılmaya çalışılmıştır. Baskıların şiddeti ise bölgelere ve halkın direnişine göre değişmiştir. Örneğin Kırcaali'de Türkler çoğunlukta idi. Bu yüzden oraya uygulanan baskı ve yasaklar çok daha şiddetli olmuştur. Bu hususta aktarıcı Emine Ş. (Kişisel Görüşme, 21.04.2024) şu bilgileri aktarmıştır;

Ama Türk köyleri var mesela Kırcaali taraflarında. Türk köylerine çok fazla baskı yapıldı. Naim Süleymanoğlu'nun filminde anlatıldığı gibi. Onlar Kırcaali tarafını anlatıyor. Biz ise Bulgarlarla iç içe olduğumuz için bizim kapımıza sadece polis geldi. Babamı ve on sekiz yaşından büyükleri aldılar. Götürdüler karakola. Belediye binasına götürdüler. Orada kendine bir isim beğen. Hiç kimse zaten isim beğenme taraftarı değildi. Onlar nasıl bir isim seçtiyse baş harfine göre bir isim seçip, yazıp, imza attırıp, gönderiyorlardı. Direnirsen yiyordun sopayı. Sopa yememek için kaderine razı geliyordun. Ama hiçbir zaman unutulmasın ki eşekten at olmamış, attan da eşek olmamış.

Yıldırma siyasetinin bir kolu itibarsızlaştırmadır. Doktorluk, öğretmenlik, hemşirelik, diş tabipliği gibi meslekleri yapan Türklere baskı yapılmıştır. Halka örnek olup yasaklara uymaları, isimlerini değiştirmeleri istenmiştir. (Fatma K. Kişisel Görüşme, 19.05.2024) İsmi değiştirmeyenler işten çıkarılmıştır. Örneğin aktarıcı Özden H. (Kişisel Görüşme, 06.10.2024) ismini değiştirmedeği için öğretmenlik mesleğini yapamamıştır. Türkçe konuşan öğrenciler okuldan atılmıştır.

Diğer bir yaptırım para cezasıydı. Türkçe konuşanlar para cezası ödüyordu (Selvinaz A. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

Direnenlere öldüresiye şiddet uygulanıyordu. Bazıları muhtarlığa çağırılıyor bazıları ise herkesin önünde şiddet görüyordu. Çeşitli işkenceler de yapılıyordu. Kamyonların arkasında sürükleniyor, tırnakları sökölüyordu. Cezaevlerine, toplama kamplarına gönderiliyorlardı (Esmâ K. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

3.6.1.2. 1989 Göçmenleri ve Dini Asimilasyon

Dini hayata baktığımızda belirtmemiz gereken her aktarıcının dini, kültürel yasaklarla ilgilenmediğidir. Bunun yanında Bulgaristan'ı doğduğu topraklar olarak görüp dini, kültürel yasakları daha yumuşak bir dille anlatma kaygısında olan aktarıcılara da rastladık. Bu yüzden konuyu, anlatımlar arasındaki tutarlılığa bakarak ele aldık.

Camilerin büyük çoğunluğu kapatılmış, yakılmış, yıkılmış, müzeye çevrilmiştir. Geri kalanlar ise resmi ve gayri resmi olarak ayrılmıştır. Sosyalist yönetime yakın olan hocalar ve görev yaptığı camileri resmi olarak kabul edilmiş ve açık tutulmuştur (Kemaloğlu, 2012, s. 56-57). Ancak halk bu camilere ne kadar ulaşabilir? Bu hususta aktarıcı Hasan Ö. (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) şu bilgileri aktarmaktadır;

Camiler kapatıldı mı?

Camiler kapatılmadı da yasak. Gençlere yasakladılar ama isteyen giderdi. Ama pek giden olmazdı. Millet öyle öyle soğudu. Yaşlılar giderdi zaten. Köyün imamı da vardı, her şeyi de vardı.

Öyle yasak yok muydu?

Yok. Yalnız ben gençken camiye gittiğimde görüyorlardı. Ters bakıyorlardı.

Psikolojik olarak baskı yapıyormuş.

Aktarıcı bu süreçte köylerindeki caminin açık olduğunu belirtmiştir. Sosyalist yönetimin bu süreçte az sayıda camiye açık bırakarak halkın ve uluslararası camianın tepkisini azaltmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Ancak gençlerin gitmesini istemediklerini ifade etmiştir. Yaş sınırı da konmamıştır. Bu yasağa uymayıp giden gençler olmuştur, ancak Komünist yönetimin kendilerini izlediğini biliyorlardı. Camiye giden, oruç tutanlar, evinde Kur'an-ı Kerim bulunduranlardan haberi oluyor ve yönetimin cezalandırması gereken kişiler haline geliyorlardı. Camiye giden Türkler

işten çıkarılıyordu. Bu yüzden camiye gitmek yasaklanmıştır dememiz yanlış olmaz diye düşünmekteyiz.

Diğer taraftan bu süreçte okul çağında olan bazı aktarıcılar dinî, kültürel yasaklamalarla ilgilenmediklerini görmekteyiz (Gülşen G. Kişisel Görüşme, 19.05.2024). 1978 yılında dinî yaşamdan bahsettiğimiz başlıkta çocukların eğitim yoluyla din ve kültürden uzaklaştırıldığından bahsetmiştik. Bu durumla bağlantılı olduğunu düşünmekteyiz.

Sosyalist yönetim Müslümanların oruç tutmasını da yasaklamıştır. Bu hususta aktarıcı Selvinaz A. (Kişisel Görüşme, 05.05.2024) şu bilgileri aktarmıştır;

Namazı falan yasaklamışlardı. Büyükler bize söylüyorlardı. “Gidin bakın bakalım. Caminin ışıkları yandı mı?” “Biz de ne yapacaksınız caminin ışıklarını? diyorduk.” “Oruç tutuyoruz. Orucumuzu açacağız.” dediler. Ezan okunmuyor. Sadece caminin ışıkları yanıyor. Oradan anlıyorlardı.

Son zamanlarda o da yasaklandı mı?

Evet o da yasak.

Yasaklama sebebi olarak orucun bağışıklığı zayıflattığı öne sürülmüştür. Ramazan ayında kılınan teravih namazı ve mevlitler yasaklanmıştır. Ancak Müslümanlar çeşitli yollarla ibadetlerini yerine getirmeye çalışmışlardır. Bu hususta aktarıcı Emine Ş. (Kişisel Görüşme, 21.04.2024) şu bilgileri aktarmaktadır;

Oruçta mesela benim babam eve saklı gizli hoca getirirdi. Teravih namazı kıldırırdı. Benim babam mesela bütün köyün teravihe gelmek isteyen yaşlı insanlarını getiriyordu bize. Teravih namazı kıldırıyordu. Bir ay boyunca insan vardı bizde. Ramazan döneminde bizde bir ay boyunca saklı gizli teravi namazı kılınıyordu.

Bu süreçte kurban kesmek yasaklanmış, Kur'an-ı Kerimler toplatılmıştı. Kuran okumak evde bulundurmak, mevlit yasaktı. Birkaç Müslüman kadının evde toplandığının haberi alınırsa baskın yapılıyordu ve Kur'an okudukları, mevlit yaptıkları anlaşılırsa hapse atılıyordu. Diğer taraftan bazı Türk ailelerin cezaları göze alarak kurban kestiklerini, Kur'an okuduklarını öğrenmekteyiz (Emine Ş. Kişisel Görüşme, 21.04.2024).

Sünnet yasak olduğu için gizli saklı yapılıyordu. Çocuklar sağlıklı şartlarda sünnet olmak zorunda kalıyordu. Bu yüzden enfeksiyon kapamayan birçok çocuk olmuştu (Mediha B. Kişisel Görüşme, 06.10.2024). Baskı 1970'lerden çok daha şiddetliydi. Birçok sünnetçi hapishaneye atılmamak için sünnet etmeyi bırakmıştı. Devlet, hemşireleri kreşlere yollayıp erkek çocuklarını muayene ettiriyordu. Aile ne kadar gizli saklı sünnet yapsa da yönetim öğreniyor ve aileyi cezalandırıyordu (Esmâ K. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

Dini bayramları kutlamak, hacca gitmek yasaktı. (Türkiye, 10.02.1989. s.9)

İslami usullere göre cenaze törenleri yasaklanmıştı. Sadece caminin açık olduğu birkaç köyde, hocaların cenaze törenine katılmasına izin verilmişti. Örneğin aktarıcı Hasan Ö. (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) Burgaz- Çımalı köyünde kayınpederinin vefat ettiğini cami hocasının törene katılmasına izin verildiğini aktarmıştır. Ancak vefat eden kişi Bulgar mezarlığına gömülmüştür.

Ancak diğer aktarıcıların anlatımlarına ve yazılı kaynaklara baktığımızda cenazelerin yıkanmadığını, kefenlenmediğini, elbiseleriyle tabutun içinde gömüldüğünü öğrenmekteyiz. Cenazelerin müzik eşliğinde gömülmesi isteniyor, yakınları dua edemiyor, namazını kılamıyordu (Türkiye, 14.02.1989). Bu hususta aktarıcı Esmâ K. (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) şu bilgileri aktarmıştır;

Bizim de cenazelerde hoca yoktu. Köyün muhtarı hayat hikayesini okurdu. Cenazeyi sandığa koyarlardı. Böyle yerleştirdikten sonra insanlar kapağını kapatmasak olmaz mı demiş. Allah razı olsun muhtarımızdan, siz bilirsiniz demiş. Tahtaları dizdikten sonra tahtaların arkasına koymuşlar kapağı hep. Din adamları Allah bilir o da bir tahta. Boş verin, bu da geçecek. dediler. Müftüler alındı, müftülükler kapandı. Hocalar, hoca olduklarına pişman oldular.

Aslında müftülükler kapanmamıştır. Ancak asimilasyona müdahale edemeyecek hale getirilmişlerdir. Bu hususta Türkiye gazetesi (10.02.2024, s. 9) şu habere yer vermektedir;

Kur'an'ın ülkeye sokulması yasaklandığından, Müslüman Türkler dini kitaplarını okuyamamakta, dini bayramlarını kutlayamamaktadırlar. Camiler ya yasaklanmış ya da bitmek bilmeyen tamir çalışmaları bahanesiyle kapatılmış durumdadır. Müftü adayları hükümeti destekleyenler arasından seçilmekte, normal dini eğitim yerine

Sofya’da altı aylık yoğun bir politik kursa tabi tutulduktan sonra tayin edilmektedirler.

Müslüman mezarlıkları üzerindeki Arapça yazılar kazınmış, Türk mezarlığı-Bulgar mezarlığı ayrımı kalkmış, mezarlıklar birleştirilmiştir. Bazı Müslüman köylerine yeni mezarlıklar yapılmış, ölen insanların birleştirilmiş mezarlığa gömmeleri istenmiş, Müslüman mezarlığına gömmeleri yasaklanmıştı. Bu süreçte vefat eden birçok Müslüman birleştirilmiş mezarlara gömülmek zorunda kalmıştır. Mezarların kibleye doğru kazılması da istenmemekteydi.

Birçok aile Müslüman usullerine uygun olmayan bu törenlere bir çözüm bulmaya çalışmıştır. Gece mezarlığa gidip tabutu çıkaranlar, birleştirilmiş mezardan alıp Müslüman mezarlığına defnedenler olmuştur. Ancak birçoğu yakalanmış ve cezalandırılmıştır (Kazım K. Kişisel Görüşme, 15.10.2024). Müslümanların bulduğu bu çözüm yollarını fark eden Sosyalist yönetim mezarlıkları açmaya başlamıştır.

Diğer taraftan Bulgarların da birleştirilmiş mezarlara karşı olduklarını öğrenmekteyiz. Bu yüzden mezarlıklara kırk- elli metre kadar bir aralık bırakmışlar bir tarafta Bulgarlar diğer tarafta Türklerin yer almasını istemişlerdir (Hasan Ö. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

Hayır için yapılan çeşmeler üzerindeki Arapça yazılar kaldırılıyordu (Esmâ K. Kişisel Görüşme, 19.05.2024). Bunun yanında Bulgar Hükümeti yönetime geldiğinden 1989 yılına kadar 1686 Türk-İslam eserini, 275 kervansaray, 2788 Türk mezarını, 775 çeşmeyi yok etmiştir (Türkiye, 24.04.1989, s. 3). Dönem hükümeti adeta Türklük ve Müslümanlığa savaş açmış gibiydi.

Türkiye Gazetesi 06.02.1989 (s. 7) tarihli sayısında Bulgaristan’ın basın yolunu da kullanarak halkı İslamiyet’ten uzaklaştırmaya çalıştığını belirtmektedir. Bu yazıda şöyle demektedir;

Bulgaristan’da Müslüman Türk azınlığa karşı 1984 yılında başlatılan eritme kampanyası sürerken, Şumnu şehrinde yayınlanan Şumenska Zarya gazetesi de alçakça bir karalama kampanyası başlattı. Bulgaristan’da yayımlanan İslamiyet aleyhtarı makaleler, İslamiyet’e ağır bir saldırı şeklinde değerlendirilirken, bu makalelerin Bulgar makamlarınca Türk azınlığa karşı sürdürülen eritme kampanyasında İslamiyet’in çok önemli bir engel olarak görüldüğünün yeni bir delili olduğu belirtiliyor.

Görüşmelerimizde “Hristiyanlara da benzer baskılar yapılıyor muydu?” sorusunu yönelttiğimizde farklı bakış açıları ile karşılaştık. Aktarıcı Esmâ K. (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) Hristiyanların da baskı altında olduğunu belirtmiş ve şu bilgileri vermiştir;

Tabii ki onların da vardı. Şimdi ben lisede öğrenciyken mesela yarın, kızıl yumurta diyorlar, kızıl yumurta kutlamaları var ya kendi dini bayramları geldikten sonra kara tahtaya yazarlardı. “Bu akşam kiliseye kim giderse yarın okuldan gönderilecek, disipline gidecek.” diyorlardı. İleri gelenler, askeriyede çalışanlar, belediyede çalışanlar, onlar hep böyle kiliselere gitmeye çekiniyorlardı. Mesela ben hastanede çalıştığım için doktorlar vardı. Kitaplarını çok gizli okurlardı. Kiliseye gidip bir mum yakardı, hemen dönerdi. Yani duyulmasın diye. Yani onlardan da çok insan kaybolmuş. Onlar Komünizmi kurana kadar oo neler yapmışlar. Orayı bırakalım da bunların hepsi yaşandı. Camiler mühürlendi. Kiliselere kimse şimdiki gibi açık, serbest gidemezdi. Mesela papazla cenaze gömemezlerdi.

Aktarıcı Neşe Ö. (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) ise çelişkili olarak Hristiyanlara bir baskı olmadığını, ibadetlerini özgürce yapabildiklerini aktarmıştır.

Komünizmin bütün dinlere mesafeli olduğunu bilmekteyiz. Ancak bu çelişkili anlatım ile ilgili yeterli kaynağa sahip değiliz. Bunun yanında Türklerin direnişi ve uluslararası baskılar Bulgaristan’ın göç kararı almasını sağlamış, sonrasında ise dönem hükümeti devrilmiştir. Yani yönetimin bir sonraki planının Hristiyanlara yönelik olduğunu düşünsek bile sonuç olarak bu gerçekleşmemiştir.

Bu süreçte Pomaklar ne yapıyorlardı? 1960’lardan beri uygulanan asimilasyon Pomakları, Bulgarlaştırabilmiş miydi?

Bu hususta aktarıcı Mediha B. (Kişisel Görüşme, 06.10.2024) şu bilgileri aktarmaktadır;

Peki sizin doğduğunuz süreçte ibadet, namaz gizli miydi? Yoksa camiler açıktı ve namazlara gidilebiliyor muydu?

Şöyle, camimiz var mıydı? Evet köyde vardı. O zaman çok ufaktım ama hatırlıyorum. Hristiyanlar tarafından cami minaresi yıkılmıştı zorbalıkla. Camiye gitmek yasaktı. Sürekli bizi kontrol ediyorlardı. Herkes evinde ibadetini yapıyordu.

Anladım. Sessiz sedasız.

Sünnet ile ilgili kuzenimi hatırlıyorum. Köye sünnetçi gelirdi. Ormanda sünnet ederdi. Yasaktı bizim köyde.

Asıl Türklüğü yaşayan Pomaklardır orada. Dinimize, orucumuza çok düşkünüzd. Biz Müslümanlığımızı o şekilde, gizli de olsa bir şekilde yaşıyorduk. Türk dilimiz olmayabilir dedik, ama biz Müslümanlığımızı devam ettireceğiz. Ben bir Hristiyan olup da Türk isim koyarım ve Türküm diyebilirim. Ama sen dinini uygulamadıktan sonra yine Müslüman olmadığın belli.

Görüldüğü gibi namaz kılmak, oruç tutmak, sünnet kısacası tüm ibadetler yasaktı. Kadınların şalvar giymesine, başörtü takmasına izin verilmiyordu. Bütün bunlara rağmen Pomakların inancından, kültüründen vazgeçmediğini görmekteyiz. Örneğin aktarıcı Mediha B. (Kişisel Görüşme, 06.10.2024) bütün yasaklara rağmen annesinin şalvar giydiğini ve baş örtü taktığını ifade etmiştir.

Cenaze törenleri de yasaktı. Bunun yanında sadece Pomakların yaşadığı bazı köylerde gizli saklı cenaze törenleri düzenlenmiş, vefat eden kişiyi evinde yıkamış, kefenlemiş ve birleştirilmiş mezarlara gömmüşlerdir. Pomaklar, mezarlarının Bulgarlardan ayırt edilmesi için mezarlarına çiçek ekmemiş, taşlarla süslememiştir.

3.6.1.3. Kültürel Asimilasyon

Bir toplumun dini, hangi millete mensup olduğunu gösteren birçok öge vardır. İsimleri, konuştukları dil, gelenek ve görenekleri bunlardan bazılarıdır. Yani bir toplumun milli benliğini kaybetmesi gerekiyorsa bütün bu öğelerin değişmesi gerekmektedir. Bu amaçla dönem hükümeti, Türk kültürüne dair her şeyi silmeye başlamıştır.

“Bulgarlaştırma” siyasetinin bir ayağını isim değiştirme uygulaması oluşturmuştur. Önce Pomaklar ile evli olan Smolyan, Haskovo, Kırcaali'deki Türklerin isimleri değiştirilmiştir (Hacısalihoglu, 2012, s. 179-181). Sonrasında ise Bulgarca dışında isim bırakmamışlardır.

Komünist yönetim, isimleri değiştirmeye başlamış bir yandan da halkı isim değiştirmeye mecbur bırakacak yaptırımlar uygulamıştır. Türk ismiyle iş başvurusu yapan kimse alınmamıştır (Emine Ş. Kişisel Görüşme, 21.04.2024).

İsmi değiştirmeyen hekim, öğretmen, hemşireleri işten çıkarmaya başlamışlardır. Bazıları mesleğini kaybetmemek için muhtarlığa giderek ismini değiştirmiştir. O dönemde Bulgaristan’da hemşirelik yapan Esm K. (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) şu bilgileri vermiştir;

Bize sıra geleceğini hiç düşünmedim ben. Ama bize de sıra geldi. Yani yerli Türklerin de adları değiştirildi. Aralığın yirmi altısında ismimizi değiştirmeye gittik muhtarlığa. “Adın ne olsun?” diye sordular. Ben de “Adımın ne olacağı hiç önemli değil. Devletin kestiği parmak kanamazmış.” dedim. Karşı gelirsem ne olacak? “oluğumu ocuğumu da aldım. Kocam da burada. Biz bu köyün dedim eğitimli insanlarıyız.” dedim. Ben böyle demesem zaten orada yaşayamam. İtibarım kalmaz. İşsiz kalırım, gözümün yaşına bakmazlar. “Bir seçtiğin ad var mı?” dedi. “Yok ne derseniz o olsun.” dedim. Eşim “şimdi Bulgaristan’dayız, Varşova Paktı’ndayız. Yarın Ruslar da gelip adlarımızı değiştirebilir. Biz kendimizi garantiye alalım. Adlarımız Rusça olsun” dedi. Eşim şaka gibi dedi ama tabi ki anlayana baya bir şey.

Komünist yönetim hiçbir seçenek bırakmamıştı. Kişiler ya gönüllü ismini değiştirmeye gidecek ya da askerler tarafından gtrlecekti. şehirler, kasabalar, mahalleler ayrılmıştı. Köylere gönderilen polislerin halk tarafından tanınmamasına zen gösteriliyordu. Çünkü o köyde halkla beraber yaşamış polislerin yeterince göz korkutamayacağı düşünülüyordu. Köy halkından da polislere yardımcı olması isteniyordu. Bu hususta aktarıcı Hasan . (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) şu bilgileri vermiştir;

Bizim köyde öyle şeyler hiç olmadı. Hatta nöbet tutmaya iki kişi çıkartıyorlar. İki de polis oluyor. Polisler köyü bilmiyorlar. Biz beraber geziyoruz. Ben de bir kere çıktım. şimdi Kırcaali’den gelme biri vardı. Oralarda olaylar oldu. O yüzden Kırcaali’den olanlara ters bakarlardı biraz. şimdi biz nöbete gittiğimizde polisin biri çağırırdı bizi. “Siz buranın yerlisi misiniz?” diye sorardı. Biz de “Yerlisiyiz. Burada doğduk, burada büyüdük.” diyorduk. “Tamam” diyordu. Muhtarlıkta boş oda var. Giriyoruz içeri, sohbet ediyoruz, sigaramızı içiyoruz. Sonra eve yolluyorlardı. Gezdirmiyorlardı gece. Kırcaalilileri sabaha kadar gezdiriyorlarmış. Bizi efendi görüyorlardı. Hatta bizim bir komşu vardı. O Bulgarlarla iş yapıyordu. Beni dışarıda görünce “Hasan, evlere gelecekler

adlarınızı değiştirmeye. Sakın ters konuşmayın. Karşı gelmeyin. Boşu boşuna dayak yersiniz. Ne derse yapın.” demişti.

Görevlendirilen polisler, köy halkını kendi insanlarını gözetlemesi için görevlendirmiştir. Böylece kimse isim değişikliği uygulamasından kaçamayacaktır. Köydeki birçok erkek ailesine, kendine zarar gelmesin diye verilen bu görevi yerine getirmiştir. İstedikleri yapanlara sorun çıkarmamışlardır. Hatta iyi davranmışlardır. Bunu yapma sebepleri köyden bazı insanları yanına çekmek istemelerinden kaynaklanabilir. Böylece köy halkına rahatlıkla hükmedebileceklerdir.

İsim değiştirme uygulaması yapılacak olan köy, kasabalardaki öğretmenlerin asker ve polislere yardımcı olması bekleniyordu. Ancak Türk öğretmenler ve köy halkıyla yakınlık kurmuş olan Bulgar öğretmenler için bu durum zorlayıcı olmuştur (Neşe Ö. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

İsim değiştirme uygulaması yapılacak mahallenin etrafı askerler tarafından sarılıyordu. Sonra evler tek tek geziliyor, ailenin erkekleri evden alınıyor, muhtarlığa götürülerek, isim seçmeleri isteniyordu (Emine ř. Kişisel Görüşme, 21.04.2024). Ancak zorbalıkla Türk- Müslüman isimlerinden vazgeçmek zorunda bırakılan halkın isim seçmeye ne isteği ne de gücü vardı. Bu yüzden isimleri muhtar ve askerler tarafından seçilmiştir. Türk isimlerine yakın Bulgarca isimler verilmiştir. Bu hususta aktarıcı Hasan Ö. (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) şu bilgileri aktarmıştır;

Bir emir verdiler. Kimse evlerinden çıkmayacak. Kusura bakmayın. Tuvalete gideceksin. Kapıda polis var. İzin alıyorsun. Bizim orada tuvaletler dışarıda. Sıra sıra, mahalle mahalle adamları ayırmışlar. Geliyorlar. “Ne ad istiyorsun?” diyor. Sen onların dediğine razı gelmiyorsun. “Bu ad olsun.” diyorlar. Kabul ediyorsun. Benim adım Hasan, Hasen yaptılar. Babamın adı Halil’di. Hristo yaptılar onu. Dedemin adı Mustafa. Mikhail yaptılar.

Eşinize verdikleri Bulgar adı ne?

Anna.

Gerçek adı?

Ayşe.

Yukarıdaki bilgilere eklememiz gereken önemli bir husus aktarıcının babası Halil ve dedesi Mustafa hayatta değildir. Yani vefat etmiş insanların bile ismini değiştirebilecek kadar şiddetli bir Bulgarlaştırma siyasetinden söz etmekteyiz.

İsim değişikliği uygulaması, Türk halkı için travmatik bir deneyim olmuştur. Kendilerini ikinci sınıf vatandaş gibi hissetmişlerdi. Birçok anne-baba çocuğunun Bulgar adıyla büyüyecek olmasından üzüntü duymuştu. Ancak bu uygulamadan en çok etkilenen çocuklar olmuştur. Bazı köylerde, kasabalarda öğrenim gören çocukların bilgileri muhtarlıklara verilmiş, birçoğunun isminin değiştiğinden haberi bile olmamıştı. Bu hususta Kazım K; *“1984’te isimler değişiyor. Bulgarca ismimizi bilmiyoruz. Çünkü muhtar değiştirmiş. Yazmış bir tane. Mesela Ivan, Petro. Öğretmen çağırıyor. Bakmıyorsun. En sonunda öğretmen söylüyor. “Ivan senin adın.” “Petro senin adın.” bilgisini vermiştir.*

Bir gün önce Müslüman Türk adıyla dolaşan çocuklar okula geldiklerinde Bulgar isimlerini aldıklarını görmüşlerdir. Bunun yanında ortaokula giden öğrenciler asimilasyonun, isimlerinin değişeceğinin farkında olabilecek ve kendini hazırlayabilecek yaşıydılar. Ancak anaokulu, okuma yazma çağında olanlar durumu anlamlandıracak, hatırlayacak yaşta değillerdi. Bu yüzden evde farklı isim, okulda farklı isimle seslenilmesini garipsemişlerdir.

Türkler isim değişikliği uygulamasının onlarda oluşturduğu travma ile nasıl başa çıkmışlardır?

Bazıları sorun çıkarmamış, isminin değiştirilmesine razı gelmiştir. Bu tahammül edilemez durumla başa çıkmanın çeşitli yollarını aramışlardır. Bu hususta aktarıcı Özden H. (Kişisel Görüşme, 15.10.2024) şu bilgileri vermiştir;

Adımı Bulgarca yapsa ne olacak, ben Bulgar olmuyorum ki. Adım Bulgarca. Hala değiştirmedim.

Değiştirmeyen var evet. Size bir sıkıntı yaşattılar mı o süreçte?

Ben sıkıntı yaşamadım. Sadece öğretmen olduğum için sıkıntı yaşadım. Tansiyonu yükseltmeden o süreci atlatmaya çalıştık. “Aman be, koca gavur adımı koydun. Ya başka gavur adımı bulamadın.” diye şakalar yapardık. Kaldırılmaz bir olaydı bu.

Ama bir şekilde üstesinden gelmek zorundasınız.

Evet. Yoksa tabanca, tüfek kaç kişi ölüp gidecek. Neden öleceğim? Biz bunun bilincindeydik. O yüzden adımızı değiştirmelerini umursamamaya çalıştık. Tabi içten içe kabullenemiyorsun. Karşı gelip hapse giren de var. Niye hapse girelim?

Kişiler ismimizi değiştirebilirler, ama içimizi değiştiremezler düşünceleriyle kendilerini teselli etmiştir. Birbirlerinin Bulgar isimleriyle alay ederek bu travmayı atlatmaya çalışmışlardır. Bazıları ise uygulanan yasakları, isim değişikliğini kaldıramamıştır. İsmi değiştirmemeleri için saklananlar, direnenler, Türkiye'ye iltica etmeyi deneyenler olmuştur. Onlar da şiddet, tehdit, işkence, hapishane, toplama kamplarına maruz kalmışlardır (Kazım K. Kişisel Görüşme, 15.10.2024).

İsim değişikliği sürecinde ilginç olaylar da yaşanmıştır. Aktarıcı İsmet M. (Kişisel Görüşme, 15.10.2024) isim değişikliği uygulamasından yıllar sonra Türkiye'ye gezmeye gelen Bulgar polisten dinlediği anıyı bize şu sözlerle aktarmıştır;

En son bize bir polis geldi. Gezmeye gelmiş Türkiye'ye. Beş köye bakıyormuş. Yetmiş iki yaşında. Bulgar. Emekli olduktan sonra gelmiş. Bulgar ama Türk okulu bitirmiş ve sonra polis olmuş. Rütbeli de oluyor. Beş köye emreden kişi. O polisin hanımı da geldi misafirlige. Damadı, kızı, torunu. Polisin hanımı isim değişikliğinde sekiz kadını evinin samanlığına gizlemiş.

Yardım ediyor?

Bir de kadın tek kelime Türkçe bilmiyor. Geldiklerinde de bilmiyordu. Ama köyde kadınlar birbirini tanıyor. Komutan arıyor, sekiz kişiyi bulamıyor. Bulamazsa rütbelerini bırakacak. En son karısına soruyor. Karısı gülüyor. Samanlığa götürüyor, bakıyorlar, sakladığı kadınlar samanlıkta örgü örüyor. Yakalanırsa rütbe düşünülecek en son şey. Asarlar. Hemen çıkarmış oradan. Evlerine dağıtmış. Sabahta isimlerini değiştirmiş.

Anlattığınız komutan Bulgar. Eşi de Bulgar?

Evet.

Ama eşi Türkleri saklıyor.

Kadıncağz bir sebepten kızmış. O yüzden saklamış. Burada on beş gün kaldılar. Dernek olarak yardım ettik. Sakladığı kadınların altı tanesini bulabildik. İki tanesini bulamadık. Sevindiler. Ama o şekilde olsa komutana olacaktı olan.

Herkesin elini kolunu bağlıyorlar.

Şansı yok.

Yukarıdaki anlatılanlar özellikle polis ve askerlere yapılan bir baskı olduğunu göstermektedir. Polis, köydeki herkesin ismini değiştirmek mecburiyetinde. Aksi takdirde bütün unvanları elinden alınıyor. Türkleri evinde saklayan Bulgarlar da cezalandırılıyor. Herkesin elinin kolunun bağlanmış olduğu bir süreçten bahsetmekteyiz.

Diğer taraftan isim değiştirme uygulaması birçok Türk'ün çalıştığı yerlerde ötekileştirilmesine, alay konusu olmasına sebep olmuştur. Örneğin aktarıcı Emine U. (Kişisel Görüşme, 15.10.2024) isminin değiştirildiği süreçte iş yerinde çalışan Bulgarların kendisini Bulgarca ismiyle çağırıp alay ettiğinden bahsetmiştir. Kendisi de buna bir tepki olarak Bulgar ismiyle çağırıldığında yanıt vermemeye başlamıştır. Bu defa da şikâyet edilmiş ve muhtarlıkta şiddet görmüştür. Kadın olması şiddet görmesine engel olmamıştır. Bu örneğin bir benzerini de aktarıcı Keriman C. (08.10.2024) aktarmıştır. İsmi değiştirildikten sonra öğretmenlik yaptığı okulda kendisine Bulgarca isimle seslenilmeye başlanmıştır. Bunu duyan çalışma arkadaşları kendisine alaycı tavırlarla yaklaşmıştır.

Türlere uygulanan yaptırım sadece isim değişikliği değildi. Dini vecibelerini yerine getirmeleri, Türkçe konuşmaları, evlerinde Türkçe kitap bulundurmaları, Türkçe müzik dinlemeleri yasaktı. Türkçe konuşanlara para cezası uygulanıyor, evinde Türkçe kitap bulunduranlar cezaevlerine atılıyordu (Selvinaz A. Kişisel Görüşme, 05.05.2024).

Bulgaristan'da yaşayan Türklerin 1985-1989 sürecinde yönetime hak verdiği tek husus Bulgarca bilme zorunluluğuydu. Orta yaşlı ve yaşlı kesimden birçok Türk Bulgarca bilmiyordu. Ancak hastanelere, devlet dairelerine gidiyorlar ve zorluk çekiyorlardı. Orası bir Bulgar memleketiydi. Orada yaşıyorlarsa onların dilini de bilmek zorundaydılar (Özden H. Kişisel Görüşme, 06.10.2024). Ancak Bulgarcayı öğrenmeleri için Türkçe konuşmanın yasaklanması şart mıydı?

Basın- yayın baskı altındaydı. Gazeteciler Türkler ile ilgili haberlerini çok dikkatli yapmak zorundaydılar. Aksi takdirde işlerini kaybediyorlardı (Hasan Ö. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

3.6.1.4. 1984-1989 Bulgaristan’da Eğitim

1984-1989 yılları arasında Bulgaristan’daki eğitim sistemine baktığımızda brigada, lager, geziler, zanimalna adı verilen etüdlerin devam ettiğini görmekteyiz. Bunun yanında 1986 yılında okullara bilgisayar geldiğini, kasabadaki kreşlerde ikinci dil öğretildiğini öğrenmekteyiz. Bu süreçte anaokulu öğretmeni olan Keriman C. (Kişisel Görüşme, 08.10.2024) şu bilgileri vermektedir;

Anaokulunda çocuklara Bulgarcanın yanında Rusça da öğretiliyordu. 1978’den sonra ben Kırcaali Kasabasına gittim. Orada büyük bir anaokulunda öğretmendim. Rusça öğretmeni vardı. Her gün gelirdi, bütün sınıflara girerdi. Kasabalardaki bütün okullarda Rusça mecburiydi. Dikkatinizi çekerse Bulgaristan’dan gelmiş ve lise bitirmiş olan insanların hepsi Rusça biliyor. Neden? Çünkü üç yaşından sonra Rusça öğretilmeye başlanırdı. Bazı okullarda da İngilizce vardı. Ama bizim müdür Rusça öğretmek istedi.

Diğer taraftan 1984-1989 yıllarının Türk aileler, öğretmenler ve öğrenciler için zorlu bir süreç olduğunu görmekteyiz. Bu süreçte Bulgaristan’ın Türklere yönelik eğitim politikası Bulgarlaştırma ve eşitsizlik üzerine kuruludur.

Bulgarlaştırma

1984-1989 sürecinde din, kültür, eğitim kısacası her alanda Bulgarlaştırma siyasetini görmekteyiz. Buna boyun eğmek zorunda bırakılan ailelerin çocukları eğitim yoluyla asimile ediliyor. Direniş gösteren ailelerin kreş ilkokul çağındaki çocukları ile görüşmesi kısıtlanıyordu. Örneğin Kırcaali Bölgesi’nde kreş çağındaki çocuklar, aileleriyle sadece hafta sonu görüştürülmektedir. Böylece Bulgarlaştırılması daha kolay olacaktır. Bu hususta Türkiye gazetesi 10.02.1989 tarihli haberinde şu bilgileri aktarmaktadır; “Güvenilir kaynaklardan sağlanan bilgilere göre, Kırcaali havalisinde, yaşayan Türklerin üç ila altı yaş arasındaki çocukları, “Bulgarlaştırma” kampanyası gereği, hafta içerisinde kreşlerde tutulmakta, bunların sadece hafta sonlarında ailelerini görmelerine izin verilmektedir.” (s.9)

Diğer bir örnek Sofya’da ailesiyle beraber yaşayan Aylin’dir. Ailesinden koparılmış, haftada bir kez görüşmesine izin verilmiştir. Türkiye’ye iltica ettikten sonra yaşadıklarını anlatmışlardır. Türkiye Gazetesi’nin 10.05.1989 tarihli haberi; “Bulgaristan’da zulüm ve baskı gören canlı şahit komünist yönetimin en son (icraatlarını!) şöyle sıraladı;

Çocuklarımız yuvaya ve okula gönderilecek denilerek zorla elimizden alındı. Ailelerine ancak haftada bir gün görme izni verilen Türk çocukları Bulgar okullarında Bulgarlaştırmak maksadıyla özel eğitime tabi tutuluyorlar.” (s.9) bilgilerini vermektedir.

Görüldüğü gibi Bulgaristan direnen aileleri yıldırma için her yolu denemiştir. Eğitim yoluyla Bulgarlaştırma hedefi alenen uygulanmaktadır.

Eşitsizlik

Türk öğrenciler ikinci sınıf muamelesi görüyordu, yapılan ayrımcılığı saklama gereği duyulmuyordu. Örneğin liseye kaydolma sürecinde öncelik Bulgarlardaydı. Türkler çok başarılı olsalar da kalan yerleri dolduruyordu veya alt seviyedeki liselere kaydediliyordu (Selvinaz A. Kişisel Görüşme, 05.05.2024).

Naim Süleymanoğlu’nun Türkiye’ye sığınmasıyla komünist yönetim Türk çocuklarını spordan uzaklaştırmaya başladı. Çok başarılı, dereceleri olan öğrenciler dahi spor liselerine alınmadı. Olimpiyatlara götürülmedi. Bu hususta aktarıcı Kazım K. (Kişisel Görüşme, 15.10.2024) şu bilgileri aktarmıştır;

Peki Türk, Müslüman olduğunuz için bir ayrımcılığa uğradınız mı?

Hayatımın bir kısmı kaydı o yüzden. Benim uzun atlamada Bulgaristan rekorum var. Atletizmle uğraşıyordum. Şumnu’da spor okuluna gittim almadılar. Burgaz’a gittim. Müdüre “Bulgaristan rekorum var. Madalyam var.” diye anlattım. O, hangi ırktan olduğumu sordu. “Türk’üm” dedim. Müdür “O yetiyor.” dedi. Yani okula alınmamam için yeterli bir sebepti. Babam “Hadi çocuğum gidiyoruz. Daha konuşmaya gerek yok.” dedi. Yani bu şekilde eğitim hayatın bitebiliyor.

O zaman okullara göstermelik birkaç Türk mü alıyorlardı?

Yok. Benim Bulgaristan rekorum olduğu için alınma şansım çok yüksekti. Alınmama sebepim Naim Süleymanoğlu. Çünkü o zaman yeni Türkiye’ye gelmişti. Ben Bulgaristan rekoru kırdığım sene Atina’da olimpiyatlar vardı. Balkan olimpiyatları. Üç kişiden biri gidecek. Birinci benim. İkinci Razgrad’dan bir Türk çocuğu. Üçüncü Svişto’v’dan bir Bulgar. Üçüncü gitti. Biz kaçabiliriz diye çıkarılmadık.

Biz uğraşacağız, onlar kaçacak gibi düşünmüşler.

O yüzden 1987’den sonra bütün Türkler spordan uzaklaştırıldı. Avrupa Şampiyonluğuna giden çocuklar bile bahaneyle uzaklaştırıldı. Mesela “Sen hasta oldun.” dediler. İkinci, üçüncüyü götürdüler. Başarılı sporcularımızı bile tuttular. Mesela Efraim abi. Efraim Kamberov, Avrupa şampiyonu.

Görüldüğü gibi sadece Türk- Müslüman olduğu için birçok yetenekli öğrencinin emekleri heba olmuştur.

Okullara alımda yapılan ayrımcılığın yanında Bulgar öğretmenlerin, not verirken Türk- Bulgar öğrencilere eşit davranmadığını öğrenmekteyiz. Bu hususta Selvinaz A. (Kişisel Görüşme, 05.05.2024); *“Lisede okurken Bulgar ismiyle gidiyordun. Bizim ismimizi değiştirdiler ya. Kimse tanııyordu seni, bilmiyordu Türk olduğunu. Son sınıfta benim Türk olduğumu anladı. Ama hiçbir şey yapamadı. Çünkü artık mezun olmuştum. Notlarım çok iyiydi.”* bilgilerini aktarmıştır.

Komünist yönetim, Bulgarlar dışındaki unsurların üniversite okumasını zorlaştırıyordu (Hasan Ö. Kişisel Görüşme, 19.05.2024). Türkler alt seviyedeki liselerde okuyacak, üniversiteye başvuramayacak, eğitimli bir işçi sınıfı olacaktı. Emreden kesim Bulgarlar olacaktı.

Türk öğretmenler baskı altındaydı. Özellikle Türk öğrencilerle olan iletişimlerinde çok dikkatli olmaları gerekiyordu ve yönetimin bütün uygulamalarına destek olmaları bekleniyordu (Kazım K. Kişisel Görüşme, 15.10.2024).

3.6.1.5. 1984-1989 Bulgaristan’da İktisadi Hayat

Bu bölümde Bulgaristan göçmenlerinin çalışma hayatına ve Bulgarlaştırma politikasının çalışma hayatına etkilerine değineceğiz.

Öncelikle aktarıcılarının mesleki dağılımlarına bakmak yerinde olacaktır.

Tablo 6. 1989 Bulgaristan Göçmenlerinin, Anne ve Babalarının Meslek Bilgileri

Kişiler	Bulgaristan’daki Mesleği	Annesinin Mesleği	Babasının Mesleği
Emine Ş.	Tarım	Tarım	Tarım
Selvinaz A.	Öğrenci	Fabrika	Fabrika
Esmâ K.	Hemşire	Tarım	Tarım
Gülşen G.	Hastanede Yemekhane Görevlisi	Hayvancılık	Hayvancılık
Neşe Ö.	Öğrenci	Ticaret	Tarım
Hasan Ö.	Tarım	Tarım	Tarım
Özden H.	Öğretmen	Tarım	Tarım

Kazım K.	Öğrenci	Tarım	Tarım
Emine U.	Hayvancılık	Tarım	Brigadir
Keriman C.	Öğretmen	Tarım	Ticaret
Mediha B.	Öğrenci	Tarım	Şoför

Yukarıdaki tabloda 1989 Bulgaristan göçmenlerinin meslek bilgileri yer almaktadır. Meslek çeşitlerini arttırmak amacıyla anne ve babaların mesleklerine de yer verdik. Ayrıca 1992 göçmeni Mediha B. ve 1994 göçmeni Keriman C'nin mesleki bilgileri tabloya dahil edilmiştir.

Mesleki dağılımlara baktığımızda çoğunluğun tarımla uğraştığını görmekteyiz. Bunun dışında brigadir olan fabrikalarda, yemekhanede çalışan, hayvancılık, şoförlük, öğretmenlik, hemşirelik yapanlar var.

Tabloda gördüğümüz kişilerin ortak noktası devletin maaşlı çalışanları olmalarıdır. Örneğin tarımla uğraşanlar devletin tarlalarında çalışmaktadır. Hayvancılık yapanlar devletin hayvanlarına bakmaktadır. Fabrikalar devlete aittir. Brigadirler, devletin tarlalarında çalışanların görev dağılımını ve kontrolünü üstlenen kişilerdir.

Aktarıcıların mesleki hayatlarıyla ilgili görüşlerine baktığımızda çalışma şartlarından memnun olduklarını görmekteyiz. Mesai saatlerinin sabah sekiz akşam beş ve hafta sonlarının tatil olması, kadınlara kreş, doğum parası imkanlarının sunulması, iş yerlerinin resmî tatillerde etkinlikler düzenlemesi memnuniyet sebeplerindendir.

Şikayetçi oldukları husus ise Bulgar- Türk eşitsizliğiydi. Birçok üniversite mezunu Türk, görevinden alınıp yerine eğitim seviyesi daha düşük Bulgar getirilmişti. Mesleğine devam edebilenler, fabrika ve TKZS'de çalışanlar Bulgar yöneticilerin baskısı altındaydı. Bu hususta aktarıcı Keriman C. (Kişisel Görüşme, 08.10.2024) şu bilgileri aktarmıştır;

İkinci yanlış da Sosyalizmin sonlarında başladı. Mesela Türk köyüne Bulgar doktor gönderilir. Bulgar belediye başkanı gönderilir veya bir fabrikada on, on beş kişilik Türk gruplarının başına Bulgar koydular. Başladılar Bulgarları bizim içimize sokmaya. O Bulgarlar da üstünlük tasladılar. “Biz sizden daha üstünüz. O yüzden bizi bu mevkilere getiriyorlar. Siz kendinizi daha alçak hissedin diye” dediler. Yani ikincisi başımıza Bulgarları koymak. Mesela benim kocam biyoloji, kimya bitirdi.

Ondan sonra Sofya’da beş sene Sosyal Bilimler Akademisini okudu, bitirdi. Ondan sonra onu müdür yaptılar. Fakat pedagoji bitirmiş birçok müdürü çıkarıp onun yerine üniversite okumamış Bulgarları getirdiler. Bu da yanlıştı.

Türkler, yaşadıkları yere hapsediliyordu. Köyleri dışındaki yerlerde çalışmaları zorlaştırılıyordu. Köylerdeki seçenekler ise tarım, hayvancılık ve fabrikalardı. Bazı köylerde fabrika dahi yoktu. Bu hususta aktarıcı Kazım K. (Kişisel Görüşme, 15.10.2024) şu bilgileri vermiştir;

Ben köyde okuyorum, köyde yaşıyorum. Liseyi bitirdim, üniversiteyi bitirdim. Şumnu’da kasabada işe başlamak istiyorum. Fabrikaya görüşmeye gidiyorum, muhtarlıktan kâğıt istiyor. Muhtardan kâğıt istiyorum. Fabrikadan belge istiyor. Sen bu işi çözemeyince yapabileceğin tek şey köye. Yani kasabalı olma şansın yok.

Son dönemde mi? Yoksa hep mi böyle?

1978’den sonra bu başlıyor. 1980’de biraz daha yukarı çıkıyor.

Bu uygulamalar yıldırma siyasetinin iktisadi yönünü oluşturuyordu. Türk olanlar işsiz kalacak, ikinci sınıf muamelesi görecekti.

Diğer taraftan yönetimin iktisadi politikası Bulgarlar da dahil olmak üzere halkı bezdirmeye başlamıştı. Kişilerin kaç kilo meyve, kaç tane ekmek alacağına bile müdahale eden bir iktisadi politika vardı.

Ev, araba sahibi olmak isteyenlere borçlanma, taksit imkânı sağlanmıyordu. Özellikle Türk vatandaşların 1984-1989 sürecinde oturdukları köy dışında bir yere ait tapularının olması istenmiyordu (Kazım K. Kişisel Görüşme, 15.10.2024).

Komünist yönetim halkını kapalı bir kutunun içine koymuş, bazı imkanlar sunmuştu. Halktan beklediği bu imkanlarla yetinmesiydi. Daha fazlasını isteyenler çeşitli yaptırımlara katlanmak zorundaydı.

3.6.2. 1989 Göçü

Bulgaristan 1984-1989 yıllarında şiddetli bir Bulgarlaştırma siyaseti uygulamış, hakimiyeti altındaki bütün unsurların dini, kültürel haklarını elinden almış, ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapmıştır. Direniş gösterenler toplama kamplarında, cezaevlerinde insanlık dışı muamelelere maruz kalmıştır. Bütün bu zulme rağmen birçok Türk, Bulgarlaşmayı reddetmeye devam etmiştir.

1987’de Naim Süleymanoğlu’nun Türkiye’ye iltica etmesi Bulgaristan Türkleri için dönüm noktası olmuştur. Naim Süleymanoğlu, Bulgaristan’da uygulanan asimilasyonu her fırsatta dile getirmiş ve zulme uğrayan Türklerin sesi olmuştur. Bulgaristan’da yaşayan Türkler iç mesele olmaktan çıkmıştır (Emine Ş. Kişisel Görüşme, 21.04.2024).

Türklerin sesi giderek yükselmiş protestolar, yürüyüşler, açlık grevleri ile Bulgaristan’ın uyguladığı asimilasyona tepki vermişlerdir (Hasan Ö. Kişisel Görüşme, 19.05.2024). Bu protestolar kanlı bir şekilde bastırılmış birçok Türk hayatını kaybetmiştir. Nihayetinde Bulgaristan yıldırma ve sindirme siyasetini bir kenara bırakmış ve göç kararı almıştır.

Bulgaristan’ın uluslararası camiada gördüğü tepkiler bu kararı almasında etkili olmuştur. Uluslararası birçok teşkilatta Bulgaristan’daki Türklere uygulanan Bulgarlaştırma politikası masaya yatırılmış ve kınanmıştır. İslam Konferans Örgütü, Avrupa Güvenlik ve İş birliği Konferansı, NATO bunlardan bazılarıdır (Pınar, 2014, s. 99).

Türkiye ise uluslararası camiada Bulgaristan’da yaşanan Türklerin savunucusu olmuştur. Ölümü göze alarak iltica eden Bulgaristan Türklerine kucak açmış ve seslerini duyurmuştur. Bu örneklerden biri Türkiye’ye sığınmayı başaran Sami Mehmetlioğlu ve eşi Hatice Mehmetlioğlu’dur. Oğulları ile Türkiye’ye gelebilmişlerdir. Ancak kızları Ayşe Bulgaristan’da rehin kalmıştır. Çünkü baskı altında yaşayan Türk aileler yurt dışına çıkış izni istediklerinde bir çocuklarını rehin bırakmak zorundaydı. Yani Bulgaristan Türk aileleri çocuklarını kullanarak baskı altında tutmaya çalışıyordu. Aile, Türkiye’ye sığındıktan sonra kızına kavuşmak için gazeteler aracılığıyla tüm dünyadan yardım istemiştir. Aile, Ayşe’ye kavuşmak için basın ve yayının gücünden yararlanarak Todor Jivkov’a bir mektup yazmıştır. Türkiye gazetesinde 03.01.1989 tarihinde yayımlanan mektubun içeriği şöyledir;

“Sayın Todor Jivkov,

Türk Devleti’nin yardımıyla şu saatte Türkiye’de bulunuyoruz. Siz Bulgaristan bütün dünyaya karşı demokrasi mücadelesi veren bir ülke olarak gösteriyorsunuz. Benim Bulgaristan’da dört yaşında kızım kaldı. Adı Ayşe. Sizin verdiğiniz isimle Elena. Kızım şimdi annesiz ve babasız... Demokrasi mücadelesi veren ülkeler,

uluslararası anlaşmalara dayanarak, annelerinden babalarından ayrı kalan çocukları iade eder.

Sayın Jivkov, suçsuz ve günahsız yavrumun serbest bırakılmasını istiyorum. Biricik kız çocuğumuza kavuşmak, mutlu olmak istiyoruz” (s. 9).

Türkiye’nin Bulgaristan ile temasa geçmesiyle Ayşe, ailesine teslim edilmiştir.

Bulgaristan, önce Türklerin hakkını savunan İnsan Hakları Derneği’nin üyelerini yurtdışına sürgün etmiştir. Sonrasında Turgut Özal’ın “Bizim kapılarımız herkese açık.” sözleriyle Türk aileleri yaka paça sokağa atarcasına sınıra yığmıştır. Burada amacı Türkiye’yi zor durumda bırakmak ve hakimiyeti altındaki Türkleri cezalandırmaktı (Kemaloğlu, 2012, s. 151-152).

Askerler pasaportlarla geliyor, Bulgaristan’ı terk etmeleri gerektiğini söylüyor, o anda ne hazırlayabilirlerse alıp gidiyorlardı. Bir poşet ya da bir bavul. Bu hususta aktarıcı Esmâ K. (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) şu bilgileri vermiştir;

Bir akşam, gece saat on ikiydi. Birisi çağırdı. Yatmıştık biz. Eşim baktı, polismiş. Eşime “Arabaya biniyorsun. Türkiye’ye gidiyorsun.” demiş. Eşim de “Karım, çocuklarım uyuyor. Sabah gidelim” demiş. Polis kabul etmemiş.

Aniden sınır dışı.

Yani. Bir, bir buçuk saat sonra geldik sınıra.

Ama hiç mi süre tanımadılar?

Hayır hayır. Komşular bizim evin önünde polis arabasını görmüşler. Hiç kimse bahçesinden çıkıp da “Siz nereye gidiyorsunuz?” diyememiş. Sonradan görüşünce komşulardan öğrendik. Bindik arabamıza. Polis arabası önden, biz arkadan. Geldik sınıra. “Burası Türkiye. Hadi bakalım” dediler.

Hiç eşya toplayamadınız.

Hayır hayır. İnan akşam süt sağdım, sobanın üstünde kaldı. Çamaşırlarım dışarıda kaldı. Her şeyim her şeyim. Geldik sınıra. Sabah oldu. Geçtik Türk tarafına biz. Özal davulları çaldırıyor, aş evleri kurulmuş, Çadırlara getirdiler bizi. Sünnet olmayan çocukları sünnet ediyorlar. Bulgar sünneti de yasaklamıştı.

Bulgaristan'ın Türkleri aniden sınıra yığması uluslararası camiada tepkiyle karşılanmıştı. Bunun üzerine Bulgaristan, göçmenlerin tatil amaçlı(!) gittiklerini belirtmiştir.

Haziran ayından itibaren ise göçmenlerin eşyalarıyla Türkiye'ye gelebilmesine izin verilmiştir. Herkes eşyalarını hazırlıyor, pasaport işlemleri yapılıyor, bankadan paralarını çekmeye uğraşıyorlardı. Bu süreçte dönem hükümeti göçmenleri zor durumda bırakacak çeşitli yollar bulmuştu. Evlerini sadece devlete satabileceklerdi, sınır dışına 500 levadan fazla para geçirmeleri yasaktı. Otomobil, motosiklet, televizyon gibi Türkiye sınırına geçirip gelir elde edebilecekleri eşyaların satışı yasaklanmıştı (Küçük, 2020 s. 90).

Ailelerden bazıları parça parça göç etmek zorunda bırakılmıştı. Göç sürecinde askerde olan erkeklerin göç etmesine izin verilmemişti. Birçok kadın eşi, oğlu olmadan göç etmek zorunda kalmıştı (Selvinaz A. Kişisel Görüşme, 05.05.2024).

Yaşadıkları yerlerdeki muhtarlık kimlerin gideceğini söylüyor ve aileler eşyalarını kamyonu yükleyip yola koyuluyorlardı. Üç-dört aileye bir kamyon verilmişti (Neşe Ö. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

Yolda geçirdikleri süre sınırdaki yığılmaya ve Bulgaristan'ın yaptırımlarına göre değişiyordu. Bulgaristan bazı vatandaşları günlerce kamplarda bekletiyordu (Kemaloğlu, 2012, s. 138).

Muhacirhaneye geldiklerinde pasaportları alınıyor ve vatandaşlık işlemleri başlatılıyordu. Bu süreçte eşyalarını Bulgaristan'da tahsis edilen kamyonlardan Türkiye'deki araca el arabalarıyla taşıyorlardı (Gülşen G. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

Gelen göçmenler, varsa akrabalarının yanına gönderiliyor, yoksa devlet bünyesindeki binalarda misafir ediliyordu. Edirne'de geçici konaklama yeri olarak beş yüz çadır kurulmuştu (Küçük, 2020, 92).

Diğer önemli bir husus gelen insanların ruh haliydi? Bulgaristan'da birçok baskıya maruz kalmışlardı. Ancak kurulmuş bir düzenleri vardı. Jivkov'un aldığı karar ile evlerinin kapısını çekip çıkmışlardı. Bu söylendiği kadar kolay mıydı? Aktarıcı Kazım K. (Kişisel Görüşme, 15.10.2024) Bulgaristan'dan gelen Türklerin ruh halini şu sözlerle aktarmıştır;

Türkiye ne yaptı? Nasıl karşıladılar sizi?

Karşılanacak bir şey yok. Nasıl diyeyim size? Tampon bölge, sınırda. Sınıra giriyorsunuz. Birinci kapıdan geçiyorsun. İkinci kapı pasaport kontroldür. Üçüncü, son kontrol ve yürüyorsun.

Tampon bölge, Kapıkule'den elli metre falan. Hafif bir rampası vardır. İki tane Türk bayrağı. Bir tarafta bir asker nöbet tutuyor. Öbür tarafta diğer asker.

Ekip arabası seyrediyor. Pasaportlara yürüyorsun. Önünde bir Türk bayrağı. Gözlerin zaten şaşı. Karşı tarafta bangır bangır Türkçe müzik çalıyor. Yani Bulgaristan'da hiç duymayacağın bir şey. Bambaşka bir şey. Askerlerin Türkçe konuştuğunu duyuyorsun. Bulgaristan'da anca evde Türkçe konuşabildin. Dışarıda konuşmanın cezası var. Türkiye'de bangır bangır Türkçe. "Nereye geldim ben?" diyorsun. Çünkü ilk defa yurt dışına çıkıyorsun. Özgürlük diyorsun. Neyin özgürlüğü? Onu da bilmiyorsun. Çünkü bilinmeyene gidiyorsun. Yani senin köyde malın, mülkün, her şeyin var. Türkiye'ye geliyorsun, paran yok. Yani o an cebinde ne varsa. Düşünsene, sizi buradan aldım, bindirdim arabaya, götürdüm. İpsala'dan hadi gidin dedim. Nereye gidiyorsun, nasıl gidiyorsun?

Varlık ve yokluk ortasında bir ruh hali içindeydiler. Bulgaristan'da özgürlük yoktu, kurulu düzenleri vardı. Türkiye'de ise düzenleri yoktu, ama özgür yaşayabileceklerdi.

Aktarıcı Emine Ş. (Kişisel Görüşme, 21.04.2024) ise göç psikolojisini şu sözlerle ifade etmiştir;

Bütün her şeyini bırakıyorsun. Kafanı bir çuvala koyuyorsun. Nereye gideceğini bilmiyorsun. Ama diyorsun ki her şeye razıyım, yeter ki Bulgar ismim olmasın, yeter ki mevlidimi rahat okutayım. Yeter ki Türkçe müzik dinleyeyim doya doya. Yeter ki çocuğum ileride Bulgarlar gibi olmasın, Bulgarlaşmasın. Daha fazla çocuklarımızı kurtarmak için buna katlandık. Çünkü göç çok zor. Biliyorsun sıfırdan başlıyorsun.

Görüldüğü gibi göçmenler mutluluk ve hüznün, kaygı ve umut duygularını bir arada yaşamışlardır.

Tablo 7. 1989 Bulgaristan Göçmenleri ve Göç Ettikleri Yerler

Kişiler	Göç Ettikleri Yerler
Emine Ş.	Filibe -Topolovo
Esmâ K.	Burgaz- Dikenlik
Gülşen G.	Haskovo
Selvinaz A.	Filibe-Ustina Köyü.
Neşe Ö.	Burgaz-Çımalı
Hasan Ö.	Burgaz-Çımalı
Özden H.	Razgrad
Emine U.	Dobriç
Kazım K.	Şumnu- Karagözler Köyü.

Aktarıcıların göç ettiği yerlere baktığımızda Filibe, Burgaz, Haskovo, Razgrad, Şumnu, Dobriç şehirlerini görmekteyiz. Kazım K. ve Esmâ K. ilk sürgün edilenlerdendir. Bu yüzden hazırlıksız bir şekilde Türkiye'ye gelmişlerdir. Diğerleri ise eşyalarını alabilme şansına sahip olmuştur. Ancak hiçbir evini satamamıştır. Bu durum göç işlemlerinin hızlı ilerlemesinden ve Bulgaristan'ın yaptırımlarından kaynaklanmıştır. Evleri değerinin çok altında almak istemiştir. Bunun yanında bilinmeyene gittikleri için Bulgaristan'da bir ev bırakıp kendilerini güvende hissetmek istemiş olabileceklerini düşünmekteyiz.

Mayıs 1989'da başlayan göçler 22 Ağustos 1989'dan itibaren farklı bir boyut kazanmıştır. Dönem başbakanı Turgut Özal, Türkiye'nin üç yüz bin göçmeni kabul edebilecek durumda olduğunu, bu sayıya ulaştıklarından dolayı sınırı kapattıklarını ifade etmiştir. Bu tarihe kadar pasaport çıkaran Türkler, Türkiye'ye akın etmişti. Bu tarihten sonra ise vize uygulamasına geçilmişti. Buna rağmen Ağustos 1989 -Mayıs 1990 tarihleri arasında otuz dört bin doksan sekiz Bulgaristan Türk'ü Türkiye'ye göç etmiştir (Kemaloğlu, 2012, s.165-171).

Diğer taraftan Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmeye cesaret edemeyen ailelerde olmuştur. 1994 göçmeni Keriman K. (Kişisel Görüşme, 08.10.2024) bunlardandır. Keriman C'ye neden göç etmediğini sorduğumuzda çok zor süreçlerden geçtiklerini ancak bu kadar eziyete katlandıktan sonra emekli olmadan gelmek istemediklerini ifade etmiştir. Bu yüzden pasaport başvurusu yapmamışlardır. Dönem hükümeti de onlara dokunmamıştır. 1989'da çocuklarını Türkiye'ye göndermiş eşi ve kendisi ise 1994'te emekli olup Türkiye'ye yerleşmiştir. Göçleri planlı olduğundan 1989 göçünde yaşanan zorluklara maruz kalmamışlardır.

Diğer bir aktarıcı Mediha B. (Kişisel Görüşme, 06.10.2024) ise Bulgaristan'da yaşayan Pomaklardandır. 1992 yılında babasının isteğiyle turist olarak Türkiye'ye gelmiş ve oturma izni alıp kalmışlardır. Beş sene sonunda Türk vatandaşı olabilmışlardır. Yani Bulgaristan'ın baskısından kurtulmak sadece Türklerin hayali değildi. Pomaklar, Romanlar da Türklerle aynı kaderi paylaşıyorlardı. Bunlardan bir kısmı da Türkiye'ye gelebilmişti.

Türklerin asimilasyona karşı verdikleri mücadele Bulgaristan ve hakimiyeti altında ulusların kaderini değiştirmiştir. Türkler direnişleriyle diğer unsurlara örnek olmuştur. Kasım 1989'da yaşanacak rejim değişikliğinin temellerini atmışlardır (Karpat, 2023, s. 448-449). Todor Jivkov yerine Komünist dönemin dış işleri bakanı olan Peter Mladenov başbakan olmuştur.

Diğer taraftan Türklerin gidişiyle nüfus, üretim azalmıştır. Rejim değişikliğinin de etkisiyle eğitim, sağlık, iktisadi sistem bozulmuştur.

3.6.3. 1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Uyum Sorunları

Türkiye'ye gelen muhacirler akrabalarının yanına yerleşmiş, gidecek yeri olmayanlar ise okul, yurt gibi kamu binalarında misafir edilmişlerdir. Edirne, Tekirdağ, İzmir, Kütahya, Sakarya, Afyon, Zonguldak, İstanbul, Bursa, Balıkesir, Çanakkale, Eskişehir, Kocaeli, Manisa, Denizli, Aydın, Uşak şehirlerinde geçici olarak iskân edilmişlerdir. Aynı zamanda Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, İstanbul'da çadırkentler inşa edilmiştir. Sonrasında Edirne'deki çadırkentler prefabrik konutlara dönüştürülmüştür (Küçük, 2020, s. 92). İş adamları göçmenlere konut yapma hususunda teşvik edilmiştir. Göçmenlere konut yapan iş adamlarının vergilerinden düşüleceği ifade edilmiştir (Kemaloğlu, 2012, s. 219-221).

Muhacirlerin yerleştiği şehirler ve kişi sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir;

Tablo 8. 1989 Göçmenlerinin Yerleştiği Şehirler ve Kişi Sayıları

Şehir	Kişi Sayısı	Şehir	Kişi Sayısı
Adana	1.616	İstanbul	51.061
Afyon	288	İzmir	22.846
Amasya	1.221	İçel	432
Ankara	6.695	Kars	302
Antalya	315	Kayseri	1.162
Aydın	1.031	Kırklareli	13.380
Balıkesir	3.203	Kocaeli	9.524
Bilecik	2.054	Konya	1.022
Bolu	227	Kütahya	435
Burdur	66	Malatya	568
Bursa	52.997	Manisa	3.825
Çanakkale	1.555	Muğla	199
Çankırı	500	Sakarya	3.068
Çorum	504	Samsun	451
Denizli	226	Sivas	211
Edirne	3.768	Tekirdağ	15.812
Erzurum	967	Tokat	236
Erzincan	164	Uşak	384
Eskişehir	7.842	Van	264
Hatay	124	Zonguldak	1.005
Isparta	1.138		
TOPLAM		212.688	

Kaynak: Küçük, 2020, s. 90

Görüldüğü gibi göçmenler Türkiye’de birçok şehre dağılmışlardır. Bu şehirlere dağılımlarında devletin yönlendirmesi, iş imkanları, akrabalık ilişkileri gibi birçok husus etkili olmuştur.

Bazı göçmenler devletin geçici iskân ettiği yerlerde, yardımlar ve destekler ile yeni bir hayat kurmuşlardır.

Göçmenlerin özellikle Marmara Bölgesi’nde yoğunlaştıklarını görmekteyiz. İş imkanlarından dolayı bu bölgeyi tercih etmiş olabileceklerini düşünmekteyiz.

Göçmenlerin yerleşme aşamalarında güvenlik hususuna da dikkat ettiklerini söyleyebiliriz. Terörün yaşandığı şehirler tercih edilmemiştir. 1984 yılından beri ağır bir baskı altında tutulan göçmenler güvende olduklarından emin olmak istemişlerdir.

Gelen aileler kendilerine yol gösterecek, yardımcı olacak kişilere ihtiyaç duymuşlardır. Bu yüzden akrabalarının yanına yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Böylece Türkiye’deki hayatlarına daha kolay uyum sağlayabileceklerini düşünmüşlerdir (Selvinaz A. Kişisel Görüşme, 05.05.2024).

1989 Göçmenleri şiddetli bir baskıdan, nereye gittiklerini bilmedikleri bir yoldan geçmiş ve Türkiye topraklarına yerleşmişlerdir. Bir hayat mücadelesinden yeni bir hayat mücadelesine geçiş yapmışlardır. Bu mücadelede onları iktisadi, toplumsal ve eğitim hayatlarıyla ilgili sorunlar beklemiştir.

İktisadi Sorunlar

Gelen göçmenleri birçok maddi zorluk beklemekteydi. Getirdikleri leva Türkiye’de ihtiyaçlarını karşılamıyordu. Çünkü Türk parasının değeri daha yüksekti. Akrabalarının yanına yerleşenlerin kiraya çıkmaları gerekiyordu. Bu yüzden iş aramaya başladılar. Ancak kolay olmamıştı. Çünkü çok sayıda işsiz göçmen vardı. Dönem hükümeti Bulgaristan göçmenlerine öncelik verilmesini istemişti. Ancak iş verenler, göçmenlerin iktisadi zorluklarının farkında olduğundan düşük maaş veriyorlardı (Emine Ş. Kişisel Görüşme, 21.04.2024). Nihayetinde iş bularak ilk adımlarını attılar. Bazıları Bulgaristan’daki mesleklerini devam ettirdi. Bazıları ise farklı sektörlere yöneldi. Bu hususu bir tablo üzerinden açıklamak yerinde olacaktır.

Tablo 9. 1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Türkiye’deki Meslekleri

Kişi	Türkiye'deki Mesleği	Annesinin Mesleği	Babasının Mesleği
Emine Ş.	Fabrika.	Çalışmamış.	Göç etmemiş.
Selvinaz A.	Fabrika.	Fabrika	Fabrika
Esmâ K.	Hemşire	Göç etmemiş.	Göç etmemiş.
Gülşen G.	Fabrika.	Çalışmamış.	Fabrika
Neşe Ö.	Satış elemanı	Taksici	Fabrika
Hasan Ö.	Taksici	Göç etmemiş.	Göç etmemiş.
Özden H.	Muhasebeci	Fabrika	Fabrika
Kazım K.	Çiftçilik	Çiftçilik	Çiftçilik
Emine U.	Satış elemanı	Göç etmemiş.	Göç etmemiş.
Keriman C.	Öğretmen	Göç etmemiş.	Göç etmemiş.
Mediha	Öğrenci	Fabrika	Fabrika

Yukarıdaki tabloda muhacirlerin ve Türkiye’ye göç eden anne- babalarının mesleklerine yer verilmiştir. Ayrıca 1994’te göç eden Keriman C. ve 1992 yılında göç eden Mediha B tabloya eklenmiştir.

Yukarıdaki tabloya baktığımızda Bulgaristan’da tarım ve hayvancılık mesleğinin yerini fabrikaların aldığını görmekteyiz. Bunun yanında Bulgaristan’ da öğrenci olan aktarıcı Kazım, Neşe ve Selvinaz’ın iş hayatına başladığını görmekteyiz. Türkiye’ye ilköğretim çağında gelen Mediha B. ise eğitime devam edebilmiştir.

Bulgaristan’da hemşirelik yapan Esmâ K’nın mesleğine Türkiye’de devam ettiğini görmekteyiz. Bunun için Ankara’da sınava girdiğini ve Türkiye’nin diplomasını tanıdığını ifade etmiştir. Keriman C. de 1994 yılında Türkiye’ye gelmiş ve öğretmenlik mesleğine devam etmiştir. Emekli olduğundan dolayı özel okullarda çalıştığını aktarmıştır. Özden H. ise Bulgaristan’da öğretmen iken Türkiye’de muhasebeci olarak çalışmaya başlamıştır. Sebebini sordüğümüzda ise şark hizmetinin Bitlis’e çıktığını ve terör sorunundan dolayı gidemediğini belirtmiştir.

Bulgaristan göçmenlerinin yaşadığı diğer bir maddi zorluk kira olmuştur. Aktarıcı Gülşen G. (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) bir süre akrabalarının yanında kaldıklarını sonrasında kiraya çıktıklarını, kiraların sürekli arttığını aktarmıştır. Bunun yanında Bulgaristan’da bahçeli, müstakil evlerden gelerek apartman hayatına alışmak onları zorlamıştı.

Devletler, kurumlar, Türk vatandaşları tarafından göçmenlere çeşitli yardımlar da yapılmıştı. Yapılan yardımlar göçmenlerin muhtaçlığına göre değişiyordu. Örneğin çadırkentlerde kalanlar çok daha muhtaç durumdaydı. Bu yüzden yemek, su, ekmek ihtiyacına kadar devlet karşılamak zorundaydı. Ancak kirada olan, akrabalarının yanında kalanlara da kömür, erzak, giyim, kira yardımı yapılmış, ihmal edilmemişti (Gülşen G. Kişisel Görüşme, 19.05.2024). Akrabalarından yardım görüp bu yardımları kabul etmeyen, diğer göçmenlere verilmesini isteyen aileler de vardı (Neşe Ö. Kişisel Görüşme, 19.05.2024).

Eğitim Sorunları

Öncelikle aktarıcılarının eğitim durumuna bakmak yerinde olacaktır.

Tablo 10. 1989 Bulgaristan Göçmenleri Eğitim Bilgileri

İsimler	Eğitim Durumu
Emine Ş.	Ortaokul
Selvinaz A.	Lise
Esmâ K.	Üniversite
Gülşen G.	Lise
Neşe Ö.	Lise
Hasan Ö.	Ortaokul
Özden H.	Üniversite
Kazım K.	Lise
Emine U.	Ortaokul
Keriman C.	Üniversite
Mediha B.	Üniversite

Yukarıdaki tabloda aktarıcılarının eğitim durumunu görmekteyiz. Ayrıca tabloya 1992 göçmeni Mediha B. ve 1994 göçmeni Keriman C. dahil edilmiştir. Aktarıcılara baktığımızda dördü üniversite, dördü lise, üçü ortaokul mezunudur.

Aktarıcı Keriman, Özden ve Esmâ eğitimlerini Bulgaristan'da tamamlamışlardır. Bu yüzden eğitim hayatlarına göçün olumsuz bir etkisi olmamıştır. Bunun yanında eğitim gördükleri süreçte Türklerin üniversiteye alınmamasına dair bir yaptırım uygulanmıyordu. Bu sayede eğitim hayatlarını devam ettirebilmişlerdir. Aktarıcı Mediha B. ise küçük yaşta Türkiye'ye geldiğinden, eğitim sistemine uyum sağlaması daha kolay olmuş ve eğitim hayatını devam ettirebilmiştir.

Eğitim hayatını devam ettirmeyen aktarıcılara sebebini sorduğumuzda Emine Ş. ailesi istemediği için eğitim hayatını devam ettiremediğini ifade etmiştir. Eğitim

hayatı göç sürecinden önce son bulmuştur. Bunun sebebi çiftçilikle uğraşmaları, çocuklarının yanında çalışıp aileye katkı sağlamalarını istemeleri ve okula giden kız çocuklarının ahlakının bozulacağını düşünmeleridir. Hasan Ö. ve Emine U. bu hususta bilgi vermemiştir.

Göç sürecinde eğitim alan Kazım K. göç ettiği süreçte 16, Neşe Ö. ve Selvinaz A. 18 yaşında olduğunu ifade etti. Eğitim hayatlarına devam edememe sebeplerini sordüğümüzda iktisadi sorunlar yaşadıklarını ve Bulgaristan'da Türkçe eğitim almadıklarını ifade etmişlerdir.

Göçmenler, bu süreçte eğitim öğretimi ikinci plana atmak zorunda kalmışlardır. Bulmaları gereken işler, yerleşmeleri gereken evler ve inşa etmeleri gereken bir hayat vardı. Bunun için eğitim hayatını devam ettiremeyen birçok genç olmuştur.

Diğer bir sebep Türkçe eğitim hususuydu. Bulgaristan'da eğitim alan öğrenciler Bulgarca, Rusça ve seçmeli olarak da İngilizce- Fransızca eğitimi alıyorlardı. Ancak ana dilleri olan Türkçe eğitimi almaları yasaktı. Bu yüzden Türkiye'ye lise mezunu olarak gelen göçmenlerin birçoğunun Türkçe okuma yazması yoktu. On altı, on sekiz yaşındaki bu çocukların Türkçe okuma yazma öğrenip lise, üniversite düzeyine gelmesi çok uzun süre alacaktı. Bu yüzden çoğu eğitim hayatlarını sonlandırmışlardır. Bazı öğrenciler ise cesaret edip eğitim almaya başlamışlardır. Ancak bunların da birçoğu okul hayatını yarıda bırakmıştır. Çünkü Türkçe seviyeleri çok düşüktür. Bu da alay konusu olmalarına sebep olmuştur (Kazım K. Kişisel Görüşme, 15.10.2024).

Okul hayatı devam eden kişiler genelde ilkokul çağındakilerdir. Çünkü henüz yolun çok başındaydılar. Türkçe okuma yazma öğrenebilecek, dil seviyelerini yükseltecek çok zamanları vardı.

Toplumsal Sorunlar

Bulgaristan göçmenleri Türkiye'deki yaşam biçimine alışmakta ve topluma kendilerini kabul ettirmekte zorluk çekmişlerdir. Bazı göçmenler çalıştıkları yerde dışlanmış, yerlilerin hakkı olan işleri almakla suçlanmışlardır. Bu hususta aktarıcı Esmâ K. (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) şu bilgileri vermiştir;

Zahmet çektik iş hayatına başlayınca. Her şey güllük gülistanlık gitmedi. Bizimle dalga geçtiler buraya geldikten sonra. "Bizim ekmeğimizi aldınız. Bizim ekmeğimize ortak oldunuz siz niye geldiniz" Bana çok diyenler oldu. Sadece bana

değil, bütün arkadaşlarıma. Bir gün hemşire arkadaşım vardı. “Falan odaya bir hasta yattı, o da senin gibi Bulgar’mış” dedi. Ben bu kelimedden nefret ediyorum. Ben Bulgar değilim. Ben Bulgaristan göçmeniyim. Ben bu dille büyüdüm. Ben Bulgarcayı sonradan öğrendim. O benim eğitim dilim.

Bulgar kelimesi de göçmenler için yaralayıcı olmuştur. Özellikle 1989 göçmenleri Türkçe konuşmak, kültürünü, dinini, dilini yaşamak için bu kadar ödün vermişken burada ötekileştirilmek onları “Ben nereye aitim?” sorusuna yöneltmiştir.

Göçmenler dil sorunu da yaşamışlardır. Özellikle 1984-1989 sürecinde Türkçe konuşmaları yasaklandığından kelime hazneleri git gide azalmıştır. Bu yüzden çalışma ve günlük hayatlarında zorluk çekmişlerdir. Bu hususta aktarıcı Emine Ş. (Kişisel Görüşme, 21.04.2024) şu bilgileri vermiştir;

Hiç bilmediğin bir yer. Hatta orada bazı kelimeleri Türkçe konuşuyormuşuz bazılarını Bulgarca söylüyormuşuz. Karışık bir dil biraz daha kaba. Mesela tornavida orada otvertka. Burada mesela işe girdiğinde usta senden tornavida istediğinde aletlerin başına gidiyorsun ve bilmiyorsun. Çünkü onun Bulgarcasını biliyorsun.

Kadınların iş hayatında olması da yadırganmıştır. Bu hususta aktarıcı Özden H. (Kişisel Görüşme, 06.10.2024) şu bilgileri vermiştir;

Bir de diğer görüşmelerimde duyduğum bazı sorunlar var. Giyimleri, komşuları, Bulgarca konuşmaları ile ilgili bazı sorunlar yaşamışlar. Siz buna benzer ya da daha farklı sorunlar yaşadınız mı?

Yok. Ben haddimi bilen bir insanım. Türkiye’ye geldik, Türkçe konuşmam gerekiyordu. Türkçe konuştum. Çalıştığım için bana da kötü sözler söyleyen komşularım oldu. Sonra kocasının iş yeri kapandı o da çalışmaya başladı.

Sağlıkla ilgili sorunlarda yaşamışlardır. Yol süresinin uzaması, hava değişimi gibi sebeplerden birçok muhacir rahatsızlanmıştır. Hatta vefat eden bebekler de olmuştur. Bu hususta Emine U. (Kişisel Görüşme, 15.10.2024) “1989’da Türkiye’ye geldik. Çok kötü geldik. Arabalar üst üste, trafik... Bir haftada zor geldik. Avcılar’a geldik teyzemin yanına. Eşim çalışmaya başladı. Fırında. Ben çalışmaya başlayamadım. Çocuğum hastalandı. Dokuz ay hastanede kaldım. Sonra çocuğum vefat etti.” bilgisini aktarmaktadır.

Görüldüğü gibi göçmenler iktisadi, toplumsal ve eğitimsel olarak birçok sorun yaşamışlardır. Bu sorunlara rağmen bazıları Türkiye’de kalmaya başarabilmiş bazıları ise uyum sağlayamayıp geri dönmüştür.

1978 yakın akraba göçü ve 1989 sürecine baktığımızda Türkiye’de yaşanan sorunların benzer olduğunu görmekteyiz. Farklı olan hususlara bakacak olursak 1978 göçmenleri 1984-1989 sürecindeki baskılara maruz kalmamış, kendi istekleriyle planlı bir şekilde göç etmiştir. 1989 göçmenlerine ise birçok baskı ve zulme maruz kalmış, göçten başka çareleri kalmamıştır. Bu da iktisadi, ruhsal, toplumsal birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bu yüzden devlet tarafından birçok yardım yapılmıştır. 1978 göçmenleri ise Türkiye ve Bulgaristan’dan hiçbir yardım talep etmeme koşuluyla göç etmişlerdir.

4. SÜRECİ VE DEĞERLENDİRMELER

Bu bölüm görüşmelerin değerlendirmesine ayrılmıştır. Her görüşmede farklı karakterler, imkanlar, sorunlar ile karşılaşmıştır. Bu yüzden önce ayrı ayrı değerlendirdik sonrasında topluca. Anlatımlar, yaşanan olaylar şehirlere, köylere göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu yüzden görüşmelerimizi değerlendirirken kişilerin göç ettiği şehirlere değindik. Ayrıca aktarıcılarının göç ettiği yaşlar ve görüşmenin yapıldığı yaşları önemlidir. Çünkü kişinin göç sürecini yaşadığı yaş bakış açısını etkileyecektir. Görüşmenin yapıldığı yaş ise aradan geçen zaman ve hafıza bağlantısını kurmamızı sağlayacaktır.

4.1. 1978 Bulgaristan Göçmenleri Görüşmelerin Değerlendirilmesi

4.1.1. Osman A. Görüşmesinin Değerlendirilmesi

Konu ile ilgili yapılan ilk görüşme olup 16.03.2024 tarihinde aktarıcının evinde gerçekleşmiştir.

Aktarıcı özgüvenli, konuşkan bir karaktere sahiptir. Bu sayede görüşme esnasında aktarıcı sorulara sakinlikle ve istekle cevap vermiştir. Paylaşım izni almamız kolay olmuştur. Bunun yanında Osman A. Türkiye'ye göç ettikleri tarihte on dört yaşında olduğunu ifade etmiştir. Yani olayları gençliğe adım attığı yaşlarda yaşamış ve bir genç gözüyle görmüştür. Ancak görüşme “bugün” gerçekleşmektedir. Yani Osman A'nın anlattıklarında hem genç yaşında İstanbul'a geldiğini ve 1978'den 2024'e kadar geçen yıllarda edindiği tecrübeleri dikkate almalıyız.

Aktarıcı Filibe şehri Ustina köyünden göç etmiştir. Bu yüzden anlatımını incelerken dönemin Filibe-Ustina köyünü anlattığını unutmamalıyız.

Görüşmemizde, aktarıcıyı konuya ısındırmak amacıyla doğduğu ev-yer, çocukluğu, anne-babasının mesleği gibi sorular sorulmuştur. Bu, sözlü tarih yönteminin uygulanması gereken önemli bir ilkesidir.

Aktarıcıdan Türk- Bulgar ilişkileri, yaşanan yer, Türkiye’deki çalışma koşulları, muhacirhane şartları, Türkiye’ye yerleşmeleri ve Türkiye’deki siyasi durum ile ilgili bilgiler edindik. Bunların bazılarını aşağıda paylaştık;

Çocukluğunuzdaki arkadaşlıklar...Türk arkadaşlarınız, Bulgar arkadaşlarınız, oynadığınız oyunlar... Bunlardan biraz bahsedebilir misiniz?

Şimdi orada halklar arasında herhangi bir kin, nefret, düşmanlık yoktu. Yani halklar arasında gerek Bulgar çocukları gerek Türk çocukları hepsi birbirine gerçekten de sadık, dostane arkadaşlıklar kuruyordu. Burada sadece arkadaşlıktan ziyade komşuluklar da çok iyiydi. Yani Bulgar komşuların bayramlarında yapılan yemekleri bizlerle paylaşması, bizim bayramlarda yaptığımız yemekleri onlarla paylaşmamız... Çok düzgün bir komşuluğumuz vardı. İnsanlar arasında herhangi bir kötü bir örnek yaşanmıyordu.

Türkiye’deki siyasi hayat ile ilgili ise şu bilgileri vermiştir;

Tamamen kendi çabalarımızla. Devletin burada hiçbir katkısı olmadı. Hiçbir katkısı olamazdı zaten. Devlet çok güçsüz bir durumdaydı. Sağ- sol çatışmaları, grevler... Bir sürü şeyler yaşanıyordu ülkemizde. Çok zor bir durumdaydı. Ama biz her şeye rağmen bunları gördüğümüz halde bile düşünmedik yani dönmeyi.

Bu bilgiler çalışmamıza “1980 darbesi ve sağ- sol olaylarının 1978 göçmenlerinin hayatını nasıl etkilemiştir?” sorusunu yöneltmemizi sağlamıştır.

Bulgaristan’da çekilmiş birçok fotoğraf elde ettik. Böylece Bulgaristan’da yaşam ile ilgili fikir edinmiş olduk.

Şekil 13. Bulgaristan’da Türk Düğünü

Kaynak: Osman A.

Örneğin yukarıdaki fotoğraftan yola çıkarak kadınların bu süreçte günlük hayatlarında geleneksel bir öge olarak başörtü takabildiklerini, düğün yapabildiklerini görmüş olduk. Bu fotoğraf kaleme alacağımız kültürel hayat başlığına kapı araladı.

Aktarıcı başlangıçta ayrıntılara girmemiş, genel bir özet yapmıştır. İlgili bölümü aşağıda paylaştık.

Doğduğunuz topraklar ile başlayalım. Doğduğunuz yeri, evi anlatır mısınız?

Doğduğum yer bir köydü. Evimiz bahçeliydi. İki katlı, alt katı kiler üst katı çardaklı iki odalı bir evdi. Ahırlarımız vardı, hayvanlarımız vardı, ağaçlarımız vardı. Çeşitli. Soğanımızı, sarımsağımızı, fasulyemizi birçok sebzemizi oradan yetiştiriyorduk.

Anne babamız tarımla ilgili çalışmalarda bulunuyorlardı. Aynı zamanda hayvanlarımız vardı. Hayvancılıkla da uğraşıyorduk. Bir ek gelir elde etmiş oluyorduk hayvancılıktan.

Çocukluğum nasıl geçti neler yapıyordum dersenez çocukluğumuzda zaten... anne ve babalar çalıştığı için belirli bir zamana kadar babaanneler tarafından bakıldık. Ondan sonra yuvalara geçtik. Anaokullarına...ve... ondan sonra zaten okul hayatlarımız başladı. İlkokul bunun gibi... İlkokulda başladığımızda şöyleydi. İlk önce Bulgar mektebine gidiyorduk. Saat yediyi çeyrek geçeden bire çeyrek kalaya kadar. Saat biri çeyrek geçe Türk mektebine gidiyorduk. Türk mektebinde saat beşe çeyrek kalaya kadar...Orada eğitim alıyorduk. Ondan sonra evimize geliyorduk. Eğitimimiz bu şekilde ilerledi.

Ancak çocukluğu, Bulgar-Türk ilişkileri ilgili sorular yönelterek aktarıcının yavaşlamasını sağladık. Konuşkan bir yapıya sahip olması da bu hususta bize yardımcı oldu.

Diğer bir husus ise aktarıcı sabah Bulgar okulunda öğleden sonra ise Türk okulunda ders gördüklerini ifade etmiştir. Öncelikle bu süreçte Türk okulu yoktur. Ancak bazı köylerde Türk öğrenciler Türkçe ve din derslerini görmeleri için köyün eski okuluna gönderilmektedir. Türkçe eğitim almak için köyün eski okuluna gittiğinden Türk okulu demiştir.

Osman A'nın doğum tarihine baktığımızda (1964) ilköğretimine başladığı yıl 1971-1972 olması gerekiyor. Bu süreçte Türkçe eğitim verilmektedir. Ancak

aktarıcının sözleri her gün Türk okulunda eğitim alıyorlarmış gibi bir izlenim oluşturmaktadır. Ancak diğer aktarıcılarının verdiği bilgilere baktığımızda haftada bir-iki saat Türkçe ders verildiğini öğrenmekteyiz. 1973 yılına kadar din dersi de verilmiştir. Ayrıca ders içeriğinin sınırlı olduğunu düşünmekteyiz. Aktarıcının Türkçe ders hususuyla ilgili sözlerini aşağıda paylaştık.

Anladım. Bir de şeyden bahsettiniz. Bulgar okulu sonra da Türk okuluna gidiyormuşsunuz. Bulgar okulunda ne öğretiliyordu? Türk okulunda ne öğretiliyordu?

Şimdi Bulgar okulunda tamamıyla işlediğimiz dersler...günlük dokuz tane dersimiz vardı. Kırk beş dakikalık. Fakat Bulgar literatürüne göre hazırlanmış kitaplarla çalışıyorduk. Türk mektebinde tamamen Türk lehçesi ve Türk literatürüne uygun olarak eğitim alıyorduk. Yani hem Türk dili ve Türk edebiyatı, Türkiye'deki eğitim sistemiyle ilgili bunun gibi şeyler... Fakat Bulgar mektebinde Bulgar literatürüne göre eğitim veriliyordu. Yani öğretmenler buna göreymi. Ayrıca sekizinci sınıftan itibaren tüm çocuklar belli bir spor dalına seçilirlerdi. Öğretmenler tarafından ve belli branşlarda başarılı olamazlarsa farklı spor dallarına yöneltirdi. Mutlaka spor. Oradaki çocukların hayatında mutlaka spor yer alırdı.

Aktarıcının göç sebebi ve yolculuk süreci ile ilgili verdiği bilgiler ise bazı sorunlar içermektedir. Aktarıcıya göç sebebini sorduğumuzda İslam'a dair her şeyin yasaklanması sebebiyle göç ettiklerini belirtmiştir. Bunun yanında yolculuğunun çok uzun sürdüğünü hükümetin çeşitli zorluklar çıkardığını aktarmıştır. Ancak aynı tarihlerde aynı köyde yaşayan diğer aktarıcılar ibadetlerini, cenaze törenlerini yapabildiklerini bayramlarını kutlayabildiklerini, yolculuklarının rahat geçtiğini ifade etmiştir. Yazılı kaynaklara baktığımızda da 1970'lerde Türklerin dini vecibelerini yerine getirebildiklerini ve kültürel faaliyetlerini yapabildiklerini öğrenmekteyiz. Bu bilgilerden yararlanarak aktarıcının hafıza sorunu yaşadığını söyleyebiliriz. 1984-1989 sürecinde Bulgaristan'da yaşanan olayları içselleştirip kendi yaşamış gibi anlatmıştır. Aktarıcının hafıza yanılgısında 1989 göçmenlerinden dinledikleri, televizyondan izledikleri, gazetede okudukları etkili olabilir. Bu husus ile ilgili bölümü aşağıda paylaştık.

Ayrılma sebebimiz şuydu; Şimdi Bulgaristan'da siyasetin idaresinde bulunan kişiler Türklerin oradaki başarıları Türk çocuklarının başarıları yanı sıra Türk

ailelerin başarıları yüzünden Bulgaristan'da oradaki Türkleri bir tehdit olarak gördükleri için asimilasyona başlamışlardı. Yani mesela camileri kapatıyorlardı, efendime söyleyeyim İslam'ı yasakladılar, Kuran'ı yasakladılar, sünneti yasakladılar bunun gibi İslam'ın bize emrettiği neredeyse tamamını elimizden almaya çalıştılar. Tabii haliyle şimdi her insan bu dünyada hür ve bağımsız yaşamak için mücadele eder. Burada da bizim hür ve bağımsızlığımızı kazanacağımız yer ata toprağımız olan Türkiye'ye göç etmemize sebep olmuştur. Yani ana sebebi budur.

Dönüş yolculuğu nasıldı peki?

Dönüş yolculuğu çok uzun bir süreçti. Örneğin bizim Gara Krichim dediğimiz bir yerden trenle yola çıktık. Fakat her istasyonda tren durdular, arama yaptılar, kontroller çok sıkıydı. Özellikle insanları böyle yani isyankâr hale getirmek için envai çeşit şeyler uyguladılar. Mesela oradaki şey... kolluk kuvvetleri... Yani can sıkıcı şeyler yapıyorlardı. Fakat her şeye rağmen biz dördüncü günü Kapıkule'ye ulaşabildik.

Aktarıcı ile ilgili dikkatimizi çeken diğer bir husus Bulgaristan göçmenlerinin Türk olduğunu, Müslüman olduğunu ısrarla belirtmiştir. Aşağıda bu hususa dair bir örnek paylaştık.

Türkiye'de bir ayrımcılığa maruz kaldınız mı?

Hayır. Burada herhangi bir ayrımcılık yaşamadık. Çünkü zaten... Bizim kendi ecdadımızın ana vatanı. Dedemin ağabeyi de zaten Çanakkale'de şehit olmuştur. Yani biz bu vatan için her zaman gerekirse kanımızdan feda etmişiz. Vermeye de devam edeceğiz inşallah.

Yukarıda verilen bilgilerin arka yüzüne baktığımızda Türklük ve Müslümanlığın sürekli vurgulanması aktarıcının bu hususta bir hassasiyeti olduğunu düşünmemize sebep olmaktadır. Bu durum Türkiye'de yaşadığı toplumsal sorunlardan kaynaklanmış olabileceğini düşünmekteyiz. Örneğin kendisine Türkçeyi nasıl öğrendiği sorulmuş veya Bulgar diyerek ötekileştirilmiş olabilir.

Araştırmacı nasıl bir yol izlemiştir? Araştırmacı görüşmelerde aktarıcının anlatımının hızına, verdiği bilgilere göre hareket etmiştir. Aktarıcının ayrıntılı cevaplar verdiği sorulara müdahale etmemiş, hızlıca geçmeye çalıştığı bölümlerde ayrıntılı bilgi almaya çalışmıştır. Bunun yanında anlattıklarının yanlış olduğunu düşünse bile

müdahale etmekten kaçınmıştır. Çünkü müdahale ettiği takdirde bilgi veren aktarıcı değil, araştırmacı olacaktır. Ancak bu da aktarıcının göç etme sebebi, yolculuk süreci hususunda yanlış bilgi vermeye devam etmesine sebep olmuştur. Sözlü tarih, kaygan bir zemindir. Bir hatadan kaçarken diğerine yakalanmak mümkün olabilir.

Burada sorulması gereken “Göç süreci ile ilgili hatalı bilgi verilmiştir. Diğer anlattıklarına ne kadar güvenebiliriz?” Bu da izlememiz gereken yol aktarıcıyla aynı tarihte aynı köyde yaşayan diğer göçmenlerin anlattıklarına bakmamızdır. Aynı doğrultuda ise güvenilir olduğunu düşünebiliriz.

4.1.2. Hacer A. Görüşmesinin Değerlendirilmesi

Konu ile ilgili yaptığımız ikinci görüşmedir. Aktarıcı ile ön görüşme yapılmış, hazırlanan sorular verilmiştir. Bu sayede aktarıcı hafızasını yoklama imkânı bulmuş ve görüşme aşamasında ön görüşmeden daha fazla bilgi edinilebilmiştir. Bunun yanında aktarıcı verdiğimiz soruları ağabeyi ile istişare etme imkânı bulduğundan bahsetmiştir. Bu da unuttuğu bazı olayları hatırlamasını sağlayabilir. Diğer bir yandan birbirlerini yanıltmalarına da sebep olabilir.

Aktarıcıdan ön görüşme esnasında fotoğraflar elde ettik. Bu fotoğraflar yeni bir kaynak olmanın yanı sıra diğer aktarıcılarla tanışmamızı sağladı. Bahsettiğimiz fotoğraflardan birini aşağıda paylaştık.

Şekil 14. Bulgaristan’da Bir Türk Ailesi

Kaynak: Hacer A.

Yukarıdaki fotoğrafta Hacer A'nın annesi, babası, babaannesi ve kardeşlerini görmekteyiz. Bu fotoğraftan faydalanarak aktarıcının annesinin hayatta olduğunu öğrendik ve onunla da bir görüşme yapabildik. Böylece anlatılanlar arasındaki tutarlılığa da bakabilme şansımız oldu.

Görüşme, 22.03.2024 tarihinde aktarıcının evinde akşam saatlerinde gerçekleştirilmiştir. Gözlemlediğimiz kadarıyla aktarıcı sessiz, çekingen bir yapıya sahiptir. Burgaz şehrinin Çımalı köyünden göç ettiğini ifade etmiştir. Yani yaşadığı olaylar bu şehir ve köyde geçmektedir. Göç sürecinde on iki yaşında olduğunu ifade etmiştir. Yani anlatımında on iki yaşında bir kız çocuğunun bakış açısını göreceğiz. Diğer yandan 1978-2024 yılları arasında Türkiye'de geçirdiği süreyi de ihmal etmemek gerekir.

Aktarıcı Bulgaristan'da, çocuklara kreşlerde oluşturulan düzeni, öğrencilerin kaynaşması amacıyla düzenlenen tatilleri, komünist dönemde eğitimde disiplin kavramıyla ilgili ayrıntılı bilgiler aktardı. Bu bilgiler, sonraki görüşmelerimizde Bulgaristan'da eğitim hususuyla ilgili daha fazla soru yöneltmemize ve ayrıntılı bilgiler edinmemize yardımcı oldu. Aktarıcının eğitim konusunda verdiği bazı bilgileri aşağıya ekledik.

Okulum, anaokuluna gittim. Sabah giderdik anaokuluna. Annem beni bırakıyordu sekiz- dokuz arası. Bütün gün kalıyorduk anaokulunda. Sabahleyin kahvaltımız verilirdi. Yemeğimiz verilirdi orada. Öğretmenlerimiz hep ilgileniyordu. Uyku saatimiz düzenliydi orada. Uyandık mı gene atıştırmalık bir şeyler verilirdi. Akşam saati veli gelip alıyordu gene. Evine götürüyordu. Nevresim mesela... herkesin yatağı nevresimi annesi hafta sonu verilirdi yıkanmaya. Pazartesi ütülenmiş şekilde annesi bırakır nevresimiyle her şeyiyle beraber. Öyleydi yani. Ama anaokulumuz çok güzeldi. Hatta anaokuluna evden gelip kaydını yapıyorlardı. Ev ev gezip evden kaydını yapıyorlardı. Hani gönderme yok öyle bir şey.

Her çocuk gidecek?

Gitmek zorunda. Ama gidiyordu da yani. Kendileri gelip kayıt yapıyorlardı. Ondan sonra... öğretmenlere büyük bir saygımız vardı yani bütün çocuklar. Çünkü eğitim okulda çok güzel veriliyordu yani. Disiplin, öğretmene karşı saygı çok vardı yani biz oradayken. Yetmiş sekizde geldik biz ama... Ondan sonra mesela okulda üçüncü sınıfı bitirdikten sonra o çocuklardan isteyen kampa götürüyorlardı çocukları. Her

okuldan, her köyün okulundan mesela bizim köyden yirmi kişi isteyen yani o kampa yirmi kişi gidiyor. Her köyden bir okuldan daha yirmi kişi aynı kampa. Tek bir kamp değil yani. Çok kamplar vardı böyle. Diğer yirmi kişi gene daha başka bir kampa. Yirmi günlüğüne bende gitmişim. Çok güzel zaman geçiyor. Her köyün okulundan yirmişer öğrenci gelmiş. Bayağı bir kalabalık böyle.

Bulgaristan’da eğitim hususunda aktarıcının olumlu görüşlere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Okula başladığı süreçte Türkçe derslerinin kaldırıldığını ifade etmiş, buna rağmen olumsuz bir görüş belirtmemiştir. Yazılı kaynaklara baktığımızda ise Türk çocuklarının eğitimi ile ilgili vahim portreler çizildiğini görmekteyiz. Bu durum bize bir mesaj vermektedir. Bir dönemin içinde yaşamak ve uzaktan bakmak farklıdır. Hacer A’ nın eğitim sistemi ile ilgili anlattıkları da bir çocuğun gözünden öğretmenleri, sınıfı, arkadaşlarıdır. “Bulgarlaştırma” siyasetinin bilincinde olmayabilir. Aynı sürece bir annenin, babanın, öğretmenin bakışı farklı olabilir. Sözlü tarihin faydası da bu husustadır. Birçok bakış açısı önümüze sunar ve dönemi daha yakından izlememizi sağlar.

Sözlü kaynaklar, satır aralarına odaklandığımız takdirde yaşanan olaylar ile ilgili birçok hususu aydınlatmamızı sağlayabilir. Örneğin aktarıcı görüşme esnasında Komünizm ile yönetildiklerini, herkesin eşit olduğunu ifade etti. Bunun yanında kamu işlerine Bulgarların, tarla- hayvancılık işlerine Türklerin verildiğini aktardı. Bu bilgiyi başlangıçta tutarsızlık olarak gördük. Ancak aktarıcıya göç sebebini sordüğümüzda “Çünkü burası bizim vatanımız. Orası Bulgar memleketi.” sözleri ötekileştirmeye maruz kalma ihtimalini aklımıza getirdi. Sonraki görüşmelerimizdeki bilgilerle de birleştirdiğimizde Bulgaristan’da yaşayan Türklerin “öteki” olduklarının farkında olduklarını, bu yüzden Bulgarların ön planda tutulmasını normal karşıladıklarını gördük. Sadece anlatıma odaklansaydık çok farklı ve hatalı sonuçlar elde edebilirdik. Anlattığımız hususla ilgili bölümü aşağıda paylaştık.

Bulgar on- on iki aile vardı. Onlarda zaten şöyleydi. Mesela muhtarımız Bulgar’dı. Bir tane polis vardı köyümüzde. O da Bulgar’dı. O büyük bakkaldaki satıcı o da Bulgar. Kütüphaneyi çalıştıran Bulgar’dı. Pastaneyi çalıştıran Bulgar. Bir de bir dükkanımız vardı kıyafet üzerine o da Bulgar’dı. Genelde öyle yerlerde Bulgarlar çalışıyordu. Bizim Türkler daha çok böyle şeyde... Nasıl diyeyim...Bahçe. Mesela domates ekilecek, tarım şeyinde daha çok Türkler çalışıyordu.

Peki gelme sebebi ayrımcılık mı? Yoksa başka bir sebep mi?

Çünkü burası bizim vatanımız. Orası Bulgar memleketi.

Diğer taraftan aktarıcının göç süreciyle ilgili anlattıkları diğer görüşmelerimizde öğrendiklerimizle tutarlı değildi. Bu hususta aktarıcının verdiği bilgiler şöyledir;

Doğdunuz toprakları bırakıp Türkiye'ye gelme fikri nasıl ortaya çıktı?

Türkiye'ye gelme fikrimiz şöyle diyeyim rahmetli babaannemin annesi ve kardeşleri işte bilmiyorum kaç yılında onlar buraya göç ediyorlar. Babaannem evli olduğu için Bulgaristan'da kalıyor. O, gelemiyor onlarla. Ondan sonra onlar buraya geldikten sonra bir sene şey söyleniyor. Buradaki olan Bulgaristan'dakine istek yaparsa bu tarafa gelebilecek. Bulgaristan'dan buraya, Türkiye'ye gelebilecek. O esnada pasaport çıkarıyorlar annemler. Hani buradan istek yapacaklar, pasaportumuz da elimizde olsun, bizde gidelim diye. O şekildeymiş göç. Pasaport yapılıyor, çıkartıyor annemler. Ben dört yaşındaymışım o zaman. Tabi kaç sene önce. 1972'de olacak herhalde. Yok 1962'de mi?

Siz dört yaşınızdayken pasaport çıkarılıyor?

(Doğru tarih:1970) Evet sonra pasaport çıkarılıyor. Fakat buradan istek yapılmıyor bize. İstek yapılmayınca pasaport elimizde kalıyor. Biz Bulgaristan'da kalıyoruz. Ama 1978 senesinde diyorlar ki elinde pasaportu olan vizesi olmasa da buradan isteği olmasa da (Türkiye'yi kastediyor.) Türkiye'ye göç edebilecek diye. Ondan sonra annem- babam işte konsolos var. Konsolosluğu var şeyde. Bizim Burgaz'da orada. Ona gidip şey yaptılar. İşlemler falan yapıldı yani. Biz o şekilde buraya geldik. Türkiye'ye göç ettik. Elimizde pasaportumuz vardı. O şekilde buraya göç ettik.

Aktarıcı ve ailesi Türkiye'ye Yakın Akraba Göçü Antlaşmasıyla göç etmiştir. Bu antlaşmanın şartı, birinci derece akrabaların istekte bulunmasıdır. Ancak aktarıcı vizesiz ve istek yapılmadan geldiğini ifade etmiştir. Göç esnasında da on iki yaşında bir çocuk olduğunu düşünürsek yanlış hatırlıyor olabilir. Bu yüzden annesiyle görüşme yaptık ve göç süreci sorusunu yönelttik. Annesi, evlerinde bir evrak bulduklarını ve muhtara gösterdiklerini bu sayede göç edebildiklerini ifade etmiştir. Bu evrağın Türkiye'deki akrabalık ilişkilerini kanıtlayacak nitelikte olduğunu düşünmekteyiz.

Böylece Türkiye'ye gelebilmişlerdir. Aktarıcının annesi Gülsüm Ç. (Kişisel Görüşme, 19.05.2024) ise şu bilgileri vermektedir;

Ama tarla işine, devlete. Peki sonra yaşayıp giderken bir anda dediniz ki “Biz Türkiye'ye gelelim.” O fikir nereden çıktı?

Kaynanamın anası Türkiye'ye gelmiş. Onlarla geleceklermiş. Gelememişler, bilemem oralarını. Onlar bir kâğıt bırakmışlar. Kaynanam onu saklamış. Ben evlendikten sonra kaynanam “Bizde bir kâğıt var. Ona baksana.” dedi. Ben okumayı bildiğim için. “Biz Türkiye'ye gidecektik, gidemedik.” dedi. Muhtara götürüp gösterdik. “Bu kağıtlarla isterseniz Türkiye'ye gidebilirsiniz. Kiminiz var orada?” dedi. “Kaynanamın annesi babası orada.” dedim. “İnsanlarınız varsa gidebilirsiniz.” dedi. Burgaz'a gittik. Kağıtlarımızı yaptırarak geldik. Kendi isteğimizle. İstemeyeni bir yere göndermezler. Sonra Türkiye'ye gittik.

Görüldüğü gibi bir hafıza sorunuyla karşılaştık. Ancak bu sorun çalışmamızı olumsuz yönde etkilemedi. Aileden başka biriyle görüşerek çözüme ulaşmış olduk. Sözlü tarihin en büyük sorunlarından olan hafıza sorununa çeşitli çözüm yolları bulabileceğimizi gördük.

4.1.3.Adile H. Görüşmesinin Değerlendirilmesi

Görüşme, akşam saatlerinde 20.04.2024 tarihinde aktarıcının evinde yapılmıştır. İlk olarak çalışmanın ne amaçla yapıldığı, hangi soruların yöneltileceği ile ilgili bilgiler verilmiştir. Aktarıcı gözlemlediğimiz kadarıyla sakin, özgüvenli, ılımlı bir karaktere sahiptir. Soruları rahat bir şekilde cevaplamıştır. Bulgaristan'da yaşadığı süreçte evli, yetişkin bir kadın ve annedir. Dolayısıyla yaşadıklarını bir anne ve yetişkin gözüyle, bugünün tecrübesiyle anlatmıştır. Göç ettiği yer Filibe- Ustina köyüdür. Bu yüzden görüşmeyi değerlendirirken dönemin Filibe-Ustina köyünü anlattığını unutmamalıyız.

Aktarıcı, Bulgaristan'da çalışmış, evlenmiş, doğum yapmıştır. Bu sayede Bulgaristan'daki sağlık koşulları, çalışma hayatı konularında mühim bilgiler vermiş, Türkiye ve Bulgaristan'daki çalışma koşullarını kıyaslayarak değerlendirmiştir. Göçmen kadınların Türkiye'de yaşadığı toplumsal sorunlara da değinmiştir. Aktardığı bilgilere aşağıda yer verdik.

Sonra ortaokulu bitirdim. Kursa gittim. Dikiş ve kuaför kursuna. Sonra da evlendim. Evlendikten sonra hamile kaldığım anda hemşireler her ay bizi çağırırdılar kontrole. Bebek olduktan sonra da bebeği her ay kontrol çağırırlardı. Bir yaşına kadar doğum parası da alırdık. Benim bir yaşında oldu. Ondan sonra göç ettik Türkiye'ye. Kendi isteğimizle geldik. Elhamdülillah Türk'üz diye geldik. Ondan sonra da buraya geldiğimizde burada da komşularımız bize çok kötü bakmadılar ama burada bayan çalışan olmadığı için ben işe başladığımda komşular bana hani nasıl desem biraz şey yaptılar. Senin kocan bakamıyor mu da sen de çalışıyorsun diye yani. Ama biz Bulgaristan'da alışmışız çalışmaya.

Hani vaktim var, gücüm var.

Bir de alışmışız çalışmaya. Ki ben orada fazla çalışmadım. Orada fazla çalışmadım. Nasıl desem. Beş- altı ay çalıştım. Ondan sonra bebek oldu. Bebek olduktan sonra her ay benim maaşım yatıyordu. Ben gelene kadar on bir ay maaşımı aldım yani.

Güzel olanaklar tanıyorlarmış.

Evet. Ama burada öyle değil. Ben ikinci oğlumu burada dünyaya getirdim. Kırk gün doğumdan sonra izin vardı. On beş günde senelik iznim. Ondan sonra hemen işe başladım. Üç aylık bile yoktu. Ama o zamanın imkanları o kadardı yani.

Yukarıdaki bilgiler sonraki görüşmelerimize yön vermiştir. Bulgaristan'daki sağlık koşulları ile ilgili sorular yöneltnemizi sağlamıştır. Bunun yanında sonraki görüşmelerimizde göçmen kadınların çalışmasının yadırgandığını örnek olarak kullanıp toplumsal sorunlarda ayrıntılı bilgiler edinebildik.

Aktarıcı, Bulgaristan'daki ve Türkiye'deki yaşamı birçok yönden aktarmaya gayret etti. Fotoğraflar paylaştı ve yeni bir kaynak elde etmemizi sağladı. Diğer taraftan hiçbir göçmenden yazılı bir belge elde edemedik. Örneğin okul hayatlarıyla ilgili belgeleri, karneleri görmek istediğimizi belirttik. Ancak kaybettiklerini ifade ettiler.

Görüşmede karşılaştığımız ilk sorun ise aktarıcının bilgilerini özet olarak aktarmaya çalışmasıdır. Bu bölümü aşağıda paylaştık.

Doğduğunuz topraklar ile başlayalım. Doğduğunuz yeri, evi anlatır mısınız?

Doğduğum yer Bulgaristan. 1957 doğumluyum. Ondan sonra kreşe gittim. Kreş, öğretmenlerim çok güzeldi. Yanımızda Bulgar arkadaşlarımız da vardı. Ama

Bulgar- Türk diye hiç ayırım yapılmazdı. Hepimiz kardeş gibiydik yani. Daha sonra okula başladım. Bizim ana dilimiz Türkçe. Biz Türkçe konuşuyorduk. Ama orada Bulgarca'yı da öğrendik. Bulgarca'yı öğrendikten sonra yani bizi ayırt edemez diler yani öğretmenlerimiz. Türk müyüz Bulgar mıyız? O kadar güzel konuşuyorduk Bulgarca. Ondan sonra ilkokulu bitirdim. Ortaokulu da orada bitirdim. Ama bizim hem Bulgarca hem Türkçe derslerimiz vardı. Bir de Rusça. Üç dili bize orada öğretiler. Yani memnunduk oradan. Hiçbir şikâyetimiz yoktu yani. Bulgar komşularımızla çok güzel komşuluklar yaptık. Bizim bayramlarımızda biz onlara baklava veriyorduk. Onların da Paskalya şeyleri vardı. Bayramları vardı. Onlar da Paskalya Bayramlarında bize kozinakla yumurta veriyordular yani. Çok güzel komşuluklar yaptık. Benim babaannem Bulgarca bilmiyordu. Ama komşu Bulgar nenesi gelip benim babaannemle Türkçe anlaşıp konuşuyordu. Hani komşuluğumuzda çok güzeldi yani. Birbirimize yemek bile verirdik yani. Komşularımız bize derdi “Komşu sakın yanlış anlama. Bunda hiçbir şey yok.” O dana etiyle yapılmış bir yemek yani.

Görüldüğü gibi yönelttiğimiz ilk soruda Bulgaristan’da yaşamı anlatmış oldu. Biz iktisadi ve eğitim alanındaki hususları ayrı ayrı ele almayı hedeflemiştik. İlk aşamada hafızasını yoklamaya çalıştığımızı düşündük ve müdahale etmedik. Sonrasında eğitim ve iktisadi hayat ile ilgili sorularımızı yöneltmeye devam ettik. Aktarıcının motivasyonunu bozmamak amacıyla bahsettiği hususları ilgiyle dinledik, sohbet havasını yakalamaya çalıştık. Böylece görüşme süresini uzatabildik. Ancak bu defa da aktarıcı güncel konulardan bahsetmeye başladı. Aktarıcı bunu neden yapmış olabilir? Görüşme sürecinden anladığımız kadarıyla aktarıcı yardımcı olmak istemektedir. Bilgilerinin yetersiz kaldığı hususlarda yanlış bilgi vermek istememiş ve güncel sorunlardan faydalanmıştır. Orta yaşlı olmasının etkisiyle çocuklarından, torunlarından, kaynanasından kayınpederinden bahsetmek istemektedir. Bu da görüşmenin verimini azaltmıştır. Araştırmacı bu sorunlar ile nasıl başa çıkmaya çalışmıştır? Cevapları dinlemiş, kimi zaman aktarıcının motivasyonunu bozmamak amacıyla eşlik etmiş, konu çok uzadığı takdirde müdahale etmek zorunda kalmıştır. Netice olarak tüm sorulara cevap alabilmiştir.

Diğer bir sorun görüşmenin yalnız yapılamamasıdır. Aktarıcı, görüşmeyi yalnız yapmak istememiş, görüşmeyi birçok kişi dinlemiştir. Aktarıcının sürekli olarak konuyu dağıtma sebebi ortamdan da kaynaklanabilir. Araştırmacı bu duruma

müdahale etmek istemiştir. Ancak bu noktada öğretene konumunda aktarıcı olduğundan isteğine saygı duyulmuştur.

Aktarıcının anlatımlarını kendi içinde ve diğer aktarıcılarla tutarlı olduğunu da söylememiz gerekir. Sadece göç etme sürecinde evlerin, hayvanların satışı ile ilgili bir görüş farklılığına rastladık. Aktarıcı, göçmenlerin evlerini, hayvanlarını ederinde satabildiğini ifade etti. Diğer aktarıcılar ise evlerini, hayvanlarını ederinde satamadıklarını ifade ettiler. Bu husustaki fikir ayrılığı aktarıcının ev ve hayvan satışı hususlarıyla ilgilenmemesinden kaynaklanabilir. Çünkü o süreçte çoğunlukla kadınlar evi toparlama eşyaları hazırlama ile meşgulken erkekler satış, pasaport işlemleriyle ilgileniyorlardı. Böyle bir iş bölümü yapılmıştı. Bu yüzden bu hususta yeterli bilgi sahibi olmayabilir. Diğer taraftan istedikleri fiyata da satmış olabilirler. Bu durumu bir sorun olarak görmememiz gerekir. Sözlü tarih yönteminin faydası da bu yönden gelmektedir. Farklı ihtimaller, görüşler konuya zenginlik katmaktadır.

Diğer yandan aktarıcının ılımlı bir bakış açısına sahip olduğunu söylememiz mümkün. Türkiye ve Bulgaristan'da yaşadığı olumsuzlukları daha ılımlı bir şekilde anlatma gayretinde olmuştur. Aşağıda bu hususla ilgili bazı bölümlere yer verdik. *“Oradan eşya aldık, motor aldık, piyano aldık. Buraya gelince de onları sattık. Satınca da hani ancak bir arsa alabildik. O getirdiğimiz eşyalarla. Yemek takımları getirdik. Kahve takımları getirdik porselen. Öyle şeyler hep müsaade ettiler.”*

Bulgaristan Türkiye'ye para çıkışına müsaade etmemiştir. Aktarıcı bu hususu “Porselen, motor, piyano almamıza müsaade ettiler.” olarak aktarmış, para çıkışına müsaade edilmediğini ifade etmemiştir. Diğer bir örnek olarak Türkiye'de kadınlara sunulan doğum izni haklarını eleştirmiş ancak bunun herkes için geçerli olduğunu, o zamanının şartlarından dolayı olduğunu da eklemiştir. Aktarıcının bu bakış açısı bize sonraki görüşmelerimizde yardımcı olmuştur. Bulgaristan doğdukları toprak, Türkiye ise ana vatanlarıdır. Bu yüzden birçok göçmen her iki devleti olumlu anlatma gayretinde olmuştur.

4.1.4.Emine Şadiman K. Görüşmesinin Değerlendirmesi

Görüşme aktarıcının evinde 05.05.2024 tarihinde öğle saatlerinde yapılmıştır. Aktarıcı gözlemlediğimiz kadarıyla sakin, konuşkan, açık sözlü bir yapıya sahiptir. Soruları rahat bir şekilde soruları cevaplamıştır. Görüşmeye ikinci bir aktarıcı katılmış, ancak görüşmenin verimini azaltmamış, aksine arttırmıştır. Aktarıcının eksik kaldığı

hususlarda hatırlatma yapmıştır. Bu hususu görüşmeden bir bölümle açıklamak daha doğru olur.

“Bir de orada üç tane çocuk olunca madalya veriyorlardı.

Biz beş kardeştik. Anneme madalya verdiler.

Nüfusu arttırmaya çalışıyorlardı demek ki.

Ama yoktu. Mesela biz beş kardeşiz. Benim bir tane çocuğum var. Öbürlerinin iki tane üç çocuk yok. Şimdi nüfus daha da azaldı.”

Bu bilgi, dönem hükümetinin nüfusu arttırma çabasıyla ilgili bilgi sahibi olmamızı sağladı. Bu durumda 1950 göçlerini, yakın akraba göçlerini nasıl yorumlayabileceğimizi araştırmaya başladık ve bazı sonuçlar elde ettik. Dönem hükümeti nüfusu arttırmaya çalışmaktadır. Çünkü nüfusun artması üretimin fazla olacağı anlamına gelmektedir. Türkler ise Bulgarlaştırılabiliriyorsa kalmalı ve üretime katkı sağlamalıdır. Bulgarlaştırılmıyorsa gitmelidir.

Görüldüğü gibi bir cümle bize yeni kapılar açtı ve çalışmamızla ilgili çeşitli sonuçlar elde etmemizi sağladı. Bu demektir ki bazı durumlarda görüşmede aktarıcıya eşlik edenler verimi arttırabilir. Bazı durumlarda ise verimi düşürebilir.

Aktarıcı göç ettiği süreçte yetişkin bir kadın ve annedir. Aynı zamanda devletin tarlalarında tarımla uğraşmaktadır. Yani göç sürecine kadar çocuk, öğrenci, işçi, anne rollerine bürünmüştür. Okul hayatını dinlerken öğrenci rolü, çalışma hayatına dinlerken işçi rolü, çocuğu olunca anne rolü karşımıza çıkacaktır. Bu kimliklerin bir arada karşımıza çıktığı anlatımları da olmuştur. Aşağıda görüşmemizden bir bölüm paylaştık. Bu bölümde aktarıcıyı anne, göçmen ve işçi rolleriyle görmekteyiz.

O, insanla alakalı bir şey.

Evet. Bir de muhacir geldik. Kira veriyoruz, çocuğumuz var, aynı kıyafetleri giyyorduk. Bir gün iş yerinden bir kız bana “Abla senin başka kıyafetin yok mu? Hep aynı kıyafetleri giyyorsun. Çalışyorsun ne yapıyorsun?” dedi. “Kızım ben ev geçindiriyorum” dedim. Bize tepeden baktılar. Bize şu an Suriyelilere nasıl bakıyorlarsa öyle baktılar. Ama giyinemezdik güzel. Evlerimizi yapmaya başladık. O zaman kendimize bir şeyler aldık.

Yaşayan bilir. Ötekileştirmemek lazım. Ama insanlara anlatamıyorsunuz. Herkes çektiğini bilir.

Oğluma meyve alıyordum. Sadece iki çeşit. Bu hafta iki çeşit. Gelecek hafta başka iki çeşit. Hepsinden alamazdık. Beş sene sonra evimize çıktık.

Aktarıcı ilkokul eğitimini Türk okulunda aldığını ortaokula geçtiği süreçte okulların birleştirildiğini ve Bulgar okulunda eğitim aldığını, yaşadığı zorlukları anlatmıştır. Aktarıcının bahsettiği hususları diğer görüşmelerimizle birleştirdiğimizde eğitim yoluyla yapılan asimilasyonu yakından izleyebildik. Örneğin aktarıcı Emine Şadiman K. ile görüşmemizde ilkokulu Türk öğretmenler ile Türkçe okuduklarını öğrenirken, Adile H. ile görüşmemizde Türkçe dersinin seçmeli olduğundan öğrendik. Hacer A. ise görüşmede hiç Türkçe ders görmediklerini anlatmıştır. Böylece çemberin nasıl daraldığını görmüş olduk. Yani sözlü tarih yöntemiyle çalışılan konular başlangıçta çok karmaşık gelse de görüşmeler yapıldıkça, farklı bilgiler öğrenildikçe birçok husus aydınlığa kavuşmaktadır.

Aktarıcı, eğitim hususlarının yanında Türk- Bulgar ilişkileri hususunda farklı bir bakış açısı kazanmamızı sağlamıştır. Önceki görüşmelerimizde Türk- Bulgar ilişkileri olumlu bir şekilde anlatılıyordu. Emine Şadiman K. ise Türkler ve Bulgarlar arasında olumsuz bir durum yaşanmadığını ancak evlilik ilişkisi kesinlikle kurulmadığını aktarmıştır. Bu hususla ilgili bölüme aşağıda yer verdik.

Bizim köyde tutuculuk vardı. Bir Türk kızı Bulgar bir erkekle evlenirse dışlanırdı. Muhakkak Türk biriyle evlenecek. Oldu mu öyle bir şey?

Oldu. İki-üç tane kızımız Bulgar ile evlendi. Babası reddetti. Bir daha köye de gelemedi. Köy de istemedi onu.

Ne yapsın sevmiş.

Sevmiş ama çok farklılık vardı aramızda. Burada yabancı biriyle evlenen gururlanır. Bizde öyle bir şey yoktu, kabullenemezdik, milliyetçiydik çok orada biz.

Bulgar gelin alan erkek oldu mu?

Oldu ama köyümüze pek gelemediler. Kasabada oturdular.

Bu bilgiler Türklerin milli kimliklerini korumaya çalışması hususunda önemli bir örnek olmuştur. Bunun yanında Bulgaristan'da çıkarılan Türkçe gazeteler, kutlanan milli bayramlar, Pomaklara uygulanan Bulgarlaştırma siyaseti, öğrencilere tarlada işçilik yaptırdıkları brigada ile ilgili mühim bilgiler aktarmıştır.

Aktarıcı, Bulgaristan'daki yaşamı, göç süreci ve Türkiye'ye uyum sağlama aşamasını tarafsız bir şekilde aktarmaya gayret etmiştir. Göç sürecinin her iki yüzünü de görmemizi sağlamıştır.

Görüşmemizde göçmen psikolojisini ayrıntılarıyla gözlemleme fırsatı bulduk. Örneğin aktarıcı Türkiye'ye geldiğinde kendilerine Bulgar dendiğini, yerli halkın onlara gayrimüslim muamelesi yaptığını, çalışmalarına, giyimlerine kötü sözler söylediğini aktardı. Bazı bölümleri aşağıda paylaştık.

İnsanlar bize ters geldi. Çünkü biz daha serbest.

Evet. Orası daha farklıymış.

Giyimimiz farklıydı. Biz açtık. Açık olmamız yadırganıyordu.

Biz sabah işe giderdik. Görüncem, kaynanası, ben bütün Bulgaristan kadınları işe giderdik. İşe gittiğimiz için kötü sözler söylüyorlardı. "Bizi kocalarımız kıskanır salmaz." diyorlardı. Çok şükür hiçbirimiz kötü yola düşmedik.

Bu yüzden yıllar geçse de göçmen olduğunu sakladığını ifade etti. Bu hususta araştırmacının yapması gereken ise aktarıcıya anlaşıldığını gösterebilmektir. Araştırmacı bunu gösterebilmiş ve sözlü tarihin aktarıcılara faydasının bir örneğini görmüştür. Özellikle yaşlı aktarıcılara geçmişi hatırlamak, anlatmak, kişilerin onları dinlemesi iyi hissetmelerini sağlamıştır.

Aktarıcı, güncel hususlara da değinmiştir. Ancak görüşmenin akışını değiştirmemiş sorun oluşturmamıştır. Bu yüzden müdahale etme gereği duymadık.

Görüşmenin verimli olduğunu ifade edebiliriz. Aktarıcı verdiğimiz sorulara ayrıntılarıyla cevap vermiştir. Ayrıntılı cevapları yeni soruları ortaya çıkarmıştır. Ancak görüşmenin uzamasıyla sürekli aynı konular konuşulmaya başlanmış, fazlaca sohbet havasına geçilmiş, güncel konulara girilmeye başlanmıştır. Bu aşamada ses kaydı kapatılmış ve görüşme bitirilmiştir.

4.1.5. Hoşgün G. Görüşmesinin Değerlendirilmesi

Görüşme 5 Mayıs 2024 tarihinde aktarıcının evinde öğle saatlerinde yapılmıştır. Aktarıcı sessiz, sakin bir yapıya sahiptir. Bu durum aktarıcının çalışmada faal olmasını engellemiştir. Sorularla teşvik edilmeye çalışılmıştır. Göç sürecinde, aktarıcının çocuk yaşta olduğunu öğrenmekteyiz. Olayları yorumlarken bir çocuğun

gözünden aktarıldığını düşünmemiz gerekmektedir. Diğer yandan göç ettiği süreçte çocuk yaşta olduğu için çok ayrıntılı bir anlatım beklentisinde değildik. Aktarıcının göç ettiği yer Filibe şehri Ustina köyüdür. Yani aktarıcıdan Ustina köyünü dinleyeceğiz.

Aktarıcının anlatımları kendi içerisinde ve diğer aktarıcıların anlattıklarıyla tutarlıdır. Ayrıca yaşadığı olayları tarafsız bir bakış açısıyla anlatma gayretinde olmuştur. Kısa cümleler kullanmış, ama net bir anlatım yapmıştır.

Hoşgün G. 1970’lerde sünnet hususunda bir engelleme olduğuna değinmiştir;

Bulgaristan’da Türk Müslüman olduğunuzdan dolayı bir ayrımcılığa maruz kaldınız mı?

Kalmadık biz çocuktuk o zamanlar. Ne desem yalan olur. Ama duyardık mesela Türklerin sünnet yapmasını istemiyorlarmış. Genelde gizli yapıyorlardı. Sessiz sedasız. Ama ona rağmen yapılırdı.

Bu bilgi sonraki görüşmelerimizde “Sünnetin yapılmasına izin veriliyor muydu?” sorusunu yöneltmemizi sağlamıştır. Bu sayede 1970’lerde Bulgaristan’da dini vecibeler ile ilgili bazı kısıtlamalar yapıldığını ve 1984’te uygulanacak olan baskıcı Bulgarlaştırma siyasetine hazırlık yapıldığını gördük.

Aktarıcı, göçmenlerin Bulgarca konuşmasına halkın tepki verdiğini ifade etti. Yerli halkın göçmenlere böyle bir tepki verebileceğini elbette tahmin edebiliriz. Ancak kaynak olmadan konuşmamız anlamsız olacaktır. Bu bilgiyle hem kaynak hem de aktarıcıların hafızasını yoklayabileceğimiz bir örnek elde etmiş olduk. Bazı aktarıcılara “Türkiye’de göçmen olduğunuzdan dolayı bir ayrımcılığa uğradınız mı?” sorusunu yönelttiğimizde “Ne gibi?” cevabını veriyorlar. Bu örnekler bu durumlarda hafızalarını yoklamamızı sağlayacaktır. Bunun dışında Türkiye’de kira vermenin zorluğu, Bulgaristan’da Türkçe eğitim, Türk öğrencilere yapılan ayrımcılık hususunda da bilgiler edindik.

Diğer taraftan aktarıcı görüşmeye isteksiz başlamıştır. Bu durum cevapları kısa vermesine sebep olmuştur, anket izlenimi yaratmıştır ve görüşme kısa sürmüştür. Bu konu ile ilgili bazı bölümleri aşağıda paylaştık.

Doğduğunuz topraklarla başlayalım. Doğduğunuz yeri, evi anlatır mısınız?

Bulgaristan’da doğdum. Filibe’nin Ustina köyünde. 1964 doğumluyum. Köyümüz güzeldi, evimiz iki katlıydı, bahçeli.

Hayvancılık?

Hayvan bakmadık.

Sadece tarım.

Evet.

Aileniz ne işle uğraşıyordu?

Annem TKZS’de.

TKZS ne oluyordu?

Devletin. Mesela domates ekiliyor. Kadınlar gidiyor ekiyor. Ya da üzüm toplamaya gidiyorlar.

Araştırmacı aktarıcıyı görüşmeye ısındırmak için sık sık sorular yöneltmiştir. Ancak bu da araştırmacının çok fazla yönlendirilmesine sebep olmuştur.

4.1.6. Cavidan Ş. Görüşmesinin Değerlendirilmesi

Görüşme 05.05.2024 tarihinde akşam saatlerinde aktarıcının evinde yapılmıştır. Aktarıcı Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç ettiği tarihte on beş yaşında bir gençtir. Aktarıcının anlatımlarında bir gencin bakış açısını göreceğiz. Filibe – Ustina köyünden göç etmiştir. Anlatımlarında Filibe şehri Ustina köyüne odaklanacaktır.

Aktarıcı yöneltilen tüm soruları ayrıntılı bir şekilde cevaplamıştır. Özellikle Bulgaristan’daki evini, köyünü çok detaylı anlatmış, adeta gözümüzde canlanmıştır. Bu anlatım biçimi araştırmacının motivasyonunu arttırmış verimli bir görüşme ortaya çıkmıştır. Görüşmemizin bu bölümünü aşağıda paylaştık.

Doğduğumuz yer çok güzel. Yani köy demeye bin şahit ister. Kasaba gibiydi. Evlerimizin alt katı mutfak, oturma alanı üst katı misafirhane gibiydi. Odamız, banyo vardı. Dışarıda bahçemiz ve yazlık mutfığımız vardı. Yaz olduğunda annem oraya çıkardı. Ocağımız vardı. Yemeğimizi yapardı. O yazlık mutfak diye geçerdi. Evimiz meydandaydı. Belediye binasına, otobüslere, okula yakındık. Köyümüzde her şey vardı. Kütüphane, eczane, pastane, birahane, restoran, kreş. Gecekondu evler yoktu. Hepsi bahçeli, iki katlı. Yazlık yerimiz bir oda gibiydi. Mutfak dolabı, tezgâh, ocak vardı. Bahçemize biz bir şey ekmezdik. Güller, çiçekler...İki tane

tavuğumuz vardı. Meyve ağaçlarımız vardı. Ağaçlara salıncak yapardık. Bahçemizin mermer taşlı patikaları vardı. Babam da annem de çok titizdi. Biz bir çamura basmadık. Beni götürseniz bir bahçe işi yapamam. Annem de yapmadı. Marketlerimiz vardı iki- üç tane. Devletin market kooperatifleri de vardı.

Çok güzelmiş.

Fotoğrafçı, kuaför. Köyümüzde her ihtiyacımızı bulurduk. Bir de Krichim diye bir yer vardı. O, kasaba diye geçerdi. Orada pazar günleri pazar yeri kurulurdu. Yabancılar başka yerlerden gelip ürün satıyorlardı. Oraya gezmek için giderdik. Bir de dere vardı. Güzel manzaralı. Müze vardı. Lise vardı. Bizim köyde ortaokula kadar var. Lise okuyacaksan oraya yazılabiliyordun. Yaya da gidilebilirdi. Bazıları bisiklet kullanırdı.

Aktarıcıya göç sebebini sorduğumuzda Pomaklara yapılan asimilasyona şahit olduklarını bu yüzden göç etmeye karar verdiklerini ifade etti. Bu bilgiyi önceki görüşmelerimizde de öğrenmiştik. Ancak birden fazla kişinin söylemesi daha güvenilir hale getirdi.

Aktarıcı 1970’lerde Türk- Bulgar ilişkileriyle ilgili farklı bir bakış açısı kazanmamızı sağladı. Türk ve Bulgarlar arasında yaşanan olumlu olumsuz olayları aktardı. Bu hususla ilgili bir bölüme aşağıda yer verdik.

Yeri geliyordu içiyordu o Bulgarlar. Komşumuz da olsa aramızda sevgi, saygı da olsa bize “Pis Türkler siz Çingenesiniz pis Çingeneler.” Öyle kelimeler duyuyorduk ağızlarından. Şimdi gidince kucakladılar bizi.

Biz de olumlu ve olumsuz örneklerden yardım alarak sonraki görüşmelerimizde Türk- Bulgar ilişkileriyle ilgili ayrıntılı bilgiler edinmeye çalıştık.

Aktarıcı Bulgaristan’da eğitim hayatı, göç sürecinde muhacirhane şartları, Türkiye’de göçmenlerin yaşadığı siyasi, iktisadi, toplumsal sorunları ayrıntılı bir şekilde aktarmıştır. 1978-1989 göçü arasındaki farkları belirtmiştir. Anlatımında Türkiye ve Bulgaristan ile ilgili tarafsız bir bakış açısı ortaya koymaya çalışmıştır. Aktarıcının anlatımları kendi içinde ve diğer aktarıcıların anlattıklarıyla tutarlıdır.

Belirtmemiz gereken önemli bir husus “Türkiye’deki okullarla Bulgaristan’daki okullar arasında ne gibi farklılıklar var sizce?” sorusunun aktarıcıları güncel konulara yöneltmesidir. Burada amacımız aktarıcıyı Bulgaristan’daki

hatıralarından Türkiye hatıralarına taşımaktı. Çünkü soruları hazırlarken Türkiye’de eğitimlerine devam edeceklerini düşünmüştük. Ancak gelen kişilerin çoğu burada okumadı, çocukları okudu. Dolayısıyla konu güncel noktalara kaydı. Kişinin kendi yaşadığı dönemdeki Bulgaristan okulları ile çocuğunun okul yıllarındaki Türkiye’yi aktarması anakronik bir durum oluşturdu. Bu yüzden bu sorulara verilen cevapları kullanmadık.

4.1.7. Selim Ç. Görüşmesinin Değerlendirmesi

Görüşme, 19.05.2024 tarihinde öğle saatlerinde aktarıcının evinde yapıldı. Yapılan görüşmede aktarıcının yaşadığı olayları bugünden on altı yaşına bakarak anlattığını görmekteyiz. Aktarıcının doğum yeri Burgaz şehri Çımalı köyüdür. Yani anlatımlarında Burgaz şehrine ve Çımalı köyüne rastlayacağız.

Başlangıç aşamasında aktarıcı oldukça kaygılıydı. Bu kaygı ses tonuna, yüz ifadesine beden diline yansıyor ve görüşmenin verimini etkiliyordu. Ancak görüşmenin sohbet havasında olması, soruların cevaplanmaya başlamasıyla kaygı durumu azaldı ve görüşme verimli bir şekilde gerçekleşti. Örneğin aktarıcıya okulda yapılan ayrımcılık sorulduğunda önce cevaplamak istemedi. Ancak sonrasında yaşadıklarını kendisi anlatmak istedi. Bu hususla ilgili bölümü aşağıda paylaştık.

Aslında öyle olmalı. Bir de liseye giderken öğretmen tarafından ayrımcılığa uğramışsınız.

Evet.

Aslında başarılı bir öğrenciymişsiniz ve derste anlattığınız her şey doğru olmasına rağmen öğretmenin Bulgar öğrencileri ön plana çıkarıyormuş. Öyle bir olayda yaşanmış.

Evet.

Bu kısa cevaplardan yola çıkarak ısrarcı olmamamız gerektiğini düşündük ve farklı sorular yönelttik. Ancak sonrasında yaşadığı olayı şu sözlerle aktardı.

Tabi devlete borcun kalmayacak. Okulda yaşanan olay, lise bire gidiyordum. Meslek lisesindeydim. Bizim sınıfımız şoförlük üzerineydi. On sekiz Türk on sekiz Bulgar öğrenci vardı. Öğretmen derse kaldırdı. “Anlat” dedi. Anlattım dersi. Ayrımcılık yaptı. Zayıf verdi. Bulgar öğrenciyi kaldırdı. O dersi anlatamadı. Ama pekiyi verdi. Türk çocukları ayaklandı. Sonra “Yarın tekrar tahtaya kaldıracağım.”

dedi. O şekilde yatıştı olay. Ertesi gün yine tahtaya kaldırdı. Bu sefer orta halli bir not verdi. Ayrımcılık vardı.

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi görüşmenin sohbet havasına girmesi aktarıcının kaygısını azaltmış, verimi arttırmıştır. Ancak bazı durumlarda konunun dağılmasına, ciddiyetin bozulmasına sebep olmaktadır. Bu da verimi düşürmektedir. Bu yüzden araştırmacı çalışmanın bilimsel bir amaç için yapıldığını unutmamalı ve aktarıcıya da hatırlatmalıdır.

Görüşmenin ilerleyen süreçlerinde aktarıcı “Türkiye’ye alışmakta zorlandınız mı?” sorumuza şu yanıtı vermiştir;

Hiç zorlanmadık. Türkiye’ye geldiğimde kendi kendime söz verdim. O zaman on altı yaşında bir çocuktum ama görüşüm, okulum, ne bileyim çektiğim şeyler, yaşadığım hayat... En büyük isteğim askerlik borcumu vatanıma ödemekti ve Allah onu kabul etti. Ne bileyim her şeyden önce vatan yani. Dedim bir kuru ekmek yiyeyim ama Bulgar’da kalıp da hizmetimi ona vermeyeyim. Vatanıma gitsin.

Aktarıcı, Bulgaristan’ı vatani olarak benimsememiş ve orada askerlik yapmak istememiştir. Bulgaristan’da okul hayatında, yaşamında uğradığı ayrımcılık ve ötekileştirme bu görüşün sebebi olabilir. On altı yaşında bir genç olarak böyle bir tepki vermiştir.

Görüşme sürecinde aktarıcı tüm soruları cevaplamış ve konuyu dağıtmamış, değiştirmemiş, tamamen soruyu cevaplamaya odaklanmıştır. Bu da görüşmenin verimini arttırmıştır.

Aktarıcı, babasının göç kararı almasının sebebini Bulgar arkadaşının uyarısı olarak anlatmıştır. Anlattığına göre babasının arkadaşı isimlerin değişeceğini, dini-kültürel baskılar yapacaklarını, göçler devam ediyorken gitmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Bu bilgi karşımıza farklı bir göç sebebi sunmaktadır. Bunun yanında babasının bir Bulgar tarafından uyarılması farklı ihtimalleri de düşünmemize sebep olmaktadır. Bu uyarı dostane de olabilir. Göz korkutma amacıyla da yapılmış olabilir. Bu bakış açısı ve ihtimaller çalışmamıza katkı sağlamıştır.

Aktarıcı göç etme kararı aldıktan sonra Bulgaristan’da bazı yaptırımlara maruz kaldıklarını anlatmıştır. Bu bilgilere aşağıda yer verdik.

Oradan gelmek için babam okula para ödedi. Devlet okulundaydım ya bir sene okuduğum için babam beş yüz leva kadar bir para ödedi.

Ceza gibi mi? Okuldan aldıkları için.

Yok. Bir sene gittiğim için bir senelik eğitimin bedeli. Ücretsiz okuduğum için ve göç ettiğim için örnek veriyorum beş yüz leva. Göç ettiğimiz için askere gitmedim. Askerlik borcu da ödedik. Yani babam iyi bir para ödemişti o zaman. Elektrik, su bütün faturalarımızı, vergilerimizi ödedik. Sonra bize bir belge verdiler. “Şu tarihte Bulgaristan’ı terk etmen gerekiyor.” yazıyordu.

Biz de evimizi satılığa çıkardık. Babam 1973’te iki katlı bir ev yaptı. 1978’de göç ettik. Beş senelik bir bina. Babam onu dokuz bin liraya yaptı. Devlet üç bin lira fiyat biçti. İstesek üç bine satabilecektik. Satamazsak olduğu gibi devlete kalacaktı. Bizde ne yaptık? Annemin ağabeyine parasını almış gibi göstererek bıraktık. Devlete kalmasın diye. Devlete kalsaydı dokuz binlik evi on ikiye on beşe satacaktı. Ama bize üç bin değer gösterdi.

Bu bilgilerde dikkatimizi çeken husus aktarıcının evi inşa ettikleri fiyatı, devletin değer gösterdiği aradan yıllar geçmesine rağmen net bir şekilde açıklamasıdır. Bu örnekten yola çıkarak söyleyebiliriz ki olayın üzerinden geçen zaman dışında, aktarıcıda bıraktığı etki, aktarıcının yaşı, yaşanan süreç veya olaya ilgi duyması hatırlama sürecine etki eder.

Aktarıcıya Türkiye’ye göç ettikten sonra eğitimine devam edememe sebebini sorduğumuzda sağ- sol olayları olduğunu bu yüzden ailesinin endişelendiğini ifade etmiştir. Bu bilgiyi önceki görüşmelerimizde öğrenmiştik. Ancak bu görüşmemizde de ifade edilmesi daha güvenilir hale getirmiştir.

Ayrıca aktarıcı Bulgaristan’da verilen dersler, muhacirhane şartları, Türkiye’ye yerleşme süreci hususlarda ayrıntılı bilgiler vermiştir.

4.1.8. Gülsüm Ç. Görüşmesinin Değerlendirilmesi

Görüşme, 19.05.2024 tarihinde öğleden sonra yapıldı. Aktarıcı yaşlı olduğundan kızı da eşlik etti. Bu durum görüşmenin verimini etkilemedi. Aktarıcı yaşamının büyük bir bölümünü Bulgaristan’da geçirmiştir. Çocukluk, öğrencilik dönemi, evlilik, anne olma gibi hayatının belirli aşamalarını Bulgaristan’da yaşamıştır.

Bu aşamalarda büründüğü roller karşımıza çıkabilir. Elbette 1978'den 2024'e kadar geçen sürede yaşadığı tecrübeler de anlatımını etkilemiştir.

Aktarıcı Bulgaristan ve Türkiye'deki çalışma şartlarını değerlendirdi. Bulgaristan'daki çalışma hayatının daha zor olduğunu ifade etti. Önceki görüşmelerimizde Bulgaristan'da kadınlara doğum izni verildiğini, bu süreçte maaşlarını alabildiğini, Türkiye'den daha çok olanak tanıdığını öğrenmiştik. Ancak çalışma şartlarının Bulgaristan'da daha ağır olduğunu ifade etmemişlerdi. Bu bilgi konuyla ilgili farklı bir bakış açısı kazanmamızı sağladı. Bununla ilgili örneği aşağıda paylaştık.

Peki, alışmakta zorlandınız mı?

Hayır. Çok mutlu oldum buraya geldiğimde. Bulgaristan'da TKZS'ye tütün kazmaya gidiyorduk. Çanta sırtında damacana elinde. Yağmur yağıyor. Buraya geldik. Fabrikaya girdim. Kurulukta. Yemeğin ayağına geliyor vakti geldiğinde.

Ben çocuklarımı tarladan kurtarmışım. Burada çalışacaklar İstanbul'da. Sigortalı olacaklar. Emekli olacaklar. Bana dua edecekler.

Aktarıcı Türk okuluna gittiğini ifade etti ve dersleri, öğretmenleriyle ilgili bilgiler aktardı. Bu bilgiler önceki görüşmelerimizde öğrendiklerimizin daha güvenilir hale gelmesini sağladı. Görüldüğü gibi sözlü tarih yönteminde bir husustan birçok kez aynı doğrultuda bahsedilmesi aktarılanlara daha fazla güven duymamızı sağlamaktadır. Ancak bir husustan sadece bir kişinin bahsetmesi de yanlış olduğu anlamına gelmez. Daha fazla araştırma yapmak yazılı kaynaklara bakmak gerekebilir.

Ayrıca aktarıcı toprakların devletleştirilmesi süreci, 1950'de Türkiye'ye gelen göçmenlere tanınan imkanlarla ilgili bilgi vermiştir. Yaşadığı olayları tarafsız bir bakışla anlatma gayretinde olmuştur. Aktarıcı seksen üç yaşında olmasına rağmen anlatımları kendi içinde ve diğer aktarıcıların anlattıklarıyla tutarlıdır. Yanlış bilgi vermekten kaçınmıştır.

Görüşme sürecinde yaşadığımız sorunlara bakacak olursak sorduğumuz soruları çok kısa cevaplar verdi. Bu yüzden görüşme, kısa sürdü. Görüşmeyi daha verimli hale getirmek için daha ayrıntılı sorular sorduk. Ancak bu durumda da aktarıcıya yönlendirmiş olduk. Ancak başka türlü sohbeti ilerlemeyecekti. Bu yüzden sorulardan faydalanmaya devam ettik. Bu hususla ilgili bir bölümü aşağıda paylaştık.

Anladım. Sonra ilkokulu bitirdiniz ortaokula gittiniz değil mi?

Ortaokula gittim. Ama az gittim ortaokula.

Ondan sonra çalışmaya mı başladınız?

Çalışmaya başladık. Babamın kendi tarlasıydı. Evlendikten sonra TKZS'ye girdim.

On dokuz yaşına girdim. Bir çocuğu zaten, evlendik. Çok iyi yaşadık. Onlar devletin tarlalarında çalışıyordu.

Dört çocuğunuz oldu. Dördü de orada doğdu. Doğru mu?

Evet.

Peki orada mesela hamileyken, çocuklar doğduğunda sağlık şartları nasıldı?

Çok güzel bakıyorlar, dolaşıyorlar eve gelip bakıyorlar. Hastanede bir hafta yatıp çıktım. Oradan sonra gelip evde bakıyorlar. Nasılsın, sütün var mı? Soruyorlar. Devlet yardım ediyor.

Diğer bir yaşadığımız sorun aktarıcının anlatım tarzından kaynaklanmaktadır. Olayları çok karışık anlatmıştır. Bu yüzden çözümlemek zor olmuştur.

4.1.9. Fatma K. Görüşmesinin Değerlendirmesi

Görüşmeyi 19.05.2024 tarihinde saat 18.12'de aktarıcının evinde yaptık. Aktarıcı Bulgaristan'ın Burgaz şehrinde Çelebi köyünde doğmuştur. Göç ettiği tarihte otuz üç yaşındadır.

Aktarıcı hasta olduğundan soruları kısa tuttuk. Ayrıca görüşme esnasında eşi de yanımızdaydı. Aktarıcının rahatsızlığı ve eşinin müdahalesiyle görüşmeyi erken bitirdik. Ancak dikkatimizi çeken nokta aktarıcının anlatma isteğiydi. Bu da bize sözlü tarihin toplumsal bir faydası olarak yaşlı insanların anlatma, anlaşılma isteğini hatırlattı.

Aktarıcı göç sürecini tarafsız bir bakış açısıyla aktardı. Yetmiş dokuz yaşında olmasına rağmen verdiği bilgilerin tutarlı olduğunu görmekteyiz. Dikkatimizi çeken diğer bir husus ise yaşadığı bazı olayları ayrıntılı bir şekilde aktarabilmiştir. Örneğin Türkiye'de ev yaptıkları süreçte nasıl dolandırıldıklarını, ne kadar paralarının gittiğini tüm ayrıntılarıyla hatırlamaktadır. Bu durum bize hafızanın sadece yaşa bağlı olmadığını olayın kişi üzerinde bıraktığı etkiyle de ilişkili olduğunu gösterdi. Bu hususla ilgili bölümü aşağıda paylaştık.

Peki maddi sıkıntı çektiniz mi buraya geldiğinizde?

Çektik yavrum. Eşimin teyzesinin kocası vardı, emlakçıymış. Biz bilmiyoruz elimizde ne varsa sattık. Havlularımızı bile sattık. Bir ev yapalım diye. Gittik, bir arsa bulduk. Eniştesi, “Alın bu arsayı bir daha bulamazsınız.” dedi. Biz de acemiyiz, bilmeyiz ne paradan anlıyoruz ne bir şeyden anlıyoruz. Borca girdik aldık o arsayı. Yavaş yavaş ödüyoruz. Yemiyoruz, içmiyoruz, bir şey almıyoruz. Ben bir domates yediremedim çocuklarıma. Sonra arsanın üstüne ev yapalım dedik. Bir de gittik. Emlakçının tozu yok.

Dolandırmış.

Parasını ödedik, arsa gitti. Sonra yeniden çalıştık, para topladık oturduğumuz evi yaptık. Orasını yüz yirmi bin liraya aldık. Burasını dört yüz elli bin liraya aldık.

Yukarıda verilen bilgilerin bize farklı kapılar araladığını da söylememiz gerekir. Çalışmalarda Bulgaristan’ın Türklere bakışı, Türkiye’nin muhacirleri nasıl karşıladığı kaleme alınmaktadır. Ancak göçmenlerin birbiriyle ilişkileri ve desteği ile ilgili yeterli çalışma yapılmamıştır. Sözlü tarih yönteminin etkisiyle bu konu ile ilgili birçok görüş ile karşılaştık. Yukarıdaki gibi birçok örnekten yola çıkarak dönemin koşullarında göçmenlerin birbiriyle olan ilişkileri, yardımlaşması ile ilgili çalışmalar yapılabilir. Özellikle yakın akraba göçü bu hususu incelemek için önemli bir fırsattır. Görüldüğü gibi bir söz araştırmacılara birçok kapı aralayabilir.

Aktarıcı Bulgaristan’da Türk okulları, sağ-sol olaylarının Bulgaristan göçmenlerinin yaşamına, Türkiye’ye uyum sağlama sürecine etkisi gibi hususlarda bilgi vermiştir. Diğer görüşmelerimizden farklı olarak pasaport çıkarmaya gittiklerinde Bulgar görevlilerin zorluk çıkardıklarını aktarmıştır;

Peki size bir baskı uygulandı mı Türkiye’ye gitmek istediğiniz için?

Yok. Ama pasaport alırken zahmet çektik. “Niye gidiyorsunuz? Ne zorunuz var? Ne yapıyorlar burada size?” diyorlardı. Biz de kendi isteğimizle gittiğimizi, Türkiye’de akrabalarımız olduğunu söyledik.

Aslında Bulgar görevlilerin sorun çıkarmalarını anlamsız bulduk. Çünkü 1978 göçmenleri Türkiye ve Bulgaristan’ın yaptığı bir antlaşmayla göç etmişlerdir. Yani akrabası olan Türklere, iki devlet tarafından göç hakkı tanınmıştır. Ancak psikolojik bir baskı yapmak istemiş olabileceklerini düşünüyoruz.

4.1.10. Selahaddin Ç. Görüşmesinin Değerlendirilmesi

Görüşme 06.10.2024 tarihinde Balkan Türkleri Dayanışma Derneği'nde öğle saatlerinde yapılmıştır. Aktarıcı 1978 yılında Razgrad'dan göç etmiştir. Yani aktarıcı anlatımlarında Razgrad'a odaklanacaktır. Aktarıcı göç ettiği süreçte on dokuz yaşında olduğunu ifade etmiştir. Anlatımında genç ve toy bir bakış açısına rastlayabiliriz. Bunun yanında 1978'den 2024'e kadar yaşadığı olaylar, edindiği tecrübeler de anlatımlarını etkileyebilir.

Aktarıcı 1970'lerde Bulgaristan'da dini yaşam, iktisadi faaliyetler, Türk köyleri hususunda bazı bilgiler vermiştir. Verdiği bilgiler önceki görüşmelerimizde edindiğimiz bilgilerin güvenilirliğini arttırmıştır. Örneğin önceki görüşmelerimizde göç etmek isteyen erkek çocuklarından askerlik bedeli, eğitim ücreti alındığını öğrenmiştik. Aktarıcı da bu bilgileri doğrulamıştır. Aşağıda bu bölüme yer verdik.

O konuda bazı göçmenleri çok zorlamışlar. Askerlik parası ödediniz mi?

Ya onlar şimdi hizmet bedeli ödeniyor. Ödendi. Okulda okuyorsun, eğitimi almışsın, çalışman lazım. Çalışmamışsın, onu da mecbur ödüyorsun. Anadolu'da yok mu? Şimdi burada bir memur polis doğu hizmeti yapmıyor mu? Mecbur gidiyor

Aktarıcının göçmenlerin Türkiye'de yaşadığı toplumsal sorunlara değinmesi çalışmamıza farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Görüşmemiz bölümüne aşağıda yer verdik.

Birçok Bulgaristan göçmeni ile görüştim. Hepsi kadın erkek çalışmışlar. Peki burada bir ayrımcılık oldu mu?

Mesela "Türkçeyi nereden öğrendin?" diyorlar. Ben yedi sene okudum. Benim ana dilim. Bulgar geliyor başka bir şey söylüyor. Bunlar "Bulgar" diyor.

Bu kısa bilgi kadın göçmenler ve erkeklerin yaşadığını sorunlarını kıyaslamamızı sağlamıştır. Çünkü 1978'de göç eden erkek katılımcılar bu hususta bilgi vermemiştir. Bu bilgiden yola çıkarak söyleyebiliriz ki erkeklerin Türkiye'deki toplumsal sorunları, kendilerine Bulgar denmesi, Türkçeyi nereden öğrendiğini sormalarıdır. Kadınlar ise bu sorunlarının yanında çalışma hayatları, giyimleri, kendileri ile ilgili çıkarılan dedikodular gibi birçok sıkıntıyla baş etmek zorunda kalmışlardır. Görüldüğü gibi bir cümle bile sözlü tarih araştırmacılarına farklı kapılar açabilir.

Diğer yandan aktarıcı cevaplarını kısa tutmaya gayret etmiştir. Bazı hususlarda bilmediğini söyleyerek susmayı tercih etmiştir. Araştırmacı aynı soruyu farklı yönlerden sormayı denemiştir. Fakat bu defa aktarıcının motivasyonu bozulmuştur. Bu yüzden araştırmacı ısrarcı olmamaya karar vermiştir. Verilen kısa cevaplar ile ilgili bir bölümü aşağıda paylaştık.

Anladım. Peki Türkiye'ye dönmeye nasıl karar verdiniz? Ne oldu da dönmek istediniz?

Anlaşmaya göre ailemle beraber göç ettim.

O zamanlar Pomaklara baskılar yapıyorlmuş. Baskıdan korkup gelen var. Ana vatanımız olduğu için geldik diyenler var.

Bizim bölgede yoktu, bilemeyeceğim.

Anneniz babanız gelelim dedi, geldiniz. Akrabanız var mıydı burada? Onun için mi geldiniz acaba?

Aile birleşmesi.

Anladım. Peki nasıl yola çıktınız? Trenle mi geldiniz? Nasıl geldiniz?

Trenle geldik.

Evinizi sattınız mı? Evleriniz ne oldu orada?

Evi sattık.

Peki, evi satarken ederi kadar satabildiniz mi?

Onu ben bilmem. Rahmetli babama sormam lazım.

Görüldüğü gibi aktarıcı kısa cevaplar vermeye gayret etmiştir. Bunun sebebi ne olabilir? Birçok sebebi olabilir. Bunlardan bir tanesi aktarıcının görüşmeye isteksiz başlaması olabilir. Diğer ise kaygılanması olabilir. Aktarıcılar sözlü tarih yöntemi hakkında bilgi sahibi değiller. Bu yüzden bazı aktarıcılar kaygı duyuyor ve kısa cevaplar vererek görüşmenin hızlı bir şekilde bitmesini istiyorlar. Diğer taraftan araştırmacı görüşmeden önce aktarıcıyı çalışması, kullanacağı yöntem, ses kayıt cihazını neden kullanacağı ile ilgili bilgilendirmiştir. Ancak sözlü tarihe eğitim hayatında, günlük hayatında, televizyonda sık rastlamadığından kaygı duymuştur. Ama kişileri bu yöntemle tanıştırmak geleceğe yönelik bir yatırımdır. Araştırmacılar

topluma karışacak, görüşmeler yapılarak kaygılar aşılabilecek ve yöntemle ilgili toplum bilgi sahibi olacaktır. Ancak bu şekilde ilerleme kaydedilebilir.

4.1.11. İsmet M. Görüşmesinin Değerlendirilmesi

Görüşme 15.10.2024 tarihinde Balkan Türkleri Dayanışma Derneğinde öğleden sonra gerçekleşmiştir. Aktarıcının göç ettiği yer Targovishte Büyük Yeni Köy'dür. Göç ettiğinde on beş yaşında olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla anlatımlarında on beş yaşında bir gencin bakış açısına rastlayabiliriz. Bunun yanında geçen yıllarda edindiği tecrübelerde anlatımını etkileyecektir.

Görüşmemize Balkan Türkleri Dayanışma Derneği başkanı da eşlik etmiştir. Başkan, çeşitli sorular yöneltmiş ve çalışmamıza farklı bir yön kazandırmıştır. Diğer yandan aktarıcının verdiği bilgilere müdahale etmiştir. Bu sorun ile ilgili bir bölüme aşağıda yer verdik.

Okullara dış doktoru getiriyorlarmış.

Evet demir dolgu yapıyorlardı.

Bir de öğretmen her sabah bakar. Tırnak kontrolü, ense kontrolü, saçlar, kıyafet. Çocuğa bakılmıyorsa gömleğinin yakası kirli, saçları yağlıysa öğretmen muhtara söyler. Muhtar anne- babayı uyarır. Bir daha çocuk aynı vaziyette olursa devlet uyarır. "Bakamazsan alacağım." der. 1989'da ben öğrenciyken böyle bir olay oldu. Bizim sınıftan biriydi. İsmi hatırlamıyorum.

Sonrasında aktarıcıyla yalnız görüşme fırsatı bulabildik. Aktarıcı Balkan Türkleri Dayanışma Derneğinin kurucularından olduğu için birçok faaliyette görev almış, birçok araştırmacıya destek olmuştur. Bu sayede kaygı ve güven sorunu yaşamadık, birçok hususta bilgi edinebildik. Kendisi 1978 yılında göç ettiği halde 1984-1989 süreci ile ilgili bilgileri bizimle paylaştı. Örneğin 1984-1989 sürecinde isim değiştirme uygulamasında görev alan bir Bulgar polisten bahsetti. Polisin eşinin isimleri değiştirilmemesi için Türk kadınları sakladığını aktardı. Görüşmemizin bu konuyla ilgili bölümünü aşağıda paylaştık.

En son bize bir polis geldi. Gezmeye gelmiş Türkiye'ye. Beş köye bakıyormuş. Yetmiş iki yaşında. Bulgar. Emekli olduktan sonra gelmiş. Bulgar ama Türk okulu bitirmiş ve sonra polis olmuş. Rütbeli de oluyor. Beş köye emreden kişi. O polisin

hanımı da mı da geldi misafirliğe. Damadı, kızı, torunu. Polisin hanımı isim değişikliğinde sekiz kadını evinin samanlığına gizlemiş.

Yardım ediyor?

Bir de kadın tek kelime Türkçe bilmiyor. Geldiklerinde de bilmiyordu. Ama köyde kadınlar birbirini tanıyor. Komutan arıyor sekiz kişiyi bulamıyor. Bulamazsa rütbelerini bırakacak. En son karısına soruyor. Karısı gülüyor. Samanlığa götürüyor, bakıyorlar, sakladığı kadınlar samanlıkta örgü örüyor. Yakalanırsa rütbe düşünülecek en son şey. Asarlar. Hemen çıkarmış oradan. Evlerine dağıtmış. Sabahta isimlerini değiştirmiş.

Anlattığınız komutan Bulgar. Eşi de Bulgar?

Evet.

Ama eşi Türkleri saklıyor.

Kadıncağz bir sebepten kızmış. O yüzden saklamış. Burada on beş gün kaldılar. Dernek olarak yardım ettik. Sakladığı kadınların altı tanesini bulabildik. İki tanesini bulamadık. Sevindiler. Ama o şekilde olsa komutana olacaktı olan.

Herkesin elini kolunu bağlıyorlar.

Şansı yok.

Aktarıcı, 1978 göçmenlerinden Türkiye'ye alışamayıp Bulgaristan'a geri dönmek isteyen göçmenler olduğunu ve başarabildiklerini ifade etmiştir. Amcasının Bulgaristan'a geri dönüş hikayesini aşağıda paylaştık.

Amcam 1980'de döndü. Sonra bir daha geldi. Para da gerekiyor. Gitmek, dönmek, kimlik. Şöyle oldu. Burada kimliklerimiz çıktı. Sonra amcam döndü. Kabul etmişler. Ama "Akrabalarına gitmek yok." demişler. Otel ayarlamışlar. "Paran var mı?" diye sormuşlar. "Var" demiş. Ama yirmi günde o para tükenmiş. Bir miktar da akrabalarından alıyorlar. Cevap bekliyorlar. Cevap geliyor. Aynı evi vereceklerini aynı işi yapacağını söylüyorlar. Ama şartları var. İsim değişikliğine giderlerse Türkiye'ye gittiğini, iyi olmadığını söylemesini istemişler. Amcam söylemek istememiş. Tekrar Türkiye'ye gelmiş. Bir plan olduğunu anlamış. Amcam geldiğinde isimleri değiştireceklerini söyledi. Değiştirdiler. Amcam canlı şahit, ama doksan bir yaşında. Kendini ancak yazıyla ifade edebiliyor.

Aktarıcı akrabasının yakın akraba göçü ile Türkiye'ye geldiğini, Bulgaristan'a dönmeyi başardığını sonrasında ise sunulan şartları kabul etmediği için Türkiye'ye tekrar dönüş yaptığını anlatmıştır. Önceki görüşmelerimizde ve yazılı kaynaklarda 1978 göçmenlerinin Yakın Akraba Göç Antlaşmasıyla geldiğini ve dönmelerinin imkânsız olduğunu öğrenmiştik. Ancak bu görüşme bize gösterdi ki insanın olduğu her yerde farklı ihtimaller ortaya çıkabiliyor. İnsanı, insan ile yazmak da araştırmacıların bu ihtimali görmesini kolaylaştırıyor.

Katılımcının verdiği bilgilerin kendi içinde ve diğer aktarıcılarla tutarlı olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında TKZS'lerin kurulma süreci, yakın akraba göçü ve 1989 göçü arasındaki farklar konularında bilgi vermiştir.

Aktarıcı yaşadıklarını tarafsız bir şekilde anlatma gayretindeydi. Bunun yanında aktarıcının 1970'lerde Bulgaristan'daki dini ve kültürel hayat ile ilgili verdiği bilgileri 1989 göçmenlerinin anlattıklarıyla birleştirebildik ve asimilasyona giden süreci yakından izleyebildik. Bu hususu daha anlaşılır hale getirmek için aktarıcının 1970'lerdeki dini, kültürel hayat ile ilgili verdiği bilgileri aşağıda paylaştık. Ardından da 1989 göçmeni Emine Ş'nin (Kişisel Görüşme, 21.04.2024) 1984-1989 sürecinde dini kültürel hayatla ilgili aktardıklarını ekledik.

Peki siz Bulgaristan'da yaşarken namaz kılınabiliyor muydu? Oruç tutulabiliyor muydu?

Biz bayram biliyorduk. Ama babam, dedem rahmetli, biliyordu. Sahura kalkıyorlar akşamları da iftarlarını açıyorlardı.

Sünnet yasak mıydı?

O, gizli oluyordu.

Yetmişlerde yasak mıydı?

Yasak olmasına rağmen yapılıyordu.

Kimse dinlemiyormuş.

Evet dinlemiyor. Ama biz on iki kişi bir gece samanlıkta sünnet olduk.

Gizli?

İlla haberleri vardır. Köy muhtarının veya polislerin haberi vardır. Neticede gözükecek bir şey bu. Gizleyemezsin ki. Onlar da göz yumuyorlar.

1989 Emine Ş. (Kişisel Görüşme, 21.04.2024) ise 1984-1989 sürecindeki dini ve kültürel hayatı şu sözlerle aktarmaktadır;

Evet. O yüzden en büyük ağabeyim en sonunda evlendi. İsmimiz de değiştiği için Bulgarca müzikle düğün yapacaksın, Bulgar adetlerine göre düğün yapacaksın. Bizim Türkler de bunları kabul etmediği için. Zaten sünnet, mevlid her şeyi. Oruçta mesela benim babam eve saklı gizli hoca getirirdi. Teravih namazı kıldırırdı. Benim babam mesela bütün köyün teravihe gelmek isteyen yaşlı insanlarını getiriyordu bize. Teravih namazı kıldırıyordu. Bir ay boyunca insan vardı bizde. Ramazan döneminde bizde bir ay boyunca saklı gizli teravi namazı kılınıyordu.

Camileri kapattılar o zaman.

Kapatıldı evet.

Görüldüğü gibi sözlü tarih yöntemiyle süreç ve esas olay arasındaki bağlantıyı kurabilmemiz mümkündür. Ancak aktarıcılar anlatımlarında olayların yaşanma tarihini net olarak hatırlayamayabilir, yanlış hatırlayabilir. Bu yüzden araştırılan konuda, önemli bulunan olayların tarihleri yazılı kaynaklardan bulmalıdır. Bu tarihlerle araştırmanın çerçevesi oluşturulmalıdır. Aktarıcıların anlatımları da çerçevenin içine yerleştirmelidir.

4.2. 1989 Bulgaristan Göçmenleriyle Görüşmelerin Değerlendirilmesi

4.2.1. Emine Ş. Görüşmesinin Değerlendirmesi

Görüşme 21.04.2024 tarihinde öğle saatlerinde aktarıcının evinde yalnız olarak yapılmıştır. Aktarıcı konuşkan, sakin bir karaktere sahiptir. Bu sayede görüşme sorunlarını rahat bir şekilde cevaplamış ve genel olarak görüşme verimli geçmiştir. Aktarıcının annesi Smolyan, babası ise Kırcaali Memişler köyünde doğmuştur. Sonrasında Filibe şehri Topolovo köyüne göç etmişlerdir. Bu sayede aktarıcı üç yerde de vakit geçirmiş ve bilgi sahibi olmuştur.

Aktarıcı göç ettiği tarihte yirmi dört yaşında olduğunu ifade etmiştir. Bu süreçte evli ve çocuğu vardır. Anlatımlarında çocuk, işçi, öğrenci, eş, evlat, anne gibi birçok rolle karşımıza çıkabilir. Örneğin Bulgaristan'da eğitim hayatında yaşadığı ötekileştirmeyi bir çocuğun bakış açısıyla anlatmıştır. Anlattığı olayı aşağıda paylaştık.

Eğitim sistemleri güzeldi. Ama tarih dersini hiç sevmiyordum. Coğrafyayı seviyordum.

Tarih dersini neden sevmiyordunuz?

Tarih dersini hiç sevmedim. Her zaman iki vardı bende. İki en düşük.

Neden?

Türkleri çok aşağıladıkları için sevmiyordum.

Ders kitaplarında, hocaların anlatım biçimleri?

Türkleri çok aşağılıyorlardı ve bu gücümüze gidiyordu. O dönemde benim ismim değişik değildi. Çoğu zaman dışlandığımı hissettiğim için o tarih dersini sevemedim.

Aktarıcı yaşadığı ötekileştirmeye dersi dinlemeyerek kendi içinde bir tepki vermiştir.

1989 göçü ile ilgili yaptığımız ilk görüşmedir. Sonraki görüşmelerimiz için yol gösterici olmuştur. Dini ve kültürel asimilasyon, Belene Toplama Kampı, göç süreci, Türkiye’de yaşanan zorluklar ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermiştir.

Geçmiş insan ile yazmanın diğer bir faydası aktarıcılarda travma oluşturan olayları daha yakından izleyebilmemizdir. Böylece araştırmacı kalemini daha dikkatli kullanması gerektiğinin farkına varır. Bu hususu bir örnekle açıklamamız gerekirse aktarıcının isim değişikliği sürecinde annesi ile ilgili anlattıklarına bakabiliriz.

Kırcaali tarafını Türk tarafı olarak sayıyorlardı. Çok zaman önceden başlanan bir şey bu. Smolyan’da daha fazla Pomaklar yaşadığı için Pomak şeyi olarak geçiyormuş. Babamla annemin köyleri yakın. Bir tane oradan sınır geçmiş. Diyelim bu Kırcaali tarafına kalmış bu Smolyan tarafına kalmış. Smolyan tarafında kalan Pomak. Kırcaali tarafında kalan Türk. Halbuki bu tarafta da Türkler var. Bu tarafta da Türkler var. Pomaklar var.

Öyle ayırmış yani.

Öyle ayrılmışlar. Önce Smolyan tarafına başladılar isim değiştirmeye. Sonradan da komple.

Herkes

Ne Pomak kaldı ne Türk. Herkesin ismi değişti. O dönem çok kötü bir dönemdi. Annem hep kendini suçlardı. “Ben Smolyan tarafındanım. Ben Pomak sayılırım.” Babam da Kırcaali tarafından olduğu için. Böyle bir şey vardı. Annem hep üzülürdü. Üzüntüyle geçti kadının hayatı.

İsim değişikliği uygulamasına Türk ve Pomakların bir arada yaşadığı Smolyan köyünden başlanmıştır. Annesi de Smolyan köyünde doğduğundan dolayı kendini sorumlu tutmuştur. Bu yaşadıkları asimilasyona kendi içinde verdiği bir tepkidir. Çünkü devletin yaptırımlarına karşı elinden bir şey gelmemekte ve çocuklarının isimleri değişmekte ve çocukları baskılara maruz kalmaktadır. Elinden gelen sadece kendini suçlamak olduğundan bunu tercih etmiştir.

Aktarıcı, annesinin kendini suçladığını anlatırken duygusal bir ruh haline bürünmüştür. Burada yapılması gereken aktarıcıya anlaşıldığını hissettirmektir. Bildiğimiz üzere sözlü tarih yönteminin aktarıcıların ruh haline olumlu etkileri vardır. Ancak görüşmenin iyi yönetilmesi gerekmektedir. Ancak böyle bir durum ile ilk defa karşılaştığımızdan tecrübesiz davrandığımızı söyleyebiliriz.

Aktarıcının yaşadığı olayları tarafsız bir bakış açısıyla anlatmaya gayret ettiğini söyleyebiliriz. Bunun yanında annesinin ve babasının yaşam tarzı, asimilasyon sürecine bakış açıları anlatımı etkilemiştir. Ancak bu durum verdiği bilgilerde bir tutarsızlığa sebep olmamıştır.

Görüşme esnasında yaşanan sorulara bakacak olursak aktarıcı bazı hususları çok ayrıntılı anlatmış bu da konunun dağılmasına sebep olmuştur. Bu sorun ile ilgili bir bölümü aşağıda paylaştık.

Eviniz nasıldı yaşadığınız?

Evimiz, zamanın birinde benim babam Kırcaali tarafından göç ediyor. Daha büyük bir köye göç ediyor. Önce kardeşi göç ediyor oraya. Sonra da babamı zorluyor. Kardeşi diyor ki “Ben burada yalnız olmayayım. Sen de gel.” O da geliyor. Babam zaten gurbetlerde çalışan bir insandı. Elinde mesleği olmadığı için. Hep gurbete gidiyordu. İki- üç ay gelmiyordu. Gelirken de eli dolu geliyordu. Mesela tenekelerle yağ, kabak reçelleri, erik reçelleri, peynirler... Ama o üç ay döneminde biz annemizle ağabeylerle falan hepimiz bir evdeydik. Ve babam göç ettiğinde bir tane değirmen satın alıyorlar kardeşiyle ikisi. Amcamın bir odası var. Annemlerin de bir odası var. Ortada bir koridor vardı. Su yok, elektrik yok. Ağabeyimler ben

hatırlıyorum mesela lamba ışığında ders yapıyorlardı. Sonra işte biz tütün çalışarak... zaten hep tarım işi yaparak geçiniyorduk. Babam gurbete gidiyordu ağaç kesmeye, kosa biçmeye (ot biçmek). Biz de tütün çalışıyorduk. Sabahın üçünde kalıyorduk. Tütün tarlasına gidiyorduk. Saat dokuzaya kadar tütün. Tütünleri kırıp eve getiriyorduk. Evde de diziliyordu onlar işneyle tek tek. Sonra asılıyordu, kurutuluyordu. Kışın toptan satılıyordu. Bütün yaz para almıyorduk işleri yaparken. Her şey devletlendi (devletindi) o dönem. Sadece tütünü sattıktan sonra belirli bir fiyat biçiliyordu. O fiyat biçildikten sonra toplu bir para alıyorduk.

Bunun yanında görüşmenin süresi çok uzamıştır. Bu yüzden aktarıcı yorulmuş, araştırmacının da dikkatinin dağılmasına sebep olmuştur.

4.2.2. Selvinaz A. Görüşmesinin Değerlendirilmesi

Görüşme 5 Mayıs 2024 tarihinde aktarıcının evinde yapıldı. Görüşme yalnız yapıldı. Bu sayede ortamdan kaynaklı bir sorun yaşanmadı. Katılımcı Filibe Ustina köyünden göç etmiştir. Anlattığı olaylarda dikkat etmemiz gereken önemli bir husustur. Özellikle asimilasyon sürecinde yaşanan şiddet ve baskı şehirlere göre değişmiştir. Örneğin Müslümanların çoğunlukta olduğu Kırcaali şehrinde baskı ve şiddet daha fazlayken, Türk ve Bulgarların bir arada yaşadığı Filibe şehrinde daha azdır.

Aktarıcı göç ettiği tarihte on sekiz yaşında olduğunu ifade etti. Dolayısıyla anlatımlarında genç bir kızın bakış açısını görmemiz mümkündür.

Görüşmeye aktarıcıyı motive etmek amacıyla doğduğu ev, köy ve çocukluğu ile ilgili sorularla başladık. Bu soruları ve aktarıcının verdiği cevapları aşağıda paylaştık.

Doğduğunuz yeri, evi anlatır mısınız?

1971 doğumluyum. Filibe (Plovdiv) Ustina köyünde oturuyordum. Evimiz iki katlı, yeni bir ev değildi. Dededen kalan bir evdi. Bahçeli. Orada liseyi bitirdim. Geldim. Kasabamız güzeldi. Şimdi çok daha güzel.

Aileniz ne işle uğraşıyordu?

Fabrikada çalışıyorlardı. İkisi de aynı yerdeydi.

Çocukluğunuz nasıl geçti? Neler yapıyordunuz? Bulgar arkadaşlarınız var mıydı?

Bizim köyün yarısı Bulgar, yarısı Türk. Çok Bulgar arkadaşım vardı. İyi geçinirdik. Hala öyle devam ediyor. Bizim halkla sorunumuz yok.

1984-1989 sürecinde yaşanan baskıyla ilgili net bilgiler verdiğini de ifade etmemiz gerekir. Bu, her aktarıcıda rastladığımız bir durum değildir. Özellikle asimilasyon sürecini çeşitli kaygılarla anlatmaktan kaçınan birçok aktarıcı vardır. Çalışmanın doğru bir yönde ilerlemesi için net cevaplar almak önemlidir.

Araştırmacının 1989 göçmenlerinin uyum sorunu ve geri dönüş süreciyle ilgili verdiği bilgiler çalışmamıza yön verdi;

Dönerler oldu mu?

Çok oldu. Şartları uymadı. Buradaki insanlarla yapamadılar. Oranın insanı çok kültürlü. Herkes okumuş. Mecbur tutuyorlar. Öğretmen, çocukları liseye yazdırsınlar diye eve kadar geliyor. Üniversite şart değil.

Aktarıcının verdiği bu cevap bizi “Özgür olmadıkları, kendi isimlerini bile kullanamadıkları bir yere dönme sebepleri sadece toplumsal sorunlar mı?” sorusuna yöneltti. Sonrasında ise Türkiye’de Bulgaristan göçmenlerine sunulan şartları araştırmaya başladık. Çadırlarda, okullarda, yurtlarda zor şartlarda yaşayan birçok göçmen olduğunu gördük. Bunun yanına iktisadi, eğitim ve sağlık sorunlarını da eklediğimizde geri dönme kararı alan göçmenlerin birçok sebebi olduğunu gördük.

Diğer yandan Türkiye’ye göç etme sebebini sorduğumuzda hatalı bilgiyle karşılaştık. Bu bilgiyi aşağıda paylaştık.

Anladım. Türkiye’ye gelme fikri nasıl ortaya çıktı?

Türkiye’ye gelmek bizim fikrimiz değildi. Amerika’nın mıydı, İngilizlerin mi, Bulgarlarla ortak yani. Buradan bunları sürgün edelim de Müslüman kalmasın diye. Çünkü iki- iki buçuk milyon Müslüman vardı. Kendi devletini kurabilme hakkı açılıyordu. O yüzden Bulgarlaştırma oldu ve sürgün ettiler.

Aktarıcı Bulgaristan- Rusya’nın soğuk savaş dönemindeki yakınlığını Amerika veya İngiltere olarak aktarmıştır. Bu, dönem siyasetiyle ilgilenmemesinden kaynaklanabilir. Bunun yanında hafıza sorunu da olabilir. Ancak bu hususta yanlış bilgi vermiş olması bütün görüşmeyi etkilemez. Verdiği bilgilerin diğer aktarıcıların anlatımlarıyla tutarlılığına bakılır ve kullanılabilir. İfade etmemiz gereken diğer bir husus ise sözlü tarih yönteminde hatalı bilgileri tespit etmek yazılı kaynaklardan çok

daha kolaydır. Yazılı kaynaklarda kolay tespit edilemediğinden güvenilir görünür. Ancak bu da yanlış bir bilginin uzun müddet tekrarlanması demektir. En doğru yol ise her iki kaynağı birbirinin tamamlayıcısı olarak kullanmaktır.

4.2.3. Esmâ K. Görüşmesinin Değerlendirmesi

Görüşme 19.05.2024 tarihinde aktarıcının evinde yapıldı. Aktarıcıyla yalnız görüşüldü. Göç ettiğinde otuz yaşında olduğunu ifade etti. Aktarıcı Burgaz şehrinin Dikenlik köyünde doğmuştur. Sonrasında Aydos kasabasına göç ettiklerini ifade etmiştir. Yani 1984-1989 sürecinde Burgaz şehri, Aydos kasabası ve Dikenlik köyünde yaşanan olaylara odaklanacaktır.

Görüşme başlangıcında aktarıcı oldukça çekingendi. Ses kaydını açtığımızda rahat konuşamayacağını belirtti. Ancak çalışmadan, ses kaydını alma sebebimizden bahsederek izin aldık. Bunun yanında Bulgaristan'daki hayatını, ailesini, eğitim hayatını, işini kısacası geçmişini anlatmanın aktarıcıya iyi hissettirdiğini gözlemledik. Bu sayede uzun ve verimli bir görüşme yapabildik.

Görüşmenin çalışmamıza faydası farklı bir bakış açısıyla tanışmamız olmuştur. Aktarıcı hemşire olduğundan hastanelerde Türklere yapılan ötekileştirmeye, asimilasyonu uygulamak için devletin hemşirelerden faydalandığına değinmiştir. Örneğin hemşireler kreşleri gezerek erkek çocuklarını muayene ediyor ve sünnetli olan çocukları bildiriyordu. Çocuklarını sünnet ettiren ailelere cezalar uygulanıyordu.

Sözlü tarih birçok bireyin bilgi ve bakış açısını ortaya çıkarmaktadır. Araştırmacı bu bakış açılarından faydalanarak araştırdığı hususu gerçeğe en yakın şekilde aydınlatmaya çalışmalıdır.

Aktarıcı diğer görüşmelerimizden farklı olarak dönem hükümetinin Hristiyanlar ile olan ilişkisine değindi. Bilgiyi aşağıda paylaştık.

Tabii ki onların da vardı. Şimdi ben lisede öğrenciyken mesela yarın kızıl yumurta, diyorlar. Kızıl yumurta kutlamaları var ya kendi dini bayramları geldikten sonra kara tahtaya yazarlardı. “Bu akşam kiliseye kim giderse yarın okuldan gönderilecek, disipline gidecek.” diyorlardı. İleri gelenler, askeriyede çalışanlar, belediyede çalışanlar, onlar hep böyle kiliselere gitmeye çekiniyorlardı. Mesela ben hastanede çalıştığım için doktorlar vardı. Kitaplarını çok gizli okurlardı. Kiliseye gidip bir mum yakardı, hemen dönerdi. Yani duyulmasın diye. Yani

onlardan da çok insan kaybolmuş. Onlar Komünizmi kurana kadar ooo neler yapmışlar. Orayı bırakalım da bunların hepsi yaşandı. Camiler mühürlendi. Kiliselere kimse şimdiki gibi açık, serbest gidemezdi. Mesela papazla cenaze gömemezlerdi. Bizim de cenazelerde hoca yoktu. Köyün muhtarı hayat hikayesini okurdu.

Aktarıcı Komünist yönetimin kurduğu sistemde hiçbir dine yer olmadığını ifade etmektedir. Bu bilgileri Komünizmin maddeci düşüncesiyle bağdaştırmaktadır. Bu yüzden sonraki görüşmelerimizde komünist yönetimin Hristiyanlarla olan ilişkisini sorguladık. Fakat yeterli kaynağa ulaşamadık. Bunun yanında yukarıda verdiğimiz örnek sözlü tarih yönteminin farklı araştırmalara kapı açtığını göstermesi bakımından önemlidir.

Diğer taraftan görüşmede araştırmacıdan kaynaklı bir sorun yaşandı. Aktarıcı isim değiştirme sürecini anlatırken verilen Bulgarca ismi sordu. Bu da aktarıcının motivasyonunu düşürdü. Bu sorunu aşağıda paylaştık.

Önce Kırcaali'den, göç edenlerin adlarından başladılar. Bize sıra geleceğini hiç düşünmedim ben. Ama bize de sıra geldi. Yani yerli Türklerin de adları değiştirildi. Aralığın yirmi altısında ismimizi değiştirmeye gittik muhtarlığa. "Adın ne olsun?" diye sordular. Ben de "Adımın ne olacağı hiç önemli değil. Devletin kestiği parmak kanamazmış." dedim. Karşı gelirse ne olacak? "Çoluğum çocuğumu da aldım. Kocam da burada. Biz bu köyün eğitimli insanlarıyız." dedim. Ben böyle demesem zaten orada yaşayamam. İtibarım kalmaz. İşsiz kalırım, gözümün yaşına bakmazlar. "Seçtiğin bir ad var mı?" dedi. "Yok ne dersiniz o olsun." dedim. Adlarımızı değiştirdiler. Geldik eve.

Ne verdiler?

Onu söylemeyeyim. O bende kalsın.

Tamam.

Onu, ben hiç sevmiyorum. Eşim "Şimdi Bulgaristan'dayız, Varşova Pakti'ndayız. Yarın Ruslar da gelip adlarımızı değiştirebilir. Biz kendimizi garantiye alalım. Adlarımız Rusça olsun" dedi.

Bu örnek sözlü tarihin kaygan bir zemin olduğunu gösterdiğinden önemlidir. Görüşme verimli bir şekilde geçerken araştırmacının bir sözü verimi düşürebilir.

Özellikle göç hususunda aktarıcılarının hassasiyeti olan birçok konu olabilir. Bu yüzden çok dikkatli olunmalıdır. Araştırmacı, aktarıcayı motive ederek gerekli bilgileri edinmiştir.

4.2.4. Gülşen G. Görüşmesinin Değerlendirmesi

Görüşmeyi 19.05.2024 tarihinde aktarıcısını evinde yaptık. Aktarıcı yalnız görüşmeyi tercih etmedi. Ancak ortamdan kaynaklı bir sorun yaşanmadı.

Aktarıcı Bulgaristan'ın Haskovo kasabasından göç ettiğini ifade etmiştir. Yani yaşanan olayları anlatırken Haskovo kasabasına odaklanacaktır. Göç ettiğinde yirmi üç yaşında olduğunu ifade etti.

Aktarıcı Bulgaristan'daki eğitim hayatı, çalışma hayatı, göç süreci, Türkiye'ye uyum sağlama aşaması ile ilgili bilgiler vermiştir.

Aktarıcı, Bulgaristan'ı doğduğu toprak Türkiye'yi ise ana vatanı olarak gördüğünü ifade etmiştir. Türkiye ve Bulgaristan'da yaşadığı sorunlarla ilgili sorular yönelttiğimizde ise her devlette bazı problemler olduğunu belirtmiştir. Aktarıcının bu bakış açısı verdiği bilgilere etki etmiş ve tarafsız anlatım yapamamasına sebep olmuştur. Bunun yanında Bulgaristan ile aralarındaki bağ kişilerin konuyu anlatımına etki etmektedir. Bu hususla ilgili bölüme aşağıda yer verdik.

Öyle bir Türk zulmümüz de yoktu. Türk zulmü zamanında isim değişikliğimiz oldu. Ama bir ara oldu, geçti. Darbe gibi bir şey olmuştu. İsimlerimiz değişti. Sonra tekrar aldık. Her ülkede olan bir şey.

Anladım. Aslında çok da büyük sorunlar yaşamadınız?

Büyük sorun yaşadık da her yerde büyük sorun yaşıyor. Doğduğum-büyüdüğün yeri ben hiçbir zaman kötülemiyorum. Burası da iyi, orası da iyi. Her yerde kötü bir şey oluyor yani. Şimdi buraya geldim. Burası memleketim. Orası da doğduğum yer. Kötüleyemem yani.

Diğer yandan aktarıcının bu tavrının sözlü tarih yöntemini tanımamasından ve kaygılanmasından kaynaklanabileceğini düşünmekteyiz.

Yukarıdaki bilgilere baktığımızda belirtmemiz gereken diğer bir husus aktarıcının soya dönüş siyasetini “darbe gibi bir şey” olarak aktarmasıdır. Siyasal

olaylarla ilgili olmadığından kullanacağı kelimeleri bulamamış ve Türkiye’deki darbe süreçlerinin baskısından yola çıkarak böyle bir kelime kullanmış olabilir.

Aktarıcının dini ve kültürel yasaklarla ilgili çok bilgili olmadığını da görmekteyiz. Bu hususla ilgili bölümü aşağıda paylaştık.

Düğünlerde Türkçe şarkı çalınmıyormuş, sünnet yokmuş.

Serbest çalınıyor.

Seksen dokuz sürecini soruyorum. Şu an öyledir.

Bizim yollarda rahatlıkla düğün oluyordu. Davul zurna oluyordu. Olmaz olur mu? Ben öyle bir yasak görmedim.

Türkçe müzik seksen dokuz sürecinde de oluyordu yani.

Belki isimlerimiz değiştiği zaman olmuş olabilir. Bir ara yasak geldi yine onu da es geçmeyeyim. İşte bu erkek çocuklarına sünnet yaptırılmıyordu. Bir ara oldu, sünnet gizlice yapıldı. Ama yapıldı. İşte o arada mücadele edenler etti, etmeyenler dediklerini yaptı. Ama gizli saklı herkes sünnetini yaptırdı. O bir dönem olmuştur yani.

Yukarıdaki bilgiler aktarıcının konuyla ilgili bilgisinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Ancak aynanın arka yüzüne baktığımızda komünist yönetimin asimilasyonu titizlikle gerçekleştirdiğini göstermektedir. Kişileri kendi kültüründen uzaklaştırmayı başarmıştır.

Araştırmacıyla ilgili yaşadığımız sorunlara baktığımızda ise müdahaleyle karşılaşmaktayız. Araştırmacı doğru bilgiler öğrenebilmek için aktarıcının Türkiye ve Bulgaristan’a karşı olan savunmacı tavrını kırmaya çalışmıştır. Aynı zamanda net bilgiler edinebilmek için bazı hususlar üzerinde fazla durmuştur. Bu da müdahale sorununa sebep olmuştur.

4.2.5. Neşe Ö. Görüşmesinin Değerlendirmesi

19.05.2024 tarihinde aktarıcının evinde görüşme yapıldı. Aktarıcı konuşkan bir karaktere sahiptir. Bu yüzden sorduğumuz her soruya yanıt alabildik. Kişinin göç ettiğinde on beş yaşında olduğunu öğrendik. Bu yaşadığı olaylarda genç kız bakış açısını görebileceğimizi göstermektedir. Burgaz şehrinin Çımalı köyünden göç etmiştir.

Aktarıcı Bulgaristan’da eğitim hayatı, isim değıştirme uygulaması, dini asimilasyonla ilgili birçok bilgi vermiştir.

Aktarıcının bazı verdiği bilgiler önceki görüşmelerimizde öğrendiklerimizi doğrulamıştır. Örneğin dedesinin Bulgar mezarlığına gömüldüğünü ifade etmiştir. Bunun yanında bazı görüş farklılıklarına da rastladık. Görüşme esnasında doğduğu şehirde Türk- Bulgar evliliğine nasıl bakıldığını sorduk. Amacımız öğrendiğimiz hususları farklı bir bakış açısından görmektir. Bu hususla ilgili bölümü aşağıda paylaştık.

Peki bir sorun oluyor muydu? Bir Türk’ün bir Bulgar ile evlenmesi.

Hiçbir sorun olmadı. O şekilde sorun hiç yaşamadık. Köyde de evlenenler var şu anda.

Aktarıcı önceki görüşmelerimizin aksine böyle bir sorun yaşamadıklarını ifade etti. Önceki görüşmelerimiz de ise bir Türk’ün Bulgar biriyle evlenmesine kesinlikle izin verilmediğini öğrenmiştik. Bu durumda nasıl bir yorum yapabiliriz? Öncelikle iki görüşün de doğru olduğunu söylemeliyiz. Çünkü kişilerin olaylara bakış açısında doğduğu tarihin ve yerin, yetiştiği ailenin bakış açıları etkilidir. Bir aktarıcı Türk- Bulgar evliliklerine karşı bir bakış açısıyla yetişmiş diğeri ise tam tersi bir durumla karşılaşmış olabilir. Görüldüğü gibi bir konunun birden fazla doğrusu olabilir. Sözlü tarih yöntemi bunları görmemize destek olur.

Aktarıcılar arasında fikir ayrılıklarına “Tarih ders kitaplarında Türkleri küçümseyici ifadeler var mıydı?” sorusunda da rastladık. Aktarıcı Emine Ş. (Kişisel Görüşme, 21.04.2024) Türklere küçümseyici ifadeler kullandıklarını belirtirken, aktarıcı Neşe ise böyle bir ifadeye rastlamadığını belirtti. Aşağıda Neşe Ö’nün bu hususta verdiği bilgileri paylaştık;

Çok güzel. Tarih ders kitaplarında Türkleri küçümseyici ifadeler var mıydı? Görüşmelerimde bu tarz bilgilere rastladım.

Ben öyle bir şey okumadım. Hatta bizim bir öğretmenimiz vardı. Bize “Siz hiç Bulgarlara benzemiyorsunuz. Sizin isminizi niye değıştirdiler? Siz beyaz tenlisiniz. Konya Akşehir insanlarına benziyorsunuz.” diyordu.

Tanıyor, ilgi duyuyor Türklere demek ki.

Zaten öğretmenimizin ailesi Türk, çok güzel Türkçe konuşuyordu.

Bu görüş ayrılığına net bir cevap bulmamız gerekiyordu. Bu durumda bilginin güvenilirliğini arttırmak için yazılı kaynaklara başvurduk. Çünkü ders kitaplarıyla ilgili inceleme yapılmış olabilirdi. Yazılı kaynaklar ise tarih kitaplarında Türkleri küçümseyici ifadeler olduğunu doğrulamaktaydı (Hacısalıhoğlu, 2017, s. 127). O halde Neşe Ö. neden böyle bir bilgi vermiş olabilir? Bunun sebebi aktarıcının derse ilgi duymaması ve dinlememesi olabilir. Hatırlamayabilir.

Aktarıcı ders kitapları hususunda bilgi verdikten sonra öğretmenin kendilerine hoşgörölü davrandığından bahsetti. Bu örnek eğitimde Türk öğrencilere bir sorun yaratılmadığını kanıtlamak amacıyla verilmişti. Ancak görüşmenin devamında görmekteyiz ki hoşgörölü tavırları sergileyen öğretmeni Türk. Dolayısıyla Türk öğrencilere ötekileştirme yapması mümkün değildir. Bu yüzden verdiği bu örneği “Türk öğrencilere ayrımcılık yapılıyor muydu?” hususunda geçerli sayamayız.

Göröldüğü gibi çeşitli ayıklamalar yaparak gerektiğinde ise kaynak yelpazesini genişleterek sözlü tarih yöntemiyle doğruya yaklaşmak mümkündür. Diğer yandan yazılı kaynaklarda da çeşitli ayıklamalar yapılıyor ve gerektiğinde farklı kaynak ve yöntemlere başvurulduğunu söylememiz gerekir. Sözlü tarih yöntemi de aynı doğrultuda ilerlemektedir.

Öğrendiğimiz bilgiyi yazılı ve sözlü kaynaklarda bulamadığımızda ne yapmamız gerekir? Bu hususla ilgili bir sorunu bu görüşmemizde yaşadık. Önceki görüşmelerimizde Komünist yönetimin Hristiyanlara da baskı yaptığı hususunda bilgi edinmiştik. Ancak Neşe Ö. böyle bir duruma rastlamadığını ifade etti. Bu hususta verdiği bilgiyi aşağıda paylaştık.

Her devletin yaşadığı sancılı süreçler var. Bu da onlardan biriymiş. İsim değiştirme... Bir de zaten sadece Müslümanlara yapılan bir şey değilmiş. Hristiyanlara da bir baskı varmış.

Hristiyanlar gidiyordu. Benim arkadaşlarım gidiyordu. Bizden önce Pomakların ismi değiştirildi.

Göröldüğü gibi bu hususta bir görüş ayrılığı var. Konunun aydınlanması için yazılı kaynaklara başvurduk. Ancak bu hususla ilgili bir bilgiye rastlayamadık. Burada yapmamız gereken ise durumu açıklamak ve görüş ayrılıklarını bildirmektir.

Görüşme sürecinde yaşadığımız sorunlara bakacak olursak aktarıcının dikkatinin çabuk dağıldığını söylememiz gerekir. Görüşmeden önce gerekli uyarıları

yapmamıza rağmen telefon görüşmesi yaptı. Bu, çalışmanın verimini düşürdü. Bu durumun, kişilerin sözlü tarih yöntemine rastlamamış ve yeterli bilgi sahibi olmamasından kaynaklandığını düşünmekteyiz.

Araştırmacıya baktığımızdaysa tarafsız bir bakış açısı içinde olduğunu aktarıcıya hissettirmeye çalışmış, verdiği cevaplara müdahale etmemiştir.

4.2.6. Hasan Ö. Görüşmesinin Değerlendirilmesi

Görüşmeyi 19.05.2024 tarihinde akşam saatlerinde aktarıcının evinde gerçekleştirdik. Görüşme yalnız gerçekleşmedi. Bir katılımcı daha eşlik etti. Çünkü aktarıcı yaşlıydı ve ağır işitmekteydi.

Katılımcının doğduğu yer Burgaz şehri Kosovec köyüdür. Göç ettiği yer ise Burgaz şehri Çımalı köyüdür. Yani verdiği bilgiler Burgaz, Kosovec ve Çımalı köyü odaklı olacaktır. Göç ettiği tarihte kırk beş yaşında olduğunu ifade etmiştir.

Aktarıcı Bulgaristan'da kırk beş sene yaşadığından birçok hususta bilgi sahibiydi. Bu bilgiler çalışmamıza yön vermemizi sağladı. Örneğin 1950-1951 göçü ve bu süreçte Türkiye ve Bulgaristan arasında yaşanan gerginliğe şahit olmuştu. Çünkü ailesi de Türkiye'ye gelmeye çalışmıştı. Bu konuyla ilgili bölümü aşağıda paylaştık.

Benim ablam, abim buradaydılar. Onlar 1951 'de geldi. 1952 'de biz de sattık evleri, tarlaları. Mustafapaşa 'ya geldik. Sivilengrad diyorlar. Orada kırk gün durduk. Bir de kıştı. Ondan sonra yollar kapandı. Bizi yük trenlerine bindirdiler, geri çevirdiler.

Daha erken gelecektiniz?

Daha sonra döndük ne tarla ne ev ne bir şey.

Niye geri çevirdiler?

Yollar kapandı. Türkiye kabul etmedi. Yoldan döndük. Ondan sonra köylü toplandı, bize kerpiçten bir ev yaptı.

Sıfırdan başlamak çok zor olmuş.

Herkes evinden, oradan, buradan yaptılar. Çatıya da saman koydular. Yağmur yağdığında içerde.

Ben kırk dört doğumluyum, altı yaşındaymışım. Şimdi ben duyduğumu söyleyeceğim. Bulgaristan Çingeneleri de göndermeye başlamış. Çingene de çok var.

Aktarıcı yaşadığı olayla ilgili verdiği bilgiler kendi içinde ve yazılı kaynaklarla tutarlıdır. Sadece yıl hususunda bir hafıza sorunu yaşamıştır. Bu da yaşından kaynaklıdır. Diğer yandan tarihleri akılda tutma hususunda tüm aktarıcılar sorun yaşamaktadır. Bu yüzden belirli olayların tarihlerinde yazılı kaynaklara başvurmak gerekir.

Bu görüşmemizde de sözlü tarih yönteminin bireysel faydalarına rastladığımızı söylememiz gerekir. Hatta yaşlı bireylerle olan görüşmelerimizin çok daha verimli geçtiğini ifade etmeliyiz. Konuşma ihtiyacı duyduklarından ve Bulgaristan’da geçirdikleri süre daha fazla olduğundan her sorumuza sabırla cevap verdiler ve sormadığımız hususlarda da bilgi verdiler.

Aktarıcı asimilasyon sürecini anlatırken kaygılı davranmadı. Ne yapıldıysa- ne yapılmadıysa net bir şekilde aktardı. Bu noktada “Aktarıcıların okudukları yıl ve eğitim şekli anlattıklarına etki etti mi?” sorusunu aklımıza getirdi. Hasan Ö. ilkokulu Türk okulunda okumuştı. Zaten yedinci sınıfa kadar okumuştı. Dolayısıyla Bulgar eğitimini onu fazla etkileyememişti. Daha çekimser davranan aktarıcılar Gülşen G. ve Neşe Ö. ise kreşten liseyi bitirene kadar Bulgar etkisinde eğitim gördüler. Bu da anlattıklarını, anlatamadıklarını etkilemiş olabilir. Ki anlatılmayanlar da araştırmacıya birçok mesaj verir. Bunun dışında ülkemizde sözlü tarih yöntemi yakın zamana kadar yaygın şekilde kullanılmamıştı. Aktarıcılar da Yöntemi bilmedikleri için “Başımıza bir iş gelir mi?” kaygısı duymuş olabilirler.

Görüşme esnasında ortamdan kaynaklanan bazı sorunlar oldu. Örneğin görüşme yaptığımız odaya giren çıkanlar oldu. Bu da konunun bir iki kez dağılmasına sebep oldu. Aktarıcıyı görüşmeye tekrar yönlendirdik ve sorduğumuz tüm soruların cevabını aldık.

4.2.7. Özden H. Görüşmesinin Değerlendirilmesi

Görüşme 06.10.2024 tarihinde öğle saatlerinde Balkan Türkleri Dayanışma Derneği’nde yapılmıştır. Aktarıcı Razgrad doğumlu olduğunu ifade etmiştir. Önce köyde doğduğunu sonrasında şehre göç ettiğini belirtmiş, fakat köyünün ve göç ettiği şehrin adını vermek istememiştir. Göç ettiği tarihte otuz yaşında olduğunu ifade etmiştir.

Aktarıcı, görüşmeye başladığımızda kaygılıydı. Bu da bazı sorularımıza kısa cevaplar vermesine ve yanlış anlaşılmalara sebep oldu. Örneğin aktarıcıya öğrencileri

tatile götürdükleri lager adı verilen kamp ile ilgili sorular yönelttik. Aktarıcı kamp kelimesini kullanmamızı istemedi. Yanlış anlaşılma olabileceğini söyledi. Bunun sebebi Belene Toplama Kampıyla karıştırılabileceğinden çekinmesiydi. Bu konuyla ilgili bölümü aşağıda paylaştık.

Kamplar nasıldı?

Hangi kampa gittiğine bağlı. Mesela deniz kampı deniz boyunda. Dağa gidiyorsun. Mesela bir şehri görmeye gidiyorsun. O da kamp sayılmaz, gezi.

Peki mesela deniz kampına gittiniz mi hiç?

Gittik.

Ne yapıyordunuz orada?

Sabah denizde. Yine jimnastik yapıyorsun. Buradaki çocuklar nasıl oynuyorsa öyle.

Eğlence.

Bazı sorular bizim tarafa göre yanlış olabilir. Çünkü her çeşit kamp var.

Karıştırmamak amaçlı. Anladım.

Öğrenci tatili diyebilirsiniz.

Bu hususta öncelikle “Aktarıcının kaygılanma sebebi ne olabilir?” sorusunu yöneltmeliyiz. Bunun birçok sebebi olabilir. Araştırdığımız dönem Bulgaristan’daki Türkler için acı bir süreçti. Bu yüzden böyle bir tavır sergilemiş olabilir. Bunun yanında sözlü tarih yöntemine aşina olmaması aktarıcıyı tedirgin etmiş olabilir. Tanımadığı bir insan bilgilerini alıyor, sesini kaydediyor, sorular yöneltiyor. Düşündüğümüzde kaygılanmasına hak vermekteyiz.

Aktarıcı öğretmen olduğunu ancak isim değiştirme sürecinde Bulgarca isim almayı reddettiği için mesleğini bırakmak zorunda kaldığını ifade etmiştir. Bu bilgi çalışmamıza yön vermiştir. Çünkü görüşmelerimizden edindiğimiz bilgilere dayanarak komünist yönetimin asimilasyonda uyguladığı yöntemlerden birinin itibarsızlaştırma olduğunu düşünmüştük. Bu örnek düşüncemizi doğrulamıştır. Görüşmemizin bu konuyla ilgili bölümünü aşağıda paylaştık.

Orada öğretmenlik yaptınız mı?

Yaptım.

Nasıldı peki?

Seksen dörde kadar yaptım. İsim değiştirilene kadar yaptım.

Siz mi istemediniz? Onlar mı?

Onlar da. Ben de. İsmimin değişmesine karşı geldim, o yüzden.

Aktarıcının bazı görüşleri yaptığımız araştırmaya farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Örneğin Türkçe konuşmanın yasaklanması hususunda komünist yönetimin haklı bir tavır içinde olduğunu ifade etmiştir. Bu görüşten yola çıkarak diğer görüşmelerimize baktığımızda birçok aktarıcının aynı fikirde olduğunu görmekteyiz. Aktarıcılara göre Bulgaristan’da yaşayan Türkler Bulgarca bilmediklerinde hastanede, devlet dairelerinde zahmet çekmektedir. Dışa kapalı ve cahil görünmektedir. Bu yüzden Bulgarca bilmeliler.

Diğer yandan aktarıcının bazı hususlardaki ifadeleri öğrendiğimiz bilgilerin güvenilirliğini arttırmıştır. Örneğin Türkiye’deki yerli halkın kadın göçmenlerin çalışmasına iyi gözle bakmadığını öğrenmiştik. Aktarıcı da aynı sorunları yaşadığını ifade etmiştir.

Sözlü tarih yöntemi geçmişte yaşanan olayların travmatik boyutlarını anlamamızı sağlamaktadır. Bunu bir örnekle açıklamamız gerekirse aktarıcı isim değiştirme uygulamasının Türkler üzerinde yarattığı travmayı ve bununla başa çıkma şekillerini açık bir şekilde ifade etmiştir. Bahsettiğimiz hususla ilgili bölüme aşağıda yer verdik.

Ben sıkıntı yaşamadım. Sadece öğretmen olduğum için sıkıntı yaşadım. Tansiyonu yükseltmeden o süreci atlatmaya çalıştık. “Aman be, koca gavur adımı koydun. Ya başka gavur adımı bulamadın.” diye şakalar yapardık. Kaldırılmaz bir olaydı bu.

Ama bir şekilde üstesinden gelmek zorundasınız.

Evet. Yoksa tabanca, tüfek kaç kişi ölüp gidecek. Neden öleceğim? Biz bunun bilincindeydik. O yüzden adımızı değiştirmelerini umursamamaya çalıştık. Tabi içten içe kabullenemiyorsun. Karşı gelip hapse giren de var. Niye hapse girelim?

Yukarıda yer verdiğimiz örnek aynı zamanda sözlü tarih yönteminin disiplinler arası çalışmalara katkı sağladığını göstermektedir. Araştırmacı, aktarıcıların ruh halini, beden dilini gözlemlemektedir. Bu da psikoloji çalışmalarından faydalanmasını gerektirmektedir. Böylece yapılan çalışma daha nitelikli hale gelecektir.

4.2.8. Kazım K. Görüşmesinin Değerlendirilmesi

Görüşme 15.10.2024 tarihinde öğle saatlerinde Balkan Türkleri Dayanışma Derneği'nde yapılmıştır. Aktarıcı, Şumnu şehri Karagözler köyünden göç etmiştir. Yani anlatımında Şumnu şehri ve Karagözler köyüne odaklanacaktır. Göç ettiği tarihte on altı yaşında olduğunu belirtmiştir. Yaşadıklarını göçmen olmanın yanı sıra on altı yaşında bir genç bakış açısıyla anlatacaktır.

Aktarıcı Balkan Türkleri Dayanışma Derneğinin başkanı olduğu için birçok araştırmacıya yardımcı olmuş, göçlerle ilgili düzenlenen faaliyetlerde yer almıştır. Sözlü tarih yöntemi, araştırmacıların beklentileri ve yönelteceğimiz sorular hususunda bilgiliydi. Bu yüzden verimli bir görüşme gerçekleştirdiğimizi söyleyebiliriz. Aktarıcı kendi bilgilerinin yanı sıra birçok 1978-1989 göçmeniyle tanışmamızı sağlamış, yeni kaynak imkânı sunmuştur.

Görüşmenin başlangıcında anlatmak istediği bazı hususlar olduğunu belirtmiştir. Aktarıcıyı dinledikten sonra da sorulara geçilmiştir. Diğer görüşmelerden farklı olarak aktarıcı Balkanlar'daki devletler ve burada yaşayan Türklerden bahsetmiştir. Görüşmemizin bu hususla ilgili olan bölümünü aşağıda paylaştık.

Önce söylemek istediklerinizden başlayalım.

Bulgaristan, Balkanların sadece bir ayağı. Bunun Yunanistan ayağı var. Mübadele deyip kurtulmaya çalıştılar. Yugoslavya ayağı var. En son dram Komünizm çökerken Bosna. Yani Balkanlarda, eski Yugoslavya'da bir Türk toplum vardı. Az da olsa vardı. Müslüman çok, Türk olarak azdı. Ama vardı. Selanik, Türk yurdudur. Ama şu an Türk kalmadı. Bulgaristan hala Balkanlar da en fazla Türk'ün olduğu yer. Bugünlerde projesi hazırlanıyor. Nasıl azaltayım? Balkanlar'daki en büyük Türk nüfusunun olduğu yer Bulgaristan'dır. Coğrafya geniş olduğundan Türkler bölgelere yayılmıştır. Bulgaristan ne yaptı? 93 Harbi'nde temizledi. 1936'da bir posta temizledi. 1951'de ondan sonra 1971'de, 1970'te falan başlıyordu.

Bu sayede Bulgaristan'a uzak bir resimden bakmış olduk. Farklı bir bakış açısı elde etmiş olduk ve aktarıcı hafızasını yoklama fırsatı buldu. Diğer yandan göç tarihleriyle ilgili hafıza sorunu yaşadığını da söylememiz gerekir. Örneğin 1969'da başlayan yakın akraba göçünü 1970-1971 olarak aktardı. Ancak süreci, yaşanan olayları aktarımı kendi içinde ve diğer aktarıcılarla tutarlıydı.

Aktarıcı Bulgaristan'ın hem geçmişine hem de güncel durumuna değindi. Bu çalışmamıza katkı sağlayacak bir görüş olacaktı. Fakat siyasi konuştuğundan bu bilgilerinden faydalanmadık. Ancak asimilasyon, göç süreciyle ilgili bilgileri tarafsız bir bakış açısıyla aktarmaya gayret ettiğini de söylemeliyiz.

Görüşme sürecinde araştırmacıya bakacak olursak aktarıcıyı motive etmek ve görüşmenin verimini arttırmak için anlatılanları sabırla dinledi. Sadece konunun dağıldığı zamanlarda ve siyasi içerikli konuşma olduğunda müdahale etti.

Sözlü tarih yönteminin bize kattığı diğer bir fayda halkın tarih bilincini ölçmemizi sağlamasıdır. Görüşmelerimizde bazı aktarıcılar Bulgaristan'ı Osmanlı Devleti'nden itibaren anlatmaya başlıyorken bazılarının ise içinde yaşadığı dönemden habersiz olduklarını gördük. Örneğin aktarıcı Kazım K. Bulgaristan'da hiç Türkçe ders görmediğini ifade etti. Buna karşın iskân politikası, Osmanlı Devleti hakimiyetinde Bulgaristan ve 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı gibi birçok konuda bilgi sahibiydi.

Aktarıcı önceki görüşmelerimizde aktarıcıların anlatmaktan kaçındığı veya bilgi sahibi olmadığı hapisaneler ve toplama kampları hususunda bilgi edinmemizi sağladı. Verdiği bilgileri aşağıda paylaştık.

Amcaoğlum var. İki kere Türkiye'ye kaçmaya çalıştı. Birinci de Stara Zagora'ya, gönderdiler. İkincide maden ocaklarına gönderdiler. Altı ay kaldı. Bizimki kumral, yapılı bir adam. Geldiğinde haber geldi. Gittik. Saçları olmuş simsiyah. Vücudu şişmiş. Çünkü son bir hafta serumla besliyorlarmış. Ensesi iki kat olmuş. Takım elbise giydirip yollamışlar. Babam durumunu anladı. Serumla atması için dört tane kuzu kesip yaş deriye sardılar. Sonra gördük ki bir deri bir kemik. Bitmiş. Yani adam seni oraya götürüyor. Bitiriyor. Bir hafta-on gün ömrün kalınca serumla şişiriyor, gönderiyor. Kapıda siviller geziyor. Konuşamıyorsun. Derdini anlatamıyorsun. On gün içinde evinde ölüyorsun ve hakkın rahmetine kavuşuyorsun. Bitti.

Aktarıcı önceki görüşmelerde öğrendiklerimizi doğrulayacak nitelikte bilgiler de vermiştir. Örneğin aktarıcı Selvinaz A. (Kişisel Görüşme, 05.05.2024) liseye giriş sürecinde Türk- Bulgar eşitsizliği yaşadığını başarılı olmasına rağmen hedeflediği liseye alınmadığını aktarmıştır. Aktarıcı Kazım K'ye bu soruyu yönelttiğimizde ise atletizmde birinci olduğunu ancak Türk Bulgar eşitsizliğinden dolayı hiçbir spor lisesine alınmadığını ifade etmiştir.

Önceki görüşmelerde isim değiştirme uygulamasının göçmenlerde oluşturduğu travmadan bahsetmiştik. Aktarıcı göç sürecinin kendisinde yarattığı şaşkınlığı, göç psikolojisini etkili bir şekilde aktarmıştır. Konuyla ilgili örneği aşağıda paylaştık.

Akşam saati taksiye bindik. İlk Türkiye’de dikkatimi çeken, o bölgenin içindeki kamyonlar. Türk plakalı, devasa kamyonlar. İşte bir tarafta tırlar, bir tarafta insan seli koşturmaca. Bir de kısa boylu adam görmüştüm. Sakallı, elinde tesbih, ayağında şalvar, yumurta topuk ayakkabı. İlk defa öyle giyimli birini görmüştüm. Neyse köye doğru gidiyoruz. Yolda manav tezgâhı. Işıl ısl. Meyve, sebze, bolluğu. Göremediğin ne görüyorsun, sudan çıkmış balık gibisin. Köye geldik. Köy meydanına, kahvenin oraya. Rahmetli muhtar karşıladı bizi. “Hoş geldiniz, geçmiş olsun.” dedi. Çay söylediler, ben çayın ne olduğunu bilmem

4.2.9. Emine U. Görüşmesinin Değerlendirilmesi

Görüşme, 15.10.2024 tarihinde öğleden sonra Balkan Türkleri Dayanışma Derneği’nde yapılmıştır. Aktarıcı Dobrich şehrinin Has Köşeler köyünden göç etmiştir. Göç ettiği tarihte otuz yaşında olduğunu ifade etmiştir. Anlatımlarında göçmen olmasının yanı sıra anne kimliğinin öne çıktığını göreceğiz.

Görüşmeye başladığımızda aktarıcı yaşamını özet olarak anlatmaya başladı. Araştırmacı önce müdahalede bulunmadı. Sonrasında aktarıcının duraksamasından yararlanarak yavaşlamasını sağladı ve daha ayrıntılı sorular yöneltebildi.

Görüşmede dikkatimizi çeken husus aktarıcının Bulgar ismini kabullenmeyişi idi. Bu bölümü aşağıda paylaştık.

1985’te isimlerimizi değiştirdiler. Hiç unutmuyorum. Ben o zaman hayvanlara bakıyordum. İneklere, buzağılara bakıyorduk. Dört arkadaşlık.

Devletin mi?

Evet. Devletin hayvanlarına bakıyorduk. İsim değişikliğinde bir Bulgar arkadaşımız isimlerimizi sordu. Tabii ki biz üzülüyoruz, stres... Biz de ne yaptık? Buzağuların olduğu bir yer vardı. Onun bir tarafına benim ismimi yazdık. Diğer tarafına arkadaşımın ismini yazdık. Çünkü herkes adımızı sorup, bizimle dalga geçerdi. Biz de öyle yazdık. Sonradan benim Bulgarca ismimi sorunca ben söylemedim. Muhtarlığa çağırdılar. Orada da ismimi sordular, söylemedim, tekrar

sordular, söylemedim. Sonra bir polis ayaklarım vurdu, ben diz çöktüm ve söylemeye mecbur kaldım. İşte öyle. O isimlere alışmadık hiç. Zorla değiştirdiler isimlerimizi. Ama biz kendimizi biliyorduk

Aktarıcı 1985 yılında isimlerinin değiştiğini ifade etti. Sonrasında ise Bulgar iş arkadaşlarının kendisiyle alay ettiğini aktardı. Bu süreçte yirmi dört yaşında bir kadının bakış açısıyla Bulgar ismiyle seslendiklerinde bakmadığını ifade etti. Bu, aktarıcının iç dünyasında ve çalışma hayatında gösterdiği bir direnişti. Dikkat çekmiş olmalı ki gösterdiği tavır şiddet görmesine sebep olmuştu. Görüldüğü gibi birçok insan kendi alanında asimilasyona bir direniş göstermişti. Ancak kaleme alınan sadece ses getiren yürüyüşler ve protestolar olmuştu. Halbuki her insanın görüşü, faaliyeti, direnişi önemliydi. Bu hususta sözlü tarih yöntemi faydalı olmaktadır. Sıradan insanın gösterdiği direnişin, yaşamının sesi olmaktadır.

Aktarıcının Türk- Bulgar ilişkileri hususunda anlattıkları asimilasyon süreciyle ilgili yeni bir bakış açısı kazanmamızı sağlamıştır. Bu hususla ilgili bölümü aşağıda paylaştık.

Nasıl geçiniyordunuz?

Çok güzel geçiniyorduk. Komşuluğumuz çok güzeldi. Yani kimisi öldü, rahmetli oldu. Kimisi yaşıyor. Hiçbirinin hakkında kötü bir şey söyleyemem. Bir de erkek kardeşimin Bulgar bir kız arkadaşı vardı. Arkadaş yani okuldan arkadaşlar. Yani o laf kondurmazdı bize. Katherina. Çok tatlı bir kızdı. Hala yaşıyor, gittiğimizde görüşüyoruz. Yani hiçbir arkadaşımın kötü bir anım yok.

İnsanların birbiriyle derdi yokmuş demek ki.

Yok. Ama isimlerimiz değişince herkes birbirine düşman oldu. Her milletin iyisi de kötüsü de var. Demek ki arkadaşlarımızdan bazıları kötüymiş. Ama biz ayırt edememişiz.

Aktarıcı Türk- Bulgar ilişkilerini isim değiştirme uygulamasından önce ve sonra olarak ayırmıştır. İsim değiştirmeden önce dostane ilişkiler kurduklarını sonrasında ise herkesin birbirine düşman olduğunu aktarmıştır. Dikkatimizi çeken husus ise aktarıcının ve diğer göçmenlerin isim değiştirme uygulamasına odaklanmasıdır. Bu süreçte Türklüğe ve İslamiyet'e dair her şey yasaklanmıştır. Ancak kişiler yaşadıkları olayları isim değiştirme uygulaması üzerinden anlatmaktadır. Bunun sebebi ne olabilir? Aktarıcının yukarıdaki sözlerinden ve diğer

görüşmelerimizden yola çıkarak söyleyebiliriz ki isim değişikliği uygulaması Bulgarlaşmanın bir sembolü olmuştur. Müslümanlık ve Türklüğe dair her şeyin yasak olduğunun bir göstergesidir. Bu yüzden göçmenlerin Bulgaristan'daki yaşamlarını, Bulgarlar ile olan ilişkilerini anlatırken isim değiştirme uygulamasından önce ve sonra olarak ayırmışlardır.

Görüldüğü gibi Türk- Bulgar ilişkileriyle ilgili verilen bir bilgi diğer görüşmelerde anlatılanlarla birleştirilerek yeni sorulara ve cevaplara kapı açmıştır.

Görüşmede yaşadığımız sorunlara bakacak olursak aktarıcı özel hayatından fazlaca bahsetmiş ve konunun dağılmasına sebep olmuştur.

4.2.10. Mediha B. Görüşmesinin Değerlendirilmesi

Görüşme 06.10.2024 tarihinde Güneşli Balkan Türkleri Derneği'nde yapılmıştır. Aktarıcı kendisini Pomak Türklerinden olarak tanımlamıştır. 1992 yılında Sofya Kashti köylerinden Türkiye'ye göç ettiklerini ifade etmiştir. Bu süreçte on bir yaşında olduğunu aktarmıştır.

Mediha B. yaşadığı olayları ve anne- babasından duyduğu bilgileri bizimle paylaşmıştır. Sorduğumuz bütün sorulara cevap vermiştir. Aktarıcıyla görüşme sebebimiz Türk- Pomak ilişkilerini, Pomakların uğradığı asimilasyonu, 1984-1989 sürecine bakış açılarını öğrenmektir. Görüşmemizin verimli geçtiğini söyleyebiliriz.

Aktarıcı Pomak- Türk ilişkileriyle ilgili verdiği bilgilerle çalışmamızda bazı sonuçlara varmamızı sağlamıştır. Görüşmemizden bir bölümü aşağıda paylaştık

Anladım. Peki siz asimilasyona uğrarken yani 1984 öncesi Türk köyleri ne durumdaydı?

Onlar ibadetlerini yapabiliyor, camiye gidebiliyorlardı.

Peki Türk köyleri sizin durumunuza tepki vermedi mi?

Tepki vermiyorlardı. Onlar serbest bırakılmıştı. Türkçe konuşmaları da serbest ama bizde yoktu.

Aktarıcının ifadesi tekdüze bir bilgi gibi görünse de arka yüzüne baktığımızda bize birçok mesaj vermektedir. Öncelikle Bulgaristan'ın bölme politikasının sonuç verdiğini göstermektedir. Pomak ve Türklerin birbirlerini öteki olarak görmesini

sağlamıştır. Öyle ki Pomakların asimilasyona uğraması Türklerin dikkatini çekmemiştir.

Diğer yandan aktarıcı kendini Pomak değil Pomak Türkü olarak tanımlamıştır. Asıl Türklüğü yaşayanların Pomaklar olduğunu aktarmıştır. Bu bilginin arka yüzüne baktığımızda ise aktarıcının Pomak- Türk ayrımından ve Pomakların ötekileştirilmesinden rahatsızlık duyduğunu görmekteyiz. Bu görüşme Pomakların bakış açısını göstermesi bakımından bir örnek oluşturmıştır.

Görüşme sürecinde araştırmacının dikkat ettiği hususlara bakacak olursak aktarıcının hassasiyetleri olabileceğini düşünüp ona göre hareket etmiştir. Bazı soruları yöneltmeden önce yanlış anlaşılacak için açıklama yapmıştır.

Aktarıcı Pomaklara zulüm yapıldığı süreçte çocuk yaşta olduğunu ve isminin evde Türkçe okulda Bulgarca olmasına anlam veremediğini ifade etmiştir. Bu bilgi aktarıcının çocuk olmasına rağmen bir kimliğe ait olma ihtiyacı duyduğunu ve Pomaklara uygulanan yasakları fark ettiğini göstermektedir. Aynı zamanda bir çocuğun asimilasyona verdiği tepkidir.

4.2.11. Keriman C. Görüşmesinin Değerlendirilmesi

Görüşme 08.10.2024 tarihinden akşam saatlerinde aktarıcının evinde gerçekleşmiştir. Katılımcı 1994 yılında Filibe Ustina köyünden göç ettiğini ifade etmiştir. Bunun yanında öğretmen olduğu için Bulgaristan'da birçok şehir ve köyde görev yapmıştır. Vereceği bilgiler çalışmamız için oldukça değerlidir. Aktarıcı göç ettiği tarihte kırk altı yaşında olduğunu belirtmiştir.

Aktarıcı öğretmen olduğundan Bulgaristan'da eğitim hususunda ayrıntılı bilgiler verdi. Bunun yanında komünist yönetimin faaliyetlerini tarafsız bir bakış açısıyla aktarmaya gayret etti. Olumlu ve olumsuz yönlerini açıkladı.

Aktarıcı diğer görüşmelerden farklı olarak 1989 göçü sonrası Bulgaristan'da yaşanan olaylar ile ilgili bilgi verdi. Bu konuyla ilgili bölümü aşağıda paylaştık.

Türklerin Türkiye'ye gelmesinin tesiri oldu. 1990 senesinde, ekim ayında hatırlıyorum. 10 Ekim galiba. Hatırlıyorum. O zamanın Dışişleri Bakanı Petar Mladenov.

Zaten bizim isimlerimizin değiştirmesinde en büyük etken Rusya. Rusya gördü ki Bulgaristan artık yok oluyor. Türkler gitti. Avrupa kapılarını açtı. Bulgarların yarısı gençler hepsi Avrupa'ya gitti. Bulgaristan kt. Ondan sonra Dış işleri Bakanı Petar Mladenov'u, Rusya'ya çağırdılar. Gitti, iki saat durdu, döndü. Dönünce topladı kabineyi. Biz televizyonda gördük. Jivkov'u emekli ettiler. Onun yerine Petar Mladenov geçti. Ondan sonra da artık değişim oldu. Tam manasıyla değişim oldu Bulgaristan'da.

Diğer yandan aktarıcının tarihler hususunda hafıza sorunu yaşadığını söylememiz gerekir. Jivkov'un görevinden çekildiği tarih Kasım 1989'dur. Bunun yanında süreci, karakterleri çok net ve doğru anlatmıştır.

Aktarıcı nceki görüşmelerimizde öğrendiklerimizi doğrulayacak bilgilerde vermiştir;

1969 senesinde Pomakları asimile etmeye başladılar. Pomaklar Müslümandı. İsimleri Türkçeydi. Dilleri Bulgaraydı. 1969 senesinde onların hepsini Bulgarlaştırdılar. O Pomak köylerinde ne kadar cami varsa hepsini kapattılar. Bulgar ismi verdiler. Bir de Müslüman ingeneler vardı.1975 senesinden sonra Müslüman ingeneleri Bulgarlaştırdılar. Bulgar ismi verdiler. Ne Pomaklar ne ingeneler Türk ismi yazdıramazdı. Türkçe konuşmalarını yasak ettiler. Ama ingenelere vız gelir. En sonunda 1980-1984 senesinde artık Türklerle başladılar. nce karışık nikahlı olanlar. Mesela Pomakla, Bulgarla evli olanların hepsinin ismini değiştirdiler. ocuklarının isimlerini değiştirdiler, Bulgar ismi koydurdular. 1984 senesinde bütün Türkler.

Sözlü tarih yönteminde aktarıcının anlatımları arasındaki tutarlılığa bakıldığından verilen bilgilerin aynı doğrultuda olması önemlidir.

5.GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışmamızın amacı sözlü tarih yönteminin imkân, sorunlarını, tarih bilimine katkılarını 1978-1989 Bulgaristan göçmenlerinin anlatımları üzerinden değerlendirmektir. Bu amaçla yirmi iki Bulgaristan göçmeniyle görüşme yapıldı. Aktarıcılara doğdukları topraklar, göç ve Türkiye'ye uyum sağlama süreciyle ilgili sorular yöneltildi. Bu sorulara verilen cevaplarda dikkat çeken hususlar, görüş ayrılıkları, kişilerin anlatımlarına etki eden unsurlar tek tek değerlendirildi.

Bu bölümde ise önce sözlü tarih yönteminin sorunlarıyla ilgili araştırmacını belirlediği bazı hususlar üzerinden topluca değerlendirme yapılacak ve sözlü tarih yönteminin bilimselliği ve tarih bilimine katkıları tartışılacaktır.

Görüşmeleri değerlendirirken aşağıdaki sorulardan faydalandık;

- Aktarıcı tarafsız mı?
- Hafıza sorunu yaşadı mı?
- Kaygı sorunu yaşadı mı?
- Ortamdan kaynaklı sorun yaşandı mı?
- Araştırmacı müdahale sorunu yaşadı mı?
- Araştırmacı görüşme süresini yönetebildi mi?
- Araştırmacı tarafsız davrandı mı?

Aktarıcı Tarafsız Mı?

Bir yöntemin bilimsel olarak kabul edilmesi için tarafsızlık başlıca aranan unsurlardandır. Bunun yanında tarih biliminde araştırmacıların tamamen tarafsız olamayacağı sonucuna varılmıştır. Bu durumda aktarıcılardan da tamamen tarafsız bir bakış açısı beklemek yanlış olur. Bu yüzden aktarıcılarının tarafsız olma çabası değerlendirildi. Bunun için Türkiye ve Bulgaristan'da yaşadıkları olaylarla ilgili aktardıkları olumlu olumsuz görüşlere bakıldı. “Bu görüşlerinin sebebi ne olabilir?

Türk olmaları, Bulgaristan’da doğmuş olmaları verdiği bilgilerin güvenilirliğini etkiledi mi?” değerlendirildi. Bunu anlayabilmek için aktardıklarının kendi içinde, diğer aktarıcılarının anlattıklarıyla ve yazılı kaynaklarla tutarlı olup olmadığı değerlendirildi. Yirmi aktarıcının Türkiye ve Bulgaristan ile ilgili verdiği bilgilerde tarafsız olma çabası içinde olduğu görüldü. İki aktarıcı ise savunma içgüdüleriyle hareket etmişti. Örneğin Osman A yaşadığı olayları anlatırken Türk çocuklarının başarılarından dolayı Bulgaristan’ın asimilasyona başladığını aktarmıştı. Türklük kavramını öne çıkarma kaygısı taraflı ve yanlış bir bilgi vermesine sebep oldu. Gülşen G. ise doğduğu toprak ve ana vatan duygularıyla hareket edip Bulgaristan ve Türkiye’de yaşadığı olumsuzlukları açıklıkla anlatmadı.

Hafıza Sorunu Yaşadı Mı?

Hafıza sorunu sözlü tarih yönteminin bilimselliği üzerinde tartışma yaratmış bir husustur. Bu sorun araştırmacıların birçok görüşmesinde karşısına çıkmaktadır. Burada yöneltmesi gereken soru “Hafıza sorunu çalışmanın güvenilirliğini ne kadar etkilemektedir?” olmalıdır. Bu soruya verilen yanıt sözlü tarih yönteminin bilimselliğiyle ilgili kapıları açacaktır.

Aktarıcıların hafıza sorunu, verdikleri bilginin tutarlılığı ve yaşadığı olayla ilgili verdiği tarih üzerinden değerlendirilebilir. Biz de çalışmamızda aktarıcıların verdikleri bilgi ve olayın yaşandığı tarihle ilgili hafıza sorunları tespit ettik. Yirmi iki aktarıcıdan sekiz tanesinin hafıza sorunundan dolayı yanlış bilgi verdiğini gördük. Bu kişilerden üçünün hafıza sorunu olayın yaşandığı yıl bilgisini hatalı vermelerinden kaynaklanmaktadır. Bu aktarıcılar Hasan Ö, Keriman C, Kazım K’dır. Aktarıcı Osman A, Selim Ç, Hacer A ise olayla ilgili yanlış bilgi vermişlerdir.

Görüşmelerden edindiğimiz tecrübeden yola çıkarak yaşanan hafıza sorunlarını ikiye ayırmamız gerektiğini düşünmekteyiz. Bunlardan biri kolay tespit edilebilecek zaman hususlarında yaşanan basit hafıza sorunlarıdır. Aktarıcı süreci doğru aktarmıştır. Ancak olayın geçtiği yılı karıştırmış olabilir. Örneğin aktarıcı Hasan Ö. 1952’de Türkiye’ye geldiklerini, ancak Türkiye’nin onları kabul etmeyip, geri gönderdiğini aktarmıştır. Sebebini sorduğumuzda ise Bulgaristan’ın Türklerle beraber Romanları da göndermeye başladığını bu yüzden Türkiye’nin kapıları kapattığını ifade etmiştir. Bu bilgide aktarıcı 1950-1951 göçünün bir özetini yapmıştır. Hatalı olan sadece yılı 1952 olarak aktarmasıdır. Araştırmacı bunu kolayca tespit edebilir, hatalı

olan bilgiyi ayıklayabilir ve sürecin içine yerleştirebilir. Çalışmanın güvenilirliğini etkilemez.

Diğer bir hafıza sorunu ise aktarıcının süreç ile ilgili yanlış bilgi vermesinden kaynaklanan çalışmanın güvenilirliğini zedeleyecek hafıza sorunudur. Örneğin aktarıcı Hacer A. yakın akraba göçü ile Türkiye'ye geldiklerini aktarmış, ancak akrabalarından istek yapılmadığını belirtmiştir. Halbuki Yakın Akraba Göçü Antlaşmasının şartı Türkiye'de akrabalarının olması ve istek yapılmasıdır. Bu bilgide bir tutarsızlık olduğunu fark ettik ve annesiyle görüşme yaptık. Türkiye'de akrabalarının olduğunu kanıtlayarak göç ettiklerini öğrendik.

Görüldüğü gibi bu sorun aktarıcının kendi içindeki ve diğer araştırmacıların aktardıklarıyla tutarlılığına bakarak tespit edilebilir. Bu görüşmenin tamamına temkinli yaklaşmak gerekmektedir.

Kaygı Sorunu Yaşadı mı?

Kaygı, görüşmenin seyrini etkileyecek, hatalı bilgi verilmesine sebep olacak bir sorundur. Bu sorun kişinin karakterinden, araştırmacıya güven duymamasından veya sözlü tarih yöntemiyle ilgili bilgi sahibi olmamasından kaynaklanmaktadır.

Biz de çalışmamızda dört aktarıcıyla kaygı sorunundan kaynaklı sorun yaşadık. Bu kişiler Selim Ç, Özden H ve Hacer A'dır. Aktarıcı Selim Ç, Sebahaddin Ç ve Özden H. görüşmenin sohbet havasına girmesiyle kaygı sorununu aşabildiler. Hacer A. ise görüşmenin sonuna kadar kaygılı bir ruh halindeydi ve görüşmenin verimini etkiledi. Bunun yanında kaygı sorunuyla ilgili yanlış bir bilgiye rastlamadık. Ancak bazı aktarıcıların kaygı sorunundan kaynaklı yanlış bilgi verebileceği de unutulmamalıdır.

Kaygı sorunundan kaynaklı yanlış verilen bilgiler nasıl tespit edilebilir?

Öncelikle araştırmacı aktarıcının ruh halini, beden dilini iyi gözlemlemelidir. Kaygılı olan aktarıcıların verdiği bilgilerin kendi içinde ve diğer aktarıcıların söyledikleriyle tutarlılığına bakılmalıdır. Böylece yanlış verilen bilgiler tespit edilebilecektir.

Görüşmenin Yapıldığı Ortamdan Kaynaklı Sorun Yaşandı mı?

Görüşmenin yapıldığı ortamın sakin ve sessiz olması gerekmektedir. Ancak görüşme yapılacak yer aktarıcı tarafından belirlendiği için dikkat dağıtıcı objeler,

gürültü, ışık gibi ortamdan kaynaklı sorunlarla karşılaşılabilir. Bu, görüşmenin verimini düşürebilir.

Biz de yapmış olduğumuz dört görüşmede ortamdan kaynaklı sorun yaşadık. Bu görüşmelerden ikisi ev ortamında ikisi ise Balkan Türkleri Dayanışma Derneği'nde yapılmıştır. Ev ortamında görüşme yaptığımız aktarıcı Hasan Ö'nün odaya girip çıkan kişilerden kaynaklı dikkati dağılmıştır. Adile H. ise yalnız görüşmek istememiştir. Bu da dikkatinin dağılmasına, yaşadığı olayları özet olarak aktarmasına sebep olmuştur. Balkan Türkleri Derneği'nde, Selahaddin Ç. ve Emine U. ile yaptığımız görüşmede gürültüden dolayı aktarıcıların dikkati dağılmıştır.

Araştırmacı Müdahale Sorunu Yaşadı mı?

Müdahale sorunu görüşmede hatalı bilgi vermeye sebep olabilir ve görüşmenin güvenilirliğini etkileyebilir. Araştırmacı doğrudan müdahale sorunuyla karşılaşmamıştır. Ancak görüşmeye isteksiz başlayan Gülsüm, Özden ve Hoşgün isimli aktarıcıları farklı sorularla teşvik etmeye çalışmıştır. Hafızalarını yoklamak için daha ayrıntılı sorular yöneltmiştir. Sözlü tarih yönteminde beklenen aktarıcının konuşması ve anlatmasıdır. Araştırmacının yaptığı her yönlendirme müdahale riski ortaya çıkarır.

Araştırmacı Görüşme Süresini Yönetebildi mi?

Görüşmeler çok uzun veya kısa sürmemelidir. Çok kısa sürdüğünde ise aktarıcı odaklanmadan görüşme bitmiş olur ve verimli olmaz. Görüşmenin çok uzun sürmesi aktarıcıyı yorar ve motivasyonunu düşürür. Araştırmacının ise dikkatini dağıtır.

Görüşme süresini yönetemediğimiz bir aktarıcı olmuştur. Bu görüşme aktarıcı Emine Ş. ile yapılmıştır. Emine Ş. sorulan sorulara çok ayrıntılı cevap vermiş araştırmacı motivasyonunu bozmamak için müdahale etmemiştir. Görüşme süresi çok uzamıştır.

Araştırmacı Tarafsız Davrandı mı?

Araştırmacı tarafsız davranma gayretinde olmuştur. Ancak araştırma konusu kişilerde maddi ve manevi hasarlar bırakan bir göç olayıdır. Kişiler yaşadıkları travmatik olaylardan bahsederken anlaşıldığını duymayı bekliyorlar. Aksi takdirde şevkleri kırılıyor. Bunun için araştırmacı belirli zamanlarda aktarıcıya anlaşıldığını hissettirme gayretinde olmuştur.

Sözlü tarih yöntemini tarafsızlık, hafıza, kaygı sorunu, müdahale sorunu, ortamdaki kaynaklı sorunlar gibi birçok hususta değerlendirdik. Bu hususlar görüşmenin verimini, elde edilen bilginin güvenilirliğini etkilemektedir. Burada en büyük görev araştırmacıya düşmektedir. Görüşme esnasında yaşanan sorunların farkında olan araştırmacıdır. Gerekli ayıklamaları yaptığı takdirde sözlü tarih yöntemiyle bilimsel bir çalışma yapmış olacaktır.

“Sözlü tarih yöntemi tarih bilimine katkı sağlar mı?” sorusunun cevabını ise çalışmamızın Bulgaristan Göçmenleri 1978-1989 bölümü vermektedir. Bu bölümde 1978-1989 göçü sözlü tarih yöntemiyle incelenmiştir. Varılan sonuçlar şunlardır;

-Yeni kaynak imkânı sunmaktadır.

-Farklı bakış açılarıyla tanışılmıştır.

-Sözlü tarihin disiplinler arası iş birliğine fayda sağladığı tecrübe edilmiştir.

Yeni Kaynak İmkânı Sunmuştur.

Sözlü tarih yönteminin araştırmacıya sunduğu faydalardan biri yeni kaynak elde etmesini sağlamasıdır. Fotoğraf, günlük, hatıra defteri görüşmelerde rastlayabileceğimiz kaynaklardandır. Çalışmanın niteliğini artırır.

Çalışmamızda sözlü tarih yönteminin sunduğu bu faydayı değerlendirdik. Görüştüğümüz kişilere fotoğraf, hatıra defteri, günlük, karne belgelerine ihtiyacımız olduğunu ifade ettik. Yirmi iki aktarıcıda yedi tanesi elindeki fotoğrafları paylaştı. Bu aktarıcılar Osman A, Hacer A, Gülsüm Ç, Selim Ç, Adile H. ve Emine Ş'dir. Bunun yanında yazılı kaynak elde edemedik. Görüştüğümüz kişiler hatıra defteri veya günlük tutmadıklarını ifade ettiler. Karnelerini ise birçoğu kaybetmişti. Bazıları ise Bulgaristan'da bıraktığını ifade etti.

Elde ettiğimiz fotoğrafların çalışmamıza fayda sağlama hususuna gelecek olursak görüşmelerde öğrendiğimiz bilgileri tamamlayıcı nitelikte olmuştur.

Farklı Bakış Açılıyla Tanışılmıştır.

Diğer taraftan sözlü tarih yönteminde esas nokta görüşmelerdir. Araştırmacı birçok yerden, yaştan, cinsiyetten, meslekten kişilerle tanışmış ve yaşanan olaya, döneme bakış açılarını görebilmiştir. Bu sayede Bulgaristan'daki dini, iktisadi, kültürel faaliyetleriyle tanışılmıştır. Bulgarlaştırmaya giden süreç yakından

izlenmiştir. Göçün kişilerde yarattığı iktisadi, toplumsal sorunlar görülmüştür. Göç olayı göç eden kişilerin bakışıyla açıklanmıştır. Yani insan, insan ile kaleme alınmıştır. Sözlü Tarihin Disiplinler Arası İş Birliğine Fayda Sağladığı Tecrübe Edilmiştir.

Sözlü tarihin çalışmamıza diğer bir faydası disiplinler arası iş birliğine imkân sağlamış olmasıdır. Göç eden kişilerin ruhsal durumu, isim değiştirme uygulamasının kişilerde yarattığı etkiler hususunda psikolojiden yardım alınmıştır. Bulgaristan ve Türkiye'deki toplum yapısı ve yaşam tarzı farklılıklarının göçmenlerde uyum sorununa sebep olması hususunda sosyolojiden faydalanılmıştır.

Sözlü tarih yönteminin, tarih bilimine sunduğu en büyük fayda geçmişin içine insanı katmasıdır. Geçmişte yaşanan olaylar hem devletlerin hem de insanın bakış açısıyla incelenmelidir. Bu bakış açıları birbirine rakip değil, aksine birbirinin tamamlayıcısıdır.

Son olarak 1978-1989 Bulgaristan Göçmenleri ile yaptığımız görüşmelere dayanarak söyleyebiliriz ki tarih biliminde amacımız hakikate yaklaşmak ise birçok farklı bakış açısı ve kaynak kullanmamız gerekmektedir. Bu anlamda sözlü tarih yöntemini kullanmak araştırmacıya büyük bir destek verecektir ve kullanılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akal E. (2003). *Kızıl Feministler Bir Sözlü Tarih Çalışması*. TÜSTAV.
- Akçalı A. & Aslan E. (2012) *Tarih Öğretiminin İyileştirilmesi Yolunda Alternatif Bir Yöntem: Sözlü Tarih*, Kastamonu Eğitim Dergisi, 20(2), 669-688. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefdergi/issue/48697/619555>
- Ayantaş T. (2023) *İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. Ferman Yayıncılık.
- Bağcılar Belediyesi. (2017). *Bağcılar'ın Sözlü Tanıkları*, Bağcılar Belediyesi.
- Beyoğlu A. (2017) *Bulgarların Oluşumu ve Bulgar Devletinin Kuruluşunda Onogurların Yeri Meselesi*, Tarih Dergisi 65, 1-18.
- Bilim ve Sanat Vakfı (2006). *Sözlü Tarih Araştırmacıları İçin Pratik El Kılavuzu*, Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmaları Merkezi.
- Bilmez B.& Kayacan G.& Aslan Ş. (2011). *Belleklerdeki Dersim*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Börklü M. (1999) *Tarihi Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları*, Bilig, 10, 61-79. <https://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/3472-published.pdf>
- Canyakan S. (2017). *Ses Tarihi: Audio Özelinde Müzik Teknolojisi ve Kökeni*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(2), 171-191. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/397422>
- Caunce S. (2011). *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Carr E. & Fontana J. (1992). *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık*, İmge Kitabevi.
- Demirhan H. (2019) *Bulgaristan'ın Asimilasyon Politikalarına Karşı Alvanlar Direnişi (17-18-19 Ocak 1985)*, RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (20), 415-446.
- Demirhan H. (2019). *Sözlü Anlatımlarla 1984-1989 Yılları Arasında Bulgaristan'da Türklere Uygulanan Asimilasyon Politikaları*, RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (16), 274-284.
- Ewans G. (2018). *Ask The Fellows Who Cut The Hayy*, Faber and Faber.
- Çakır S. (2013). *Erkek Kulübünde Siyaset Kadın Parlamenterlerle Sözlü Tarih*, Versus Kitap.
- Çakmak, F. (2010 Mart 18-20). *Sözel Tarihçilikte Saptamalar ve Sorunlar: Bursa Örneği*. Türk Tarih Kurumu Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu Bildiriler. 731-746.

https://www.academia.edu/24318926/S%C3%B6zl%C3%BC_Tarihte_Saptamalar_ve_Sorunlar_Bursa_%C3%96rne%C4%9Fi

- Çakmak S. (2022). 1989 Bulgaristan Zorunlu Göçü'nün Nedenleri ve Sonuçları Belene Kampı. Academic Social Resources. 7(39), 784-792. <https://asrjournal.org/?mod=tammetin&makaleadi=&key=63539>
- Çanak, H. (2023) Bulgaristan Türklerinin Seyhan'a Göçü (1950-1951) Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 108, 439-479. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aamd/issue/80650/1381258>
- Danacıoğlu E. (2001). Geçmişin İzleri Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Değerli E.& Karakuzu H. (2016). 1950-1951 Yıllarından Bulgaristan'dan Türkiye'ye Türk Göçü. Akademik Bakış Dergisi. 57. 313-342. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abuhbsd/issue/32967/366363>
- Dere İ. (2019). Sözlü Tarihin Kaynakları: Bir Bibliyografya Çalışması, Journal of Histography Tarih yazımı, 1(1), 79-122. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarihyazimi/issue/43330/536117>
- Doğru H. (1999 Ekim 4-8). Rumeli'de Celep Keşanlar. XIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler, 2, 1675-1690. <https://ttk.gov.tr/xiii-turk-tarih-kongresi-04-08-ekim-1999-ankara-iii-cilt-iii-kisim/>
- Ekrem M. (1994 Eylül 12-16). Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Takip Ettiği Denge Politikasına Dair Şimdiye Kadar Bilinmeyen Belgeler. XII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler, 3, 745-748.
- Erdem N. (2024). Batı Trakya'dan Türkiye'ye Göç (1967-1995). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı.
- Erdoğan T. (2010 Mart 18-20). Tarih Yazıcılığında Gerçek (Realite) Hakikat (Verite) Sorunsalı, Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yazıcılığı Sempozyumu. 39-52.
- Güçlü M. (2013). Eğitim Tarihi Araştırmalarında Sözlü Tarih Uygulaması, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 11(1), 100-113. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tebd/issue/26093/274952>
- Güldöşüren A. (2022). Türkiye'de Sözlü Tarihçilik Veritabanının Dünyü ve Bugünü Üzerine Bir Değerlendirme Denemesi, 2, Uluslararası Prof. Dr. Halil İnalcık Tarih ve Tarihçilik Sempozyumu, 2, 771-799. <https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2022/01/10.37879-9789751749994.2022.43.pdf>
- Hacısalıhoğlu N. & Hacısalıhoğlu M. (2012). Bulgaristan'da 1984-1989 Azınlık Politikaları ve Zorunlu Göç. Balkar&Balmed.
- Hacısalıhoğlu N. & Hacısalıhoğlu M. (2023). Sürgün ve Hafıza, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı Yayınları.
- Hacısalıhoğlu N. (2018 Kasım 1-2) Balkanlar'da Büyük Soykırım: 93 Harbi Dönemi'nde Rus Ordularının Bulgaristan'a Yönelik Politikası, İstanbul Türk Ocakları 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı Uluslararası Sempozyumu Bildirileri. 200-212.
- Hacısalıhoğlu N. (2012 Mayıs 11-13) Bulgaristan Tarih Ders Kitaplarında Balkan Savaşları, Uluslararası Balkan Sempozyumu Balkan Savaşları Bildiriler, 162-173.

- Hakov C. (1999 Ekim 4-8) *1913 Yılında İmzalanan Bulgar Türk Antlaşması*, XIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler, 3, 419-424.
- İlgar R. & İncedere L. (2016) *Türkiye ve Bulgaristan Eğitim Sistemlerinin Okullaşma Açısından İncelenmesi*, 13(51), 51-74.
- İlgürel M. (1994 Eylül 12-16). *Osmanlı'da İstimalet Siyaseti*, XII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler, 3, 941-947.
- İlyasoğlu A. & Kayacan G. (2006). *Kuşaklar Deneyimler Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İnalcık H. (2008). *Makaleler II*, Doğu Batı Yayınları.
- İmamoğlu N. (2011). *Sosyalist Dönemde Bulgaristan'da Türk Kimliği*, (Yayın No: 294821) (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi). YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- İslam A. (2001). *Balkanlarda Türkçe Basın Hakkında Bir Değerlendirme*, Bilig, (19), 53-67.
- Jelavich B. (2013). *Balkan Tarihi 1 18. Ve 19. Yüzyıllar*. Küre Yayıncılık.
- Kâmil İ. (2018). *Bulgaristan Türkleri ve Göçler: Bulgaristan Komünist Partisi Gizli Belgeleri (1964-1983)*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Karpat K. (2020). *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*. Timaş Yayınları.
- Kayacan G. (2004). *Sözlü Tarih Yaklaşımının Sağladığı Bir Olanak: Anı Terapisi*, İstanbul Dergisi, 127-129. https://www.academia.edu/28818022/S%C3%B6zl%C3%BC_tarih_yakla%C5%9F%C4%B1m%C4%B1n%C4%B1n_sa%C4%9Flad%C4%B1%C4%9F%C4%B1_bir_olanak_An%C4%B1_terapisi?f_ri=2446081
- Kayacan G. (2008). *Sessiz Bir Geçmişten Gelen Sesler Afrikalı Türk'ün Dünyası ve Bugünü*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kemaloğlu A. (2012). *Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Küçük H. (2020). *"1989 Zorunlu Göçünün Türkiye-Bulgaristan İlişkilerine Etkisi"* (Yayın No: 646-551) (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi) YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Neyzi L. (2015). *Ben Kimim? Türkiye'de Sözlü Tarih Kimlik ve Öznellik*, İletişim Yayınları.
- Neyzi L. & Araçyan H. (2021 16 Temmuz) *Birbirimizle Konuşmak: Türkiye ve Ermenistan'da Kişisel Bellek Anlatıları*, <https://research.sabanciuniv.edu/id/eprint/16025/1/neyzi2010.TR.pdf>
- Oran B. (2010). *Türk Dış Politikası Cilt: 2 (1980-2001)*. İletişim Yayınları.
- Özbaş A. & Öztaş S. (2021). *Sözlü tarih ve Tarih Yazımındaki Değişim*. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi. 25, 154-168. <https://dergipark.org.tr/pub/rumelide/issue/66379/1032421>
- Özgür U. (2008). *1950-1951 Yıllarında Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göçleri* (Yayın No: 207478) (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi). YÖK Ulusal Tez Merkezi.

- Öztürk, S. (2010). *Türkiye’de Sözlü Tarihten İletişim Araştırmalarında Yararlanma Üzerine Notlar*, Milli Folklor Dergisi, 22 (87), 13-26. <https://www.serdarozturk.net/wp-content/uploads/2018/11/T%C3%BCrkiyede-s%C3%B6zl%C3%BC-tarihten-yararlanma-%C3%BCzerine-notlar.pdf>
- Pabuççular H. (2024). *Cumhuriyet’in Dış Politikası Olaylar Aktörler Kurumlar (1923-2023)* İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pınar M. (2014). *Bulgaristan Türklerinin 1950-1951 ve 1989’da Türkiye’ye Göçleri ve İki Göçmen Grubun Kültürel Özelliklerinin Karşılaştırılması: Bursa Örneği*. (Yayın No:389-542) (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi) YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Swain H. (2005). *Tarihin Büyük Soruları*, Güncel Yayıncılık.
- Sönmez, E.& Aksoy S. (2009). *Annales Ekolü ve Tarihçilikte Paradigma Değişimi*. Doğu- Batı Yayınları.
- Şahin S. (2023). *Sözlü Tarih*. International Social Sciences Studies Journal, 9, 6824-6829.
- Şentürk H. (1992). *Osmanlı Devleti’nde Bulgar Meselesi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şimşek A. (2016). *Tarih İçin Metodoloji*, PEGEM Yayınları.
- Şimşek A. (2019). *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şimşir B. (1986). *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi.
- Tansü & Çerkezoğlu (2020) *Bulgarların Kökenleri ve Bağımsızlık Hareketleri*, Asla Minor Studies, 8(2), 490-500.
- Tarihsel Diyalog ve Araştırma Derneği. (2023 1 Kasım). *Sözlü Tarihin Tanıtımı*. https://www.ahdr.info/images/pdf/oral-history/ORAL-HISTORY_TR.pdf
- Tekin C.&Altunsoy Y. (2019). *Cumhuriyet Dönemi’nden Bulgaristan’dan Türkiye’ye Kitleli Göçler*. Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2,119-147. <https://karataysad.com/paper/sayi-2/cumhuriyet-doneminde-bulgaristan-dan-turkiye-ye-kitleli-gocler.html>
- Thompson P. (1999). *Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tosh J. (2020). *Tarih Nedir? Kronik Kitap Yayınevi*.
- Toprak S. (2013). *Bulgaristan’ın Bağımsızlığında Rusya’nın Rolü*, History Studies, 5, 131-147. <https://www.historystudies.net/dergi/tar201512d26a7.pdf>
- Turan Ö. (1994 Eylül 12-16). *Amerikan Protestan Misyonerlerin Bulgar Milliyetçiliğine Katkıları*, Türk Tarih Kongresi Bildiriler, 3,1097-1109. https://isamveri.org/pdfdrd/D075560/1999/1999_TURANO.pdf
- Tütüncü G. (2022). *Tarih Araştırmalarında Sözlü Tarih Yöntemi ve Çevrimiçi Sözlü Tarih Arşivlerinden Örnekler*. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, 9(2), 135-173. <https://dergipark.org.tr/en/pub/deuefad/issue/73145/1152387>
- Ulutak İ. (2001). *Sözlü Tarih ve Belgesel Sinema*. Kurgu Dergisi, 18, 91-100. <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/1371/153817.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Yıkmaş, M. (2016). *Sözlü Tarihin Radikal Potansiyeli*. Vira Verita, 1, 28-40.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/208536>
- Yıldız N. (2021). *Bulgar Komünist Partisi İktidarı Döneminde Uygulanan Politikalara Karşı Türk Azınlığın Gündelik Direnişi*, (Yayın No: 703-086) (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi) YÖK Ulusal Tez Merkezi.

EKLER

Ek 1. Osman A. Görüşmenin Çözümlemesi

Göç Ettiği Yer: Bulgaristan-Filibe (Plovdiv)- Ustina.

Göç Ettiği Tarih:1978

Doğum Tarihi: 01/03/1964

Eğitim Durumu: Ortaokul

Bulgaristan'daki Mesleği: Öğrenci

Türkiye'deki Mesleği: Elektrikçi

Doğduğunuz topraklar ile başlayalım. Doğduğunuz yeri, evi anlatır mısınız?

Doğduğum yer bir köydü. Evimiz bahçeliydi. İki katlı, alt katı kiler üst katı çardaklı iki odalı bir evdi. Ahırlarımız vardı, hayvanlarımız vardı, ağaçlarımız vardı. Çeşitli. Soğanımızı, sarımsağımızı, fasulyemizi birçok sebzemizi oradan yetiştiriyorduk.

Anne babamız tarımla ilgili çalışmalarda bulunuyorlardı. Aynı zamanda hayvanlarımız vardı. Hayvancılıkla da uğraşıyorduk. Bir ek gelir elde etmiş oluyorduk hayvancılıktan.

Çocukluğum nasıl geçti neler yapıyordum dersiniz çocukluğumuzda zaten... anne ve babalar çalıştığı için belirli bir zamana kadar babaanneler tarafından bakıldık. Ondan sonra yuvalara geçtik. Anaokullarına...ve... ondan sonra zaten okul hayatlarımız başladı. İlkokul bunun gibi... İlkokulda başladığımızda şöyleydi. İlk önce Bulgar mektebine gidiyorduk. Saat yediyi çeyrek geçeden bire çeyrek kalaya kadar. Saat biri çeyrek geçe Türk mektebine gidiyorduk. Türk mektebinde saat beşe çeyrek kalaya kadar...Orada eğitim alıyorduk. Ondan sonra evimize geliyorduk. Eğitimimiz bu şekilde ilerledi.

Çocukluğunuzdaki arkadaşlıklar...Türk arkadaşlarınız, Bulgar arkadaşlarınız, oynadığınız oyunlar... Bunlardan biraz bahsedebilir misiniz?

Şimdi orada halklar arasında herhangi bir kin, nefret, düşmanlık yoktu. Yani halklar arasında gerek Bulgar çocukları gerek Türk çocukları hepsi birbirine gerçekten de sadık, dostane arkadaşlıklar kuruyordu. Burada sadece arkadaşlıktan ziyade komşuluklar da çok iyiydi. Yani Bulgar komşuların bayramlarında yapılan yemekleri bizlerle paylaşması, bizim bayramlarda yaptığımız yemekleri onlarla paylaşmamız... Çok düzgün bir komşuluğumuz vardı. İnsanlar arasında herhangi bir kötü bir örnek yaşanmıyordu. Sadece siyasiydi, yönetseldi.

Bulgarlara özgü bir yemek hatırlıyor musunuz?

Şimdi Bulgarlarda özgü bir yemek...çok fazla bir yemek yapmazdı onlar bizim Türk mutfağı gibi mutfakları yok. Fakat şöyle bir şey var. Onlarda mesela Paskalya yumurtası, kozinak bunun gibi... İşte onların mesela çörekleri vardı. Bunun yanında tuzlu ekmekleri vardı. Pita dedikleri bir ekmekleri vardı. Bunun gibi şeyler genellikle hazırlık yaparlardı. Ama çok böyle mükemmel ev yemekleri falan onlarda bulunmazdı. Çünkü Türk mutfağı onlardan çok daha iyi durumdaydı.

Anladım. Bir de şeyden bahsettiniz. Bulgar okulu sonra da Türk okuluna gidiyormuşsunuz. Bulgar okulunda ne öğretiliyordu? Türk okulunda ne öğretiliyordu?

Şimdi Bulgar Okulu'nda tamamıyla işlediğimiz dersler...günlük dokuz tane dersimiz vardı. Kırk beş dakikalık. Fakat Bulgar literatürüne göre hazırlanmış kitaplarla çalışıyorduk. Türk mektebinde tamamen Türk lehçesi ve Türk literatürüne uygun olarak eğitim alıyorduk. Yani hem Türk dili ve Türk edebiyatı, Türkiye'deki eğitim sistemiyle ilgili bunun gibi şeyler... Fakat Bulgar mektebinde Bulgar literatürüne göre eğitim veriliyordu. Yani öğretmenler buna göreymi. Ayrıca sekizinci sınıftan itibaren tüm çocuklar belli bir spor dalına seçilirlerdi. Öğretmenler tarafından ve belli branşlarda başarılı olamazlarsa farklı spor dallarına yöneltildi. Mutlaka spor. Oradaki çocukların hayatında mutlaka spor yer alırdı.

Öğretmenler nasıldı?

Öğretmenler çok ilgiliydi. Yani öğretmenler Türk- Bulgar çocuğu ayrımı yapmazlardı. Eğitime son derece katkıda bulunmak için tüm gayretleriyle çalışırlardı. Yani okul zili çaldıktan itibaren ta ki karne zili çalana kadar eğitim verilirdi. Bu mecburiydi. Şart koşulurdu. Yani burada puanlamayı da mesela diyelim başarılı olan

Türk çocuklarına da gerekli notu verirlerdi. Başarılı olan Bulgar çocuklarına da gerekli hangi notu hak ediyorlarsa onu verirlerdi. Ayrımcılık yoktu.

O çok önemli. Türkiye'deki okullar ile Bulgaristan'daki okullar arasında bir fark var mı? Varsa ne olabilir?

Türkiye'deki okullarda eğitim sistemi sadece dersten ibaret. Oysa Bulgaristan'da eğitim sisteminde çocuklar ve ailelerin denetimi de vardı. Yani eğitim sistemine tabiiydi. Örneğin bir çocuk haşere, çalışmayan, suça meyilli bir çocuksa bunun ailesi eğitime tabii tutulurdu. Yani Aile birliğini de... ve koruma altına alıyor. Çocuğun da gelecekteki zorbalığa olan yatkınlığı değişmiş oluyor. Yani o çocuğu kurtarmış oluyorlar. Ama nedir? Başta aile eğitimiyle birlikte bu gerçekleşiyor.

Evet. Peki kaç yaşında aileniz Bulgaristan'dan ayrılmaya karar verdi. Siz kaç yaşındaydınız?

On dört.

On dört yaşındaydınız?

Sekizinci sınıf. Tam okullar başladı ayrıldık.

Peki Neden...Ayrılmaya karar verdiniz?

Ayrılma sebebimiz şuydu; Şimdi Bulgaristan'da siyasetin idaresinde bulunan kişiler Türklerin oradaki başarıları Türk çocuklarının başarıları yanı sıra Türk ailelerin başarıları yüzünden Bulgaristan'da oradaki Türkleri bir tehdit olarak gördükleri için asimilasyona başlamışlardı. Yani mesela camileri kapatıyorlardı, efendime söyleyeyim İslam'ı yasakladılar, Kuran'ı yasakladılar, sünneti yasakladılar bunun gibi İslam'ın bize emrettiği neredeyse tamamını elimizden almaya çalıştılar. Tabii haliyle şimdi her insan bu dünyada hür ve bağımsız yaşamak için mücadele eder. Burada da bizim hür ve bağımsızlığımızı kazanacağımız yer ata toprağımız olan Türkiye'ye göç etmemize sebep olmuştur. Yani ana sebebi budur.

Dönüş yolculuğu nasıldı peki?

Dönüş yolculuğu çok uzun bir süreçti. Örneğin bizim Gara Krichim dediğimiz bir yerden trenle yola çıktık. Fakat her istasyonda tren durdular, arama yaptılar, kontroller çok sıkıydı. Özellikle insanları böyle yani isyankâr hale getirmek için envai çeşit şeyler uyguladılar. Mesela oradaki şey... kolluk kuvvetleri... Yani can sıkıcı şeyler yapıyorlardı. Fakat her şeye rağmen biz dördüncü günü Kapıkule'ye

ulaşabildik. Dördüncü günü Kapıkule'ye ulaştık ondan sonra zaten bir gece Kapıkule'de kaldık. Misafir edildik. O misafirlikten sonra da işte şimdiki yaşadığımız yerlere geldik.

Peki. Oradan ayrılmak için Bulgaristan'daki evlerinizi, hayvanlarınızı devlete mi verdiniz? Yoksa satıp... (Sattınız mı demek istemiştim.)

Sattık. Yani ona satma imkânı veriyordu. Fakat fiyat belirleyemiyorsun. Fiyatları orada devlet belirliyor. Evini şu fiyata satarsın. şu hayvanları bu fiyata satarsın. Başka da bir şey yapamazsın diyor.

Anladım. Bir de dört günlük bir yol macerası var. Bu macerada yaşanan aslında bir baskı var. Yani tahrik var daha doğrusu.

Aynen öyle.

Ne gibi bir tahrik? Yani iki(de) bir kontrol ediyor dediniz. Bu...

Sürekli kontroller vardı. Bu kontrollerin içerisinde örneğin mesela diyelim şöyle insanlar pasaportlarını almışlar. Yani o günden itibaren pasaportunu aldığı günden itibaren kendisi Türk vatandaşlığına yürümüştür artık. Türk vatandaşı kabul ediliyor. Fakat... Bulgaristan'daki kolluk kuvvetleri bir şekilde o kişileri yani öyle tacizlerde bulunuyorlardı ki onlara saldırısın, vursun, o kişiler Türkiye'ye göç etmesin gibisinden.

Anladım.

Tekrar esaretin olduğu topraklarda kalması için. Fakat akıllı başında olan kimse bunlara boyun eğmedi. İstediklerini de yapmadı ve birçok kişide Türkiye'ye göçünü sağladı. Çünkü kapı kapı gezip Türk insanlarını oradan, Türk ailelerden mesela erkekleri alıyordu, kadınları alıyordu, Hristiyan yapıyorlardı. Adlarını değiştiriyorlar, isim değişikliğine başvuruyorlardı. Ama bunu kendi isteğiyle değil, işkenceler sayesinde yapıyorlardı asimilasyonu.

şu an da mesela Bulgar pasaportu almak isteyen bir insanın ismini değiştirmesi gerekiyor. Onun temeli aslında oradan geliyor gibi bir durum var?

Kesinlikle.

Asimilasyondan?

Asimilasyondan kaynaklanıyor.

Anladım. Vatandaşlara bir baskı uygulandığını gördük aslında “Uygulamıyorum ama uyguluyorum” gibi bir tavır var. Aba altından sopa göstermek gibi.

Aynanın arka yüzü gibi düşün.

Evet. Peki Türkiye’ye geldiniz, misafirhaneye alındınız. Bir gün kaldınız. Misafirhane şartları nasıldı?

Türk yetkililer çok iyi karşıladılar bizleri. İlgiliydiler. Hemen yemek, yatacak yer sağladılar. Hatta yağmur yağıyordu. Bize giyim kuşam dahi teklif ettiler. Biz tabi kabul etmedik. Yanımızda olduğu için. Vardı. Biz bunları almadık. Ama Türk yetkililer bize bunları sundular yani.

Türk hoşgörüsü ortaya çıkmış?

Aynen.

Peki ev- iş bulma nasıl oldu? Geldiniz bir gün zaten misafirhanede kalındı. Artık ev bulmak gerekiyor, iş bulmak gerekiyor. O aşamaya nasıl geçiş yapıldı?

Şimdi biz oradan buraya gelmeden önce ablam bizden önce geldikleri için onlar bizim için ev tutmuşlardı. Burada mesela yakınları kim varsa onlar burada evi tutuyorlardı. Mesela kirayı ödemeye başlıyorlardı. Biz geldiğimizde işte elimizde tüp parası olmadığından dolayı... İşte mesela orada zaten paramız yoktu. Paralarımızı mesela diyelim işte porselen takımı satılabilecek, kolay satılabilecek eşyalar üzerinden yatırılıyordu. Ve biz mesela diyelim Kapıkulede iken bir tane motosiklet sattık. Motosikleti sattıktan sonra yol parasıydı bilmem nesiydi buranın kirasıydı onunla başladık. Fakat zaten buradaki yaşam standartlarını da gördük. Evet biraz zordu. Hakikaten zordu, yani sağ sol çatışmaları yer alıyordu burada o zamanlar. İnsanlar işte kardeş kardeşi vurduğu zamanlardı. Biz her şeye rağmen burada direndik. Biz burada yaşayacağız dedik. Çünkü bizim artık başka bir vatanımız yok. Bundan başka gidecek yerimiz yok. Burada gayret gösterdik. Tamam belki yaklaşık bir yirmi beş gün kadar tüp ve ocağımız olmadığı için sıcak yemek yiyemedik. Ama sonradan her şeyimiz olmaya başladı. Çalışmaya başladık. Zaten geldik hemen çalışmaya başladık. İş bulduk kendimize ve buradaki mesela iş verenlerin çoğu da zaten “Muhacir geldiyse hemen işe alırım.” diyordu. Özellikle birinci öncelik. Çünkü terbiyeye ve çalışmasına bakıyordu insanlar. Muhacirler hem çalışkan hem terbiyeliydi. Kanaatkâr olmasının yanı sıra. Bundan dolayı işimizde çok iyi yürüdü gitti. Kısa zamanda sattığımız eşyalar

sayesinde işte bir arsa onun üzerine de ev yapma şeyimiz başladı. Meşgalemiz... Yani birçok şeyi kendi çabalarımızla yaptık. Ama sonunda başardık.

Anneniz çalıştı. Babanız çalıştı. Siz de işe girdiniz. Burada okul hayatı devam etmedi?

Evet, burada devam etmedi.

Çünkü zorluklar başladı?

Evet, sorumluluklar başladı.

Anneniz fabrikada çalıştı?

Doğru.

Babanız?

Babam tüpçüde çalışıyordu. Özel tüp satış yeri idi. Mağazası. Sadece tüp satış yeri değil. Ayakkabı ve basit beyaz eşyalar satılıyordu. Ocaklar, aydınlatma lüksleri. Bunun gibi şeyler satılıyordu.

Siz? Tamir işi mi?

Ben tamir işine başladım.

Bu süreçte devletin herhangi bir desteği oldu mu?

.....

Yani mesela şöyle benim babaannemler mübadil. Onlara ev verilme durumu olmuş Rumlar da buradan gittikleri için. Sizde böyle bir durum oldu mu? Yoksa her şeyi tamamen sıfırdan?

Tamamen kendi çabalarımızla. Devletin burada hiçbir katkısı olmadı. Hiçbir katkısı olamazdı zaten. Devlet çok güçsüz bir durumdaydı. Sağ- sol çatışmaları, grevler... Bir sürü şeyler yaşanıyordu ülkemizde. Çok zor bir durumdaydı. Ama biz her şeye rağmen bunları gördüğümüz halde bile düşünmedik yani dönmeyi. Yani bizim yapacağımız tek şey ya asimilasyona boyun eğmek ya da burada yaşamak. Biz burada yaşamayı seçtik. Ne olursa olsun zorluğu biz buna razıydık zaten. Yola çıkarken zaten buna hazırдық.

Türkiye’de bir ayrımcılığa maruz kaldınız mı?

Hayır. Burada herhangi bir ayrımcılık yaşamadık. Çünkü zaten... Bizim kendi ecdadımızın ana vatanı. Dedemin ağabeyi de zaten Çanakkale’de şehit olmuştur. Yani biz bu vatan için her zaman gerekirse kanımızdan feda etmişiz. Vermeye de devam edeceğiz inşallah.

Evet, çok güzel. Alışmakta zorlandınız mı?

İlk etapta evet. Biraz alışmakta zorlandık. Fakat öyle bir şey ki zaten insanoğlu yaşadığı çevreye, çehreye çok çabuk uyum sağlayabildiği için hemen hemen ikinci ayın sonuna doğru tamamen alışmıştım. Burada da arkadaşlarım oldu. Bu arkadaşlarımdan Türkiye'nin bu şekle neden geldiğini, Türk tarihini, Türk edebiyatını öğrenmeye çalıştım. Bunlar gerçekten... insan bir gördüğün manzara bir de ve bir ülkenin Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından... düşünün bir külden, çamurdan alıp... çok modern ülkeler ile yarışır hale getirdiği bir Türkiye... Ve Mustafa Kemal Atatürk’ün inşa ettiği Türkiye’nin hainler ve artık devşirmeler tarafından nasıl yıkılmak istendiği...biz bunları kardeş kardeşin savaşında gördük. Yani insanları ayrıştıran bir siyasetti. Zaten Bulgaristan’da asimilasyonu bir siyaset yönetiyordu. Burada da kardeşin kardeşi öldürmesini emreden bir siyaset yönetiyordu.

Geri dönmek istediniz mi?

Hayır, asla.

Tamam, ben çok teşekkür ederim.

Ek 2. Hacer A. Görüşmenin Çözümlemesi

Doğum Tarihi: 13/10/1966

Göç Ettiği Yer: Bulgaristan- Burgaz (Burgas)-Çımal (Mığlen)

Göç Ettiği Tarih:1978.

Eğitim Durumu: İlkokul.

Bulgaristan’daki Mesleği: Öğrenci.

Türkiye’deki Mesleği: Emekli. (Fabrika)

Doğduğunuz topraklar ile başlayalım. Doğduğunuz yeri, evi anlatır mısınız?

Bulgaristan’ın Burgaz şehrinde Çımal köyünde doğdum. Köyümüzde Türkler çoğunlukta idi. Bulgar on- on iki hane kadar vardı. Ondan sonra evimiz çok eski bir evdi böyle. Sonra yıkıldı yeniden yapıldı. Yeni ev yaptık yani. İki katlı. Evimiz çok

güzeldi. Bahçelerimiz çok büyük evin ön tarafında da arka tarafında da çok büyük bahçemiz vardı. Kendimiz ekiyorduk. Domates, salatalık, sebzemizi falan. Bakliyatı fasulyeydi, mercimekti bunları hep kendimiz yapıyorduk. Hayvanlarımız vardı, koyunlarımız vardı. Kendimiz bakıyorduk. Etinden, sütünden, tavuklardan her şeyinden faydalanıyorduk yani. Marketten kolay kolay bir şey almıyorduk.

O zaman market var mıydı Bulgaristan'da?

Büyük bir bakkalımız vardı köyümüzde. Fırınımız vardı, ekmeğimizi alıyorduk.

Bulgar on- on iki aile vardı. Onlarda zaten şöyleydi. Mesela muhtarımız Bulgar'dı. Bir tane polis vardı köyümüzde. O da Bulgar'dı. O büyük bakkaldaki satıcı o da Bulgar. Kütüphaneyi çalıştıran Bulgar'dı. Pastaneyi çalıştıran Bulgar. Bir de bir dükkanımız vardı kıyafet üzerine o da Bulgar'dı. Genelde öyle yerlerde Bulgarlar çalışıyordu. Bizim Türkler daha çok böyle şeyde... Nasıl diyeyim...Bahçe. Mesela domates ekilecek, tarım şeyinde daha çok Türkler çalışıyordu. Annem mesela tütün mü ekilecek. Çağrılıyordu tütüne. Yevmiyeci olarak çalışıyorlardı. Genelde tarlada Türkler çalışıyordu. Ondan sonra... babam çobandı. Ama devletin şeyinde. Çünkü orada özel hiçbir şey hiç kimse yoktu. Her şey devlete...Yani... Bağımız vardı, herkesin ekmek için toprağı vardı. Ama çoğunluk böyle büyük şeylerde çalışan devletindi yani. Herkesin bahçesi vardı.

Anladım.

Okulum, anaokuluna gittim. Sabah giderdik anaokuluna. Annem beni bırakıyordu sekiz- dokuz arası. Bütün gün kalıyorduk anaokulunda. Sabahleyin kahvaltımız verilirdi. Yemeğimiz verilirdi orada. Öğretmenlerimiz hep ilgileniyordu. Uyku saatimiz düzenliydi orada. Uyandık mı gene atıştırılmalık bir şeyler verilirdi. Akşam saati veli gelip alıyordu gene. Evine götürüyordu. Nevresim mesela... herkesin yatağı nevresimi annesi hafta sonu verilirdi yıkanmaya. Pazartesi ütülenmiş şekilde annesi bırakır nevresimiyle her şeyiyle beraber. Öyleydi yani. Ama anaokulumuz çok güzeldi. Hatta anaokuluna evden gelip kaydını yapıyorlardı. Ev ev gezip evden kaydını yapıyorlardı. Hani gönderme yok öyle bir şey.

Her çocuk gidecek?

Gitmek zorunda. Ama gidiyordu da yani. Kendileri gelip kayıt yapıyorlardı. Ondan sonra... öğretmenlere büyük bir saygımız vardı yani bütün çocuklar. Çünkü

eğitim okulda çok güzel veriliyordu yani. Disiplin, ğretmene karşı saygı çok vardı yani biz oradayken. 78’de geldik biz ama... Ondan sonra mesela okulda üçüncü sınıfı bitirdikten sonra o çocuklardan isteyen kampa götürüyorlardı çocukları. Her okuldan, her köyün okulundan mesela bizim köyden yirmi kişi isteyen yani o kampa yirmi kişi gidiyor. Her köyden bir okuldan daha yirmi kişi aynı kampa. Tek bir kamp değil yani. Çok kamplar vardı böyle. Diğer yirmi kişi gene daha başka bir kampa. Yirmi günlüğüne bende gitmiştim. Çok güzel zaman geçiyor. Her köyün okulundan yirmişer ğrenci gelmiş. Bayağı bir kalabalık böyle.

Neler yapmıştınız kampta?

Eğlence. Sabah düzenli bir şekilde belli bir saatte herkes kalkar. Dişini firalar, yemekhaneye... Dokuzda mesela herkes yemekhanede oluyor. Büyük böyle o kampta. Yeşillik. Dağ gibi ama yeşillikin içinde çok güzel bir yer yani. Yemekhanesi, böyle yatakhane her şeyi var yani. Eğlence şeyi böyle. Akşamları ateş yakardık. Öğretmenlerimiz, bütün oradan gelen öğrenciler falan başına toplanırız. Eğlenceler yapılır aktiviteler çeşitli aktiviteler, yarışmalar...

Çok güzel.

Çok güzel geçti yani. Bu şeye birinci ikinci sınıflardan sonra olmuyordu da üçüncü sınıftan sonra. nc, dördüncü, beşinci. Sekiz yıl zorunlu eğitimdi orada. Ki daha babam mesela okurken o diyordu. Kızım daha ben okurken sekiz yıl zorunlu eğitim vardı diye. Orada yleydi yani.

Uzun zaman. Yani sekiz sene uzun zamandır var yani orada bir zorunlu eğitim.

Aynen.

ocukluğunuz nasıl geçti diye yine ben bir sorayım. Hani okulun dışında mahallenizde mesela. Neler yapıyordunuz?

Okulun dışında şöyle diyeyim. Biz mahalle zaten tanıyoruz birbirimizi. Mahallemizde güzeldi ya. Ne bileyim. Yabancı yok mesela. Rahatlıkla dışarıda oynayabiliyordu çocuklar geç saatlere kadar yazın mesela. Yazın on- on bire kadar geç saate mahallede oynuyorduk hep böyle.

Genelde Türk arkadaşlarınız varmış.

Bizim köyde Bulgar çok azdı. Çoğunluk bizim Türklerdi orada. Bizim yaşadığımız yerde.

Aslında Türkiye’de yaşıyor gibi olmuşsunuz bir noktada.

Aynen öyle.

Okul hayatınızdan baya bahsettiniz. İlkokulda önce bir anaokuluna gittiniz?

Evet, önce anaokulu.

Anaokuluna altı yaşında mı? Beş- altı yaşlarında mı?

Zannedersenem iki sene gittim. Ama aynı yere gittim.

Aynı. Sonra ilkokula?

Ondan sonra ilkokula.

İlkokulda neler yaptınız?

Yedi yaşında alıyorlar. Burada altı orada yedi yaşında. Bir sene daha geç alıyorlardı.

Nasıl bir eğitimleri veriyorlardı?

Eğitimleri çok kültürlü. Buradakiyle çok fark var. Diyorum ya çok sıkı disiplin vardı orada. Mesela şimdi pazartesi... her pazartesi cebinde mendilin olacak, beyaz yaka vardı. Yakan temiz olacak. Sınıf öğretmeni... pazartesi genelde gittiğimizde ilk önce sınıf öğretmeni girerdi. Cebinden mendilini çıkarırsın tırnaklarına bakar. Mendilin temiz mi diye bakar. Yakana bakar. Kontrol. Çok sıkı bir disiplin vardı yani. Öğretmene karşı kesinlikle böyle şey konuşamazsın. Çok güzel bir eğitimi vardı.

Peki Türkiye’ye geldiniz. Buradaki okullarla Bulgaristan’daki okullar arasında ne gibi farklılıklar var sizce?

İşte diyorum ya farklılık şöyle. Nasıl anlatsam, disiplin.

Disiplin, belki eğitim burada biraz daha geriden geliyor olabilir?

Burada hiç okula gitmedim. Orada beşinci sınıfa kadar okudum. Burada gitmedim ama orada kültür, şey çok farklı diyeyim.

Dolu dolu bir eğitim var.

Mesela orada okuldan çıktıktan sonra rejim denen bir şey vardı. Öğretmenler tembih ediyor. Bu saatten bu saate kadar kesinlikle kimseyi sokakta görmeyeceğiz. Herkes dersini yapacak. Ve biz o saatlerde kesinlikle sokağa çıkmazdık yani. Mesela ben sabahçıyım. On iki de okuldan çıkıyorum on iki buçukta. Bir buçuktan akşam dört

buçuğa kadar öğretmenler der kesinlikle sokakta kimseyi görmeyeceğiz. Öğretmenler dolaşırdı. Sokakta görevli bir öğretmen bazen. Sırayla geziyorlardı herhalde. Kesinlikle bir öğrenci sokakta göremezsin. Dersinin başında.

Bulgar okulu dışında bir Türk okuluna gittiniz mi orada?

Hayır. Bizim orada tek okul vardı. Ağabeyim her gün iki saat Türkçe ders alıyormuş. Onlar o şekilde Türkçe okuma yazma öğrenmişler. Benim okula başladığım sene o Türkçe okumayı kaldırmışlardı.

Evet mesela o çok önemli.

O dersi kaldırmışlardı. Ben hiç Türkçe okumadım.

Önemli bir kırılma noktası.

Benim başladığım sene Türkçeyi kaldırmışlar. Okumadım hiç. Her gün iki saat Türkçe dersi veriyorlarmış. Öğrensinler diye. Ben onu okumadım. Ben mesela Türkçeyi çok güzel konuşabiliyordum. Tabi ailem Türk olduğu için evde Bulgarca kesinlikle konuşmuyorduk. Ama Türkçeye çok hevesim vardı okuma yazmak öğrenmek için. Bir tarafa yazdım Bulgarca harfleri. Annem bana onun karşılığına Türkçe harfleri yazdı. Ben o şekilde Türkçeyi okuma yazma öğrendim.

Kendi kendinize öğrendiniz.

Kendi kendime öğrendim.

Çok güzel.

Genelde bunu benim yaştakiler ve benden sonrakiler bu şekilde öğrendiler Türkçeyi. Biz oradayken.

Doğdunuz toprakları bırakıp Türkiye'ye gelme fikri nasıl ortaya çıktı?

Türkiye'ye gelme fikrimiz şöyle diyeyim rahmetli babaannemin annesi ve kardeşleri işte bilmiyorum kaç yılında onlar buraya göç ediyorlar. Babaannem evli olduğu için Bulgaristan'da kalıyor. O gelemiyor onlarla. Ondan sonra onlar buraya geldikten sonra bir sene şey söyleniyor. Buradaki olan Bulgaristan'dakine istek yaparsa bu tarafa gelebilecek. Bulgaristan'dan buraya Türkiye'ye gelebilecek. O esnada pasaport çıkarıyorlar annemler. Hani buradan istek yapacaklar, pasaportumuz da elimizde olsun bizde gidelim diye. O şekildeymiş göç burada. Pasaport yapılıyor,

çıkartıyor annemler. Ben dört yaşındaymışım o zaman. Tabi kaç sene önce. 1972’de olacak herhalde. Yok 1962’de mi?

Siz dört yaşınızdayken pasaport çıkarılıyor?

(Doğru tarih:1970) Evet sonra pasaport çıkarılıyor. Fakat buradan istek yapılmıyordu bize. İstek yapılmayınca pasaport elimizde kalıyor. Biz Bulgaristan’da kalıyoruz. Ama 1978 senesinde sonra diyorlar ki elinde pasaportu olan vizesi olmasa da buradan isteği olmasa da (Türkiye’yi kastediyor.) Türkiye’ye göç edebilecek diye. Ondan sonra annem babam işte konsolos var. Konsoloslğu var şeyde. Bizim Burgaz’da orada. Ona gidip şey yaptılar. İşlemler falan yapıldı yani. Biz o şekilde buraya geldik. Türkiye’ye göç ettik. Elimizde pasaportumuz vardı. O şekilde buraya göç ettik.

Peki gelme sebebi ayrımcılık mı? Yoksa başka bir sebep mi?

Çünkü burası bizim vatanımız. Orası Bulgar memleketi.

Yani artık. Önceden sizinmiş ama artık evet.

Aynen.

Maalesef o şekilde olmuş.

Bir gün gündüz ikideydi. Hiç unutmuyorum. Gardan bindik. Trene bindik. Memurlar tabi bindiğimizde kontrol edildi her şeyi herkesin. İkide hareket etti trenimiz. Sabahleyin saat sekiz gibilerinde çok iyi hatırlıyorum Kapıkule’deydik.

Nasıl geçti yolculuğunuz?

Yolculuğumuz güzel geçti. Yani sıkıntı yaşamadık hiç yani yolculuğumuzda.

Normal seyahat eder gibi?

Aynen öyle. Sabahleyin memurlar geçti soy ismini ne istiyorsunuz diye. Kaydımız falan yapıldı. Oradaki işlemler yapıldı. İşte buraya geldiğimizde sabahleyin. Soyadımızı işte babam dedi böyle olsun diye. İşlemler yapıldı. İki gece muhacir hane de kaldık Kapıkule’de muhacir hane var çok büyük bir yer. Ondan sonra dayımız vardı. Bir akrabamız. O bize buradan ev kiralamış. Ondan sonra geldi bizi Kapıkule’den aldı. Hatta elimizde paramız bile yoktu. Onu da söyleyeyim. Çünkü evimizi satamadık orada. Dayıma bıraktık. Aceleyle şey yapınca. Ondan sonra her şeyimizi dayıma bıraktık. İşte hayvanlarımız vardı. Bir tek onları sattık. Dayımıza bıraktık dediğim gibi.

Sağ olsun buradaki dayım da karşıladı bizi. Ev tutmuş bize. Motor getirmiştik. Eşyalarımızı Kapıkule'den buraya İstanbul'a getirmek için hatta babacığım motoru veriydi. Çünkü elde avuçta bir şey yok. Sıfır demek ne demek. Sadece eşyalarımızla geldik. Bir valizimiz vardı. Hiç unutmuyorum onun içine annemler kaşar, peynir, zeytin bir şeyler koymuşlardı ki baya bizi bir idare etsin diye. Çiçek yağımızı falan aldık işte tenekelerde. Öyle yani. Dayımla eşi çalışıyorlarmış fabrikada. Annemle babam bir hafta durdu evde. Bir hafta sonra annem yengemin yanında işe başladı. Babam da dayımın yanına işe başladı.

Bir an önce de çalışmaya başladınız?

Evet, aynen öyle ondan iki sene sonra da ben başladım çalışmaya. On iki yaşında geldim. On dört yaşında okul okuyacağım yerde mecburiyetten işe başladım.

Aslında çok büyük bir fedakârlık. Orada yeni yapmış olduğunuz evi bırakıp kendi vatanınız için sıfırdan başlamak...

Evet. Bugüne kadar yaptığımız her şey kendi alın terimiz.

Ne mutlu. Bir baskı görmedik demiştiniz.

Yok orada hiçbir baskı görmedik. Yani biz oradayken olmadı. Yaşamadık biz böyle bir şey.

Demek ki o süreçler daha sonrasında başlamış.

Evet.

Evi dayınız bulmuştu. İşi de. Siz, anneniz, babanız çalışmaya başlamışsınız. Devletin bir desteği oldu mu?

Hayır, hiç olmadı. Hiç. Ne kira yardımı ne gıda kesinlikle hiçbir şey olmadı. Bize hiçbir şey olmadı.

Sadece kabul ettim dedi?

Aynen öyle.

Anladım.

Aynen öyle. On dört yaşında ben işe başladım. Annem beni yanına işe aldı. Öyle yani.

Peki Türkiye'de bir ayrımcılığa maruz kaldınız mı?

Türkiye’de... yok kalmadık hiç. Burada da hiç öyle bir ayrımcılık yaşamadık yani. Komşularımız falan burada hani çok iyi karşıladılar bizi. Bilmiyorum, çok güzel şeylerimiz oldu. Burada bir ayrımcılık yaşamadık yani. Ama yardım hiç görmedik. Öyle yani.

Alışmakta zorlandınız mı?

Alışmakta zorlanmadık. Ama maddi yönden zorlandık. Ama sonra topladık yani el birliğiyle. Ağabeyim işe girdi, ben işe girdim, annem babam derken. Öyle yani.

Peki geri dönmek istediniz mi?

Kesinlikle. Hiç düşünmedik bile. Kaç sene oldu geleli hiçbir kere oraya gezmeye bile gitmedik. Sadece dedem çok hasta olduğunda annem birkaç defa gitti hani onu görmek için o kadar yani. Hiç gitmedik. Geri dönmeyi gene asla hiç düşünmedik.

Anladım.

Sonuçta burası bizim vatanımız diye sarıldık.

Ne mutlu. Evet çok teşekkür ederim. Ekleme istediğiniz bir şey var mı?

Şu anda aklıma gelmiyor.

Tamam, benim soracaklarım bu kadardı. Teşekkür ederim.

Ek 3. Adile H. Görüşmenin Çözümlemesi

Doğum Tarihi: 12/02/1957

Göç Ettiği Yer: Bulgaristan-Filibe (Plovdiv) -Ustina.

Göç Ettiği Tarih:1978

Eğitim Durumu: Ortaokul.

Bulgaristan’daki Mesleği: Fabrikada İşçi.

Türkiye’deki Mesleği: Konfeksiyondan emekli.

Doğduğunuz topraklar ile başlayalım. Doğduğunuz yeri, evi anlatır mısınız?

Doğduğum yer Bulgaristan. 1957 doğumluyum. Ondan sonra kreşe gittim. Kreş, öğretmenlerim çok güzeldi. Yanımızda Bulgar arkadaşlarımız da vardı. Ama Bulgar- Türk diye hiç ayırım yapılmazdı. Hepimiz kardeş gibiydik yani. Daha sonra

okula başladım. Bizim ana dilimiz Türkçe. Biz Türkçe konuşuyorduk. Ama orada Bulgarca'yı da öğrendik. Bulgarca'yı öğrendikten sonra yani bizi ayırt edemezdiiler yani öğretmenlerimiz. Türk müyüz Bulgar mıyız? O kadar güzel konuşuyorduk Bulgarca. Ondan sonra ilkokulu bitirdim. Ortaokulu da orada bitirdim. Ama bizim hem Bulgarca hem Türkçe derslerimiz vardı. Bir de Rusça. Üç dili bize orada öğretiler. Yani memnunduk oradan. Hiçbir şikâyetimiz yoktu yani. Bulgar komşularımızla çok güzel komşuluklar yaptık. Bizim bayramlarımızda biz onlara baklava veriyorduk. Onların da Paskalya şeyleri vardı. Bayramları vardı. Onlar da Paskalya Bayramlarında bize kozinakla yumurta veriyordular yani. Çok güzel komşuluklar yaptık. Benim babaannem Bulgarca bilmiyordu. Ama komşu Bulgar nenesi gelip benim babaannemle Türkçe anlaşıp konuşuyordu. Hani komşuluğumuzda çok güzeldi yani. Birbirimize yemek bile verirdik yani. Komşularımız bize derdi “Komşu sakın yanlış anlama. Bunda hiçbir şey yok.” O dana etiyle yapılmış bir yemek yani.

Size göre yapıyorlardı.

Evet.

Verecekleri zaman?

Evet. Sonra ortaokulu bitirdim. Kursa gittim. Dikiş ve kuaför kursuna. Sonra da evlendim. Evlendikten sonra hamile kaldığım anda hemşireler her ay bizi çağırırdılar kontrole. Bebek olduktan sonra da bebeği her ay kontrol çağırırlardı. Bir yaşına kadar doğum parası da alırdık. Benim bir yaşında oldu. Ondan sonra göç ettik Türkiye'ye. Kendi isteğimizle geldik. Elhamdülillah Türk'üz diye geldik. Ondan sonra da buraya geldiğimizde burada da komşularımız bize çok kötü bakmadılar ama burada bayan çalışan olmadığı için ben işe başladığımda komşular bana hani nasıl desem biraz şey yaptılar. Senin kocan bakamıyor mu da sen de çalışıyorsun diye yani. Ama biz Bulgaristan'da alışmışız çalışmaya.

Yadırgadılar.

Biraz yadırgadılar. Ama iyi ki çalışmışız. Memnunuz. Burada hiç aklımızın ucundan geçmedi geri dönmek. Bizim yetmiş sekiz- yetmiş yedi senelerinde gelenlerden hiç kimse geri dönmedi yani. Bizlerden sonra seksen dokuzda biraz olaylar olmuş orada. Sonra Türkiye'ye gelenler oldu. Fakat onlar yapamadılar burada. Bazıları da geri döndü yani. Ama biz memnunuz. İyi ki gelmişiz. Çok şükür. Çalıştık, emekli olduk. Memnunuz yani. Elhamdülillah Türk'üz. Türk'üz diye buradayız yani.

Peki orada doğduğunuz evi tarif edebilir misiniz? Nasıl bir evdi?

Evim müstakil bir evdi yani. Biz annem, babam, ben, kardeşim yaşıyorduk yani. Şimdiki gibi lüks bir hayatımız yoktu orada yani. Böyle nasıl desem ben on yaşındaydım. Bizim orada televizyon ilk defa yani. O zamana kadar televizyon yoktu. On yaşında televizyonumuz oldu. Annemin kolu kırıldı. Ben on yaşındayken başladım çamaşır da yıkamaya yemek de yapmaya. Mecbursun yani. Annenin kolu öyle. Evimiz çok güzeldi. Küçüktü ama güzeldi memnunduk yani.

Anneniz babanız ne işte çalışıyordu?

Onlar şey tarla işinde çalışıyordular.

Baba da tarlada anne de tarlada.

Evet.

Peki evlendiğiniz ev nasıldı?

O da müstakil. Ama o benim evimden biraz daha (büyük). İki katlıydı. Bizim ev bir katlıydı yani. Oraya da gelin gittim. Hani onlar da iki kardeş. Biz de iki kardeşiz yani. Bizim Bulgaristan(lı) olan insanlarda öyle beş- altı kardeş yok yani. Sınırlı. İki.

Genelde iki.

Annelerimiz babalarımız hep beş altı kardeşmiş. Onlar kalabalıkmış. Daha sonra artık hayat şartları mı diyeyim, herkes daha mı bilinçli oldu, ondan sonra bizlerde hep iki kardeş. Fazlalık yok yani.

Kayınvalidenizle yaşadınız?

Daha burada on seneye kadar kayınvalidemle yaşadım. Ki ben evlendiğim zaman kayınvalidesi kayınpederi sağdı. Ben üç nesil bir arada yaşadım.

Üç nesil bir evde?

Evet. Üç nesil bir evde. Bizde öyle şey yok. Sonra yavaş yavaş babaanne öldü. Sonra kayınpederim öldü. Sonra dede öldü. En sonunda da kayınvalidem öldü. Kayınvalidem sağ iken bende gelin aldım. Gene iki nesil bir arada yaşamaya çalıştık ki torunlar olduğunda gene üç nesil.

Aslında bir yandan çok güzel. Tabi illaki sorunlar olabilir. Çünkü üç nesil bir arada.

Evet. Yaşlıydılar ama ne bileyim zaman mı çok da iyi anlaşıyorduk yani.

Ne güzel ne mutlu böyle bahsedebilmek.

Evet. Çok güzel anlaşıyorduk. Mesela ben çalışıyordum. İki tane de çocuğum var. İşten geliyorum. Eşimin dedesi geldiğim zaman “Kızım be benim burası sökülmüş bunu bana diker misin?” Ben çocuklarıma bile bakmıyordum. Hemen alıyordum yaşlının dediğini yapayım diyerekten. O da çok memnun oluyordu yani.

Ne güzel.

Hani iyi ki yaşlılarla yaşamışım yani.

Ne mutlu.

Bir yaşlının duası kadar zenginlik yok hayatta.

Peki çocukluğunuz nasıl geçti?

Çocukluğumuz çok güzel geçti. Yani şimdiki gibi değil biz sokakta hep oynardık yani. Arkadaşlarla top oynardık. Yani çeşit çeşit oyunlar oynardık yani biz. Sokaklarda yani. Böyle araba falan yoktu o zaman yani benim zamanımda. Çok güzel oyunlar oynardık yani.

Genelde Türk arkadaşlarla mı oynuyordunuz?

Yok karışık.

Hep beraber.

Hep birlikte. Biz de öyle Türk- Bulgar ayrımı yoktu.

O, önemli. Nasıl diyeyim. İç içe olmak. (Toplumsal olarak bir sorun var mıydı? Varsa çocuklara yansıtılıyor muydu? Öğrenme amaçlı sorulmuştur.)

Evet. Bizim aramızda hiç ayrımcılık olmadı yani. Sen Türk’sün diye kötü baksınlar hiç öyle bir şey yaşamadık yani.

Anaokuluna gittiniz?

Anaokuluna gittim.

Anaokulunda nasıl bir faaliyet yapıldı? Burada çok yeni yani oraya bakıldığında yani. Neler yapıyordunuz?

Şarkılar öğretiyordular bize. Şiirler öğretiyordular o kadar yani.

Oyun?

Öğretmenler çeşit çeşit oyunlar öğretiyorlardı bize.

Okulda da dil öğrendiniz?

Evet.

Türkçe dersleriniz de vardı. Bulgar öğretmenleriniz vardı. Türk öğretmen var mıydı?

Türkçe dersimize Türk öğretmen geliyordu.

Anladım. Ama Türk öğretmeniniz vardı. Peki Türkiye'deki okullarla Bulgaristan'daki okullar arasında ne gibi farklılıklar var?

Bilmiyorum. Bizim zamanımızda biz öğretmenlerden korkardık. Ne derseler onu yapardık. Ama şimdiki ben torunlarıma bakıyorum. Yani hiç. Nasıl diyeyim. Öğretmenlerle yani arkadaş gibi mi görüyor? Nasıl bir ifade versem bilemedim yani. Hiç öyle yani korku yok öğretmenden yani. Öğretmen bir şey sorsa onlar iki cevap veriyor. Ama biz öyle bir şey hiç öğretilmedi yani. Öğretmenini dinleyeceksin. Yani biz annemize babamıza bile karşılık veremiyorduk yani.

Nesil farkı.

Evet. İki oğlum var. İkisinin de babalarının yanında bir sigara içtikleri yok yani. Saygıdan ötürü yani.

Yani tabi. Belki eğitim sistemi de çocukları etkiliyor olabilir.

Ama bizim orada kimse yere bir çöp atamazdı kızım yani.

Şu an da uyarsak da yapabiliyorlar evet.

Ki bak şimdi görüyoruz her taraf çöp kovaları var. Millet önümüzde geçiyorlar. Yiyor bir şey çöp kutusuna atmak yerine yere atıyor yani. Yazık günah be kızım be. O kadar ki temizlik yapılıyor ama o yapılmakla alakası yok.

Evet.

İçinde olmadıktan sonra hiçbir şey olmuyor yani.

Gerçekten aile terbiyesi, eğitim, öğretmen aslında hepsi bir arada.

Evet.

Daha sonrasında orada ilkokula gittiniz. Ortaokula gittiniz. Kursu da orada gittiniz değil mi?

Evet.

Onu yaptıktan sonra orada çalıştınız?

Evet çalıştım.

Ne işte çalıştınız?

Orada konserve fabrikasında çalıştım.

Fabrikada çalıştınız. İş hayatı nasıldı?

İş hayatı güzeldi. Orada fazla çalışmadım ki ben.

Doğru.

On dokuz yaşında evlendim.

Düğün fotoğrafınızı buldum burada.

Buldunuz mu?

Evlendiniz. İlk çocuğunuz oldu. Sonra göç ettiniz. Bir yaşındayken.

Evet.

Peki neden buraya göç etmek istediniz?

Eşimler istediler. Bir de Elhamdülillah Türk'üz diye vatanımıza gelmek istedik.

Yoksa ekonomik, siyasi bir baskıdan dolayı değil.

Yok. Hiçbir şey yok.

Tamamen öz vatanımıza dönmek istiyoruz diye.

Evet. Orada evimizde vardı. Her şeyimiz vardı. Biz evimizi satarak buraya göç ettik yani.

Buna da müsaade edildi?

Evet.

Satabilirsiniz. Neyse bedeli ödendi. (Eve ödenen ücreti kastediyorum.)

Evet. Oradan eşya aldık, motor aldık, piyano aldık. Buraya gelince de onları sattık. Satınca da hani ancak bir arsa alabildik. O getirdiğimiz eşyalarla. Yemek takımları getirdik. Kahve takımları getirdik porselen. Öyle şeyler hep müsaade ettiler.

Bu büyük babaanneyle dede onlar da göç etti mi sizinle?

Evet hep birlikte göç ettik.

Türkiye'ye geldiler.

Evet üç aile hep birlikte göç ettik.

Burada para edecek şeyler alındı herhalde orada.

Evet.

Peki bir sorun oldu mu? Yani şimdi siz buradan göç etmek istediğiniz için biz sizin evinizi ederinden daha az fiyata alacağız gibi?

Yok.

Anladım.

Neyse fiyatı ona göre satıldı.

O halde hoşgörölü bir ortam varmış. Peki yolculuk nasıl geçti?

Güzel geçti, trenle geldik. Muhacirhanede kaldık iki gece. O arada bizim soyadlarımız kondu. Nüfusa kayıtlı olduk. Yani güzeldi. Yemeğimizi verdiler, suyumuzu verdiler.

Orasının şartları nasıldı?

Güzeldi. Yemeğimizi, suyumuzu, yatağımızı her şeyimizi verdiler. Bizim akrabalar Bağcılar'da ev tutmuşlar. Geldik kiralık eve. Geleli on beş gün olmuştu, işe başladım. Konfeksiyona burada da.

On beşinci günde işe başladınız.

İşe başladım. Kayınvalidemle kayınpederim getirdiğimiz porselen yemek takımları falan pazar günleri olurdu. Pazarlar olurdu. Pazarlara götürüp onları satıyorlardı yani.

Geçim sıkıntısı oldu mu? Çünkü çok yeni. Sıfırdan başlamışsınız.

Geçim sıkıntısı muhacirsin birazcık oldu. Ama yine o kadar çok olmadı.

Bir de çabuk iş arayıp bulmuşsunuz.

Evet hemen iş bulduk. Sadece sıkıntı çektiğimiz Bağcılar'a geldiğimizde su sıkıntısıydı. Yoktu yani.

Bir de biraz insanların bakış açısı sanırım.

Evet. Ama o zaman bir kişi çalışıp evi rahatlıkla geçindiriyordu. Yani paranın değeri çoktu o zaman. Kuruşlar vardı bizim geldiğimizde. Kuruşla alışveriş yapıyorduk yani. Paranın değeri vardı.

İmkân varken neden dediniz çalışmayalım?

Tabii.

Hani vaktim var, gücüm var.

Bir de alışmışız çalışmaya. Ki ben orada fazla çalışmadım. Orada fazla çalışmadım. Nasıl desem. Beş- altı ay çalıştım. Ondan sonra bebek oldu. Bebek olduktan sonra her ay benim maaşım yatıyordu. Ben gelene kadar on bir ay maaşımı aldım yani.

Güzel olanaklar tanıyorlarmış.

Evet. Ama burada öyle değil. Ben ikinci oğlumu burada dünyaya getirdim. Kırk gün doğumdan sonra izin vardı. On beş günde senelik iznim. Ondan sonra hemen işe başladım. Üç aylık bile yoktu. Ama o zamanın imkanları o kadardı yani.

Evet. O zaman belki daha iş sistemi oturmadı.

Ama bütün herkes için öyleydi yani. Kırk gün doğumdan önce kırk günde doğumdan sonra izin. Bir daha artık ya oturursun çocuğuna bakarsın başka iş bulursun.

Aslında kadınlara bir baskı gibi olmuş bu. Ya çalış ya evde otur gibi tavır olmuş aslında.

Evet.

Yani görünen o şekilde. Herhalde o zaman çok fazla çalışan kadın olmadığı için doğum izni prosedürü de yokmuş. Peki Türkiye’de bir ayrımcılık oldu mu? Maruz kaldınız mı?

Yok. Herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadık.

Alışmakta zorlandınız mı?

İlk baştan haliyle. Göçmen gelmişiz yani. Biraz çabaladık. Ama yine de pes etmedik yani.

Hiç bilmediğiniz topraklar ne kadar olsa.

Tabii. Hiç bilmediğin yer. Ama hiç pes etmedik yani.

Geri dönmek istediniz mi?

Hayır. Aklımızın ucundan bile geçmedi.

1989’da gelenler genelde göç eden kesimmiş çoğunlukla?

Evet bizim 1977-1978 ‘den hiç dönen olmadı yani.

Sizin tanıdıklarınızın hiçbiri dönmedi?

Bizim çevrede hiç dönen olmadı.

Ben çok teşekkür ederim.

Ek 4. Emine Şadiman K. Görüşmenin Çözümlemesi

Doğum Tarihi: 04.08.1949

Göç Ettiği Yer: Bulgaristan- Filibe (Plovdiv)- Ustina.

Göç Ettiği Tarih:1978.

Eğitim Durumu: Ortaokul.

Bulgaristan’daki Mesleği: İşçi, Fabrikadan emekli.

Doğduğunuz topraklarla başlayalım. Doğduğunuz yeri, evi anlatır mısınız?

Ben, 1949’da Bulgaristan’ın Ustina köyünde doğdum. Filibe. İlkokul-ortaokulu orada bitirdim. Okulumuzu birinci sınıftan beşinci sınıfa kadar Türkçe okuduk. Yalnız haftada iki ders Bulgarca vardı.

Bizim köyümüzün yarısı Türk yarısı Bulgar. Türk okulumuz, camimiz, kilise vardı. Bulgar okulu vardı. Bulgarlar ve Türkler ayrı okula giderdi. Altıncı sınıfa geçtiğimiz zaman Bulgar mektebine geçirdiler bizi. O zaman Türkçeyi kısıtladılar. Ama haftada dört dersimiz Türkçe vardı. Türk çocukları ve Bulgar çocukları bir araya geldik. Türk çocuklarının yüzde sekseni sınıfta kaldı. Çünkü Bulgarcayı bilmezdik. Sonra öğrenince hepimiz başarılı olduk, geçtik sekizinci sınıfa bitirdik. Okul hayatımız çok güzeldi bizim. Beden eğitiminde oyun alanımız vardı. Okulun alt katında tırmanma ipi vardı. Döşekler vardı. Orada jimnastik yapardık. Bunları kış günü yapardık. Yaz günü de dışarıda yapardık.

Sekizinci sınıfa bitirdikten sonra okumadım. İş hayatına atıldım.

Doğduğunuz ev nasıldı?

Yeni evde doğdum. Evimiz iki katlıydı. Evimizin önünden dere geçirdi. Altta mutfak, annemle babamın yatak odası vardı. Yukarıda da bizim. Biz beş kardeşiz. En büyük ablam dört senelik terzi okulunu bitirdi. İkinci ablam öğretmen. Üçüncü ablam da teknik okulunu bitirdi. Ben sekize kadar okudum. Erkek kardeşim de teknik okulda okudu.

Güzel. Neredeyse hepiniz okumuşsunuz.

Sadece ben okumadım. Niye okumadım? Babam salmadı beni. “Hepsi okudu dışarı evlendiler. Sen köyde evleneceksin.” dedi. Bende köyde evlendim. Onun için okutmadı beni babam.

O da size kısmet olmuş. Bahçeniz var mıydı?

Bahçemiz vardı. Zaten Bulgaristan’da biz köydeydik. Köy evlerinin ekseri bütün hepsi bahçeli evlerdi. Bahçe vardı, kuruluk vardı orada odunları dizerdik. Bir de yaz ocakları vardı. Orada yemeğimizi pişirirdik yaz günü. Tavuklarımız, keçilerimiz vardı. Zaten her evde tavuk, keçi, inek vardı. Ama köyümüzde daha çok keçiler bakılırdı. İki tane sürü vardı. Toplanırdı. Mesela bizde dört keçi vardı. Sürü kapının önünden geçerken keçileri salardık. Çoban dağa götürürdü.

Aileniz çiftçi miydi?

Ailem çiftçi değildi. Annem çiftçiydi. Ama babam bir mağazada çalışırdı.

Satış danışmanı?

Mağazada bir şeyler satardı. Babam hepimizi okuttu. Aydın bir aile. Benim babam Osmanlıca okurdu. Türkçe daha okuyamıyordu. (Latin alfabesi) 1910 doğumluydu babam. Osmanlıca okurdu ve de bize ilk Çalıkuşu’nu okudu. Biz işten gelince “Kızım otur, ben şimdi sana Çalıkuşu’nu okuyacağım” derdi. Sen iste isteme oturturdu karşısına. “Seni kitap okumaya muhakkak alıştıracağım” derdi.

Çok güzel.

Ben kitap okumayı çok severim. Bu sabah kalktım dört beş sayfa kitap okudum mesela. O kitabı okuduktan sonra “Anladın mı şimdi ne dediğimi?” derdi. “Anladım baba.” derdim. “Ne okuduğumu anlat bakalım.” derdi. Bakardı anlayıp anlamadığıma. Öyle aydın bir ailede büyüdüm ben.

Çok güzel.

Ben de kendi çocuğumu, torunlarımı kitap okumaya alıştırdım. Küçükken benimle yatarı. Hadi kızım şimdi kitap okuyacağız. Sen de oku bende okuyayım. Ya da benim gözlerim görmüyor deyip ona okuturdum. Ona da alıştırdım.

Ama nasıl görüyorlarsa öyle gidiyor. Ne mutlu babanızdan size sizden onlara.

Oğluma da alıştırdım. Ama Çınar’dan kitap okumasını isterdim. “Tak gözlüğünü oku” derdi.

Çocukluğunuz nasıl geçti?

Bizim köyümüz büyüktü. Okullar hazıranda... Haziran kapanmazdı da yirmi dört mayısta kapanırdı. Yirmi dört Mayıs Kiril alfabesinin kabul edildiği gün. O zaman biz onu kutlardık. Onu kutladıktan sonra kapanırdı okullar. Ama talebeler boş kalmasın diye köyümüzde bir tane punt (tarım ürünlerini satışa hazırlama yeri) vardı. Bizim köyümüzde bütün kırdan ilk patates, sonra domates sonra şeftali

sonra üzüm yetişirdi. O domatesler oraya gelirdi. Ne yapardık orada? Kasalara birer tane mavi kâğıt koyardık. Dizerdik. Mesela günde on tane dizersin. On beş tane dizdiğinde bir kupon veriyorlardı. Gidip yazdırıyorduk onu. Domatesler bittiğinde eylülün on beşinde okullar açılırdı. Bize bir miktar para verirlerdi. Hiçbir talebe boş gezmezdi. Herkes oraya giderdi. Kimisi kasalara kâğıt yapıştırırdı. Erkeği- kızı herkes oraya giderdi. Hiç kimse gezmezdi. Çalışmayı öğreneceksin, hayatı öğreneceksin.

Ama faydalı da olmuş.

Tabi. Bir de kamplara götürürlerdi bizi. Çok cüzi bir miktar öderdik. On beş gün. Batak vardı. Bulgarlar Türkleri kesmiş, Türkler Bulgarları kesmiş. O batağın üstünde ormanlık vardı. Oraya yazılırdık. Talebeler giderdi kampa. Mesela sabah kalkarsın marş okunur, jimnastik yaparsın. Deniz de vardı. Denize Varna tarafına götürüyorlardı. Bir de batağa ormana götürüyorlardı. Herkes giderdi, bütün çocuklar. Öyle yani. Çocukluğum çok güzel geçti.

Bulgar arkadaşlarınızla sorun yaşıyor muydunuz?

İlkokula kadar hep ayrı olduğumuz için Bulgar arkadaşımız yoktu. Bulgarca hiç bilmezdik. Sonra Bulgar Okuluna gittiğimiz zaman orada artık Bulgar arkadaşı mecbur. Beraber oturuyorsun. Sınıfta bir Bulgar bir Türk oturuyorsun. Orada onların arasına girdik, arkadaş olduk. Biz Bulgaristan'da azınlık değildik. Ama Türk olduğumuz için azınlık statüsündeydik. Onun devletinde yaşıyorsun. Mesela sınıfa bir başkan seçilecekse muhakkak bir Bulgar seçilir. Türk seçilmezdi. Bir kimse bir şiir mi okuyacak mesela onların bayramında. 3 Mart Bulgarların Türklerden Kurtuluşu. O çok kutlanırdı.

Öyle bayramları vardı.

Tabi hala da devam ediyor. Bir de 24 Mayıs Kiril Alfabesinin Kabulü. Onu da kutlardık. 1 Mayıs işçi bayramı. Bir de köyümüzde daha benim çocukluğumda yürüyüş yolları vardı. Köyümüzde kültür evi, pastane, kütüphane, sağlık ocağı, doğumhane her şey vardı.

Köymüş ama her ihtiyacı karşılıyormuş aslında.

Aşağı yukarı bin nüfuslu bir köydü. Her şeyimiz vardı. Bir de Bulgaristan'da TKZS kuruluyordu. Herkesin mahsulü bir yerde toplanıyordu. O zaman ailelerimiz TKZS de çalışmaya başladı. Buradaki gibi çalışıp ay sonu maaşını alıyordun. Hep iş vardı. Kırdan çalışıyorsun, konserve fabrikaları vardı. Sadece çalışmak iste.

Yani orada çalışıp istediğiniz evi, arabayı, eşyayı alabiliyordunuz?

Yalnız bol para verilmezdi yeterince maaş verilirdi. Herkesin eşyaları aynıydı. Benim evimde ne varsa ötekinin evinde de o var. Değişik bir şeyler yok. Zengin fakir yok. Herkes eşit.

Bir noktada güzel.

Bir de bizim zamanımızda her hafta sonu gençler dağa bayıra pikniğe giderdik. Bizim yaşamımız güzeldi. Bizden sonra çok şeyler olmuş. Biz neden Türkiye'ye geldik? İleride orada yalnız Bulgar olacağını hissediyorduk. Türk diye bir şey kalmayacak. Bizden sonra seksen dörtte isimleri değiştirdikten sonra çok şey değişmiş. Ama biz gelene kadar hayatımız güzeldi. Sağlık bakımından iyiydi. Hamile olanları on beş günde bir muayeneye çağırıyorlardı. Gitmeye mecbursun. Bebeğin doğumu yaklaştığında köyün ebesi gelir. Bebek nerede yatacak, yatacağı yer güneş alıyor mu bakardı. Bebek doğduktan sonra kontrol ederdi, tavsiye verirdi, aşılar başlanırdı. Ben on dokuz yaşındayken bile aşı yaptılar. Hastaneler, ilaçlar parasızdı. Şimdi her şey değişmiş. Benim ablam var orada. Şimdi maaşını aldığı gibi ilacını alıyor kalan parasını kendine harcıyor.

Orada yaşıyor?

Şu an da orada yaşıyor. Biz şu an kızıyoruz. Ama onlar parası yoksa hiçbir şekilde ilacını alamıyor.

Bir de bir şey soracağım. Siz ilkokulu Türk okulunda okudunuz?

Türk okulunda okudum.

O zaman sizin zamanınızda haklar daha genişken zamanla daraltılmış.

Evet. Mesela çocuk gazetesi vardı bizim zamanımızda. Türkçe mecmuamız, gazetemiz vardı. Türkçe müzik dinlerdik. Bizim zamanımızda bunlar vardı.

İki eğitim sistemini de görmüşsünüz.

Evet. Orada Türkçe okurduk. Bulgar okuluna geçtikten sonra Fransızca, Rusça, Bulgarca ve Türkçe.

Dil öğretme açısından da iyilermiş.

Biz Türkiye'ye geldiğimizde oğlum birinci sınıftan ikiye geçmişti. Oradaki okullar ile buradaki okullar arasında dünya kadar fark var. Oradaki sistem çok güzeldi. Oğlum gitti. Ama Bulgaristan'a göre her şey kısıtlıydı. Bilmiyorum yine. Bizde kırk altı sene oldu geleli.

Bir de okuldan trenle götürüp gezdirirlerdi bizi. Mesela ben bir battaniye alırdım kız arkadaşım bir battaniye alırdı. Trenler en ucuzdu. Çok az bir para verirdik. Bir de sadece yemek parası cebimize alırdık. Para vermez masaları birleştirir okullarda yatardık. Sadece gezelim görelim diye. Böyle bir imkân tanıyorlardı ve hiç kimse “Benim çocuğumun başına bir şey gelir mi?” demezdi. Öğretmen alırdı, götürürdü, gezdirirdi bir hafta getirirdi. Şu an da git. Hiçbir erkek sana bakmaz. Burada öyle değil.

Öğretmenleriniz ayrımcılık yapıyor muydu?

Öğretmenler bize karşı bir şey göstermiyorlardı. Ama yapıyorlardır.

Sizin zamanınızda askerlik var mıydı kadınlara?

Hayır, yoktu.

İlkokulu, ortaokulu bitirdiniz, çalışmaya başladınız ve evlendiniz.

Evet. Yirmi yaşında çalışırken evlendim.

Görücü usulü mü?

Köy çocuğuydu. Tanıdığım. Ama benim zamanımda da o kadar serbest konuşmalar yoktu. Hemen duyulurdu ve biriyle evlenmek

istersen ailen izin vermezse evlenemezdin. Haber gönderilirdi. Benim kocam ağaç üzerine bir okul bitirmiş. Mimar gibi bir şey. Beş sene okumuş Filibe’de. Geldiler istemeye. Babam “Kızım ben seni vereceğim. Bu çocuğun altın bileziği var” dedi. Bir iki kere dışarıda konuştuk. O kadar. Tanıyorsun da aynı köylüsün.

Sonra evlendiniz. Çocuğunuz oldu. Buraya gelmeye karar verdiniz.

Altmış dokuzda evlendik. Evlendikten sonra dokuz sene kaldık orada. Üç tane görümcem kaynanam- kaynatam. İşte gittim. Onların da yeni evi, tavukları, bahçesi, keçileri vardı. Çalışırdık. Ben kırdan çalıştım. Eşim bir fabrikada çalıştı. Kendi işini yaptı. Giderlerdi, ev yaparlardı, içini düzerlerdi. Sonra 1978’de biz geldik. Gelmeye karar verdik, kağıtları topladık, yatırdık, geldik.

O zaman pasaportla geliniyormuş sanırım ya da akrabalar istek yapıyormuş.

Yok. O zaman bir nene bulduk buradan. Annemiz dedik. İstek yapıldı ve geldik. Geldik. Ama biz buraya ne hayallerle geldik. Filmlerde, şarkılarda gördüğümüz gibi sandık. Bir geldik Bağcılar’a dize kadar çamur. Çizmelerimi istedim ablamdan. Eniştem “Dünyanın en güzel metropolünde yaşıyorsun. Çizmeleri ne yapacaksın?” dedi. Bir düğün oluyordu. Önce çizmelerle otobüse biniyorduk. Otobüste giyyorduk düğün ayakkabısını.

Geldik buraya. Beş sene kirada oturduk. Eşim kendi işi yaptı yine. Ondandır- iki ay sonra ben fabrikaya işe girdim. Kırk sekiz yaşında emekli oldum.

Bulgaristan’dan Türkiye’ye taşınırken size baskı uygulandı mı?

Biz bunları (Pomaklara yapılan eziyetler) görünce sıra bize de gelecek diye düşündük. Onun için geldik.

Sıra da gelmiş yani.

Evet.

Türkiye’ye dönüş yolculuğu nasıldı?

Trenle geldik. Önce eşyamızı trene koyduk. Sonra vagonla geldik.

Ne kadar sürdü?

Yakın. Öğle bindik. Akşam buradaydık. Dört-beş saat. Edirne'ye muhacirhaneye geldik. Orada bizim işlemlerimiz yapıldı. Soyadları verildi. Soyadlarını kim isterse değiştirdi. Orada şöyle bir şey var. Mesela kadınsan Kurdova erkeksen Kurdof olur. Kadınlarda sonuna bir -va takılır.

Orada soyadı var mıydı?

Vardı. Ama soyadında kadın- erkek ayrılıyordu. Buraya gelince lakabımızı soyadı olarak aldık.

Orada üç şey. Babanın adını da muhakkak söylersin. Mesela Emine Aliova Kurdova. Herkes baba adını söyler.

Mesela sen Buket Hasanova. Erkek kardeşin Hasanof. İsim, baba adı sonra da lakap.

Peki. Geldiğinizde evi, işi nasıl buldunuz? Maddi sıkıntı çektiniz mi?

Çektik.

Devlet bir yardımda bulundu mu?

Hiçbir yardım etmedi. Kendi imkanlarımızla. Oradaki evi sattık. Oradan gelirken porselen, makineler, motosiklet aldık. Onları Edirne'de sattık. Kira parasını, yemek parasını çıkardık. Ben hemen işe girdim. Eşim bir sene kadar porselen sattı. İnsanlar bize ters geldi. Çünkü biz daha serbest.

Evet. Orası daha farklıymış.

Giyimimiz farklıydı. Biz açtık. Açık olmamız yadırganıyordu. Eğer seksen dokuzda gelseydik. Belki biz de dönerdik. Bize öyle bir kanun tanınmadı. Ama şimdi deseler dönemem. Türkiye'ye geldikten sonra üç defa gittim. Sanki hiç o memlekette yaşamamışım gibi. Dili de unutmuşuz. Söylediklerini anlıyorum. Ama akıcı konuşamıyorum.

Önceden o kadar akıcı konuşuyordum ki Bulgar zannediyorlardı. İsmimi söylediğimde şaşıyorlardı.

Seneler geçmiş. Hiç kullanmadığınız bir dili unutabilirsiniz tabii. Türkiye’de bir ayrımcılık oldu mu? Başka bir aktarıcı “Çalıştığımız için bize farklı baktılar.” demişti.

Oldu. Biz sabah işe giderdik. Görümcem, kaynanası, ben bütün Bulgaristan kadınları işe giderdik. İşe gittiğimiz için kötü sözler söylüyorlardı. “Bizi kocalarımız kıskanır salmaz.” diyorlardı. Çok şükür hiçbirimiz kötü yola düşmedik.

O, insanla alakalı bir şey.

Evet. Bir de muhacir geldik. Kira veriyoruz, çocuğumuz var, aynı kıyafetleri giyiyorduk. Bir gün iş yerinden bir kız bana “Abla senin başka kıyafetin yok mu? Hep aynı kıyafetleri giyiyorsun. Çalışıyorsun ne yapıyorsun?” dedi. “Kızım ben ev geçindiriyorum” dedim. Bize tepeden baktılar. Bize şu an Suriyelilere nasıl bakıyorlarsa öyle baktılar. Ama giyinemezdik güzel. Evlerimizi yapmaya başladık. O zaman kendimize bir şeyler aldık.

Yaşayan bilir. Ötekileştirmemek lazım. Ama insanlara anlatamıyorsunuz. Herkes çektiğini bilir.

Oğluma meyve alıyordum. Sadece iki çeşit. Bu hafta iki çeşit. Gelecek hafta başka iki çeşit. Hepsinden alamazdık. Beş sene sonra evimize çıktık.

Aslında çok büyük fedakârlık yapmışsınız. Orada rahatken sırf kendi topraklarınıza dönebilmek için zoru seçmişsiniz. Keşke biraz olsun devlet tarafından yardım yapılsaydı. Hiç olmazsa yakıt, yiyecek.

Hastaneye gidiyorum. Bana nereli olduğumu soruyorlar. Göçmen olduğumu söylemiyorum.

Çünkü bir kere ayrımcılığa maruz kalmışsınız. Alışmakta da zorlandınız haliyle.

Çok.

Geri dönmek istediniz mi?

Ben istedim. Ama devlet bize öyle bir imkân vermedi.

Benim sorularım bitti. Teşekkür ederim. Eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Göçmen olmak bu dünyada yaşanan en zor şey. Toplum seni kabul edene kadar çok zahmet çekiyorsun.

Zaten belki de zorlayan parasızlık değil. Toplum.

Komşularımız bizim Müslüman olduğumuzu bilmiyorlarmış. O yüzden bize değişik gözle bakıyorlardı. Ne zaman ki kaynatam öldü mevlide çağırdık. Geldiler şaşırdılar. Aynı olduğumuzu gördüler.

Bir de Bulgaristan'daki eğitim, disiplin çok iyiydi. Herkes mecbur okula gidecek. Ortaokuldayken okuldan kaçan okumak istemeyen çocukları ailesinden izin alarak başka kasabaya gönderiyorlardı. Meslek öğretiyorlardı. Eli neye yatkınsa onu öğretiyorlardı. Usta, elektrikçi. Meslek öğretip zorla okulu bitirtiyorlardı. Sonra iş hayatına başlıyorlardı.

Benim öğretmen olan ablam kırk üç doğumlu. Seksen bir yaşında. Ablam ilkokulu, ortaokulu bitiriyor. Sonra Kırcaali'de dört sene öğretmenlik okudu. Türkçe okudu. Yalnız Bulgarca ve Rusçayı da öğrendi. Dört seneden sonra iki sene daha okudu. Öğretmen oldu. Türkler okusun diye her bir lisede üç- beş kişi Türk olacak kuralı vardı.

Mecbur tutması güzel. Çünkü genelde Türk halkı çiftçilik ile uğraştığından aileler okutmak istemeyebilir.

Üniversiteye girerken biraz daha düşük puanla aldılar onları. Ama muhakkak okuttular.

Bir de orada üç tane çocuk olunca madalya veriyorlardı.

Biz beş kardeştik. Anneme madalya verdiler.

Nüfusu arttırmaya çalışıyorlardı demek ki.

Ama yoktu. Mesela biz beş kardeşiz. Benim bir tane çocuğum var. Öbürlerinin iki tane. Üç çocuk yok. Şimdi nüfus daha da azaldı.

Her sabah derse başlamadan jimnastik yaptırıyorlardı.

Eğitime önem veriyorlarmış. Kreşe gittiniz mi? Sizin zamanınızda var mıydı?

Vardı. Ama ben gitmedim.

Kreşte uzun zamandır varmış. Türkiye’de çok daha yeni.

Bize bakan vardı. Anneler çalışıyordu. Bakacak kimse yoksa kreşe veriyorlardı. Hem de parası çok cüziydi. Çalışan insanlara hazır yemek veren yerler vardı. Mesela bir haftalık parasını ödüyorsun. Bir hafta boyunca eve giderken yemeğini alıyorsun. Bebeğin varsa iki çeşit mama da çıkıyordu.

Bizim köyde tutuculuk vardı. Bir Türk kızı Bulgar bir erkekle evlenirse dışlanırdı.

Muhakkak Türk biriyle evlenecek. Oldu mu öyle bir şey?

Oldu. İki-üç tane kızımız Bulgar ile evlendi. Babası reddetti. Bir daha köye de gelemedi. Köy de istemedi onu.

Ne yapsın sevmiş.

Sevmiş ama çok farklılık vardı aramızda. Burada yabancı biriyle evlenen gururlanır. Bizde öyle bir şey yoktu, kabullenemezdik, milliyetçiydik çok orada biz.

Bulgar gelin alan erkek oldu mu?

Oldu ama köyümüze pek gelemediler. Kasabada oturdular.

Onu da mı dışladılar?

Evet. Yapamadılar zaten boşandılar.

Çok kültür farkı var. Din aynı değil, millet aynı değil, kültür aynı değil.

Muhacir olmak çok zor. Ben Bulgaristan göçmeni olduğumu saklıyorum.

Bir de hiçbir yere ait olamıyorsun. Orada Türk’sün diyor. Buraya geliyorsun yabancı zannediyorlar.

Şimdi siz buralısınız. Bize “Siz Bulgar’sınız” demeleri bizi çok yaralıyor.

Ama o eğitimsizlikten kaynaklanıyor. Zaten bu konuyu gerçekten araştırmış bir insan bilir. Osmanlı Devleti’nin iskân politikasıyla göç ettiklerini, Türk olduklarını Bulgaristan göçmenlerinin.

Bir tane ablam hala Bulgaristan’da o Türkiye’de yaşayamayacağını düşünüyor. Bende Bulgaristan’da yaşayamam.

(Aynı konular tekrarlanmaya başlandığından ve sohbet verimsiz bir noktaya gittiğinden ses kaydını kapattım ve görüşmeyi sonlandırdım.)

Ek 5. Hoşgün G. Görüşmenin Çözümü

Doğum Tarihi: 10/07/1964

Göç Ettiği Yer: Bulgaristan-Filibe (Plovdiv)-Ustina.

Göç Ettiği Tarih:1977

Eğitim Durumu: Ortaokul.

Bulgaristan’daki Mesleği: Öğrenci.

Türkiye’deki Mesleği: Fabrikadan emekli.

Doğduğunuz topraklarla başlayalım. Doğduğunuz yeri, evi anlatır mısınız?

Bulgaristan’da doğdum. Filibe’nin Ustina köyünde. 1964 doğumluyum. Köyümüz güzeldi, evimiz iki katlıydı, bahçeli.

Hayvancılık?

Hayvan bakmadık.

Sadece tarım.

Evet.

Aileniz ne işle uğraşıyordu?

Annem TKZS’de.

TKZS ne oluyordu?

Devletin. Mesela domates ekiliyor. Kadınlar gidiyor ekıyor. Ya da üzüm toplamaya gidiyorlar.

Ne iş yapılacaksa yapıyorlar. Maaş alıyorlar.

Evet.

Babanız?

Babam da aynı şekilde.

Çocukluğunuz nasıl geçti?

Çocukluğum güzeldi, okula gidiyorduk, sokaklar serbestti.

Yaşadığınız yerde Bulgar arkadaşlarınız var mıydı?

Mahallemizde Bulgar yoktu. Biz Türk mahallesindeydik. Okulda vardı. Olsa da herhangi bir zararı olmazdı bize yani.

Her şey yolundaydı. Okul hayatı nasıldı?

Bulgarca eğitim gördük. Ama eve gelince ailem öğretiyordu Türkçe. Okumayı yazmayı ailem öğretmişti. Türkçe ders görmedik. Birinci sınıfta sadece bir öğretmen girdi. Bir-iki ders harfleri öğretti sadece o kadar yani. Sadece Türkler girerdi ona da, Bulgarlar girmezdi. Haftada bir gün bir- iki ders Türk öğretmen girerdi. O yüzden pek bir şey hatırlamıyorum Türkçe öğretmeninden. Daha çok annem babam öğretti okumayı yazmayı.

Bulgar öğretmenleriniz?

Bütün öğretmenlerimiz Bulgar'dı zaten. İlkokul beşe kadar okudum.

Kampa gittiniz mi?

Yok. Bizde isteyen yazılırdı. Öğretmenler on günlüğüne tatile götürürdü. Aileden izin alıp parasını ödeyip giderdin eğlence amaçlı. Ya bayırın içinde olurdu. Ya da deniz kenarında.

Bir de dönemin başında ve sonunda iş yapmaya götürüyorlarmış çocukları.

Yardım amaçlı götürüyorlardı. Mesela domates, üzüm toplamaya öğretmenler götürüyordu.

Gitmek zorunlu muydu?

Zorunluydu. Çünkü o da ders gibi. Biz de giderdik.

Öğretmenler Türk- Bulgar ayrımı yapıyor muydu?

Yapıyorlardı illaki. Bulgarlar daha öndeydi genelde. Türkler bilgisi olsa bile ikinci sınıf muamelesi görürdü bazen.

Bir şey gösterilmese de hissettiriliyordu.

Hissettiriliyordu. Çocuk olmamıza rağmen hissediyorduk.

Türkiye ve Bulgaristan'daki okullar arasında bir fark var mı?

Burada okuyamadığım için çocuklarıma yardımcı olamadım. Burada okusaydım yardımcı olabilecektim. O yüzden bilemeyeceğim.

Yani şöyle oradaki okullar daha iyi. Ya da buradaki okullar daha iyi. İyi ki gelmişiz mi dediniz?

İyi ki gelmişiz diyoruz. Buraya gelmeyi çok istiyorduk. Kırk beş yıl oldu geleli. Oraya hiç gezmeye bile gitmedik.

Bir de ötekileştirilmemek var. Belki o yüzden burası çok daha iyi geldi size.

Olabilir.

Bulgaristan'da Türk Müslüman olduğunuzdan dolayı bir ayrımcılığa maruz kaldınız mı?

Kalmadık biz çocuktuk o zamanlar. Ne desem yalan olur. Ama duyardık mesela Türklerin sünnet yapmasını istemiyorlarmış. Genelde gizli yapıyorlardı. Sessiz sedasız. Ama ona rağmen yapılırdı.

Doğduğunuz toprakları bırakıp Türkiye'ye gelme fikri nasıl ortaya çıktı?

Akrabalarımız buradaydı. Zaten anavatan olunca burası hep istedik.

Bir de aileniz istiyormuş zaten.

Akrabalarımız buradaydı. Teyzelerim, halalarım, anneannem. O yüzden gelmek istiyorduk.

Ne zaman ise döneceğiz?

İlla geleceğiz diye konuşuyorduk evde. İzin verecekler gideceğiz.

Peki nasıl kesinleşti?

İstek oldu sanırım buradan. O istek ile geldik. İyi ki de gelmişiz. Burada çalıştık emekli olduk. Daha rahat bir hayat yaşadık. Ne kadar çalışsak, sıkıntı çeksek de buradaki şartlar daha güzel, anavatanımız.

Peki. İstek yapıldı, pasaportlar çıkarıldı. Artık gideceksiniz. Oradaki evinize ne oldu?

Oradaki evimizi sattı ailem. Buraya para getirmemize izin vermediler. O parayla porselen, motor, piyano almışlardı. Onları buraya gelince Edirne’de sattılar. İki katlı eve karşılık burada sadece bir kuru arsa alabildi babam. Ondan sonra başladık çalışmaya ve yaptık.

Yolculuk nasıl geçti, nasıl geldiniz?

Trenle geldik. Edirne’de bizi misafir ettiler. Üç gün sanırım misafirhanede bizi ağırladılar. Ondan sonra İstanbul’a geldik. Burada teyzemler vardı. Bize ev tutmuşlardı. Sonra eşyalarımız geldi.

Oranın şartları nasıldı? Misafirhanede kötü davrandılar mı?

Yok misafirhanede çok güzel karşıladılar. Orada Bulgar pasaportunu aldılar. Türk pasaportunu, kimliğini verdiler. Orada soruyorlar zaten. Ne iş yapıyorsun? Nereye gitmek istiyorsun? Gideceğimiz adresi istemişlerdi.

Bir daha ulaşabilmek için gerekirse diye.

Gerekirse diye. Öyle yani gelmiştik.

Aslında misafirhane şartları iyiymiş. Yani ben misafirhane ile ilgili çok iyi bir şey duymamıştım çünkü. O konuda bilgi almış oldum.

Ben çocuktum. Ama hatırladığım kadarıyla iyiydi. Yemeğimizi verdiler.

Geldiğinizde iş nasıl buldunuz? Maddi sıkıntı çektiniz mi?

Annem ile ben konfeksiyona işe girdik. Babam boya fabrikasına işe girdi. Hepimiz çalıştık. Annem ağlıyordu. “Benim evim vardı. Bahçem vardı.” diyordu. Anneme kira vermek çok zor gelmişti. Sonra kendi evimizi yaptık, oraya geçtik.

Çok güzel. İnsanın sıfırdan başlayıp bir yerlere gelmesi.

Büyük cesaret aslında. Şimdi bana deseler “Git, yurtdışında bir yerde yaşa. Zor. Cesaret edemem.” Büyükler de kurulu düzeni bırakıp hiç bilmedikleri bir ülkeye

gelmişler. Vatanları ama hiç gezmeye bile gelmemişlerdi. Nasıl bir yere gittiğimizi bilmedik. İyi ki de gelmişiz.

Diğer görüşmelerimde Türkiye'yi filmlerde, kitaplarda gördükleri kadarıyla çok güzel hayal ettiklerini Bağcılar'a geldiklerinde şaşırdıklarını anlatmışlardı.

Evet bizim de öyle oldu. Bağcılar'a geldik çamur içinde her yer. İşe giderken ayakkabı değiştirdik.

Yol bile yokmuş.

Evet. Sonraları gelişti.

Belki aileniz burada yaşayan akrabalarınızdan cesaret alarak göç etmeyi düşünmüş olabilir.

Olabilir. Çünkü halalarım, teyzelerim buradaydı. İyi ki gelmişiz.

Evet. Peki Burada bir ayrımcılığa maruz kaldınız mı?

Bulgarca konuşmamızı istemiyordu buradakiler. Biz gerçi fazla konuşmadık. Ama konuşanlar vardı. "Niye bunlar Bulgarca konuşuyor? Gelmeselermiş orada kalsalarmış." denilirdi yani.

Ama insanlarda Bulgaristan'da Bulgarca konuştukları için alışmışlar. Oradaki her kelimeyle Türkçedeki de tutmayabilir.

Evet.

Kimisi çok hoşgörülü davranırken kimisi çok anlayışsız davranmış. Alışmakta zorlandınız mı?

Zorlanmadık fazla.

Siz küçükmüşsünüz zaten.

Küçük olduğumuz için belki.

Anneniz, babanız daha fazla zorlanmış olabilir. Belki ömürlerinin yarısı orada geçti. Geri dönmeyi düşündünüz mü?

Hiç düşünmedik. Çok sıkıntı çektik. Ama düşünmedik. Ne evde öyle bir şey konuşuldu ne düşünüldü.

Devlet yardım etti mi hiç?

Devlet yardım etmedi. Çalıştığımız iş yeri bizi sigortalı yaptı. Böyle bir yardım oldu. Biz geldiğimizde sigortanın ne olduğunu bilmiyorduk.

Tamam benim soracaklarım bu kadar. Teşekkür ederim.

Ek 6. Cavidan Ş. Görüşmenin Çözümlemesi

Doğum Tarihi:25/11/1963

Göç Ettiği Yer: Bulgaristan- Filibe (Plovdiv)- Ustina.

Göç Ettiği Tarih:1978.

Eğitim Durumu: Ortaokul.

Bulgaristan'daki Mesleği: Öğrenci.

Türkiye'deki Mesleği: Fabrikadan emekli.

Doğduğunuz yer, ev nasıldı? Oradan başlayalım.

Doğduğumuz yer çok güzel. Yani köy demeye bin şahit ister. Kasaba gibiydi. Evlerimizin alt katı mutfak, oturma alanı üst katı misafirhane gibiydi. Odamız, banyo vardı. Dışarıda bahçemiz ve yazlık mutfağımız vardı. Yaz olduğunda annem oraya çıkardı. Ocağımız vardı. Yemeğimizi yapardı. O yazlık mutfak diye geçerdi. Evimiz meydandaydı. Belediye binasına, otobüslere, okula yakındık. Köyümüzde her şey vardı. Kütüphane, eczane, pastane, birahane, restoran, kreş. Gecekondu evler yoktu. Hepsi bahçeli, iki katlı. Yazlık yerimiz bir oda gibiydi. Mutfak dolabı, tezgâh, ocak vardı. Bahçemize biz bir şey ekmezdik. Güller, çiçekler...İki tane tavuğumuz vardı. Meyve ağaçlarımız vardı. Ağaçlara salıncak yapardık. Bahçemizin mermer taşlı patikaları vardı. Babam da annem de çok titizdi. Biz bir çamura basmadık. Beni götürseniz bir bahçe işi yapamam. Annem de yapmadı. Marketlerimiz vardı iki- üç tane. Devletin market kooperatifleri de vardı.

Çok güzelmiş.

Fotoğrafçı, kuaför. Köyümüzde her ihtiyacımızı bulurduk. Bir de Krichim diye bir yer vardı. O, kasaba diye geçerdi. Orada pazar günleri pazar yeri kurulurdu. Yabancılar başka yerlerden gelip ürün satıyorlardı. Oraya gezmek için giderdik. Bir de dere vardı. Güzel manzaralı. Müze vardı. Lise vardı. Bizim köyde ortaokula kadar var. Lise okuyacaksan oraya yazılabiliyordun. Yaya da gidilebilirdi. Bazıları bisiklet kullanırdı. Ama on beş- yirmi dakikada bir otobüs geldiğinden biz daha çok otobüs

kullanırdık. Birçok kişinin arabası vardı. Ama bizim zamanımızda almak zordu. Çok imalat yoktu demek ki yazılıyordun. Kura da çıkarsa alabiliyordun. Dedelerimiz de at, eşek kullanıyormuş.

Belki devlet de herkesin araba sahibi olmasını istememiştir. Komünizm vardı sanırım.

Evet.

O yüzden bir yaptırım da uygulamış olabilir. Paran da olsa ben istemediğim sürece alamazsın gibi.

Belki. Çocuktuk, o kadarını düşünemedim. Ama Todor Jivkov zamanında biz orada doğduk, büyüdük. Büyük disiplin vardı. Bayramları vardı. Mesela bir mayıs. Bulgaristan Hristiyan ülkesi olduğu için bayramlarını güzel kutluyorlardı. Tatiller falan. Dini bayramlarımızı biz yine kutlardık. Bir şey demezlerdi ama tatil falan yoktu. Bulgar komşularımız vardı. Onların Paskalyaları olurdu. Yumurta boyuyorlardı. Paskalya çöreği yapıyorlardı. Kozinak dediğimiz bir kekleri vardı. Bize de getirirlerdi. Yememezlik yapmazdık. Ayrımcılık yoktu. Biz de baklava yapardık. Onlar da bizden beklerlerdi. Kesinlikle almamazlık yapmazlardı. Bayramlaşırız onlarla da. Yılbaşında onlar domuz keser. Bizde dana, kuzu, koyun kim ne bakarsa keseriz. Genelde kurban bayramlarında keseriz. Ama babam kasaplıkta bildiği için kesip köye et satardı. Hafta içi başka işte çalışıyordu. Hafta sonu kayınbabasıyla kasaplık yapardı.

Anladım. Peki aileniz ne işle uğraşıyordu?

Babam sorumlu birisiydi. Elektrik çekiyorlardı. Onların başındaydı. Annemde konserve fabrikasında çalışıyordu.

Anne de baba da çalışıyormuş daha o zamandan.

Evet. Bizde iki kardeş okuyorduk. Babaannemiz bize bakıyordu. Ben kreşe gitmedim. Ben doğduğumda kreş yokmuş herhalde. Kardeşim kreşe gitmiş.

Çocukluğunuz nasıl geçti? Neler yapıyordunuz? Bulgar arkadaşlarınız var mıydı?

Güzel geçti, huzurluyduk. Çok arkadaşım vardı. Genelde ders çalışırdık, pastaneye giderdik, oyunlar oynardık. Köyün dışına pek çıkmazdık. Ailemizden izin almadan, haber vermeden bir yere gitmezdik. İzinsiz kimsenin bir şeyini almazdık. Başarılı bir öğrenciydim. Başarı belgeleri alırdım. Burada takdirname orada otlichnika

diyorlar. Bu belgeleri müdür veriyor. Ama okulda değil. Bizim kütüphanemizin, sinemamızın olduğu bir belediye binası var. Orada büyük bir tiyatro salonu var. Bütün ğrenciler toplanıyor. Müdür konuşma yapıyor ve belgeleri veriyor. Hediyeler veriyor. Aile çağırılıyor. Diğerlerine “Siz de yapın siz de alın.” mesajı veriyor. Yani güzel bir program yapıyorlardı.

Siz almıştınız.

Ben hep almıştım. Dördüncü sınıftan itibaren belge veriyorlar. Hatta alışkan olduğum için sınıfta kalan öğrencileri alıştırıyordum. Erkekler pek çalışmıyordu. İki-üç sene sınıfta kalanlar vardı. Öğretmenimiz onu da kmsemiyordu. Diğer ğretmenler de yleydi. Disiplin çok vardı. Derslerimiz uygulamalıydı. Mesela müzik dersinde müzik aleti alıyorduk. Tarih çalışıyoruz, video gösteriyorlardı sinema gibi. Ezber yapmıyorduk. Çok iyi öğreniyorduk. Öğretmen sorumluluklarını yerine getirmeyen öğrencilere ceza verirdi. Mesela masaya para koyuyor, ters çeviriyor, dilinle o parayı alacaksın diyor. Alamazsan karantinaya dört saat. Aileler de hiç itiraz etmiyor. Mesela sabah derse geç kaldıysan dört defa okul bahçesini koşmadan içeri giremezsin. Her sabah derse başlamadan spor yapıyorduk uyanalım diye. Ondan sonra sınıfa giriyoruz.

Karantinada ne yapıyorlardı?

Ben hiç gitmedim. Ama giden arkadaşlarım vardı. Karantina da kitap veriyorlar, hiç kimse ile grşmyorsun. Suçun çoksa altı saate kadar uzuyor. Azsa bir, iki veya dört saat. Hangi dersten zayıfsan çalışıyorsun. ay saatine ıkamıyorsun. Okulda ay saatimiz de vardı. Sandviç veriyorlardı.

Kreşe gittiniz mi?

Ben hatırlamıyorum. Ama kardeşim gitti. Annem işe giderken bırakıyordu. Dönerken alıyordu. Çocuklar kreşe gitmekten mutluydular. şarkıları, sayı saymayı öğreniyorlardı. Disiplin vardı. Her şey saatinde. O şekilde eğitiliyorlardı. Ben küçükken kreş yokmuş. Annem beni alıp tarlaya kaynanasına yardıma gidiyormuş.

Tatile gittiniz mi?

Gittik. Burgaz’a. Güzeldi. Otelde kaldık. Sabah yedide uyanıp bir saat jimnastik yapıyorduk. Sonra kahvaltı yapıyorduk. Her şey çok temiz bembeyazdı. Buraya geldik hala her şeyimiz beyaz. Orada alışmışız. Eşim de yle. Endüstri

mühendisliği okudu Bulgaristan'da. Bulgarların evinde kalmış. O da orada alışmış. Tatil güzeldi denize falan girdik. Bir sene de dokuz tane yer gezdik. Pamporovo, Şipka.

Bir de öğretmenimiz öğrencilerinden birini bir rahatsızlığını fark ederse. Doktora söylüyor. Doktor muayene edip tedavi ediyor. Mesela romatizma mı var kaplıcalara gönderiyorlar. İnsana çok değer veriyorlardı.

Evet. Okulda Türkçe dersleriniz var mıydı?

Bir ders vardı.

Sadece ilkokulda mı?

Ortaokulda da var. Her sene bir dersimiz vardı. Tam hatırlayamayacağım. Ortaokulda iki derse çıkmış olabilir. Ama Türkçe dersimiz vardı. Öğretmenimiz de Türk'tü.

Diğer öğrenciler Türkçe dersine katılmıyordu.

Katılmıyordu. İsteyenler katılıyordu. Dil öğrenmek için. Ama normalde Rusça öğretiyorlardı bize. Bulgarca, Türkçe biz üç dil biliyorduk. Onlar iki dil biliyordu.

Anladım. Öğretmenleriniz size bir ayrımcılık yapıyor muydu?

Hiç görmedik. Çok sıcaklardı. Bulgar arkadaşlarımızla da çok canciğerdik. Hafta sonu annelerimizden izin alıp birbirimizde yataydık. O kadar güven vardı. Bizim orada komşu kızına bile yan gözle bakılmazdı. Onları da akraba bilirdik. Akraba evliliği hiç yok. Uzaktan alırlardı.

Peki Türkiye'deki okullarla Bulgaristan'daki okullar arasında ne gibi farklılıklar var sizce?

Bulgaristan'da çok az öğrenci var. Düşünüyorum da buradaki sınıflarda daha az öğrenci olsaydı öğretmenlerimiz daha verimli olmaz mıydı?

Evet. Türkiye'ye gelme düşüncesi nasıl ortaya çıktı?

Pomaklar vardı komşularımız. Onlara zulüm oldu. İsimlerini değiştirdiler. Biz Türk olduğumuz için yanaşmadılar. Bugün Pomaklara saldıran yarın Türklere de saldırır diye düşünerek Türkiye'ye gelmek istedik. Burada akrabalarımız vardı. İstek yaptılar, geldik. Hakikaten 1989 göçmenlerine o zulümleri yaptılar. Vatanımız dedik geldik. Böyle şeyler olmasaydı belki orada devam ederdik. Yaşantımız güzeldi yani.

İleri görüşlü davranmışsınız. Peki nasıl yaptınız? Oradaki evleri satmanıza müsaade ettiler mi?

Şimdi bize istek gönderdiler, biz de evrakları konsolosluga verdik, izin aldık. Gidenleri grup yapıyorlar. Mesela Filibe'den yirmi aile gidecek. Tarih belirleniyor. Kapılar açılıyor isteyen gidiyor kapanıyor. Trenle gidiliyor. Biz istek üzerine geldiğimiz için bize Türkiye'de hiçbir hak tanımadılar.

Geri dönme, vatandaşlık gibi?

Dönemedik, çünkü hiçbir hak talep edemiyorduk. “Her şeyinizi satın gidin, bir daha buraya dönmek yok” dediler. Para götüremiyorduk. Evimizi sattık. Motor, piyano aldık. Türkiye’de sattık. Tekrardan çalıştık ev yaptık. Zor oldu biraz ama hiçbir şeyimiz kalmadı orada. Ama 1989’dakiler zulümle geldiği için ne ev satabildiler ne bir şey. Sürgün gibi oldular. Biz öyle gelmedik. Her şeyimizi sattık, savdık, kapadık.

Daha hazırlıklı geldiniz.

Babam üç günde karar verdi. 1978 kasım ayında geldik. Kapılar kapanacak demişler. Apar topar hazırlandık. Evimizi satılığa çıkardık. Bulgarlar aldı. Biraz alışveriş yaptık. Toparlandık. Edirne’ye muhacir haneye geldik. Önce eşyamız gitti. Sonra biz. Muhacirhane de haftalarca durduk. Ekmek- su bulamadık. Komşularımız yemek koymuşlar. Onları yedik. Yoksa açtık.

Muhacirhanede size iyi bakılmadı yani.

Yok. İsimlerimizi bile yanlış yazmışlar. Bazılarının doğum tarihini yanlış yazmışlar.

Sizin uzun sürmüş. Bir gece kalanlar da var. Siz trenle geldiniz?

Trenle geldik.

Yolculuk nasıl sürdü?

Akşam saati yola çıktık. Sabah hala devam ediyordu.

Yine uzun sürmüş.

Normalde altı saatte gidiyorsun Bulgaristan’a. Ama gümrük var. Arama var.

Arama da yapılmış.

Tabi. Soruyorlar. “Yeni soyadı mı alacaksın? Bulgaristan’daki ile mi devam edeceksin?” Ona göre soyadını belirliyorlar. Biz lakabımızı aldık. Benim adımlı Cavadan yazmışlar.

Bu hatayı Türkler yapıyor değil mi?

Evet.

Sonra muhacirhaneye geldiniz. Orada bir hafta kaldınız. Yiyecek sıkıntısı çektiniz. Babam eşyaları almadan dönmek istemedi. Eşyalar vagonlarla sonradan geliyordu. Kasım ayıydı, soğuktu. Çocukları bir odaya toplamışlardı. Çok boğucuydu. İki gün kaldık. Sonra teyzemler geldi. Beni ve kardeşimi götürmek istediler. Sonra geldik. Bize kiralık ev tutmuşlar. Biz Türkiye’yi cennet gibi hayal ediyorduk. Bağcılar’da her yer çamur içindeydi. Alışamadık. O zaman sağ- sol durumları vardı. Ecevitçi misin? Demirelci misin? Biz nereden bilelim.

Önce hayatta kalalım da sonra düşündürüz deseydiniz.

Evet. Biz muhaciriz bilmiyoruz diyorduk. O zaman sizden zarar gelmez o diyorlardı. Gece yazı yazanlar vardı. Biz iş bulmaya çalışıyoruz. Zorluk çektik. Ama işe girince toparladık.

Maddi sıkıntı çekmiştiniz. Hemen kiraya çıktınız?

Evet, teyzemler bize ev tuttu. Badanacıya şu kadar buna bu kadar borçlusunuz dediler. Biz daha da sıkıntıya düştük. Şimdi istemiyoruz dediler. Ama o sıkıntıya düştük bir kere. Neyse ki babam gelince ufak ufak başladık. Topkapı’ya gidiyordu. Pazar günleri pazar kuruluyordu. Ticaret yapıyordu. Hafta içi fabrikada. Çalıştık, arsa aldık dayımlarla. Burası daha pahalıydı. Ama göçmenlerin yanında olsun diye buradan aldık.

Devlet tarafından bir yardım oldu mu?

Hiç olmadı. Ne devletten ne akrabalardan. Kiraya çıktık. Bir yandan evimizi yapıyorduk. Her şeyini yaptık. Sadece kapımız eksikti. Sonra oraya taşındık. Babam eşyaları getirirken çok para tutmuş. Babam daha az düşünmüş, kalanıyla kapı alacakmış. Bizim evimizin kapısı yoktu. Eşyaları taşıma da çok tutunca bir hafta kapısız, elektriksiz oturduk. Ev sahibi de kiramıza zam yaptı. Taşınacağımızı bildiği halde. Aslında çok iyiliğimiz dokunmuştu.

Anlayışlı davranmamış. Davranışsal olarak bir ayrımcılığa uğradınız mı?

Uğradık. Çünkü bizim geldiğimiz 1978 yılında sadece erkek elemanlar çalışıyordu fabrikalarda. Kadınlar ev hanımı. Öyle bir gelenek, kültür. Onlar sadece doğuruyorlar. Başka yerler nasıldı bilmiyorum. Bağcılar öyleydi. Biz hepimiz çalıştığımız için kötü gözle baktılar. Bir de açığız. Saçımız görünüyor. O yüzden ters bakışlar oldu. Ben de genç kıyım. Erkeklerin bakışları falan rahatsız ediyordu. Biz de muhacir gelmişiz. Para kazanalım inşaat malzemesi alalım. Yemeklerimizi kendimiz götürüyorduk. Satın alamıyorduk. Hep borç, taksit. Bizimle alay ediyorlardı evden götürdüğümüz için. Konuşmamızla dalga geçerlerdi. Çalıştığımız için sanki yanlış işler yapıyormuşuz gibi adımızı kötüye çıkarıyorlardı. Bu muhacirler dün geldi. Hemen arsa alıyorlar ev yapıyorlar. Yanlış işler yapıyorlar diyorlardı. Halbuki yemeğimizi evden götürüyoruz, sürekli borç ödüyoruz, bir yere gitmiyoruz. Yaparız tabi. Borcumuza sadığız. Bir dükkâna girdiğimizde muhacir olduğumuzu duyunca al götür sonra ver diyorlardı. O kadar güvenleri vardı. Çünkü biz bir lira vereceksek borcun ödenmesi üçüneyse daha otuzunda verirdik. Maaşımızın alınca önce borç. Kalanıyla yiyecek. Kalırsa ona göre yiyorduk. Kalmazsa ona göre yiyorduk. Öyle alışmışız Bulgaristan'da. Tutumluyduk. Önce ev. Bizim Bulgaristanlılarda evi olmayan pek yok.

Bende onu fark ettim. Herkes önce evini yapıyor.

Çocuklarımıza da önce ev alalım diyoruz. Buranın halkı önce iş kurayım diyor. Ama batınca da herkes perişan.

Teyzemler de 1972 göçmeni.

Geri dönme imkânı olsa ister miydiniz?

Şu an istemem. Ben on altı yıl hiç gitmedim oraya. Bir de çocuk gelmişim buraya. Alışmışım. Yıllar sonra gezmeye gittik. Birçok yer gezdik, akrabalarımızda kaldık. Eşimde aynı soruyu sordu. İstemem dedim. Ben vatanımı daha çok sevdim dedim. Hiç özlem duymadım oraya. Niye Türkiye'ye geldik demedim. İyi ki gelmişiz dedim. Bu sisteme alıştığım için mi, küçük geldiğim için mi? Ama çok zorluk da gördük.

Öz vatanınız. Ne olursa olsun orada Bulgaristan'daki Türkler oluyorsunuz.

Yeri geliyordu içiyordu o Bulgarlar. Komşumuz da olsa aramızda sevgi, saygı da olsa bize “Pis Türkler siz çingenesiniz pis çingeneler.” Öyle kelimeler duyuyorduk ağızlarından. Şimdi gidince kucakladılar bizi.

Gümrüğü geçtim. Bana bir titreme geldi. Okulumu gördüm, eskimiş, dökülmüş. Köyümüz boşalmış. Demek ki orayı bizler canlandırıyor muyuz.

Evet, siz dolduruyormuşsunuz. Belki o hareketliliğini, gelişmişliğini size borçlu.

Bir de 1989’da Todor Jivkov da yıkıldı. Başka bir sistem gelmiş. Herkes rahatlamış. Biz oradayken çöp atsan ceza veriyorlardı. Kapının önünü süpürmek zorundaydı. Gençlik rahatlamış. Küçük yaşta alkol alıyorlar. Hep yer çöp. 1989’da gelenler de bize göre daha rahat bir nesil. Öyle yani.

Çok sağ olun.

Ek 7. Selim Ç. Görüşmenin Çözümlemesi

Doğum Tarihi:13/04/1962

Göç Ettiği Yer: Bulgaristan- Burgaz (Burgas)- Çımalı (Mığlen)

Göç Ettiği Tarih:1978.

Eğitim Durumu: Lise.

Bulgaristan’daki Mesleği: Öğrenci.

Türkiye’deki Mesleği: Şoför, emekli.

Doğduğunuz topraklarla başlayalım. Doğduğunuz yeri, evi anlatır mısınız?

1962 yılında Bulgaristan’da doğdum. Gecekondu bir evimiz vardı. Sonra babam 1973’te iki katlı bir ev yaptı. Evimizin yanında çeşme vardı. Bahçe vardı. Patates, domates, fasulye ekiyorduk. Bahçemizde ağaçlarımız vardı.

Babam çobanlık yapıyordu, devlete çalışıyordu. Bir tek babam çalışıyordu. Annem günlük yevmiye işlere gidiyordu.

TKZS mi?

TKZS diyorlar. Çiftçilik yapıyorsun. Ama devlete çalışıyorsun. Hiçbir şey kendinin değil. Yevmiyeli devlete çalışıyorsun.

Peki. Çocukluğunuz nasıl geçti? Neler yapıyordunuz?

Ortaokul bitene kadar köyde okudum. Türkçe dersi isteyen alabiliyordu. Fakat puanlarımıza yansımıyordu. Ama yabancı dillerden Rusça, Almanca mecburiydi. Sene sonu notumuza yansıyor.

Peki okula gitmeden önce neler yaptınız? Kreşe gittiniz mi?

Ben gitmedim ama kardeşim gitti. Annem, babam çalışıyordu herhalde. O kadar hatırlamıyorum. Ben gitmedim herhalde.

Kreşte Türkiye'ye nazaran erken başlamış bir sistemmiş. Peki orada Bulgar arkadaşlarınız var mıydı? Oynuyor muydunuz onlarla? Yoksa herkes kendi halinde kendi insanıyla mıydı?

Köyümüzde beş-altı hane Bulgar vardı. Onların da erkek çocukları yoktu. Kız arkadaşlarımız vardı. Onlarla iç içeydik. Ayrımcılık katien yoktu Bulgar-Türk arasında. Çocuklar, büyükler arasında. Köy hayatında ayrım yoktu. Hepsi bizim gibi. Zaten Bulgarlar da Türkçeyi bizden daha iyi konuşuyorlardı. Ama dersleri Bulgarca gördüğümüz için biz de güzel konuşuyorduk. Yeri geliyordu Bulgarca yeri geliyordu Türkçe konuşuyorduk. Bize uyum sağlasınlar diye. Onlar Türkçeyi öğrenmeye bizden daha istekliydi. Onlar da doğma büyüme oralı oldukları için konuşuyorlardı Türkçeyi. Anlaşabiliyorduk yani.

Bir de geçmişten gelen bir bağ var. Eskiden oraları Türk toprağı olduğu için belki ondan bile biliyorlardır. Okul hayatınızdan bahsedebilir misiniz? İlkokul nasıl geçti?

Bulgarcayı bildiğimiz için derslerde sıkıntı çekmedik. Öğretmenler, öğrenciler arasında pek ayrım yapmıyordu. İyiydi öğretmenlerimiz. Türk öğretmen de vardı. Bulgar öğretmenimiz de vardı.

Disiplin çok iyiymiş?

Evet.

İlkokul, ortaokul sonra liseye başladınız?

Biz köyde oturuyorduk. Gideceğim okul şehirden on bir- on iki kilometre uzaklıktaydı. İki arkadaş ev kiraladık. Cumartesi- pazar günleri evdeydik. Haftanın beş günü okulda. Meslek lisesinde okuyordum. Üç sene okumam gerekiyordu. Eğer okulu bitirseydim şoför olacaktım, tır kullanabilecektim, döver- biçer makinesi kullanabilecektim. Tamir işi yapabilecektim. Ziraat mühendisi çıkacaktım. Birinci sınıfı bitirdim. İkinci sınıfı iki-üç ay okudum. Sonra Türkiye'ye göç ettik.

Elimizde Türk pasaportu vardı. 1962 veya 1968'den kalma. O zaman iki devlet arasında bir anlaşma olmuş. "Türkiye'de akrabası olan göç edebilir." demişler. Yıllar

sonra bir anlaşma daha yapılmış. Biz o şekilde göç ettik. Zoraki göç etmedik yani. Kendi isteğimizle geldik. Oradan gelmek için babam okula para ödedi. Devlet okulundaydım ya bir sene okuduğum için babam beş yüz leva kadar bir para ödedi.

Ceza gibi mi? Okuldan aldıkları için.

Yok. Bir sene gittiğim için bir senelik eğitimin bedeli. Ücretsiz okuduğum için ve göç ettiğim için örnek veriyorum 500 leva. Göç ettiğimiz için askere gitmedim. Askerlik borcu da ödedik. Yani babam iyi bir para ödemişti o zaman. Elektrik, su bütün faturalarımızı, vergilerimizi ödedik. Sonra bize bir belge verdiler. “Şu tarihte Bulgaristan’ı terk etmen gerekiyor.” yazıyordu.

Biz de evimizi satılığa çıkardık. Babam 1973’te iki katlı bir ev yaptı. 1978’de göç ettik. Beş senelik bir bina. Babam onu dokuz bin liraya yaptı. Devlet üç bin lira fiyat biçti. İstesek üç bine satabilecektik. Satamazsak olduğu gibi devlete kalacaktı. Bizde ne yaptık? Annemin ağabeyine parasını almış gibi göstererek bıraktık. Devlete kalmasın diye. Devlete kalsaydı dokuz binlik evi on ikiye on beşe satacaktı. Ama bize üç bin değer gösterdi.

Açıksası devlet “Gitmeden ne koparırsam kardır.” diye düşünmüş.

Evet ve giderken sadece bir şey götürebildik. Örneğin bir tane çekyat, bir tane televizyon, bir tane buzdolabı. Para götürmemizi istemiyordu. Getirdiğimiz eşyalardan da gümrük vergisi alıyordu. Yani paramızı orada bitirip Türkiye’ye bizi bir ceket bir pantolon göndermek istiyordu.

Bu da bir baskı. Gidebilirsin ama onu da yap, bunu da yap, şunu da yap.

Bulgar parasını dışarı götürüp Türk parasına çevirmeyelim diye önümüze bir sürü şey koydular. Her şeyden bir tane götürebildik. Niye bir tane? Parayı da götüremiyorduk. Ama götürebilmelisin. Ben kazanmışım. İstedğim gibi yurtdışına da götürebilmeliyim. İstedğim eşyayı da parayı da götürebilmeliyim.

Aslında öyle olmalı. Bir de liseye giderken öğretmen tarafından ayrımcılığa uğramışsınız.

Evet.

Aslında başarılı bir öğrenciymişsiniz ve derste anlattığınız her şey doğru olmasına rağmen öğretmeniniz Bulgar öğrencileri ön plana çıkarıyormuş. Öyle bir olayda yaşanmış.

Evet.

Peki. Türkiye'ye gelme fikri nereden çıktı? Pasaportunuz önceden beri varmış. Neden 1978'de gelmeye karar verdiniz?

Babam 1973 yılında ev yaptı. Babamın arkadaşı köyün muhtarıydı. Babama “Bu evi kime yapıyorsun? Al bu çocukları götür.” dedi. Yani o sonradan olacakları görüyormuş muhtar olduğu için Bulgar olduğu için. “Gün gelecek, geleceğim. Burada senin ismini değiştirmeye kalkacağım. Çocuklarının ismini değiştireceğim, zulüm göreceksin yazık günah, ben bu baskıyı sana yapamam al bu çocukları git. Boşu boşuna paranı bu binaya harcama” dedi. Seksenlerden sonra neler olacağını biliyormuş. İsimlerin değişeceğini, halkın baskı göreceğini zulüm göreceğini biliyormuş ki, öyle oldu. “Burada diktiğin her ağaç senin değil benimdir. Bu toprak senin değil benimdir. Al bu çocukları kendi vatanına gerekirse bir ceket bir pantolon git. Orada ektiğin ağaca benim diyebilirsin. Ama burada diyemezsin.” dedi.

Biz iki devlet arasındaki anlaşmayla geldik. Kimin elinde Türk pasaportu varsa Türkiye'ye göç edebilir. Bütün vergilerini kapatarak.

Evet o zaman öyle bir anlaşma yapılmış. Aslında bir baskı da uygulanmış. Gidebilirsin ama şunu da öde bunu da öde gibi.

Tabi devlete borcun kalmayacak. Okulda yaşanan olay, lise bire gidiyordum. Meslek lisesindeydim. Bizim sınıfımız şoförlük üzerineydi. On sekiz Türk on sekiz Bulgar öğrenci vardı. Öğretmen derse kaldırdı. “Anlat” dedi. Anlattım dersi. Ayrımcılık yaptı. Zayıf verdi. Bulgar öğrenciyi kaldırdı. O dersi anlatamadı. Ama pekiyi verdi. Türk çocukları ayaklandı. Sonra “Yarın tekrar tahtaya kaldıracağım.” dedi. O şekilde yatıştı olay. Ertesi gün yine tahtaya kaldırdı. Bu sefer orta halli bir not verdi. Ayrımcılık vardı.

Aynı şeyleri diğer görüşmelerimde de duydum. Ayrımcılık var ama yok gibi gösteriliyor. Hatta bir aktarıcı dedi ki tarih kitaplarında Türkleri çok fazla eleştiren, kötü gösteren yazılar varmış. Sırf bu yüzden tarih derslerini dinlemediğini söylemişti.

Tarihte her ülke kendini öne çıkarıyor. Onlar komünist olduğu için kendi sistemlerini övüyorlar. Olan tarihi öğretmiyorlar. Kendi işlerine nasıl gelirse tarih kitaplarını ona göre yazıyorlar. Ama fizik, matematik, kimya olsun onlarda bir değişiklik yapamıyorlar. Çünkü her şey ortada. Ama tarih derslerinde kitapları istediği

gibi değiştirip gelen nesile o şekilde öğretmeye çalışıyorlar. Böyle öğrensinler, bilinçlerinde o kalsın diye.

Evet. Aslında tarih bilimini de kullanıyorlar bir noktada. Beyin yıkamak için. Türkiye'ye dönüş yolculuğu nasıldı?

Dönüşümüz rahattı. Bizi, eşyalarımızı aramadılar. Bulgar'dan da rahat geçtik. Türkiye'de de rahat karşılandık. Kapıkule'ye geldiğimizde dayım bizi karşıladı. Onlar bizden bir sene önce gelmişlerdi. Bize kiralık oda tutmuşlar. Tıra koyduk eşyaları. Tır doldu. Ne eşyamız varsa getirdik. Bir tane motosiklet getirmiştik. Tırda yer kalmayınca onu Edirne'de sattık. Yirmi sekiz bin liraya sattık. Dokuz bin lirasını nakliye ücreti verdik. Kalan parayla da günlük hayatımızı devam ettirdik. Kira, pazar, bakkal o şekilde devam ettirdik. Zaten geldiğimizde annem yengemin yanına babam dayımın yanına girdi işe. İşimiz de hazırđı. Direkt işe başladık. Beni de akrabamız matbaaya aldı. Ben iki hafta sonra işe başladım.

Okul hayatı bitti mecburen.

Ama Bulgaristan'da yarıda kalmış okulumun belgelerini Ankara Milli Eğitim Bakanlığına gönderdim. Türkçe tercümesi geldi. Burada istediğim liseye gidebiliyordum. Ama Türkiye'de karışıklık dönemi.

Sağ- sol olayları?

Sağ sol vardı. O yüzden okuyamadım. Ama istediğim okulda okuyabileceğimi bildiren yazı geldi.

Sıfırdan başlamışsınız. Kolay değil. Belki de okula ayıracak vakit bile bulunamadı. Önce bir ev olacak, rahat bir yaşam süreceksin ki eğitime vakit ayırabilsin.

Zaten dört kardeşlik. En büyüğü bendim, on altı yaşında. Benden küçüğü kız kardeşim Hacer. On üç-on dört yaşlarında. Öbürleri zaten ikizler beş yaşında, küçük. Onlara babaannem baktı. Onların burada okula gitmesi gerekiyordu. Ben ve kız kardeşim çalıştık. Babam, annem. O şekilde...

Tabii ekonomik bir zorluk da oldu ister istemez. Devletin bir desteği oldu mu?

Devletin bize hiçbir desteği olmadı. Yani hiç ama hiç. Bu son gelenlere her türlü imkânı tanıdılar. Kendi arabası varsa taksicilik yapabilir, hayatını sürdürebilir. Yer belirttiler.

1978 yılında göç eden herkes zaten bunu söylüyor. “Devletten hiçbir destek görmedik.”

Ama hepsi çalışkan insanlardı. Türk yerlileri bize “Siz çoluk çocuk çalışıyorsunuz.” diyorlardı. Kadınların çalışmasına iyi bakmıyorlardı. Ama biz alışmışız yani Bulgaristan'da kadın erkek çalışmaya. Bize hiç zor gelmiyordu yani.

Zor bir durum. Oradan gelip kendi vatanına sığın. Burada da çalıştığın için eleştirilmek... Türkiye’de bir ayrımcılığa maruz kaldınız mı?

Yok.

Maddi bir sıkıntı çektiniz mi? Babanız hemen işe başlamış, anneniz hemen işe başlamış ama?

Hiçbir maddi sıkıntı çekmedik. Allah’a çok şükür. Çoğumuz çalışıyorduk. Benim maaşım 1400 lira o zamanki kira 1400 lira. Annem- babam da çalışıyordu. Ekmek parası, pazar parası ayırıp biriktiriyorduk. Yani biriktirip arsa alabildik ev yapabildik. Düşünsene bir ülkeyi terk ediyorsun. Geliyorsun pantolon ceket. Allah'a bin şükür bu halimize. Bereketliymiş. Tabi sizde çalışınca. Bir de genelde bütün Bulgaristan göçmenlerinden duyduğum ilk yaptıkları şey ev almak. Yani bir arsa alıp herkes çalışıp önce evini yapmış. Önce kiradan kurtulalım. Kiradan kurtulduktan sonra zaten sıkıntı çekmek yoktu geçmiş yıllara göre. Geliyordu gerisi.

Türkiye’ye alışmakta zorlandınız mı?

Hiç zorlanmadık. Türkiye'ye geldiğimde kendi kendime söz verdim. O zaman on altı yaşında bir çocuktum ama görüşüm, okulum, ne bileyim çektiğim şeyler, yaşadığım hayat... En büyük isteğim askerlik borcumu vatanıma ödemekti ve Allah onu kabul etti. Ne bileyim her şeyden önce vatan yani. Dedim bir kuru ekmek yiyeyim ama Bulgar’da kalıp da hizmetimi ona vermeyeyim. Vatanıma gitsin.

Ne mutlu. Peki şey, Türkiye’de bir ayrımcılık oldu mu? Ayrımcılığa maruz kaldınız mı? Yani bunu tabii ki devlet yapmaz ama vatandaşlar yapabilir. Çünkü daha farklı bir kafa yapısına sahip olabilirler.

Yok. Her milletten bir arkadaşım vardı. Ama hiçbiriyle sıkıntı yaşamadım.

Çok güzel. Peki geri dönmek istediniz mi hiç?

Hayatta. Ölü­rüm yine geri dönmem. Çünkü oradaki hayatın yarın ne olacağı belli değil. Dü­ne kadar baskı görüyorlardı, isimlerini de­ğiştirdiler. Şimdi Avrupa ülkesi oldular. Ha Avrupa ülkesi oldular oradaki hayat şimdi güzel mi? Katiyen güzel değil. Yani orada ekonomik sıkıntı da var. Niye bütün gençler yurt dışına kaçıyor? Niye yurt dışında çalışıyor? Niye döviz bazında çalışıyor? Orada çiftçilik yapsan Türkiye'deki sıkıntıyı orada da çekersin. Bugün Bulgaristan'a git bir tane genç göremezsin. Hep yaşlı. Bütün gençler Avrupa'da. Dayımın oğlu var mesela tır şoförlüğü yapıyor. İki- üç senedir tır şoförü. Hala da yapıyor. Yine dayımın oğlu Almanya'ya gidiyor, gemilerde çalışıyor. Adam üç-beş senede iki-üç katlı bina yaptırdı. Yani oradaki parayla buradaki hayat aynı aslında. Ama Avrupa ülkesi oldukları için gençler dışarıda çalışıp parayı kazanıp oradaki hayatlarını sürdürüyor. Her şey yolundaymış gibi gözüküyor. Ama değil.

Anladım. Ben çok teşekkür ederim. Eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Ne diyeyim yani her şey vatan için. Her şey Türkiye için. Benim için en büyük şey Türk olmak. Gurur duyuyorum. Benim için her şey o.

Tamam. Çok teşekkür ederim.

Ek 8. Gülsüm Ç. Görüşmenin Çözüm­lenmesi

Doğum Tarihi: 01/07/1941

Göç Ettiği Yer: Bulgaristan- Burgaz (Burgas)- Çımalı (Mığlen)

Göç Ettiği Tarih:1978.

Eğitim Durumu: Ortaokul terk.

Bulgaristan'daki Mesleği: TKZS'de işçi. (Devletin tarlalarında çalışmış.)

Türkiye'deki Mesleği: Fabrikadan emekli.

Doğduğunuz topraklarla başlayalım. Doğduğunuz yeri, evi anlatır mısınız?

Doğduğumuz yer, ev çok şahaneydi. Bahçelerimiz vardı. Domates, biber ekerdik. Koyunlarımız vardı. TKZS ile Bulgarlarla işimiz yoktu. Ama komşularımız çok iyiydi.

Kendiniz, ekip kendiniz yiyordunuz?

Kendimiz eker satardık. Tavuklarımız vardı. TKZS kurulduktan sonra devletin tarlalarına giderdik, maaşımızı alırdık. Yazıyorlardı, ne kadar paramız varsa ay sonu gider maaşımızı alırdık.

Peki, aileniz ne işle uğraşıyordu?

Çiftlikle. Kendi tarlasını ekip biçiyordu. Mısır, ayçiçek kazardık.

Anneniz de babanız da çiftçiydi.

Evet, çiftçiydi. Fasulye, mercimek, her şeyi kendimiz yetiştiriyorduk. Bağımız, kirazımız, hepsi var.

Peki çocukluğunuz nasıl geçti?

Çocukluğumuz çok iyi geçti.

Bulgar arkadaşlarınız var mıydı?

Vardı. Komşularımızın çocukları vardı. Onlarla oyun oynardık.

Aranızda bir sorun var mıydı?

Ayrım, kavga yok.

Türkçe biliyorlar mıydı?

Onlar Türkçe, biz de Bulgarca bilirdik. Çok iyi yaşadık yani. Bir arada.

Peki, neler yapıyordunuz?

Oynardık işte.

Peki, kreş var mıydı sizin zamanınızda?

Benim zamanımda kreş yoktu. Sadece kızımın zamanında vardı kreş. Biz sadece okula gittik, Türk okuluna gittik. Türkçe ders de vardı. Bulgarca da vardı.

Ağırlıklı olarak Türk dersleri mi? Bulgar dersleri mi?

Hepsi birdi. Öğretmenlerimiz de çok iyiydi. Hiç şamar, sopa yoktu. Çok iyi davrandılar. Hiç ayırmıyorlardı. Ben öyle gördüm.

Ne yaşadıysanız o. Peki, Türkiye'deki okullarla Bulgaristan'daki okullar arasında ne gibi farklılıklar var?

Bulgaristan'daki okullar daha farklı. Orada giden çocuğun yemeği de karşılanıyordu. Yemeği, yatağı vardı. Hepsi devletten.

Anladım. Sonra ilkokulu bitirdiniz ortaokula gittiniz değil mi?

Ortaokula gittim. Ama az gittim ortaokula.

Ondan sonra çalışmaya mı başladınız?

Çalışmaya başladık. Babamın kendi tarlasıydı. Evlendikten sonra TKZS'ye girdim.

On dokuz yaşına girdim. Bir çocuktuk zaten, evlendik. Çok iyi yaşadık. Onlar devletin tarlalarında çalışıyordu.

Dört çocuğunuz oldu. Dördü de orada doğdu. Doğru mu?

Evet.

Peki orada mesela hamileyken, çocuklar doğduğunda sağlık şartları nasıldı?

Çok güzel bakıyorlar, dolaşıyorlar eve gelip bakıyorlar. Hastanede bir hafta yatıp çıktım. Oradan sonra gelip evde bakıyorlar. Nasılsın, sütün var mı? Soruyorlar. Devlet yardım ediyor.

Hamileyken gittiniz mi hiç?

Hamileyken giderdim hastaneye. Hemşiremiz vardı köyde. O çağırıp bakardı.

Her ay bir kontrol.

Her ay kontrole giderdim.

Sonra doğumdan sonra geldin.

Evet. Kırkı çıkana kadar hemşireye baktı. Eve geldiler hep baktılar.

Ne güzel, boş bırakmıyorlar.

Bırakmıyorlar, akşam-sabah geliyor. Ateşine bakıyor.

Evlendikten sonraki ilk eviniz tek katlıymış sanırım. Sonra iki katlı bir ev yapmışsınız. Sonra iki katlı bir ev yapmıştık.

Orada evlendiğiniz yerde hayvanlarınız var mıydı?

Koyunlarımız vardı.

Ama tarla işine, devlete. Peki sonra yaşayıp giderken bir anda dediniz ki “Biz Türkiye'ye gelelim.” O fikir nereden çıktı?

Kaynanamın anası Türkiye'ye gelmiş. Onlarla geleceklermiş. Gelememişler, bilemem oralarını. Onlar bir kâğıt bırakmışlar. Kaynanam onu saklamış. Ben evlendikten sonra kaynanam "Bizde bir kâğıt var. Ona baksana." dedi. Ben okumayı bildiğim için. "Biz Türkiye'ye gidecektik gidemedik." dedi. Muhtara götürüp gösterdik. "Bu kâğıtlarla isterseniz Türkiye'ye gidebilirsiniz. Kiminiz var orada?" dedi. "Kaynanamın annesi babası orada." dedim. "İnsanlarınız varsa gidebilirsiniz." dedi. Burgaz'a gittik. Kâğıtlarımızı yaptırdık, geldik. Kendi isteğimizle. İstemeyeni bir yere göndermezler. Sonra Türkiye'ye gittik.

Peki oradaki evlerinizi, hayvanlarınızı ne yaptınız?

Orada hayvanları, evi ağabeyime bıraktık. Ucuz- pahalı bıraktık. Bulgar'a kalmasın diye.

Nasıl geldiniz buraya?

Trenle.

Ne kadar sürdü?

İkide bindik. Sabah buradaydık.

Zor olmadı mı dört çocukla yolculuk?

Hayır, kaynanam var. Eşyalarımızı vagonla gönderdik.

Birbirinizle yardımlaşarak.

Kızım derdi. Başka bir şey demezdi.

Ne güzel ne mutlu.

Çok iyi yaşadık. Sonra geldik buraya. Bir hafta sonra işe girdim.

Evet, öyle olmuş. Eşiniz de sanırım hemen çalışmaya başlamış.

Evet. Ben de çalıştım. Biraz kiralarda durduk. Ondan sonra kendimize ev yaptık. Çocuklar da çalıştı hep beraber. Yaşadık gittik işte. Şu hale geldik.

Peki Bulgaristan'da herhangi bir ayrımcılığa maruz kaldınız mı?

Yok. Çok iyi komşuluk ettik.

Devlet tarafından bir sorun yaşadınız mı?

Devlet tarafından da sıkıntı olmadı. “Türkiye’ye gidecek misin?”
“Gideceğim.” Geldik işte.

Anladım. Peki, Türkiye’ye döndünüz. Geldiğinizde ev, iş nasıl buldunuz?

Beyimin tarafından akrabalar geldi. Onlar ev buldu. Kira. Biz de tuttuk.

Maddi zorluk çektiniz mi?

Yok. Burada da çekmedik.

Peki, devletin bir desteği oldu mu size?

Yok.

Peki, burada herhangi bir ayrımcılık, bir sıkıntı yaşadınız mı? İnsanlarla alakalı, devletle alakalı?

Yok.

Peki, alışmakta zorlandınız mı?

Hayır. Çok mutlu oldum buraya geldiğimde. Bulgaristan’da TKZS’ye tütün kazmaya gidiyorduk. Çanta sırtında damacana elinde. Yağmur yağıyor. Buraya geldik. Fabrikaya girdim. Kurulukta. Yemeğin ayağına geliyor vakti geldiğinde.

Fabrikada çalışmak bence de daha kolay olmuş.

Çok kolay oldu, çok da memnunum.

Geri dönmek istediniz mi?

Hayır.

Peki kaç senesinde doğmuştunuz?

1941’de doğdum.

Kaç kardeşsiniz?

Altı kız kardeş, biri oğlan. En küçüğüm ben.

Orada kalan akrabalarınız var mı? Hani biz dönmeyeceğiz, biz iyiyiz diyenler oldu mu?

Kardeşlerim öyle oldu hep. Sadece ben geldim buraya.

Bütün kardeşleriniz orada?

Bütün kardeşlerimiz orada öldü. Burada hiçbiri yaşamadı. Yok. Bir kardeşim geldi buraya, döndü onlar sonra. Onlar çok istemediler, döndüler. Ama ben burada memnun kaldım çok.

Ne güzel ne mutlu, memnun kaldıysanız. Eşiniz hiç dönmek istedi mi?

Yok. Ben çocuklarımı tarladan kurtarmışım. Burada çalışacaklar İstanbul'da. Sigortalı olacaklar. Emekli olacaklar. Bana dua edecekler.

Babaannem yeni evliymiş o zaman. Anneleri, babalar, kardeşleri geliyor. Babaannem evli olduğun için buraya gelemiyor.

Onları unuttum ben.

Onlar daha önce gelmişler. İstek yaparlarsa annemler gelebiliyormuş. Ama yapmamışlar. Çünkü onlara devlet tarla veriyor. Babaannem de mirasçı olacak diye istemiyorlar. Annemler de pasaport çıkartıyor, pasaport ellerinde kalıyor. Gidemiyorlar Bulgaristan'dan.

Onlara devlet tarla mı vermiş burada?

Yalova taş köprüde. Bizim de pasaport elimizde kalıyor.

Tamam. Çok teşekkür ederim.

Ek 9. Fatma K. Görüşmenin Çözümlemesi

Doğum Tarihi: 25/11/1945

Göç Ettiği Yer: Bulgaristan- Burgaz (Burgas)- Çelebi (Sini Rid).

Göç Ettiği Tarih:1978

Eğitim Durumu: İlkokul.

Bulgaristan'daki Mesleği: TKZS.

Türkiye'deki Mesleği: Fabrikadan emekli.

Doğduğunuz topraklarla başlayalım. Doğduğunuz yeri, evi anlatır mısınız?

Evlerimiz küçük olurdu. İki katlıydı. Altında hayvanlarımız da olurdu. Üstünde bizler yaşıyorduk.

Tarlanız, bahçeniz var mıydı?

Tarlamız, bahçemiz vardı. Onlarla geçiniyorduk. Hayvanlarımız vardı. İnek, bakıyorduk.

Hangi köy?

Çelebi.

Peki, anne- babanız ne işle uğraşıyordu orada?

Çiftçilik.

Ekip, biçip, yiyordunuz, satıyordunuz.

Satma yok, yemeğe kadar. Biz Balkan'dayız. Tepedeyiz. O yüzden satacak kadar çıkmıyordu. Ne çıkarsa onu yedik.

Peki, çocukluğunuz nasıl geçti? Neler yapıyordunuz?

Vallahi annemlerin önümüze ne koyarsa onu yedik. Bizim köyümüz Türk köyüydü. Hiç Bulgar yoktu.

Hiç yoktu?

Hiç yoktu. Bizim muhtarımız da fırıncımız da doktorumuz da hepsi Türk'tü.

. Türkiye'de yaşıyor gibi orada yaşamışsınız zaten.

Burada işte nenemin kızları vardı. Onlar bize istek yaptılar. Annesiyle. Öyle geldik buraya.

İstekle?

Yani kendi isteğimizle geldik.

Anladım. Hiç Bulgar arkadaşımız yoktu yani?

Hiç yok. Ama okulumuz da Türk'tü. Öğretmenlerimiz de Türk'tü bizim. Sadece bir tane Bulgar öğretmenimiz vardı. Çok iyi bir öğretmendi. Övmek gibi değil de kendim de çok okurdum. Öğretmen bir şey söylediğinde hemen öğreniyordum. Okula, derse teftişe geldiklerinde hep beni tahtaya kaldırırlardı.

Peki ana sınıfına gittiniz mi?

Yok kızım. Ben yedi yaşında ilkokula gittim, on bir yaşında okuldan çıktım. Dört sene okudum, zamanımız öyleydi.

İyi de bir öğrenciymişsiniz aslında.

Çok iyiydim. Bulgar öğretmenimiz vardı. O kadar yalvardı babamlara. “Bu kızı cahil bırakmayın. Bütün masrafını ben çekeceğim. Gönderin.” dedi. Bizim ailede kız dışarı yollanmaz. Başka köye yollanmaz, yasaktır. Yasağı biz kendimiz koyuyoruz. “Babamlar kız gitmez, kızın başka yerde işi yoktur. Yollamayız” dediler. Öyle işte okuyamadık.

Evet, yollamadıktan sonra da siz ne yapacaksınız? Çocukmuştunuz zaten. Orada mı evlendiniz?

Orada evlendim.

Tamam, onları da soracağım. Peki, bütün öğretmenleriniz Türk'tü.

Hepsi Türk'tü.

Bulgarca dersini almıyor muydunuz?

Bir ders veriyorlardı.

Bir ders Bulgarca alıyordunuz. Anladım.

Dört dersimiz oluyordu. Coğrafya, tarih, Türkçe, Bulgarca.

Anladım. Belki ortaokulda daha farklı dersler vardır.

Bizden sonra ortaokul oldu. Bizde yoktu ortaokul. Biz ilkokul okuduk dört sene. Anladım.

Köyde okursan dört yıllık.

Ortaokula gideceksen dışarı.

Dışarı.

Anladım.

Başka köye yollamazlardı kızları. Köyün içindeki anneanneme yollamazlardı ki okumaya yollasınlar.

Peki Fatma abla hiç ayrımcılık oldu mu size karşı Bulgarlardan?

Hiç olmadı. Bulgarlar bize çok iyi davranırdı. Evlerinde yemek varsa, bizde yoksa hemen tattırıyorlardı. Ben evlendikten sonra şişmanladım. İşe gidiyordum. Karnımı gördüler. Hemen bir şey tattırdılar da hamile diye. Çok insanlıkları vardı.

Anladım. Sonra orada evlendin.

Orada evlendim.

Çocuklarınız orada mı doğdu?

İkisi de orada doğdu.

Pek sağlık açısından nasıldı?

Bizim köyümüzde doğum evi vardı.

Kontrole gidiyor muydunuz?

Çağırıyorlardı. Biz kaçıyorduk kızım. Hamileyken muayeneye çağırıldıklarında kaçıyorduk. Korkuyorduk. Sanki ne yapacaklar bize. Cahillik işte. Okumayınca cahil oluyorsun.

Bazı köylerde doğum evine gidenleri kötü görüyorlarmış. Peki bebeğinizi hiç kontrole geldiler mi?

Geldiler. Kırk gün gelirlerdi. Çocuğun nasıl bakıldığını, aşılarını, ateşini, nasıl beslendiğini kontrol ederlerdi.

Peki, Türkiye'ye gelme fikri nasıl ortaya çıktı?

Akrabalarımızla geldik.

Peki, oradaki evlerinizi ne yaptınız, bahçelerinizi?

Evlerimizi, bahçelerimizi bedava sattık, geldik. Çünkü para yok gelmeye.

Evlendikten sonra nerede yaşadınız? Aynı köyde mi yaşadınız?

Aynı köyde. Bunun (eşini gösteriyor.) köyü ayrıydı ama bizim köye dedesiyle nenesine bakmaya geldik. Sonra biz evlendik.

Yine çalışmaya devam.

Tarlada. Hayvan baktık. Eşim dağda çalıştı.

Eşimin annesi bizim köylü. Dedesi nenesi bizim köyde yaşıyor. Annesi yedi kız kardeş. Hiç erkek yok. O yüzden eşimi on iki yaşında vermişler. Çiftçilik yapmaya.

Peki size bir baskı uygulandı mı Türkiye'ye gitmek istediğiniz için?

Yok. Ama pasaport alırken zahmet çektik. “Niye gidiyorsunuz? Ne zorunuz var? Ne yapıyorlar burada size?” diyorlardı. Biz de kendi isteğimizle gittiğimizi, Türkiye’de akrabalarımız olduğunu söyledik.

Yani kısaca “Vatanımız olduğu için gidiyoruz.” demişsiniz. Sonra nasıl geldiniz buraya?

Trenle geldik.

Rahat geldiniz mi?

Rahat. Ama annemiz, babamız, akrabalarımız Bulgaristan’da kaldı. Ne kadar rahat olacak.

Evet, gerçekten zor. Bir yarın orada, diğer yarın burada. Peki oradan buraya geldiniz. Muhacirhanede ne yaptılar?

Onlar da neden Türkiye’ye geldiğimizi, orada bize baskı yapıp yapmadıklarını sordular. Böyle. İki akşam muhacirhanede kaldık.

Peki Türkiye’de ev nasıl buldunuz?

Akrabalar vardı. Onlar ev tuttular. Sıvayı bitirmişler. Boya yapmışlar. Kurumamış. Biz o akşam su gibi eve geldik. Her yer açık. İki oda. İki çocuk var, ikimiz varız. Bir de nene var.

Öyle de zor. Boyası bile bitmemiş daha.

Bulgaristan’dan gelirken kuskus yapmıştık. Bir çuval ceviz, un getirdik. Bir haftaya küflendi. Çünkü kapıyı, camı açamadık. Biz 1978’de de geldik. O zaman çok teröristler vardı. O yüzden cam açamazsın. Kimseyi tanımıyorsun. Öyle işte.

Anladım. Siz çalıştınız mı?

Evet.

İşi nasıl buldunuz?

Sorduk, aradık, bulduk. Ne iş verirlerse yaptık.

Ne mutlu. Hiç kadın erkekle ayırt etmeksizin bütün Bulgaristan göçmenleri çalışmış. Görüştüğüm, herkes.

Bizim Bulgaristan göçmenlerinde çok nadir çalışmayan, emekli olmayan.

Bu zamana kadar görüştüğüm kadarıyla herkes çalışmış, emekli olmuş. Kimse boş oturmamış yani.

Bulgaristan’da da çalıştım. Doksan beşte emekli oldum.

Peki maddi sıkıntı çektiniz mi buraya geldiğinizde?

Çektik yavrum. Eşimin teyzesinin kocası vardı, emlakçıymış. Biz bilmiyoruz elimizde ne varsa sattık. Havlularımızı bile sattık. Bir ev yapalım diye. Gittik, bir arsa bulduk. Eniştesi, “Alın bu arsayı bir daha bulamazsınız.” dedi. Biz de acemiyiz, bilmeyiz ne paradan anlıyoruz ne bir şeyden anlıyoruz. Borca girdik aldık o arsayı. Yavaş yavaş ödüyoruz. Yemiyoruz, içmiyoruz, bir şey almıyoruz. Ben bir domates yediremedim çocuklarıma. Sonra arsanın üstüne ev yapalım dedik. Bir de gittik. Emlakçının tozu yok.

Dolandırmış.

Parasını ödedik, arsa gitti. Sonra yeniden çalıştık, para topladık oturduğumuz evi yaptık. Orasını yüz yirmi bin liraya aldık. Burasını dört yüz elli bin liraya aldık.

Ne zor. İnsanlar gelmiş sıfırdan başlıyor. Bir de üstüne onlar dolandırıyor.

Zaten ne yaparsa kendi insanın yapıyor. Başka bir akrabamız vardı. Onlarla kirada kaldık bir buçuk sene. Ne mutfak var ne bir şey. Ama her şeyimizi paylaştık. Bir soğanı kıldık, yedik. Sonra onlar başka işe. Biz başka işe. Öyle geçindik. Sonra işte yine toprak aldık. Yeniden ev yaptık. Altı senede yaptık.

Yine ev sahibi olmuşsunuz. Devletin bir desteği oldu mu?

Hiç. Sadece çalışırken bir-iki sene vergi almadılar bizden.

Peki Türkiye’de ayrımcılığa maruz kaldınız mı?

Hayır, hiç. Vallahi kimin yanına gittiysek çok iyi geçindik. Eşimin patronu Ermeni’ydi. Fabrikaları vardı. Bugün çalışmaya başladılar hemen sigorta yaptı. Bizim sigortadan haberimiz yoktu. Dinsiz derler. Ama kendi insanımız kötülük yaptı. O iyilik yaptı.

Her yerin iyisi kötüsü var deyip kimseyi ötekileştirmeyeceğiz. Alışmakta zorlandın mı teyze?

Tabi. Yabancıydık, korkuyorduk. Bir kalkıyorduk, bir orada ölü var, bir burada ölü var. O zaman zahmet çektik, korkuyorduk çok. Elektrik yok, dolaplar çalışmıyor, su yok. Gideriz suya, Kürtler vermezler su bize. Bekler durursun. Çamaşırını da taşıma suyla yıkarsın. Bulaşığını da. Elektrik yok.

Bulgaristan’da var mıydı?

Vardı. Altmış dört- altmış altıda geldi elektrik.

Su?

Su yoktu. Köy çeşmeleri vardı. Oradan incecik akardı, beklerdik, onunla yemek de yapardık. Hayvanın yemini de yapardık, her şeyi.

Tabii ne yapacaksın? Kısıtlı olunca ne yapacaksın?

Şimdi var ama bizden daha iyi onlar.

Çok yormayalım. Fatma teyze rahatsız.

Tamam. Çok teşekkür ederim Fatma teyze. Allah razı olsun.

Ek 10. Selahaddin Ç. Görüşmenin Çözümlemesi

Doğum Tarihi: 1959 (Gün- ay belirtmek istemedi.)

Göç Ettiği Yer: Bulgaristan- Razgrad (Hezargrad).

Göç Ettiği Tarih:1978

Eğitim Durumu: Lise.

Bulgaristan'daki Mesleği: Öğrenci.

Türkiye'deki Mesleği: Şoför- emekli.

Doğduğunuz topraklarla başlayalım. Doğduğunuz yeri, evi anlatır mısınız?

Razgrad'ın köyündeydim. Çocuklar köyde. Büyükler TKZS veya fabrikada çalışıyordu. Köyümüzde fabrika yoktu. Fabrikada çalışanlar kasabaya gidiyorlardı. Mesleğine göre yani.

Anladım. Peki köyünüz nasıl bir yerdi? Neler vardı? Cami, kilise, bakkal...

Bizim Türk köyü olduğu için sadece cami vardı. Eskiden kilise varmış. Ama o yıkılmış zamanla. Bulgarlar az kalmış bizim tarafta. O yıkıldığı için biz sadece camiyi biliyoruz. Kilisenin de yıkıntılarını biliyoruz. Bakkal, kütüphane, postane, muhtarlık, okulumuz var. Yani ilkokuldan ortaokul sonuna kadar okul mevcut. Kreşler ayrı.

Çocukluğunuz nasıl geçti? Bulgar arkadaşlarınız var mıydı?

Bulgar arkadaşlarımız lisede vardı. Köyümüzde hiç Bulgar yoktu. Türk köyü olduğu için.

Aileniz iş yapıyordu?

Kooperatifte.

Çocukluğunuz nasıl geçti, neler yapıyordunuz?

Çocukluk işte, ne olacak yani. Mahalle.

Buradaki mahalle hayatı gibi mi mesela?

Aynen.

Kreşe gittiniz mi?

Gittim.

Nasıldı?

Kreş yani ana sınıfı, okul öncesi. Bizim kreş dediğimiz oydu. Yani ilkokula gitmeden evvel okul öncesinde gidiliyordu. Çocuklara bir şeyler öğretiyorlardı.

Çalışan annelere de öyle bir imkân da tanıyorlarmış. İsteyen çocuklarını kaynanasına, kayınpederine bırakıyormuş. İsteyen çocukları kreşe bırakıyormuş.

O şehirde olabilir daha fazla.

Ufak bir ücret karşılığında. İyi bakıyorlarmış.

O kadarını bilemiyorum. Köyde öyle bir şey yok.

Sizin yoktu. Anladım. Yerine göre değişiyordur belki.

Yerine göre değişir.

Ana sınıfına gittiniz. Orada neler yapıyordunuz?

Onu hatırlamıyorum.

Yani boyama, oyun. Herhalde öyledir. Öğle uykusu var.

Evet. Öğle yemeğini yediğin zaman uyutuyorlar.

Öğretmenler nasıl?

Her devletin eğitimi farklı. O yüzden ben pek bir şey söylemeyeceğim.

Disiplinlilermiş.

Disiplin her yerde var. Eğitimde disiplin yoksa olmaz. Bunu açık söyleyelim. Bizim buradaki okullarla orada okuduğumuz zaman arasında çok fark var. Büyüğe saygı var.

İlkokula gittiniz, Türkçe ders gördünüz mü?

Yedi sene okudum ben Türkçe dersi.

Türk okulu muydu yoksa seçmeli ders mi?

Bu, eğitim programında olan bir ders. Türkçe'nin gramerine varıncaya kadar orada öğrendim. Bazı arkadaşlar soruyor burada, Türkçeyi nereden öğrendin? Ben yedi sene ilkokulda, ortaokulda ders gördüm. Yani Türkçede o kadar vurgular var ki. Biz burada kalıp konuşuyoruz. Ama uygulayan yok. Dersler Bulgarca. Ama Türkçe ayrı. Bulgarca, Türkçe Seçmeli ders olarak Rusça görüyorduk.

Biliyor musunuz Rusça?

Biliyorduk da unuttuk kızım. İnsan konuşmayınca ana dilini bile unutuyor.

Öğretmenleriniz iyi miydi? Bir ayrımcılık var mıydı?

Biz de gayet normaldi her şey. Biz o ayrımcılığı görmedik pek. Ya da çocuk olduğumuzdan mı anlamadık, bilemem.

Anladım. Peki siz 1978'de gelmişsiniz. Siz oradayken camiler açık mıydı? Hani herkes namazını, orucunu, bayramlarını kutlayabiliyor muydu?

Köylü bayramını yapıyordu. Kurbanını da kesiyordu. İhtiyarlar camiye de gidiyordu. Ama resmî tatil değildi sadece.

Devlet bir şey demiyordu yani. Kurbanınızı da kesiyordunuz, bayramlaşıyordunuz da. Camiye gidebiliyorlar mıydı? Oruç?

Hepsi serbest.

Tamam. 1984'e kadar her şey serbest. Doğru anladım değil mi? Doğru anlayayım ki doğru aktarayım. O bakımdan sordum.

Yaşadığın yere göre değişebilir. Mesela şehirde yasak olabilir. Ama biz köyde bunların yasak olduğunu görmedik. Karışan yok, görüşen yok. Sofya tarafı farklı olabilir.

Genel olarak 1978'de görüştüklerim kutluyorduk diyorlar. Ortaokula gittiniz.

İlkokul, ortaokul bir. Sekiz sene.

Peki lagere (kamp) gittiniz mi hiç? Orada neler yapıyordunuz?

Lager, bir eğitim kampı. Burada çocukları götürdükleri gibi.

Tatil mi?

Tatil gibi. Ekseriyet okul tatil olunca. Başka köylerden çocuklar da oluyor. Orada kaynaşıyorlar.

Güzel bir imkanmış. Brigadadan bahsedebilir misiniz?

Bir yandan seni hayata hazırlıyor bir yandan da işini yaptırmış oluyor. Yerine göre bunlar değişiyor. Biri elma toplar, biri çilek toplar. Bir hafta gidiyorduk.

Ama zorunluymuş, herkes gidiyormuş sanırım.

Zorunlu şöyle, bütün okul gidiyor. Sen de mecburen gitmelisin.

Anladım. Sonra liseye gittiniz. Oraya şehre gittiniz. Orada eğitim gördünüz.

Meslek lisesi. Orada zaten iki lise var. Bir meslek lisesi, bir de düz lise.

Ama herkesi bir meslek sahibi yapıyorlarmış. Kadını, erkeği.

Okula göre meslekler farklılaşıyor. Birisi ziraat seçer, biri tamiri seçer. Biri şoförlüğü seçer, öbürü kooperatif.

Siz neyi seçtiniz?

Makine montajı.

Çok güzel. Orada bir sıkıntı yaşadınız mı? Eğitiminiz nasıl gitti? Yani hocalarınız, dersler?

Yok.

Peki siz oradayken Türk düğünü, sünnet yapılabilir miydi?

Düğün yapılıyor.

Türk müziği?

Tabii. Zaten müzik yok. Davul zurnacı. Sünnet yasaktı. Ama yapılıyordu.

Sünnet konusunda yasak diyen var, yasak değil diyen de var.

Sünnet çok önceden yasak. Sünnet oluyor. Resmi olarak yok. Şehirde de köyde de gizli. Çocuğu götürürler, kesip getirirler.

Bir de bir görüşmemde vefat eden kişinin fotoğrafının çekildiğine rastladım. Sorduğumda Bulgaristan devletinin istediğini söyledi. Siz buna benzer bir olay hatırlıyor musunuz?

Ben öyle bir şey hatırlamıyorum.

Askere gittiniz mi orada?

Yok.

Anladım. Peki Türkiye'ye dönmeye nasıl karar verdiniz? Ne oldu da dönmek istediniz?

Anlaşmaya göre ailemle beraber göç ettim.

O zamanlar Pomaklara baskılar yapılmıyordu. Baskıdan korkup gelen var. Anavatanımız olduğu için geldik diyenler var.

Bizim bölgede yoktu, bilemeyeceğim.

Anneniz babanız gelelim dedi, geldiniz. Akrabanız var mıydı burada? Onun için mi geldiniz acaba?

Aile birleşmesi.

Anladım. Peki nasıl yola çıktınız? Trenle mi geldiniz? Nasıl geldiniz?

Trenle geldik.

Evinizi sattınız mı? Evleriniz ne oldu orada?

Evi sattık.

Peki, evi satarken ederi kadar satabildiniz mi?

Onu ben bilmem. Rahmetli babama sormam lazım.

O konuda bazı göçmenleri çok zorlamışlar. Askerlik parası ödediniz mi?

Ya onlar şimdi hizmet bedeli ödeniyor. Ödendi. Okulda okuyorsun, eğitimi almışsın, çalışman lazım. Çalışmamışsın, onu da mecbur ödüyorsun. Anadolu'da yok mu? Şimdi burada bir memur polis doğu hizmeti yapmıyor mu? Mecbur gidiyor.

Tabii bir de Türkiye yüzü var. Şimdi hep Bulgaristan diyoruz ama bakalım insanlar Türkiye'de neler yaşadı? Yolculuk nasıl geçti? Onu da sorayım size. Bir sıkıntı yaşadınız mı?

Bindik geldik. Ne sıkıntısı olacak?

Muhacirhanede ne oldu? Bir de muhacirhane şartları nasıldı?

Hatırlamıyorum. Elli sene evvel gelmişim bir akşam kalmışım.

Kimisi üç akşam kalıyor, kimisi bir. Sanırım yoğunluğa göre değişiyor.

Yoğunluğa göre değişiyor. Yani kalmayabilirsin de. Seni biri karşılayabilir, götürebilir.

Anladım. Soyadlarınızı aldınız, kimliğinizi aldınız. Bütün haklarınızdan feragat edip Türkiye'ye geldiniz.

Evet.

Maddi zorluk çektiniz mi? Ev nasıl buldunuz? Sıfırdan bir hayat.

Sıfırdan bir hayat. Ne düşünüyorsan düşün, neyi yazıyorsan yaz. Sen kalkmışsın evini, yerini, barkını, işini, gücünü bırakmışsın. Bu çöle gelmişsin, sıfırdan. Hiçbir şey yok.

Nasıl yaptınız?

Çalıştık, kazandık, arsa aldık, ev yaptık.

Gerçekten tebrik ederim. Birçok Bulgaristan göçmeni ile görüştüm. Hepsi kadın erkek çalışmışlar. Peki burada bir ayrımcılık oldu mu?

Mesela “Türkçeyi nereden öğrendin?” diyorlar. Ben yedi sene okudum. Benim ana dilim. Bulgar geliyor başka bir şey söylüyor. Bunlar “Bulgar” diyor.

Evet, kadınların çalışması sorun olmuş.

Şimdi de öyle.

Geri dönmek istediniz mi?

Geri dönmek diye bir şey yok. Hak yok.

Evet o haklarınızdan feragat etmişsiniz ama düşünmüş olabilirsiniz. Dönen de olmuştur. Vatandaşlık alıp sonraki süreçte.

İmkân varsa alan aldı. Çünkü şartlar var. Geçim derdi var.

Çok teşekkür ederim. Söylemek istediğiniz bir şey var mı?

Yok.

Ek 11. İsmet M. Görüşmenin Çözümlemesi

Doğum Tarihi: 17/04/1963

Göç Ettiği Yer: Eski Cuma (Targovishte) Büyük Yeni Köy (Golemo Novo).

Göç Ettiği Tarih:1978

Eğitim Durumu: Lise.

Bulgaristan'daki Mesleği: Öğrenci.

Türkiye'deki Mesleği: İşçi.

Bana biraz doğduğunuz köyden, evinizden bahseder misiniz?

Müstakil.

İki katlı ama eski binalar. Köy evi. Yani iki katlı diyoruz aslında net iki katlı değil.

Bodrumlu.

Bodrumlu olunca kışın sıcak yazın serin olur.

Tarım, hayvancılık?

Evet.

Bir de köylerde cami var mıydı yoksa merkezde miydi?

Bulgaristan'da bütün köylerde cami vardı.

Bizim cami Türk mahallesindeydi. Minaresizdi. Ama bayramlarda, cenazelerde yetiyordu.

Köydeki en eski mezar tahmini kaç yaşında?

Ben söyleyemem ki. Vallahi tahminim köyün yaşlılarından Recep dede 1898 doğumlu.

Babası da seksen sene yaşadıysa 1800 oldu.

İki yüz elli senelik mezar taşı. Yani iki yüz elli-üç yüz. Giray Han demiştim ya. Gerlovo'da. Bir taraf Omurtag bir taraf Şumnu. Targovishte Şumnu arasında. Ama vadi olarak ikiye bölük. O bölge Türk bölgesi. Girayların bölgesi.

Anladım. Peki anneniz babanız ne iş yapıyordu? Genelde orada Türkleri TKZS'ye (kooperatif) veriyorlarmış.

O Komünizmden dolayı.

Devletin zaten. Başka yer yok.

Başka bir yer yok zaten.

Bir de diğer görüşmelerimde duyduğum muhtar, kütüphane yani kamu işlerinde Bulgarlar çalışırken ağır işlerde yani TKZS’de Türkler çalışıyormuş. Fabrikada da pek çalışan Türk yokmuş. Doğru mu?

Aynen o şekilde. Babam traktör kullanıyordu. Annem tarladaydı. Çiftçilik yapıyordu.

Babanızda TKZS’de?

Bütün her şey TKZS. Özel sektör diye bir şey yok. Komünizm.

Biliyorum. Netleştirmek için soruyorum.

O bölgeye bakarsak Ivanov’da Bulgar vardı. Varbitsa’da Bulgar vardı. Omurtag’da elli- yüz tane Bulgar vardı. Omurtag’ın, Cuma’nın köyleri Türk köyüydü. Bulgar olmadığı için kendi muhtarını kendin seçiyorsun.

Ama Türklerin kasabada tutunma şansları yok. Az önce anlattığım gibi muhtar ikametgâh vermiyor. Fabrika, çalışma belgesi vermiyor.

Sizi köyün içine sıkıştırıyorlar.

Sen kasabalı olamadığın için fabrikada çalışamazsın. Köye fabrika gelmesi lazım.

TKZS dediğimiz birleştirilmiş tarlalar. Rahmetli dedem, annemin babası tarlalar aslında onların. Komünizmi kurarken devlet tarlalarına el koyuyor. Komünist yönetim dağılınca geri veriyorlar.

Çalışmış, çabalamış, almış. Devlet el koyuyor.

Sistem onu gerektiriyor.

Mesela yarın Türkiye’ye komünizm gelse fabrikalara el koyar.

Ev?

Ev var, hakkın. Bir tane yazlık, bir kışlık. Ama sen zaten bir kışlık alınca yazlığa yazılamıyorsun. Tapusunu alma şansın yok. O taraflı olmadığın için. Devlet seni köye sıkıştırır. Tek evde bırakır. Bir araba hakkın var. İkinci arabayı alacaksan,

eşinin adına olacak. İki araba alacak kadar da para kazanmıyorsun. Ondan sonra sıra var.

O zaman çok araba da yok. Türkiye’de de yok. Hani orada yok. Yani o dünyanın bir ilerleme şekli.

Çocukluğunuzda bir ayrımcılık yaşadınız mı? Köyünüz genelde Türk’müş. Ama yine de sorayım.

Bulgar da vardı ama biz hissetmedik. Yoktu bizde yani.

Neyse onu öğreneyim. Kimseye haksızlık etmeyeyim.

Arkadaştık. Onlara yemeğe giderdik, onlar bize gelirdi. Biz hissetmedik. Ama biz 1978’de geldik. Ben ortaokulu bitirdim. Geldik. Biz oradayken öğretmenlerde de öyle bir şey yoktu.

Sen ne kadar Türkçe eğitim gördün?

İki sene haftada bir saat gördük. Alfabe verdiler. Sonra alfabeleri geri istediler. Ben vermedim, öyle öğrendim. Türkçe ders kaldırıldı. Zaten biz Türkiye’ye geldik.

Bir de kreşler varmış. Sizin zamanınızda da var mıydı? Siz gittiniz mi?

Ama kreşi buradaki gibi hayal etmeyin. Devlet anneyi, babayı tarlada TKZS’de çalıştırıyor. Çocuk da kreşe. Mecbursun.

Peki övülecek bir tarafı var mı? Ya da olumlu- olumsuz bir yönü var mı?

Övülecek tarafı var. Ama Türkçe eğitimi devam etseydi, insanların diline, dinine karışmasaydı. Beş- altı yaşında kreşe alıyor, anne-baba kooperatif işi de olsa çalışıyor. Dünyadan haberin yok, olmadığı için mutlusun. Okula gidiyorsun. Oyun oynatıyorlar, yemeğini yediriyorlar, akşam anne veya baba gelip alıyor. Hastalanırsan devlet bakıyor. Her şey devlet güvencesi. Buradaki tek sıkıntı senin dilinle, dininle uğraşması.

Okullara diş doktoru getiriyorlarmış.

Evet demir dolgu yapıyorlardı.

Bir de öğretmen her sabah bakar. Tırnak kontrolü, ense kontrolü, saçlar, kıyafet. Çocuğa bakılmıyorsa gömleğinin yakası kirli, saçları yağlıysa öğretmen muhtara söyler. Muhtar anne- babayı uyarır. Bir daha çocuk aynı vaziyette olursa

devlet uyarır. “Bakamazsan alacağım.” der. 1989’da ben öğrenciyken böyle bir olay oldu. Bizim sınıftan biriydi. İsmi hatırlamıyorum.

İnsana değer veriyorlardı. Buraya geldik. 1989’da gelenler, 1978’de gelenler piyano getiriyor. Sanat. Ama piyanoyu nereye satabilirsin? Ya Yeşilköy’e ya da Boğaz’a. Evimde piyano var. Ama oturduğum yerde yol yok. Yerler çamur. Çizme giyip işe gideceğim. Şimdi bu insanlar ne kadar rahat edebilir. Yani bir yandan çağ atlıyorsun. Bir yandan rejimin dayattığı bir şey var. Benim hazmedemediğim şey bu.

Bu komünist rejiminin yani yapmak zorunda olduğu bir şey. Kitabı yazılmış bunun. Bunu böyle yapacağız demiş. O da öyle yapmak zorunda. Yani sistem bu.

1989’da geldiğimizde üç yüz bin kişi geldi. Yani yetmiş bin aile geldi. Yetmiş bin ailenin elli bini arabasıyla geldi. 1978’de Türkiye’ye gelenler 1989’a kadar çalışmış çabalamış ev alabilmiş.

Ayrıca 1978’de gelenler bütün haklarından vazgeçti. Yani sizden daha farklı.

Gelirken de bir şey getirememişler.

Yorgan, kömür, komposto, et.

Para da getiremiyorlarmış.

Para getirse de paranın değeri yok.

Mala çevirip getiriyorsun. Biz aynı zamanda darbeden önce buradaydık.

Siz, sağ- sol kavgaları darbe dönemini yaşadınız.

Evet. Jandarmalar, iki tane araba hep bekliyordu buralarda. Geldik liseye kaydolduk.

En azından okumaya devam edebilmişsiniz.

Yani durumumuz gerçekten içler acısı. 1978’de geliyorlar. Akraba antlaşması ile. Gelirken motosikleti var, Güneşliye geliyor, ayağından çizmeyi çıkartamıyor. Motosiklet neyine senin.

Zaten daha Edirne’de sattık.

Yol parası mı ödediniz?

Yol parası, nakliye parası.

Üç gün sonra burada darbe oluyor, sokağa çıkma yasağı ve perişan. Geri dönemez. Çünkü malını mülkünü orada sattı. Bir şeyler aldı, vagona koyup geldi, sanki aldıkları işe yarayacak. Oturup Bulgaristan'dan getirdiği yiyecekleri açıp yemeye çalıştı. Zaten iki sene sağ- sol üç sene de darbe ve etkileri, beş sene boyunca Bulgaristan'dan getirdiğini yemeye çalışıyor. Çünkü yok. Yani olmayanı ne yiyecek?

Bizim gelmemiz başka bir anlaşma olarak yani. Göç anlaşması. Yirmi beş bin kişilik. Biz zaten yirmi sene gelmeye uğraştık.

En son, tam kapılar kapanırken geldiniz.

Biz en son posta geldik. Ondan sonra seksen dokuz dolayı patladı. Bizden sonrakilerin göç anlaşması yoktur.

Evet. Biz turist geldik, üç günlük seyahat istedik. (!) Yani üç gün gidin, dolaşın, gelin dediler.

Bir de turist gönderdik demiş.

Ama sınır dışı ettim derse Avrupa baskı yapacak. Hala sınır dışı ettiğini inkâr ediyor.

Hala böyle söylüyor.

Tabii ben kovmadım diyor.

Bizdeki durum vaziyet bu. Bana müsaade kaymakamla görüşmem lazım.

Tamam çok teşekkür ederim.

Ben teşekkür ederim. Faydalı olduysa ne ala.

Devam edebiliriz. Bir de size brigadayı soracağım.

O, çok önemli bir şey değil. Ama yaz tatilinde bir -iki günlüğüne yardıma gidiyorduk. Kampta da yirmi günlüğüne deniz kenarına gidiyorduk.

Tatil.

Komünist sistem güzel şeyler de yaptı. Mesela benim yeğenim ortaokulu Antalya'da okudu. Biz ortaokula giderken spor salonu, yemekhane hepsi mevcuttu. Antalya'da okul arkadaşlarına anlatıyormuş. İnanmamışlar o yıllarda Bulgaristan ile ilgili anlattıklarına. Ama Komünist sistem yaptı. Yapacak da. Ben bu sistemi kabul etmişim.

Bulgaristan'ın eğitimini çok övüyorlar.

Ben hala Bulgarıyı unutmadım. Kırk beş sene oldu.

Çok disiplinliymiş.

Biz bir baskı görmedik. Ama dedelerimiz buradan gitmiş. Konya Karaman'dan. Babam da mücadele vermiş tekrar Türkiye'ye gelmek için. Ama geldiğimiz anlaşmaya göre Bulgaristan'dan hak ve talepte bulunamıyoruz. Türkiye'den de hak ve talepte bulunamıyoruz.

Yani devletten de bir destek olmamış.

Yani Bulgaristan'dan ayrıldığımız için oraya dair bir hakkımız yok. Buraya geldik diye buradan da bir talepte bulunmayacağız. Yani bizim aldığımız yerleri devlet bize vermedi.

Kendiniz.

1989'da göçmenlerine zorunlu göçle gelenlere birer daire vermişler. Ya da birer arsa. Dışarıdan gelen paralar da var. (Türkiye'ye 1989 göçünde Avrupa'dan gelen yardımı kastediyor.)

Ama sizde öyle bir durum yok.

Evet. Ama burada devlete söyleyecek bir şey yok. Çünkü bizim göç ettiğimiz anlaşma öyleydi.

Ortaokuldayken mi göç ettiniz?

Yok ben ortaokulu bitirdim. Eski Cuma da bir liseye kaydoldum. Yirmi gün sonra gidiyorsunuz diye mektup geldi. Diplomamı geri aldım. (Kaydolurken verilen ortaokul diploması)

Bulgaristan'da bir sene- iki sene okuyup Türkiye'ye göç etmeye karar verenlerden para almışlar. Siz de öyle bir şey oldu mu?

Bizde şöyle bir şey oldu. Annesi babası Türkiye'ye göç etti. Çocuklar okumak için kaldı. "Babaları Türkiye'de böyle okul yok." demişler. Uçak mühendisliği okuyup havaalanından emekli olan arkadaşlarım var. Benim babam "Türkiye'de okul mu yok? Al diplomanı." dedi. Ama olmadı. Ben Türkiye'de düz liseyi bitirdim. Orada kaldık.

Sizin durumunuz da zor. Çalışacak mısınız? Okul mu okuyacaksınız? Peki evinizi satabildiniz mi?

Sattık yani değerinde olmasa da sattık.

Evet, devlet öyle yapıyormuş. Vergi alıyormuş, faturaları kapattırıyormuş. Evinizi de ederinin çok altında alıyormuş doğru mu?

Mesela bizim ev beş bin leva yapıyorsa iki bin levaya aldılar.

Ama satmak zorundasınız. Burada bir hayat kurmak için.

Değerinde zaten satamazsın. İmkânı yok.

Sonra trenle mi geldiniz?

Biz trenle geldik. Bizim köye beş kilometre uzaklıkta Dralfa diye bir tren garı var. Burası baya büyük bir tren garı. Zaten 1978 göçmenlerinin yüzde altmışı, yetmişi Dralfa'dan geldi.

Bir de Gara Kriçim varmış.

Kriçim bize uzak. Bir Şeytancık (Hitrino) dedikleri bir yer var. Bize yakın. Orası da tren garıdır. Oradan da bizim gibi gelenler oldu.

Anladım. Peki yolculuk nasıl geçti? Yolculuk esnasında veya gitmek istiyorsunuz diye size bir sıkıntı yarattılar mı?

Büyüklerimiz yaşamış olabilir. Babam baskı görmüş olabilir. Biz çocuktuk. Bir baskı hissetmedik.

Peki siz Bulgaristan'dayken namaz kılınabiliyor muydu? Oruç tutulabiliyor muydu?

Biz bayram biliyorduk. Ama babam, dedem rahmetli, biliyordu. Sahura kalkıyorlar akşamları da iftarlarını açıyorlardı.

Kurban kesilebiliyor mu? Karşıyorlar mı?

Kesiliyordu. Karışsalar da kesiliyordu.

Sünnet yasak mıydı?

O, gizli oluyordu.

Yetmişlerde yasak mıydı?

Yasak olmasına rağmen yapılıyordu.

Kimse dinlemiyormuş.

Evet dinlemiyor. Ama biz on iki kişi bir gece samanlıkta sünnet olduk.

Gizli?

İlla haberleri vardır. Köy muhtarının veya polislerin haberi vardır. Neticede gözükecek bir şey bu. Gizleyemezsin ki. Onlar da göz yumuyorlar.

Resmi bir yasak mıydı, psikolojik baskı mıydı?

Daha çok psikolojik. Resmi tarafı daha 1980'ler ve sonrası. 1989'dan sonra yani Komünist hükümetten sonra bir şey kalmıyor.

1984'te isim değışikliğı var. 1989'a kadar resmi yasak var.

Neden soruyorum? Çünkü yaklaşık on yedi-on sekiz kişiyle görüştüm. Sadece sünnet yasaktı diyen var. Sünnet fotoğrafı gösteren var. Net bir şey öğrenmem gerekiyor. Ona göre yazacağım.

Yasak. Ama 1984-1989 gibi değil. Öyle olsa yapamazsın.

Daha ılımlı bir dönem. Yazılı belgelerde de bulamadım.

Tanıdığın, torpilin varsa yaparsın.

Bir de şapkasıyla peleriniyle yani hani hiç yasak gibi gözüküyor.

Yani öyle bir resim gördüyseniz kesin tanıdığını vardır.

Bulgaristan'dan sporcu birçok genç geldi. Güreşçi. Milli takımı hak ettiler. Buradaki federasyonda bizimkileri götürmedi. Kendi elemanlarını götürdü.

1984-1989 aralığında başkanın dediğı gibi köylere polis bile lazım değilmiş. Sen Türk, ben Türk. Ama Bulgarlar ile iş birliğı yapanlar varmış. İstihbarat hazır. Sırf bu olaylar için kurduk biz bu derneğı. Bende kuruculardanım. 1998'de kurduk.

Buraya geldik, ev yapıyoruz. Şikâyet etmişler. Kendi insanımızın şikâyet edeceği aklımıza gelmiyor. Bu kadar iyi niyetle düşünüyoruz. Sonra belediyeye gittik, düzelttik. Aynı olaylar Bulgaristan'da var burada da var. Her yerde var.

En son bize bir polis geldi. Gezmeye gelmiş Türkiye'ye. Beş köye bakıyormuş. Yetmiş iki yaşında. Bulgar. Emekli olduktan sonra gelmiş. Bulgar ama Türk okulu bitirmiş ve sonra polis olmuş. Rütbeli de oluyor. Beş köye emreden kişi. Bulgarca konuşuyor. Ben de Bulgarca konuşuyorum. Neyse, sabah kalkıyor, o gidiyor kahveye. Kahvedekilerle Türkçe konuşmuş. Eve gittim. Öğrendim. Meğer Türkçe biliyormuş.

Beni denemiş. Bulgarcayı unuttum mu diye. O zaman otuz- otuz beş sene geçmişti. Unutabilirim. O polisin hanımı da mı da geldi misafirliğe. Damadı, kızı, torunu. Polisin hanımı isim değişikliğinde sekiz kadını evinin samanlığına gizlemiş.

Yardım ediyor?

Bir de kadın tek kelime Türkçe bilmiyor. Geldiklerinde de bilmiyordu. Ama köyde kadınlar birbirini tanıyor. Komutan arıyor sekiz kişiyi bulamıyor. Bulamazsa rütbelerini bırakacak. En son karısına soruyor. Karısı gülüyor. Samanlığa götürüyor, bakıyorlar, sakladığı kadınlar samanlıkta örgü örüyor. Yakalanırsa rütbe düşünülecek en son şey. Asarlar. Hemen çıkarmış oradan. Evlerine dağıtmış. Sabahta isimlerini değiştirmiş.

Anlattığınız komutan Bulgar. Eşi de Bulgar?

Evet.

Ama eşi Türkleri saklıyor.

Kadıncağz bir sebepten kızmış. O yüzden saklamış. Burada on beş gün kaldılar. Dernek olarak yardım ettik. Sakladığı kadınların altı tanesini bulabildik. İki tanesini bulamadık. Sevindiler. Ama o şekilde olsa komutana olacaktı olan.

Herkesin elini kolunu bağlıyorlar.

Şansı yok.

Peki Türkiye'ye geldiniz. Muhacirhanede ne yaptınız? Orada kaldınız mı?

Ben kalmadım. Bizim Edirne'de akrabalar vardı. Beni aldılar. Ama muhacirhaneyi gördüm.

Nasıl bir yer?

Kötü. Ama Türkiye o zaman pek kalkınmış bir ülke değildi. Çorba verildiğini söylüyorlar. Ben girdim, iki-üç saat sonra beni aldılar. Akrabalarda kaldım.

Anneniz, babanız?

Onlar muhacirhanede kaldı. Kardeşim, amcam, yeğenler muhacirhanede kaldı.

İşlemleri hallettiler.

Akrabalar bizden önce geldiler. Benim işlemimi akrabamız halletti. Memura yazdırdı. Amcam zaten geri döndü.

1978’de de dönenler oldu.

Amcam 1980’de döndü. Sonra bir daha geldi. Para da gerekiyor. Gitmek, dönmek, kimlik. Şöyle oldu. Burada kimliklerimiz çıktı. Sonra amcam döndü. Kabul etmişler. Ama “Akrabalarına gitmek yok.” demişler. Otel ayarlamışlar. “Paran var mı?” diye sormuşlar. “Var” demiş. Ama yirmi günde o para tükenmiş. Bir miktar da akrabalarından alıyorlar. Cevap bekliyorlar. Cevap geliyor. Aynı evi vereceklerini aynı işi yapacağını söylüyorlar. Ama şartları var. İsim değişikliğine giderlerse Türkiye’ye gittiğini, iyi olmadığını söylemesini istemişler. Amcam söylemek istememiş. Tekrar Türkiye’ye gelmiş. Bir plan olduğunu anlamış. Amcam geldiğinde isimleri değiştireceklerini söyledi. Değiştirdiler. Amcam canlı şahit, ama doksan bir yaşında. Kendini ancak yazıyla ifade edebiliyor.

Peki buraya geldiniz, sıfırdasınız, hiçbir şey yok. Nasıl ev, iş buldunuz?

Paramız vardı. Şöyle vardı. Motosiklet getiren oldu. Onu sattı. Yemek takımı getirdiler sattılar. En çok mih para etti burada.

Ona çok talep var.

Renkli televizyon, akordiyon, piyano, kaynak makinesi, jet motorları o zaman burada yok. Getirip satmışlar. Sonra annem başladı çalışmaya. Babam başladı. Ben başladım yaz tatilinde. Üç yüz otuz metrekare bir arsa aldık.

Ne mutlu.

Arsayı aldık. Kuyuları kendimiz kazdık. Usta tuttuk. Bir katı beş sene de öbür katı bir beş sene daha. Öyle yaptık. Elimiz bollaşınca bir kat daha yaptık. Örneğin ocakta zam aldık. Direklerini diktin. Martta paran bitti, durduruyorsun. Aynı enflasyon devam ediyor yani.

Peki burada bir sıkıntı oldu mu? Ayrımcılık veya insanlarla ilgili bir sorun oldu mu?

Yok, Tatarlarla kavga ediyorduk. Mahallenin aşağısında Tatarlar vardı. Kırgız Tatarları. Tatarlar da farklı farklı ayrılıyor. O dönem sorun yaşıyorduk. Sonra gittiler. Onları kışkırtmışlar. “Komünistler geldi.” demişler. Ama devlet de bizi bir anlaşma ile getirdiği için Tatarları Zeytinburnu’na yerleştirdi. İki aile kaldı.

Geri dönmek istediniz mi?

Ben on dört yaşında geldim. Düşünecek yaşta değildim. Ancak anne, baba düşünebilir. Ama yine dönemeyiz. Biz de tek pasaport var.

Evet anlaşmalı.

Anlaşmalı geldiğimiz için. 1989'da gelenler daha farklı.

Dönmek isteyen yine döndü. Annesi, babası Bulgaristan'daydı. Buradaki hayatı benimseyemedi. Ama döndüğünde de gördü ki Bulgaristan bıraktığı yer değil. Şu an Almanya, Hollanda'da çalışıyorlar.

Eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Bulgaristan 1984'te isim değişikliğine, baskılara yeltenmeseydi zaten hepsi asimile olurdu.

Sessiz sedasız.

Araba alabiliyorsun, dairen var. Çalışma yerin belli. Kültürel bir şey kalmamış ki yani. **Bir de yabancı bir ülke. Mesela bayram kutlayacak olsan o gün çalışıyorsun.**

Kutlamaya giden de yok ki. Unuttular. Şu anda da öyle. Gençlerde o şey kalmadı artık. Eski bayram günü falan artık kalmadı. Türkiye olmasına rağmen.

Doğru.

Ama biz Bulgaristan'dayken öğretmen elini öptürürdü. Biz bayram olduğunu bilmezdik.

Bir de Bulgaristan'da Türklerden kurtuluş, Kiril Alfabesinin Kabulü bayramları kutlanıyormuş.

Var, başka bayramları da var. Türklerden Kurtuluş Bayramı da var. Ama onu her Bulgar kutlamaz. Kısacası bir süre sonra maalesef insanlar kendi kendine asimile oluyor.

Bir de buraya geldiğimizde bizi lise birinci sınıfa yazdırdılar. Ama Türkçemiz iyi değil. Ortaokul son sınıfa alacaklardı. Ama ortaokul diploması getirdiğimiz için Milli Eğitim izin vermiyor. Zorla bitirdik liseyi. Ortaokulu bitirmeden gelenleri de bir sene geriden başlattılar.

Kadınların giyimine ne zaman karışılmaya başlandı? Şalvar, başörtü?

Kadınların giyimi şöyle. Zaten belli bir yaşa kadar şalvar giyilmiyor. Anneanneler, babaanneler giyiyor. Ama resmi daireye giderken şalvar giymemen lazım.

Şalvarı istemiyorlarmış. Başörtü sorun oluyor muydu?

Başörtü takılıyor. Başörtü ama. Önden biraz saç illa gösterilir. Ama resmî kurumlara başörtüyle de giremezsiniz. Bulgar bayanlar da başörtü takıyordu. Tarlada, güneş altında takıyorlardı.

Daha sonra eteği kaldırıp da şalvar var mı diye bakan olmuş diye duyduk. Ama bunlar 1984'ten sonra. Biz oradayken böyle bir şey olsa duyardık. İşte falanca yaptı diye de gösterirler.

Bir şey daha soracağım. Bulgaristan'daki Komünizm bütün dinlere mi mesafeliydi? Yoksa sadece Müslümanlara mı?

Ben bir Müslümanı Hristiyan yapmaya çalışan bir Bulgar görmedim. Komünizm bir sistem ve bu sistemde dine yer yok. Aynı zamanda Bulgarlar Ortodoks'tur. Ama ben onların kiliseye gittiklerini pek görmedim. Cenazeden cenazeye.

Anladım. Teşekkür ederim.

Ek 12. Emine Ş. Görüşmenin Çözümlemesi

Doğum Tarihi:19/07/1965

Doğum Yeri: Kırcaali-Memişler Köyü.

Göç Ettiği Yer: Bulgaristan- Filibe (Plovdiv)- Topolovo.

Göç Ettiği Tarih:1989

Eğitim Durumu: Ortaokul.

Bulgaristan'daki Mesleği: İşçi.

Türkiye'deki Mesleği: İşçi, terzi.

İlk olarak nereden göç etmiştiniz?

Ben, Filibe- Topolovo. O Filibe'nin bir köyü yani. Bizim köyde her türlü mezhepten insanlar vardı. Pomak da vardı, Bulgar da vardı.

Türk de vardı. Çingene de vardı. Her mezhepten insanlar yaşıyordu. Hepimiz iç içe yaşıyorduk.

Yaşam iyiydi yani. Nasıl?

Yaşam şöyleydi. Bulgarlar mesela güzel işlerde çalışıyorlardı. Mesela kamu işlerinde hep Bulgarlar çalışıyorlardı. Onlar liseyi bitiren, üniversiteyi bitiren insanlar olduğu için. Bizi ise annelerimiz, babalarımız sekizinci sınıftan sonra okula göndermiyordu. Mesela ben sekizinci sınıftan sonra babam beni okula göndermediği için okuyamadım. Ama kardeşimin gitmesi için babamla konuştum. Her akşam eve gelme şartı ile kardeşim okula gitti.

Çok büyük bir iyilik yapmışsın bence.

Evet ama ağabeylerimin hepsi lise mezunu.

O zamanın lisesi de belki günümüzün üniversitesini bile geçebilir.

Evet. Zaten lise okumak eline bir meslek almak gibi. Çünkü meslek liseleri vardı. Küçüklükten beri zaten o becerileri bize öğretiyorlardı okulda. Dediğim gibi anlattığım gibi size. Bir de haftada bir gün iki saatlik el becerisi derslerimiz oluyordu ayrıyeten ve okulda mesela ayda bir kez diş kontrolü vardı. Diş doktoru geliyordu. Odası vardı. Bütün çocukların dişlerini kontrol ediyorlardı.

Evet, tedavisini?

Tedavisini yapıyorlardı. Mesela dolguysa dolgu çekimse çekim ama çocukların dişleri takip altındaydı.

İlkokuldan bitene kadar?

Evet. Sınıf sınıf çağırılıyordu. O okulda mesela bir tane doktor geliyor. O doktor işte sınıf sınıf herkesi çağırıyor kontrol ediyor. Kime işlem yapılacaksa da yapıyordu. Mesela benim ağzımda daha çocukluğumdan iki tane dolgu var. Düşmedi, çok sağlam yapmış. Hala kullanıyorum o dolgularımı.

Eviniz nasıldı yaşadığınız?

Evimiz, zamanın birinde benim babam Kırcaali tarafından göç ediyor. Daha büyük bir köye göç ediyor. Önce kardeşi göç ediyor oraya. Sonra da babamı zorluyor. Kardeşi diyor ki “Ben burada yalnız olmayayım. Sen de gel.” O da geliyor. Babam zaten gurbetlerde çalışan bir insandı. Elinde mesleği olmadığı için. Hep gurbete gidiyordu. İki-üç ay gelmiyordu. Gelirken de eli dolu geliyordu. Mesela tenekelerle yağ, kabak reçelleri, erik reçelleri, peynirler... Ama o üç ay döneminde biz annemizle ağabeylerle falan hepimiz bir evdeydik. Ve babam göç ettiğinde bir tane değirmen satın alıyorlar kardeşiyle ikisi. Amcamın bir odası var. Annemlerin de bir odası var. Ortada bir koridor vardı. Su yok, elektrik yok. Ağabeyimler ben hatırlıyorum mesela lamba ışığında ders yapıyorlardı. Sonra işte biz tütün çalışarak... zaten hep tarım işi yaparak geçiniyorduk. Babam gurbete gidiyordu ağaç kesmeye, kosa biçmeye (ot biçmek). Biz de tütün çalışıyorduk. Sabahın üçünde kalıyorduk. Tütün tarlasına gidiyorduk. Saat dokuzaya kadar tütün. Tütünleri kırıp eve getiriyorduk. Evde de diziliyordu onlar iğneyle tek tek. Sonra asılıyordu, kurutuluyordu. Kışın toptan satılıyordu. Bütün yaz para almıyorduk işleri yaparken. Her şey devletlendi o dönem. (Devletindi.) Sadece tütünü sattıktan sonra belirli bir fiyat biçiliyordu. O fiyat biçildikten sonra toplu bir para alıyorduk. Kışı o şeylerle...

Paralarla.

Paralarla geçiriyorduk ve hayvanlarımız vardı. İneğimiz, katırmız, koyunumuz, keçimiz, tavuğumuz vardı. Tavuklardan yumurtamızı alıyorduk. Bahçemiz vardı. Bahçeden her şeyi ekiyorduk. Domatesimizi, patates, biber. İşte meyve ağaçlarımız vardı. Büyüktü o zaman. Bahçemiz büyüktü. Sonra o değirmeni... Değirmenden sonra amcam gidiyor başka yerden alıyor. Babam veriyor ona hakkını. Başka yerden aldıktan sonra orası bize kalıyor. Sonra da bir tane ev yapmaya karar veriyorlar. Ağabeyimler de biraz büyükten sonra. İlk katı mesela babam kendisi... Bu değirmene gelen bir arkımız vardı bizim. Arık boyun derdik. Değirmen. Su değirmeniymiş zamanında çalıştırılıyormuş, un öğütülüyormuş orada. Sonra babam satın aldıktan sonra o değirmende çalışma faaliyetleri bittikten sonra o ark duruyordu

bizim orada evimizin başında. O arkı da zamanın birinde taşla yapmışlar. Babam orada kazmayla çıkardığı taşlardan evimizin birinci katını yaptı.

Kendi yaptı?

Kendisi yapmadı. Ustalar vardı ama o taşları babam hep kendisi çıkardı.

Temelini?

Temel için, o birinci kat için. İkinci kata tuğla alabildi. Hani beton döküldükten sonra ikinci kata tuğla aldı. İki katlı bir bina yaptı. O binada başladık biz yaşamaya. Biraz tabi hayatımız düzeldi. Değirmendeyken yoktu. Yokluk vardı o zamanlar. İşte annemlerde ikinci el kıyafet alıyor. Zaten beş tane çocuk olduğumuz için. Annem hep indirimli kıyafetleri alıyordu. İşte ekmek almak için ayrıyeten kuponlar veriliyordu bize. Fırından gidip parayla ekmek alamıyorduk. Mesela aile kaç kişiye ona göre sana kupon veriliyordu o kuponlarla. Mesela günde bir tane ekmek alabilirsin. Ya da kalabalıksan iki tane alabilirsin. İki kupon veriyorsun, iki ekmek alıyorsun fırından. Öyleydi bizim dönem. Sonra sonra işte o kuponlar kalktı ama bayağı bir zaman sonra.

Ekmeği devlet veriyordu yani. Ücretsiz?

Evet, aileye göre devlet veriyordu. Paran olsa da o ekmekten alamıyordun. Başka yerde de ekmek satılmıyordu. Böyle lezzetli, güzel ekmekler yapılıyordu. Ama bizim ismimizin değişmesine yaklaştığında ekmekleri kötü çıkarmaya başladılar. İnsanların çoğu kendi evinde başladı ekmekleri yapmaya. Zaman ayırıp. Balkanlardayken işte bizimkiler orada mesela ekmeklerini hep kendileri yapıyorlarmış, tarımı kendileri yapıyorlarmış un alabilmek için hatta gelip ırgatlık yapıyorlarmış Bulgarlara. O unu... bir hafta ırgatlık yapıyor. Para yok o zaman. Irgatlık yapıyor alıyor unu. Hatta yola çıktığında Bulgar'ın biri önüne geçiyor. O ununu alıyor sırtından. Tekrardan dönmek zorunda kalıyor ailesine bakabilmek için. Bir hafta daha ırgatlık yapıyor. Bu sefer o bilindik yoldan değil başka dar yollardan Balkan'a unu

götürebilmek için dar yollardan, bilinmedik, kimsenin onu göremeyeceği yollardan götürmek zorunda kalıyor.

Daha biz doğmadan önceki şeyi anlatıyorum. Sonra işte o zorlukları yaşamalarını diye aşağı göç ediyorlar zaten. O yüzden göç ediyorlar. Çünkü Balkan'da iş yok güç yok. Biz Osmanlı Dönemi'nde Balkanlar'da Türkler çoğalsın diye gönderilen insanlardınız. Yine Türkiye'den gönderilen. Balkanlarda çoğalsın diye. Ama işte dil bilmiyorlar. Dil bilmedikleri için kim hayatta kaldıysa o devam ettiriyor.

Türkleştirsinler diye.

Mesela ben ne anneanne gördüm ne babaanne gördüm ne dede gördüm. Hiçbirini görmedim. Çünkü hastalanıyorlarmış ve insanlar şifa bulamadığı için kendi imkanlarıyla kendilerini iyileştirmeye çalışıyorlarmış. Ama işte kim hayatta kaldıysa devam etti.

Dil bilmiyor. Doktora gidemiyor.

Evet. Mesela benim en büyük ağabeyim kalp rahatsızlığıyla doğmuş. O zaman da işte annemler Bulgarca bilmediği için bir de tıp ilerlemediği için. Ağabeyimi alıyorlarmış, hastanede yatırıyorlarmış biraz kendine gelince eve gönderiyorlarmış. O yüzden ben bir buçuk yaşındayken vefat etmiş. Öyle de bir acısı da var hani. Hiç unutmadığım bir acıydı.

Eski insanların çok evlat acısı var. Yani evladını kaybetmeyen insan neredeyse yok.

Evet. İşte o zaman insanlar şifa bulamıyordu. Zamanla zaten iyileştirme falan oldu.

Peki şeyi soracağım size. Orada yağmur duası yapıyor muydunuz.

İnsanlar her yaz bir şeyler ekiyor bahçelerine. Onunla geçinmeye çalışıyorlar ve bazen yağmur yağmadığı zaman bir gün belirleyip Türkler kendi aralarında para toplayıp büyükbaş- küçükbaş hayvan alıyordu. Bunların hepsini kurban olarak kesiyorlardı. Büyük

kazanlarda yemek yapılıyordu. O çevrede ne kadar Türk varsa hepsi toplanıyorlardı büyük bir alana. O alanda mevlitler okunuyordu, yağmur duaları ediliyordu. Ondan sonra herkes gençler başta olmak üzere sofralar kuruluyordu. Gençler servis yapıyorlardı. Sonra da sofrayı toplamaya yardım ediyorlardı, bulaşıkları yıkıyorlardı. Bizim Bulgaristan'da gençler küçükten daha alışıyorlardı çalışmaya. Mesela ben sekiz yaşında daha başlamışım tütün tarlasına gitmeye. On yedi- on sekiz yaşına kadar hep tütün çalışmışım. Ve kır işleri oluyordu. Üzüm toplama, çilek toplama, tütün kazmak, ekmek, toplamak. Bütün yaz biz tarladaydık. Sabahın köründe çıkıp akşamın yedisinde eve geliyorduk. Annemde mesela çoğu zaman öyle kır işine giderdi.

Her gün bir işe.

Harçlığımızı çıkarabilmek için. Biz anneden babadan para istemiyorduk sekizinci sınıfı bitirdikten sonra. Herkes kendi harçlığını kendisi kazanıyordu. Hatta kardeşim okusun diye ben sürekli kır işine gidip kardeşime harçlık vermişliğim çoktur yani.

Bir yandan aslında güzel. Herkes sorumluluk sahibi yetişiyor.

Yokluk vardı bizim dönemimizde. Mesela alışveriş merkezi gibi bir yer vardı. Buradaki alışveriş merkezi gibi değil küçük böyle. Alışveriş yerleri vardı.

Çarşı gibi mi?

Çarşı gibi. Mesela odanın biri restoran, odanın biri pastane olarak kullanılıyordu. Bu da köyün ortasında olan. Çarşı da olan. Çarşı diyorduk zaten oraya. Bir oda vardı. Şarküteri falan. Ev araç gereçleri satılan bir yer vardı. Çanak- çömlek. Bir de kumaş, kıyafet satılan bir yer vardı. Bunların hepsi bir binanın içerisindeydi. Oraya gidiyorsun, alışverişini yapıyorsun, geliyorsun. Mesela o binanın alt kısmında da ekmek satılan, yoğurt satılan yerler. Ayrıyeten küçük bakkallarımız vardı mahalle aralarında. Ama onların hepsi çarşıya yakındı yani. Çarşıya yakın olan yerlerden alıyorduk. Ama Balkan'da öyle bir şey yokmuş. Babamların çok zormuş hayatları. O yüzden de göç etmek zorunda kalıyorlar.

Oradaki köyü neresiydi babanızın?

Kırcaali köylerinden. Babamın köyü Memişler. Susuz'a yakınmış.

Sizin oradan göç ettiğiniz yer, Filibe daha gelişmiş. Orası daha sakın.

Bulgarların her mezhepten yaşayan insanların içine geliyoruz.

Çok kültürlü.

Daha görgülü yetişelim diye oraya babam göç ediyor işte. Anlattığım gibi o evi yaptıktan sonra da biraz daha rahatlıyoruz. Sonra da ağabeyimler büyüyor. Okulunu bitiriyor askerliğini yapıyor ağabeyim. Babam mesela beş vakit namazını kılardı. İçki içmemiş bir insandı. Her cuma kasabaya Asenovgrad'a camiye giden bir insandı ve oradan da hiçbir zaman boş gelmeyen bir insandı. Hep bir şeyler getiriyordu ailesine. Mesela meyve olsun sebze olsun. Bir kilo portakal için kuyruklar oluyordu ve bir kilodan fazla alamıyorduk. Muz, portakal, mandalina, zeytin bunlar hep ülkede olmayan şeylerdi. O yüzden herkes alabilsin diye sınırlı. Bir kilo sınırı vardı. Bir kilodan fazla alamıyordun, istiyorsan on kişi ol evin içinde. İstiyorsan yirmi kişi ol. Bir kilo alabiliyordun.

Ne kadar paran olursa olsun?

Öyle bir eşitlikte oluyordu mesela. Çok parası olan çok alamıyordu. Herkes tatsın diye birer kilo sınır koyuluyordu. Birer kilo alabiliyordun ve koca koca kuyrukta bekliyordun bir kilo portakal için.

Bir de panayır varmış.

Panayır da belirli köylerde yapılan eğlence türü bir şeydi. O içkiliydi ama.

Çünkü devlet tarafından yapılıyor.

Panayır eğlence amaçlı olduğu için bütün çevre köylerle uzaktan kim duyarsa duysun söyleniyordu. Cumartesi- pazar. Cuma akşamından başlanıyor. Cumartesi- pazar orada eğlence yapılacak diye.

İşte sergiler falan geliyordu. Oyuncaklar, kıyafetler satılıyordu. Yemeli-içmeli, çalgılı- çengili bir eğlenceydi. Ama herkes gidiyordu. Bulgarlar da. Her mezhepten insan gidiyordu oraya eğlenmek isteyen.

Devlet mi düzenliyordu bunu?

Belirli köylerde yapılan bir şeydi. O köy düzenliyordu. Köyün şeyi...

Muhtar?

Muhtar değil de belediye başkanı mesela. Belediye başkanı düzenliyordu. Çok güzel alışveriş yapılıyordu. İsteyen yiyor, içiyor, eğleniyor. İnsanları motive edecek bir eğlenceydi. Öyle şeylerde vardı yani.

Güzelmiş. Çocukluğunuz nasıl geçti?

Çocukluğum dediğim gibi sekiz yaşından sonra on sekiz yaşına kadar kır işlerinde, tütün çalışarak. Sonra işte ismimizi değiştirme eylemi oldu. O akşamı hiç unutmayacağım. O gün polisler dayandı kapımıza. O zamana kadar hep bir tedirginlik vardı. Çünkü bu isim değiştirme şeyi Pomaklardan çıktı. Öyle bir söylem oldu. Bu ülkede kimse Türk ismiyle Türkçe konuşmayacak. Türk ismiyle kalmayacak. Devletin aldığı bir kararı.

Kırcaali tarafını Türk tarafı olarak sayıyorlardı. Çok zaman önceden başlanan bir şey bu. Smolyan'da daha fazla Pomaklar yaşadığı için Pomak şeyi olarak geçiyormuş. Babamla annemin köyleri yakın. Bir tane oradan sınır geçmiş. Diyelim bu Kırcaali tarafına kalmış bu Smolyan tarafına kalmış. Smolyan tarafında kalan Pomak. Kırcaali tarafında kalan Türk. Halbuki bu tarafta da Türkler var. Bu tarafta da Türkler var. Pomaklar var.

Öyle ayırmış yani.

Öyle ayrılmışlar. Önce Smolyan tarafına başladılar isim değiştirmeye. Sonradan da komple.

Herkes.

Ne Pomak kaldı ne Türk. Herkesin ismi değişti. O dönem çok kötü bir dönemdi. Annem hep kendini suçladı. “Ben Smolyan tarafındanım. Ben Pomak sayılırım.” Babam da Kırcaali tarafından olduğu için. Böyle bir şey vardı. Annem hep üzüldü. Üzüntüyle geçti kadının hayatı.

Aslında devletle alakalı. Onunla hiçbir alakası yok.

Üzüntüyle geçti hayatı. Çünkü o sınır yüzünden ağabeyimler mesela Kırcaali tarafından sevdiği bir kız varsa anne baba soruşturuyordu. Pomaklık var mı falan diye.

İsmi değiştirilecek diye.

Smolyan tarafı Pomak diye geçmiş kayıtlara. O yüzden Türk olsa da Pomak olarak sayıyor herkes onu. O yüzden ağabeyimlerin çok kismetleri geri dönmüştür öyle. Benim ağabeyim yirmi altı yaşında evlendi. Ama yirmi yaşından sonra evlilik başlıyordu orada. Çok geç kalınıyordu bizim dönemde. Otuz- otuz beşi beklemiyordu kimse ve babam istiyordu ki evlatları hep sırayla evlensin. Çünkü orada öyle bir şey de vardı. İnsanlar yadırgıyorlardı birbirini. Büyüğü dururken küçüğü evlenemezdi. Evlendiğinde büyüğünde bir kusur aranıyordu.

Farklı bir bakış açısı varmış.

Evet. O yüzden en büyük ağabeyim en sonunda evlendi. İsmimiz de değiştiği için Bulgarca müzikle düğün yapacaksın, Bulgar adetlerine göre düğün yapacaksın. Bizim Türkler de bunları kabul etmediği için. Zaten sünnet, mevlit her şeyi. Oruçta mesela benim babam eve saklı gizli hoca getirirdi. Teravih namazı kıldırırdı. Benim babam mesela bütün köyün teravihe gelmek isteyen yaşlı insanlarını getiriyordu bize. Teravih namazı kıldırıyordu. Bir ay boyunca insan vardı bizde. Ramazan döneminde bizde bir ay boyunca saklı gizli teravi namazı kılınıyordu.

Camileri kapattılar o zaman.

Kapatıldı evet.

İmam nikahı yok haliyle.

Evet. Sünnet de yasaklandı.

Erkek çocuklarına sünnet yapılmıyor.

Onlar da gizli yapılan şeylerin arasındaydı. Ama insanların adını değiştirdiler.

Her şeyini değiştirmeye çalıştılar.

Dinini değiştiremediler insanların. Böyle bir şey var ki Türk ismimizle biz bir yerlere iş başvuru yapmak istediğimizde giremiyorduk. İsmimizi duyar duymaz bizi reddediyorlardı.

İsim değiştirmede biz Bulgarlarla bütün mezheplerle iç içe olduğumuz için bize çok fazla işkence yapılmadı. Ama Kırcaali taraflarında Türk köyleri var. Türk köyelerine çok fazla baskı yapıldı. Naim Süleymanoğlu'nun filminde anlatıldığı gibi. Onlar Kırcaali tarafını anlatıyor. Biz ise Bulgarlarla iç içe olduğumuz için bizim kapımıza sadece polis geldi. Babamı ve on sekiz yaşından büyükleri aldılar. Götürdüler karakola. Belediye binasına götürdüler. Orada kendine bir isim beğen. Hiç kimse zaten isim beğenme taraftarı değildi. Onlar nasıl bir isim seçtiyse baş harfine göre bir isim seçip yazıp imza attırıp gönderiyorlardı. Direnirsen yiyordun sopayı.

Mecbursun.

Sopa yememek için kaderine razı geliyordun. Ama hiçbir zaman unutulmasın ki eşekten at olmamış attan da eşek olmamış.

Zorla olmuyor.

Ondan sonra sanki biz Bulgar olduk gibi başladılar yolu açmaya. Ama baskılarda çoğalmıştı yani. Türkçe konuşmamak. Türkçe müzik dinlememe şartı. Tam benim evlilik dönemin o döneme denk geldi.

Orada evlendiniz?

Bizim Türkler kaçarak evlenmeye başladı. Ya da ev görüşü olarak. Mesela gidiyor istiyor kızı küçük bir eğlence gibi bir şey yapılıyor evin içinde. Sonra erkek tarafı gidiyor. Kızı evinden çıkartıp getiriyor. Düğün yok.

Çünkü Bulgar adetlerine göre yapmak. (Mecbur tutuluyor.)

O adetleri yapmak istemediğimiz için hiçbirimiz istediğimiz gibi gelin olarak evimizden çıkamadık. Bu baskılardan dolayı.

Okul hayatınızı sorayım bir de ben size.

Yedi yaşında anaokuluna alınıyorduk. Ben mesela şanslıydım ki Bulgar arkadaşlarım vardı. Onlarla Bulgarca dilini öğrenmiş oldum. Onlarla arkadaşlık yaparak. İşte onlarla konuşarak evimizde Türkçe konuşuyorduk. Okulda Bulgarca okuyorduk mesela. Ama Bulgar arkadaşlarımız olduğu için biz dili sökmüş olduk küçükken. Zorlanmadık yani. İlk anaokuluna gidiyorsun. Anaokulunda işte oyunlar öğretiliyor bize. Vakit geçiriyorsun orada işte. Birinci sınıfa hazırlık.

Okula alışma süreci.

İşte kalem tutma, resim yapma, aktiviteler, oyunlar. Bazen Bulgar kıyafetleri vardı. Kıyafetler giydiriyorlardı küçükten daha çocuklara. Yılbaşında kırmızı beyaz giydiriyorlardı.

Yöresel. Onların kültürüne ait.

Evet. Bir de çam ağacı süsleniyordu. Büyüklerimizden bir tanesi Noel Baba oluyordu. Çocuklara oyuncak dağıtıyordu. Anaokulu döneminde tanıştırıyorlardı çocukları böyle şeylerle. Bütün herkese veriliyordu. Hiç kimseye ayırım yoktu. Ama tabi bu devlet tarafından verilmiyor. Annelerine söyleniyordu. İşte siz para verin ya da oyuncak alın getirin çocuğunuza verilsin diye. Hani çocuk üzülmesin. Herkese eşit davranılsın. Daha o yaşta başlanıyordu. İşte birinci sınıfta harfler falan öğretildi işte. Birden dörde kadar okuduk. İşte geçiyorsun ortaokul. Sekize kadar okuduk. Sekizden sonra da...

İş hayatı mı?

İş hayatı hep vardı zaten. Yazın iş hayatı. Okula giderken, okuldan döndükten sonra da hayvanlar var. Kuzular aç kalıyor. Kuzuları otlatıyorsun. Yanına alıyorsun bir tane kitap- defter ders yapacağım diye.

Okullarda bazen şey yapıyorlardı. Sana dediğim var ya.

Evet.

O derslerimizi biz iki saat ormanda da geçirebiliyorduk. Bizi üzüm toplamaya ovaya da götürüyorlardı. Mesela hem sana üzümü tanıtıyor. Ondan ne yapılıyor, nasıl kullanılabilir, ağaç hangi görevi görüyor? Bu şeyleri bize daha çocukluk çağında öğretiler. Mesela götürüyor seni ağaç dikmeyi öğretiyor. Kendin kazıyorsun kazmayla, toprağın ne kadar yumuşak olmasını her şeyi öğretiyor sana orada. Hem görsel hem işlevsel olarak öğretiyor sana onu.

Eğitim sistemleri güzelmiş aslında. Haklarını yememek lazım.

Eğitim sistemleri güzeldi. Ama tarih dersini hiç sevmiyordum. Coğrafyayı seviyordum.

Tarih dersini neden sevmiyordunuz?

Tarih dersini hiç sevmedim. Her zaman iki vardı bende. İki en düşük.

Neden?

Türkleri çok aşağıladıkları için sevmiyordum.

Ders kitaplarında, hocaların anlatım biçimleri?

Türkleri çok aşağılıyorlardı ve bu gücümüze gidiyordu. O dönemde benim ismim değişik değildi. Çoğu zaman dışlandığımı hissettiğim için o tarih dersini sevemedim.

Haklıymışsınız.

Ama yanımda Bulgar arkadaşım vardı. İki sene aynı sırada oturduk. O bana çok yardımcı oluyordu. Hissediyordum beni ne zaman derse kaldıracaklarını. Nokta noktaydı ders kitabında. Birinci nokta, İkinci nokta, üçüncü nokta. O şekilde bizi derse kaldırıyorlardı. Mesela bana birinci noktayı anlatır mısın? Anlatıyordu aklımda kalıyordu. Kaldırdıklarında yine de iyi bir şey alıyordum. Geçebiliyordum o dersti en azından. Ama hiç sevmediğim bir dersti.

Ama yapılan yanlış. Çünkü birçok kültürü içinde bulunduran bir devletsin. Ona göre ders kitabı hazırlaman gerekiyor.

Çok aşağılıyorlardı. Kurgu muydu, sahi miydi onu bilmiyorum ama.

Anlatılanlardan aklınızda kalan var mı?

Hiç aklımda yok. Çünkü sevmiyordum.

Çünkü sevmeyip dinlemiyordunuz.

Ama eşim tarihçidir. O tarihi çok sever. Keşke bende o zihniyette olmasaydım, öğrenmiş olsaydım bazı şeyleri. Ama coğrafyayı çok seviyordum. Mesela coğrafya dersinde beş- altı vardı. Bizim altıydı en büyük şeyimiz. Onu çok seviyordum. Matematik falan da çok iyiydi. Aslında derslerim çok iyiydi. Hani fırsat bulamıyordum okumak için ama çok iyi dinleyiciydim. Çok iyi dinleyiciydim, aklımda kalıyordu ve derse kaldırdıklarında takır takır anlatıyordum.

Şeyi soracağım bir de. Ortaokul bittikten sonra... Bir de sizin beden eğitimi dersleriniz vardı?

Beden eğitiminde mesela karma yapıyorduk. Bazen voleybol, bazen basketbol, sadece futbol derslerinde kızlar voleybol oynardı. Futbolu ise erkek çocukları yapıyordu. Ama mesela dışarı da soğuksa hava yine de o eğitimi alıyorduk. Ayrı spor salonumuz vardı okulun içinde. Orada yapıyorduk ve bütün aktiviteleri hem kızlar hem erkekler yapıyordu yani.

Evet. Karma eğitim.

Bir de diş doktorunu söyleyeyim.

Evet.

Okula mesela diş doktoru geliyordu. O diş doktoru bütün sınıflardaki çocukların ağız- diş kontrollerini yapıp onların tedavisini uyguluyorlardı bedava.

Ortaokulda veya ilkokulda din derslerinde ne yapıyordunuz?

Bizim din dersimiz yoktu.

Hristiyanların da sizin de yoktu?

Din dersimiz yoktu. Ama Türklere isimlerimiz değişmeden haftada bir saat bizim köyümüzde iki tane okul vardı. Biz büyük okulda okuyorduk. Bir tane daha küçük bir okul vardı. Orada din ve Türkçe dersi veriliyordu. Haftada bir saat büyük okuldan biz küçük okula gidiyorduk. Türkleri gönderiyorlardı sadece. Ben yazmayı- okumayı nasıl telaffuz edildiğini orada ders olarak öğrenmiştim. Çünkü Bulgar harfleriyle Türk harfleri çok farklı.

Evet.

O şansı yakalamış oldum. Sonra o ders kaldırıldı. İsimler değiştikten sonra. Ama iki veya üç yıl sanırım. Altı-yedi-sekiz. Üç yıl o dersi almış oldum.

Ortaokuldayken?

Evet.

Anladım. Askerlik nasıldı?

Babam beni göndermedi ortaokuldan sonra okumaya. Lise okumayan kızlar bir ay askeri eğitim olarak geçiyor bizde. Bir ay eğitim gördük. Mesela sana kaymakamlıktan bir tane şey geliyor. Bu tarihten bu tarihe kadar gitmen gerekiyor. Mecburi gitmen gerekiyor. Lise okuyan kızlar ve erkekler on beş gün yapıyorlardı. Biz okumadığımız için liseyi bir ay geçerliydi bize. Her hafta sonu bizi eve gönderiyorlardı. Orada eğitim veriyorlardı bize. Askeri eğitimlerimiz oluyordu.

Nasıl bir eğitim?

Mesela atış poligonuna gidiyorduk. Sırayla atış yapılıyordu. İşte bir nokta vardı. O noktaya atış yaptırıyorlardı. Sonra da kim nasıl bir atış yapmış diye o kayıtlara geçiyordu ve mesela orada bize temizliği öğretiler. Kıyafetlerimiz düzgün olması gerekiyor. Öğle yemeğimiz vardı, sabah kahvaltımız vardı, akşam yemeğimiz vardı. Orada kalıyorduk hafta içi. Hafta sonları evimize gönderiyorlardı. Sadece askeri eğitim alabilmek için yapılan bir eylemdi yani.

Anladım. Teorik dersler var mıydı?

Teorik dersler de vardı.

Siz sadece dinliyordunuz.

Biz sadece dinliyorduk, yazılı falan yoktu.

Anladım. Kadınlarda aynı yerde askerdeydi. Erkeklerde aynı yerde askerdeydi.

Evet. Sadece yatak odaları farklıydı.

Eğitim aldığınız yer aynı mıydı? Farklı mıydı?

Kadınlara ayrı sınıftaydı. Erkeklerle nöbette tutturuyorlardı. Bize yoktu.

Onların askerlik süresi daha uzun muydu?

Yok aynı.

Onlar da bir ay?

Bu askerlik öncesi eğitim.

Temel.

Evet. Erkeklerle iki yıldır o zaman. Benim eşim mesela iki yıl sekiz ay yaptı.

Ondan sonra erkekler diğer bölüme.

Erkekler lise dönemi bittikten sonra on yedi- on sekiz yaşlarında askere alıyorlardı.

Onların iki sene süren bir süreç. Siz temel eğitimi alıp bitiriyordunuz.

Evet. Ama temel eğitimi onlar da alıyordu.

Herkes alıp onlar devam ediyor.

Kadınlara askere alıp sadece eğitim aldırıyorlardı.

Anladım. O zamana göre aslında bu da büyük bir şey yani. Türkiye'deki okullarla Bulgaristan'daki okullar arasında ne gibi farklılıklar var sizce?

Şimdi benim çocukluğum döneminde okullar iyiydi. Çocuklarımın dönemi iyiydi. Mesela anaokuluna da gönderdim çocuklarımın ikisini de. Ama şimdiki dönem için aynı şeyi söyleyemem. Bulgaristan ile burayı kıyaslarsak okullarını Bulgaristan'da daha az çocuklar vardı sınıflarda ve eğitim düzeni çok kurallıydı. Çok güzel kurallar vardı. El becerisi... Hangi çocuk mesela neye eğilimliyse ona yönlendiriliyordu. Okulunu bitirdikten sonra iş bulma olanağı vardı. Bulgaristan'da öyleydi. Ama burada mesela çocuklar okuyor üniversitesini, lisesini de bitiriyor. Devlet bunların elinden tutup bir yerlere yerleştirebilir. Tabii sınavını da yapsın.

Evet, kesinlikle.

Orada haksızlık yoktu. Mesela biz ırkçılık da yaşadık. Her şeyi yaşadık. Ama okullarda her şey birdi. İstersen Pomak ol, istersen Çingene ol, istersen Bulgar ol, istersen Türk ol. Orada mesela bize ayrımcılığı öğretmediler. Hani devlet tarafından bir baskı vardı. Ama okullarda bu öğretilmiyordu. Din dersi yoktu mesela. Her aile kendi çocuğuna din öğretiyordu.

Yani okulda biz öğreteceğiz gibi bir durum yoktu.

Her aile çocuğunun din kültürünü kendisi öğretiyordu.

O sorumluluk aileye aitti. Anladım.

Burada mesela anne baba karar veriyor çocuk ne giysin, nereye gitsin, saat kaçta gitsin, saat kaçta dönsün. Orada da anne baba çocuğunu takip ediyor. Anne babanın sözü geçiyor, anne baba çocuğuna filanca saatte geleceksin diye baskı kurabiliyor ve çocuk da dinliyor mesela. Çünkü okulda da aynı şeyleri alıyor. Bu şeyleri daha temel, küçüklükten öğretiyorlar çocuklara. Eğitimin nasıl olması gerektiğini, büyüğüne karşı saygılı sevgili, büyüğün sözünün dinlenmesi.

Mesela benim coğrafya öğretmenim babama geldi. Yalvarmaya. Bu çocuğun dersleri çok iyi, okula gönderin, cahil bırakmayın çocuğu diye. Ama babam kızların okumakta işi yok dedi.

Ama babanız istememiş.

Babam kızların korunması açısından. Sonradan kardeşimi benim çabamla gönderdik.

Liseyi okudu kardeşiniz?

Evet o aldı mesleğini eline. Ama bende babam beni göndermedi diye kursa gittim. İstedğim mesleğe yine sahip oldum.

Ne güzel.

Demek ki insanın içinde varsa oluyor. Ben o mesleğimden çok ekmek yedim. Orada da burada da. İşte buraya geldik. Göç. Göç dönemini de anlatayım size.

İsimler değişti bir zaman geçtikten sonra Naim Süleymanoğlu kaçtı tabi biliyorsunuz. Bütün dünyaya yayıldı. Yayıldıktan sonra Türkiye’den baskı gördüğü için Bulgar hükümeti mecbur kaldı zorunlu göç çıkarmaya. Mademki sizi o kadar çok destekliyorlar diyerek siz o zaman gidin kendi topraklarınızda yaşayın gibi bir...

Tavır sergilendi?

Tavır sergilendi. O yüzden bize Belene’de okumuş insanlarımız, öğretmenlerimiz kim okumuşsa kim kanun biliyorsa. İsim değiştirme döneminde onlar çok direndi. Direndikleri için onlar işkence gördü. Büyük hapisanelere atıldı. Çok işkence gördü o insanlar. İlk o Türkiyecilik açıldıktan sonra ilk onları sürdüler. Onları tamamen zorunlu göç yaptılar.

Orada (Belene) kalmış bir yakınınız var mı?

Var.

Bir şey anlattı mı orasıyla ilgili?

Ne mesela?

Şartları, nerede yatıyorlardı nerede kalkıyorlardı, şiddet uygulanıyor muydu gibi?

Kulaktan duyma baya bir işkence görmüşler. Aç bırakılmışlar, dayak yemişler, kurtlu ekmek veriyorlarmış onlara yemek için.

Vermeseler daha iyiymiş.

Çıplak tutuluyorlarmış, zincire bağlı tutuluyorlarmış öyle şeyler duydum ama kulaktan dolma. Çünkü anlatmak istemiyordu insanlar orada yaşadıklarını.

Haklılar.

Evet. Türkiyecilik nasıl açıldı onu da söyleyeyim. Benim ağabeyimlere babam paylaştı arsayı, dörde böldü. Ağabeyimler başladı tek tek evlerini yapmaya. Ağabeyim evine taşınmıştı. Tam gelinler o iki katlı evdeyken herkesin bir odası varken ve mutfak müstakıl olarak kullanıldığı için herkes kullanıyordu mutfağı. Mutfak ve banyo birdi. Herkesin bir odası vardı. Herkes yemeği kendi odasında yiyordu. Mesela ilk gelin geldiğinde bir odası var. Geri kalan odalarda biz yaşıyoruz kalabalık olduğumuz için. Sonra ikinci gelin geldikten sonra o ayrılıyor, kendi pişirmeye başlıyor. Ama şöyle bir şey de vardı. Mesela her odadan ayrı kokular geliyordu. Çok kişi yemek pişirdiği için. Ama birbirimize çok tattırma şeyimiz de vardı. Mesela yaptığın yemekten paylaşmak çoktu.

Bulgaristan'daki evinizde dimi?

Eve taşındığın zaman mevlit okunuyor temele kurban kesiliyor. O dağıtılıyor insanlara. Sonra da mevlit için ayrı bir kurban kesiliyor. Ondan sonra o kurbanın etiyle yemekler pişiriliyor, dua okunuyor o evde. Eve taşındıktan bir- iki ay içerisinde bu gerçekleşiyor. O evin içinde huzurlu bir hayat yaşamak için. Mesela biz ağabeyimin mevlidine gitmiştik. Benim oğlum bir buçuk yaşındaydı o zaman. O akşam okundu mevlit. Ağabeyim bir ay olmuştu evine taşınalı. O akşam okundu ve ertesi gün söylendi ki herkes resim çekilmeye gidecek. Türkiye göçü başladı. Evine taşındı, iki katlı evini yaptı, tam rahat edecekti. Belki de bir buçuk ay yaşadı kendi evinde.

Çok zor olmuş.

Bütün her şeyini bırakıyorsun. Kafanı bir çuvala koyuyorsun. Nereye gideceğini bilmiyorsun.

O kadar emek.

Ama diyorsun ki her şeye razıyım yeter ki Bulgar ismim olmasın. Yeter ki Türk adetini yapayım. Yeter ki sünnetimi rahat yapayım. Yeter ki mevlidimi rahat okutayım. Yeter ki Türkçe müzik dinleyeyim doya doya. Yeter ki çocuğum ileride Bulgarlar gibi olmasın, Bulgarlaşmasın. Daha fazla çocuklarımızı kurtarmak için buna katlandık. Çünkü göç çok zor. Biliyorsun sıfırdan başlıyorsun.

Hiç bilmediğin bir yer.

Hiç bilmediğin bir yer. Hatta orada bazı kelimeleri Türkçe konuşuyormuşuz bazılarını Bulgarca söylüyormuşuz. Karışık bir dil biraz daha kaba. Mesela tornavida orada otvertka. Burada mesela işe girdiğinde usta senden tornavida istediğinde aletlerin başına gidiyorsun ve bilmiyorsun. Çünkü onun Bulgarcasını biliyorsun.

Evet.

Öyle bir şey de yaşadık. Mesela ilk geldiğimde eşim oto yıkamada çalışıyordu gece. Ben gündüz konfeksiyona koşuyordum. Bir buçuk yaşındaydı oğlumuz. Yakındı konfeksiyon. Ben çay paydosunda koşuyordum eve çocuğumu doyurmaya. Öğlen paydosunda koşuyordum eve çocuğumu doyurmaya. Akşam dört çayında yine koşuyordum eve. Hatta bir gün eşim uyuyakalmış gece çalıştığı için. Bir buçuk yaşındaki çocuk çıkmış kapıdan dışarı. O zamanda dükkân katındaydık eltimle. Ben küçücük bir odadayım. Eltim biraz daha büyük.

Aynı evdeydiniz?

Aynı evdeyiz ve bir tek tuvalet var. Orada yıkanıyoruz. Kapının arkasında yemeğimi pişirdim, kapının arkasında yemeğimi yedim. Kapının arkasında çocuğumu yıkadım. Bir tane çocuk yatağı vardı. Bir tane de karyola vardı. Eşimin dedesinden kalma. Onlarla yedi buçuk sene yaşadım ben. Evimi yaptırana kadar eşya da almadım. Bulgaristan'dan ne getirdiysem onlarla idare ettim. Sonra kızım doğdu. Daha sonra babam vefat etti. Annem yalnız kalınca yanıma geldi. Çocuklarıma o baktı, ben çalıştım. Öyle bir hayatımız oldu.

Buraya gelirken yolculuğunuz nasıl geçti?

Orada işte bir kamyon tutuldu, eşyalar yüklendi, nereye gideceğimizi bilmiyoruz. İşte kasabaya mı düşeceğiz, köye mi düşeceğiz belli değil. Oradaki köylerimizden çıktık. Sınıra getirdiler bizi, orada baya bir sıra beklendi. Bizim sıra geldikten sonra eşyaları el arabasıyla oradaki kamyonlardan bu tarafa. Türk tarafından bize kamyon tesis edildi. Bulgarlar da kamyon tesis ettiler. Eşyalarımızı taşınınca da... Orada neyimiz var neyimiz yok aldık işte ıvır zıvır her şeyimizi almış olduk. Biz şanslılardanız. Bir bavulla gelmedik. Çünkü kardeşim bir bavulla geldi. Biz getirdik eşyamızı ama orada yokluk olduğu için hep eski yani. Yeni, doğru düzgün bir şey getirmedi.

Baskı oldu mu yol esnasında?

Baskı şöyle, bu tarafa çok fazla para geçiremezsiniz. O yüzden benim görümcemin orada bir ev yapabilecek parası vardı. Ağabeyim evini yaptı. İki ay yaşadı evinde. Kapıya kilidi vuruyorsun çıkıyorsun. Ne alabilirsen evden getiriyorsun.

Evi vs. Satma gibi bir durum yok?

Sonradan çoğu insan sattı evini. O zamanda çok ucuza gitti evler.

O zaman satılamadı ama müsaade edilmedi mi?

Baya bir zaman sonra. Mesela biz göç ettikten sonra altı sene sonra ben gittim Bulgaristan'a. Eşim on sene sonra gitti. Gidebiliyorduk ama imkân yoktu gitmeye iki tane küçük çocuk.

Tabi. Peki orada size müsaade edilmedi mi apar topar satalım gidelim gibi yoksa siz mi?

Vakit yoktu. Zorunlu göçte bunu yapamıyorsun. Kapına kilidini vurup çıkıyorsun. Zaten bir hafta içerisinde resim çekildik, kaymakamlığa resimlerimizi verdik, evrakları verdik, bir hafta içinde çıkış yapıldı.

Çok zor.

Haber geliyor. Bugün yola çıkman lazım diyor. Kamyonu dayıyor kapının önüne. Kamyona ne yüklediysen onunla sınıra kadar geliyorsun.

Apar topar olmuş. Ama bir noktada iyi olmuş. Baskı görmektense burada kendinize yeni bir hayat.

Evet yeni hayat zorluklarla geçen bir hayattı. Ama çok şükür, edindik, didindik. Gece gündüz çalıştık.

Buraya geldiğinizde işe ne zaman girdiniz?

Üç ay kadar konfeksiyonda çalıştım. Oradan da hakkımı alamadım.

İş bulabildiniz mi?

Sigortalı değildi o zaman. Eşim de sigortalı çalışmadı. Oto yıkamada çalıştı. Sonra evimizi taşıdık. Eltimle birlikte yine geldik. Vardiyalı işe girdik. İki saat çocuk yalnız kalır, ama dönüşümlü bakarız dedik. Eşim girdi önce. Sonra ben girdim onun yanına.

Geldiğimizde zorluklarımız da vardı. Su yoktu. Orada da susuzluk çektik burada da aynı.

Son sorum. Burada bir ayrımcılığa maruz kaldınız mı? Geri dönmek istediniz mi?

Buraya gelince ayrımcılığa maruz kalmadık. Sadece geldiğimizde birazcık zorluk yaşadık. Her şeye sıfırdan başlıyorsun. Dili tam bilmemen. Bilmeme değil de telaffuzumuz değişikti. Biraz daha düz gidiyorduk biz. Oradaki konuştuğumuz dil. Biraz daha dili yumuşattık. Biraz daha dili öğrendik. Ama devlet tarafından bize çok olanaklar sunuldu. Belki de çok para almadık ama para bereketliydi. Geldiğimizde Türk parası çok değerliydi. Bulgar parasının hiçbir hükmü yoktu. Mesela bin beş yüz levaya (Bulgaristan para birimi) biz üç yüz elli lira para almıştık burada. Ve o üç yüz elli lirayla biz kira tutamazsın, eşya alamazsın. Depozitoya bile yetmiyordu o para bize. Orada biraz zorluk çektik. Ama sonra dört elle sarıldık. Çalıştık, çabaladık ve hayata tutunduk. Altı yıl içerisinde arsayı aldık eşimin

kardeşleriyle. Plan projeyi çıkarttık. Temelle bodrumu beraber yaptık. Onlar bir ve ikinci daireyi yaptılar. Aynı sene içerisinde bizde borçlanarak. Borçlanabiliyorduk yani o dönemde de. Bulgaristan’da ise paran varsa alabiliyordun. Paran yoksa alamıyordun. Para biriktireceksin, alacaksın. Ya da bir araba almak istiyorsun. Devlet olanak sağlamıyordu. Araba yoktu o dönemlerde. Yirmi yıl araba parası verip bekleyen insanlar vardı Bulgaristan’da. Araba alamıyordun mesela anında. Paran olsa bile alamıyorsun. Çünkü yok. Ama burada parası olan alabiliyordu. Taksit vardı.

Devlet yardım etti mi?

Devlet şöyle yardım etti bize. Yarım kira parası ve erzak veriyordu. O da ilk geldiğimiz beş- altı ayı diyebilirim.

Anladım.

Ama bizim insanımız çalışkan, tutumlu. Yokluk görmüş insan, tutumlu olur.

Geri dönmek istediniz mi?

Geri dönmek isteyen çok oldu. Hatta bir ara eşimin ağabeyi dönmek istedi. Eşim de benim ağzımı yokladı. Hayır, ben buraya dönmek için gelmedim dedim. Belki çok zorluk yaşayacağım. Ama elbet bir gün yoluna girecek her şey dedim. Çok zorluk yaşadık ama şu var ki ailelerimiz yanımızdaydı.

Çok teşekkür ederim.

Ek 13. Selvinaz A. Görüşmenin Çözümlemesi

Doğum Tarihi: 13/07/1971

Göç Ettiği Yer: Bulgaristan-Filibe (Plovdiv) -Ustina.

Göç Ettiği Tarih:1989

Eğitim Durumu: Lise.

Bulgaristan’daki Mesleği: Öğrenci.

Türkiye’deki Mesleği: Fabrikada işçi.

Doğduğunuz yeri, evi anlatır mısınız?

1971 doğumluyum. Filibe (Plovdiv) Ustina köyünde oturuyordum. Evimiz iki katlı, yeni bir ev değildi. Dededen kalan bir evdi. Bahçeli. Orada liseyi bitirdim. Geldim. Kasabamız güzeldi. Şimdi çok daha güzel.

Aileniz ne işle uğraşıyordu?

Fabrikada çalışıyorlardı. İkisi de aynı yerdeydi.

Çocukluğunuz nasıl geçti? Neler yapıyordunuz? Bulgar arkadaşlarınız var mıydı?

Bizim köyün yarısı Bulgar, yarısı Türk. Çok Bulgar arkadaşım vardı. İyi geçinirdik. Hala öyle devam ediyor. Bizim halkla sorunumuz yok.

Okul hayatınız nasıl geçti? Anaokuluna gittiniz mi?

Anaokuluna gittim. Ama hatırlamıyorum. Sekizinci sınıfa kadar köyde okudum. Sonra kasabaya gittik. Orada, merkezde üç sene lise okudum.

İlkokulda hangi dersleri görüyordunuz?

Derslerimiz Bulgarcaydı. Türkçe ders yoktu. Rusça da şarttı. Almanca, İngilizce, Fransızca öğretmenleri vardı. Hangisini seçersen o dersi alıyordun. Ben Fransızca'yı seçtim. Ortaokulda ve lisede Fransızca da gördüm.

Ama kendi anadilinizi öğretmemişler.

Zaten Türkçe yok, yasak. Konuşmak yasak. Duyarlarsa ceza yazıyorlardı.

Peki. Bulgar öğretmenler tarafından bir ayrımcılık var mıydı?

Bizim köyde yoktu. Lisede okurken vardı.

Nasıl bir ayrımcılık?

Lisede okurken Bulgar ismiyle gidiyordun. Bizim ismimizi değiştirdiler ya. Kimse tanımiyordu seni, bilmiyordu Türk olduğunu. Son sınıfta benim Türk olduğumu anladı. Ama hiçbir şey yapamadı. Çünkü artık mezun olmuşum. Notlarım çok iyiydi. Modelist stilist okuluna gittim. Ama Türk olduğum için beni kabul etmediler. Benden düşük notlu olan Bulgarları kabul ettiler.

Orada okudunuz. 1985 sürecinde sıkıntılar başladı. Daha öncesi var mıydı?

Varmış. Önceden Pomak dediğimiz bir halk var. İlk onları Bulgarlaştırdılar. 1985'te bize başladılar. Karşı çıkarsan çağırıyorlar, dövüyorlar. Bizim bir komşuyu dövdüler. Vefat etti adam. Bulgarlığı kabul etmiyor diye. Bize de dediler “Ya kabul edeceksiniz. Ya kabul edeceksiniz.” Başka çaren yok. Gittik. Benim adım Selvinaz. Silvia koydular. Yani istedikleri Bulgaristan'da Türk yok, Hristiyan yok hepsi Bulgar.

İsim değiştirdiler. Türkçe müzik, dergi, kitap, gazete?

Yasak. Kimin evinde bulurlarsa hepsi hapse gider.

Bütün aileyi alıyorlar?

Aileyi değil, erkekleri alıyorlardı.

Öyle bir şey yaşadınız mı?

Evet. Bizim komşunun evinde Türk kitabı buldular. Hapis yattı. Dayım da yattı. Evinde Türk kitabı buldukları için. Bizde de vardı, saklıyorduk. Kimseye söylemiyorduk.

Sünnet, mevlit yasak mıydı?

Sünnet yasak. Gizli yaptırıyorsun. Düğünlerde sadece Bulgarca müzik. Camileri de son zamanlarda yasaklamışlardı. Namazı yasaklamışlardı. Büyükler bize söylüyorlardı. “Gidin bakın bakalım. Caminin ışıkları yandı mı?” “Biz de ne yapacaksınız caminin ışıklarını? diyorduk.” “Oruç tutuyoruz. Orucumuzu açacağız.” dediler. Ezan okunmuyor. Sadece caminin ışıkları yanıyor. Oradan anlıyorlardı.

Son zamanlarda o da yasaklandı mı?

Evet o da yasak.

Aslında herkes istediği inanca sahip olmakta özgür.

Ama orada yapamıyorsun. 1985-1989 arasında yasaktı.

Peki. Şimdi Türkiye’de çocuğunuz okula gitmiştir. Siz Bulgaristan’da okudunuz. Okullar arasında bir farklılık var mı? Eğitim açısından, öğretmenler açısından vs. Hangisi daha iyi olabilir?

Sistem olarak bence oranın sistemi çok iyiydi. Lisede ben meslek okulu okudum. Ve de burada düz lisede hangi dersler okunuyorsa onları okuyordum. Bir de meslek dersleri. Üniversite için. Burada bakıyorum meslek liselerinde coğrafya yok.

Edebiyat yok, öğretmiyorlar. Bu dersleri burada sadece düz lisede alıyorsun. Bir de mesela oraya 1986'da bütün okullara bilgisayar geldi. Buraya yakınlarda.

Demek eğitime önem veriyorlarmış.

Sağlığa ve eğitime önem veriyorlardı. Sağlık, eğitim parasızdı.

Sağlık alanında Türkiye'den farklı olarak yaptığı bir şey var mıydı?

Okullara her sene dişçiler gelirdi. Kime tedavi gerekirse yapıyorlardı. Okula bir otobüs gelirdi. Bizim dişlerimizi orada yaptılar, parasız. Her sene ciğer filmi çekiyorlardı. Şimdi yok. Çünkü Komünizm dağıldı. Kapitalizm oldu. Paran varsa yapar yoksa yok.

Siz hala gidiyorsunuz sanırım.

Her sene gidiyorum.

İnsanların ismini değiştirdiler, inançlarını yaşatmadılar, dillerini konuşturmadılar, insanlar da tepki verdi. Tepki verenleri Belene Kampında topladılar. Ne amaçla yaptılar?

Onu bilmiyorum. Bizim köyden giden hiç kimse yoktu. Todor Jivkovdu o zaman başbakan. Komünizme karşı gelersen Belene'ye gidiyorsun.

Ne yapıyorlarmış orada onunla alakalı çevrenizde hiç konuşuldu mu? Ben soruyorum. Gidenlerin pek anlatmadığını söylüyorlar. Çok kötü şeyler yaşadıkları için söylemek istemiyorlarmış. O biraz bilgimin olmadığı bir konu. O yüzden çevrenizde varsa...

Bilgim olmadığı için anlatamam.

Anladım. Türkiye'ye gelme fikri nasıl ortaya çıktı?

Türkiye'ye gelmek bizim fikrimiz değildi. Amerika'nın mıydı, İngilizlerin mi, Bulgarlarla ortak yani. Buradan bunları sürgün edelim de Müslüman kalmasın diye. Çünkü iki- iki buçuk milyon Müslüman vardı. Kendi devletini kurabilme hakkı açılıyordu. O yüzden Bulgarlaştırma oldu ve sürgün ettiler.

Devlet bir açıklama yapmış sanırım. İsteyenler şu tarihe kadar gidecek diye?

Türkiye kapılarını açıyor. İsteyen pasaportunu çıkartsın. Gidebilirsiniz diyor. Bizde aldık eşyamızı geldik.

Evlerinizi satabildiniz mi? Süre tanıdılar mı? Para biriktirecek vaktiniz oldu mu?

Yok. Zaten annem, babaannem, ben geldik. Sekiz ay sonra babam ve erkek kardeşim geldi. Çünkü kardeşim askerdeydi. Onu göndermediler.

Ama sekiz ay sonra gelebildiler?

Geldi. Öyle geldik, parçalı aile. Evi satıp geldi.

Dönüş yolculuğu nasıldı?

Eniştemin arabasıyla geldik. Sınırdan geçene kadar bir gün, bir gece orada durduk. Sınırı geçince el arabalarıyla eşyaları taşıdık. Gir-çık pasaport göster. Türkiye kamyon ayarlamış. İki- üç aileye bir kamyon. Eşyaları yükledik, yaşlıları öne oturttuk, bizde kamyonun kasasında İstanbul'a geldik.

Zor olmuş. Sizce Bulgaristan'ın kapıları açması bir baskı mıydı? Tanıdığı bir hak mıydı?

Önce bir baskı uygulandı. Sonra kapıları açtı. "İsteyen gitsin." dediler.

"İsteyen gitsin" dedi.

Evet. Ama gelenlerin çoğu alışamadı. Tekrar döndü.

Evet. Türkiye'ye dönüş yaptınız. Ev iş nasıl buldunuz?

Sekiz ay halamlarda kaldık. Sonra kiraya çıktık. İş bulmakta zorlandık. Sonra bulduk, gece gündüz çalıştık, kendi hanemizi aldık.

Maddi sıkıntı çektiniz mi?

Biraz çektik tabi.

Türkiye'de bir ayrımcılığa maruz kaldınız mı?

Kaldık.

Ne sebeple? Mesela kimisi diyor ki çalıştığımız için. Burada çok çalışan kadın yokmuş. Alışık değillermiş.

Yetmişler de öyleymiş. Bizim zamanımızda da pek yoktu. Şimdi başladılar çalışmaya. Ekonomik durum malum. Herkes çalışmak zorunda.

"Bir de konuşma tarzımızı beğenmediler" dediler. Sizde öyle bir şey oldu mu?

Öyle bir şey olmadı ama hemen nereli olduğumuzu soruyorlar. Bende Bulgaristanlıyım diyorum, gurur duyuyorum.

Elbette. Her şeyinizi bırakıp sıfırdan başlamışsınız.

Evet. Burada da gençliğimiz gitti çalışarak.

Alışmakta zorlandınız mı? Çoğu dönmüş.

Zorlandık.

Dönmeyi düşündünüz mü?

Baştan düşündük. Babam, kardeşim orada. Biz de “Ne yapıyoruz biz burada? Niye geldik?” dedik. Babam “Biz geliyoruz. Sakın gelmeyin” dedi. Kaldık. Ama çok zor alıştık.

Siz bir de on dokuz yaşında gelmişsiniz.

Tabi orada okudum, gençliğim geçti orada.

Dönenler oldu mu?

Çok oldu.

Çağrıldı mı?

Kendiliğinden gittiler. Şartları uymadı. Buradaki insanlarla yapamadılar. Oranın insanı çok kültürlü. Herkes okumuş. Mecbur tutuyorlar. Öğretmen, çocukları liseye yazdırsınlar diye eve kadar geliyor. Üniversite şart değil.

Bazı şeylerin mecbur tutulması lazım. Şu an da Bulgaristan’da durumlar nasıl?

Komünizm bitti. 1990’da Sovyetler Birliği, Varşova Paktı dağıldı. Kendi kendine kaldı. Komünizm de herkes sabah sekiz akşam beş çalışıyordu. Hafta sonu çalışmak yoktu. Çalışma şartları rahattı. Komünizm bitince ekonomik kriz geldi. Para yok, iş yok. Gençler hep Avrupa’ya kaçtı.

Öyle bir sorun oldu.

Evet. Ama toparladılar.

Ek 14. Esmâ K. Görüşmenin Çözümlemesi

Doğum Tarihi: 04/10/1959

Göç Ettiği Yer: Bulgaristan- Burgaz (Burgas)- Dikenlik (Trınak).

Göç Ettiği Tarih:1989.

Eğitim Durumu: Hemşirelik Okulu. / Üniversite.

Bulgaristan'daki Mesleği: Hemşire.

Türkiye'deki Mesleği: Hemşire.

Şimdi doğduğunuz topraklarla başlayalım. Doğduğunuz yeri, evi anlatırmısınız?

Burgaz ilinin Dikenlik köyünde 1958'de doğdum. O zaman Bulgaristan'da doğumhaneler varmış. Ama insanlar doğumhanelere gitmeyi tercih etmezlermiş. Ben evde doğmuşum.

Niye?

Mana buluyorlarmış. Yani, doğduğum köyde doğumhane varmış. Ama ben evde doğmuşum. Bulgar hükümeti evde doğum yapan annelere ceza uyguluyormuş. Bu yüzden ben doğduktan sonra annemi ve beni doğumhaneye bırakmışlar. Annem yedi gün orada serviste hasta olarak kalmış. Ben, orada taburcu olmuşum.

İki katlı bir köy evimiz vardı. Altında büyükbaş hayvanlarımız vardı. Üstünde üç oda, bir salonumuz vardı. O üç odanın birisinin kiler olarak kullanırlardı. İki odanın birisinde babaannem oturuyordu. Birisinde de biz oturuyorduk.

Köyün ortasında olduğu için evimiz çok güzeldi. Asması, meyveleri, bahçesi... Babaannem çok çalışkan bir kadındı. Annem de öyle. Sonra ben dört yaşındayken 1962'de babam Aydos diye bir kasabaya göç etmiş. Göç ettikten sonra annem Bulgarca bilmediği için şehirde rahatsız olmuş. Kimseyle konuşamıyor. Kasabaya beş kilometre yakın bir köye Türkler göç etmeye başlamış. Babam da annem üzülmegin diye o köyden bir ev almış. Ev alınca köye yerleşmişiz. 1962'de erkek kardeşim doğmuş. O köyde büyüdüm. Anaokuluna gittim. Dördüncü sınıfa kadar o köyde okudum. Dördüncü sınıftan sonra çocuk nüfusu az olduğu için şehre gittim okumaya. Yedi çocuktuk zaten. Türk az orada. Bulgar nüfus da yaşlı. Sonra çoluk çocuk fazlalaşınca bize servis arabası gönderdiler. Akşam sabahleyin gelip alırdı servis

arabası. Akşamdan getirirdi. Ama şöyle bir şey var. Öğleye kadar okuldaydık. Öğlen çıktıktan sonra okulun yemekhanesi vardı. Yemeğimizi yedik. Öğleden sonra etüt vardı. Sonraki güne hazırlık derslerimiz olurdu. Öğretmenimiz vardı. Akşam saat altıda evimize giderdik.

Bunların hepsi ücretsiz mi?

Hepsi ücretsiz.

Hem okul hem dersane gibi.

Aynen öyleydi. Yani bütün derslerimiz. Mesela bir saat matematik çalışıyoruz, bir saat tarih çalışıyoruz, bir saat fizik çalışıyoruz. Öğretmenimiz bize her şeyi yazdırırdı, ödevlerimizi yaptırırdı, anlattırırdı. Dersi anlayıp anlamadığımıza bakardı. Ortaokulu bitirdikten sonra aynı okulun üstü liseydi. Liseyi de Aydos kasabasında bitirdim. Babam beni okutmaya çok meraklıydı. İyi de bitirdim liseyi. Ondan sonra hemşire okuluna gittim. Sınavlara girdim, kazandım. Orada da üç sene, altı ay hemşirelik okulu okudum. İçinde ebelik de var.

Şu an hemşiresiniz.

Hemşire-ebeyim. Daha fazla hemşirelik yaptım. Bulgaristan'da ebe kadrosuna ulaşmak biraz zor. Biri ölecek ki sen onun yerine gireceksin. Ama şöyle bir şey vardı. Biz üniversiteye girdiğimiz zaman okuldan çıktığımızda çalışacağımızı bilerek okula başlıyoruz. Mesela ben bugün mezun oldum. Sonraki günü işe başlıyorum. Gideceğim yer belli. Zaten gitmezsem muhtar arıyor, niye gelmediğimi soruyor.

Çok güzel. Yani işiniz hazır okuduktan sonra.

İşin hazır, kendine iş aramıyorsun. Ben sağlık ocağına gittim. Orada mesleğimi devam ettirdim. Ben okurken oğlum dünyaya geldi. Oğlum dünyaya geldikten sonra burs parası aldım. Sonra da çocuk parası almaya başladım. İşte seksen üç- seksen dörtte kızım dünyaya geldi. O zaman da bu isim kampanyaları başlamıştı. Bulgar hükümeti her yeri, her evin önünü, her sokağı, askerle, tanklarla, kamyonlarla tuttu. Sıkı bir yönetime girdik. Benim kızım küçüktü. O zaman çok ağlamıştım. Bulgar adıyla büyüyecek diye. Bir de bizim yaşadığımız ev muhtarlığa çok yakın. İnsanların adını değiştirirlerken, döverlerken, bağırırlarken işitirdik. Önce Kırcaali'den, göç edenlerin adlarından başladılar. Bize sıra geleceğini hiç düşünmedim ben. Ama bize de sıra geldi. Yani yerli Türklerin de adları değiştirildi. Aralığın yirmi altısında

ismimizi değiştirmeye gittik muhtarlığa. “Adın ne olsun?” diye sordular. Ben de “Adımın ne olacağı hiç önemli değil. Devletin keştiği parmak kanamazmış.” dedim. Karşı gelirsem ne olacak? “oluğum ocuğumu da aldım. Kocam da burada. Biz bu köyün eğitimli insanlarıyız.” dedim. Ben böyle demesem zaten orada yaşayamam. İtibarım kalmaz. İşsiz kalırım, gözümün yaşına bakmazlar. “Seçtiğin bir ad var mı?” dedi. “Yok ne derseniz o olsun.” dedim. Adlarımızı değiştirdiler. Geldik eve.

Ne verdiler?

Onu söylemeyeyim. O bende kalsın.

Tamam.

Onu, ben hiç sevmiyorum. Eşim “şimdi Bulgaristan’dayız, Varşova Paktı’ndayız. Yarın Ruslar da gelip adlarımızı değiştirebilir. Biz kendimizi garantiye alalım. Adlarımız Rusça olsun” dedi.

İki kere aynı şeyi yaşamayalım.

Eşim şaka gibi dedi ama tabi ki anlayana baya bir şey.

Aynen yle.

Adlarımız değişti. Sonra ben işe başladım. Ama orada şöyle bir şey var. Her anne doğumuna kırk beş gün kaldığında doğum iznine çıkıyor. Çocuğun üç yaşını doldurana kadar maaşını alıyorsun, çocuğuna kendin bakıyorsun. Kreşe gidene kadar. Annenin ocuğa daha iyi bakacağını, daha iyi eğitim vereceğini bildikleri için annenin maaşı yatıyor ve çocuğuna kendi bakıyor. Çocuğun üç yaşını doldurana kadar. Ama istersen çocuğun birinci sınıfa gidene kadar kendin bakabilirsin. Annenin maaşı yatmıyor. Ama sigortası yatıyor. Ve ocuk parası almaya devam ediyor.

Çok güzel.

Bu altı senenin içinde annenin de çocuğun da ilaçları devletten karşılanıyor. Yani hiçbir masraf demiyorsun.

İşte 89 geldi. “Bizi Türkiye’ye gndereceklermiş.” diye söylentiler ıktı. Tabi ki bu arada yürüyüşler oldu. Türk halkı ayaklandı. Yürüyüşler yapıldı. Onları yönetenler vardı, gizli tutuldu.

İsim değiştirmeleri protesto ettiler mi Türkler?

Nerede edeceksin. Her köyden akıllı insanları Belene Hapishanesine gönderdiler. Her köyden beşer, onar kişiyi Belene'ye gönderdiler. Hiç kimse kocasının, oğlunun, babasının nerede olduğunu bilmedi. Hiç kimse bir açıklama yapmadı. İnsanları önce sindirdiler. Mesela bize yakın bir köyden kızcağızın birisini otobüsle gelirken öldürmüşler. Ama herhalde susturucu varmış silahta, duymamışlar silah sesi. Kızı, kalp krizi geçiriyor sanmışlar. Hastaneye götürmüşler, doktor bakmış. Kalbine bir kurşunla öldürmüşler. Benim dayımın kızı vardı. Daha kırk günlük çocuğu vardı. Bahçesini kazarken asker kamyonları geçiyormuş. Kadını arkadan vurmuşlar. Kadın öldü.

Sebep?

Sindirmek.

Yani adlar değişene kadar insanları çok sindirdiler. O sonraki aşamayı aslında.

Çok sindirdiler insanları. İnsanların isimleri değişene kadar Belene Kampı doldu. Bazı yerde karşı gelenlerin kızlarını aldılar, kaçırdılar. Domuzlara attılar etlerini. Kamyonların arkasına bağladılar, sürüklediler. Muhtarlıklara sabaha kadar işkence yapıp dövdüler. İnsanların tırnaklarını söktüler. Çok işkence ettiler. Bulgaristan'da bir Türk kalmadı. Ayşe- Fatma kalmadı. Mezar taşlarını sıvattılar, orada Türk adı gözükmeyecek. Camiler mühürlendi, Kur'an-ı Kerim okuma yasaklandı. Kurban kesme yasaklandı. Bir evde Kuran okunduğu ihbar edilirse hemen gidip baskın yaparlardı. Cenazelerimiz aynı Bulgarlar gibi. Onların törenleri gibi.

Hristiyanlara karşı böyle bir sıkıntı var mıydı? Komünistler çünkü genelde her dine mesafeli.

Tabii ki onların da vardı. Şimdi ben lisede öğrenciyken mesela yarın kızıl yumurta diyorlar. Kızıl yumurta kutlamaları var ya kendi dini bayramları geldikten sonra kara tahtaya yazarlardı. “Bu akşam kiliseye kim giderse yarın okuldan gönderilecek, disipline gidecek.” diyorlardı. İleri gelenler, askeriyede çalışanlar, belediyede çalışanlar, onlar hep böyle kiliselere gitmeye çekiniyorlardı. Mesela ben hastanede çalıştığım için doktorlar vardı. Kitaplarını çok gizli okurlardı. Kiliseye gidip bir mum yakardı, hemen dönerdi. Yani duyulmasın diye. Yani onlardan da çok insan kaybolmuş. Onlar Komünizmi kurana kadar ooo neler yapmışlar. Orayı bırakalım da bunların hepsi yaşandı. Camiler mühürlendi. Kiliselere kimse şimdiki gibi açık,

serbest gidemezdi. Mesela papazla cenaze gömemezlerdi. Bizim de cenazelerde hoca yoktu. Köyün muhtarı hayat hikayesini okurdu. Cenazeyi sandığa koyarlardı. Böyle yerleştirdikten sonra insanlar “Kapağını kapatmasak olmaz mı?” demiş. Allah razı olsun muhtarımızdan ve “Siz bilirsiniz.” demiş. Tahtaları dizdikten sonra tahtaların arkasına koymuşlar kapağı hep. Din adamları “Allah bilir o da bir tahta. Boş verin, bu da geçecek.” dediler. Müftüler alındı, müftülükler kapandı. Hocalar, hoca olduklarına pişman oldular.

Ondan sonra herkes pasaport yaptırmaya başladı. Sadece biz değil, Bulgar nüfusları da. Onlar Avrupa’ya gittiler. Onlar bizden akıllı. Bizim ne işimiz var? Ama biz Türklüğümüzü sevdiğimiz için, dinimize düşkün olduğumuz için Türkiye’yi tercih ettik.

Bir akşam, gece saat on ikiydi. Birisi çağırdı. Yatmıştık biz. Eşim baktı, polismiş. Eşime “Arabaya biniyorsun. Türkiye’ye gidiyorsun.” demiş. Eşim de demiş ki “Karım, çocuklarım uyuyor. Sabah gidelim” demiş. Polis kabul etmemiş.

Aniden sınır dışı.

Yani. Bir, bir buçuk saat sonra geldik sınıra.

Ama hiç mi süre tanımadılar?

Hayır, hayır, hayır. Komşular bizim evin önünde polis arabasını görmüşler. Hiç kimse bahçesinden çıkıp da “Siz nereye gidiyorsunuz?” diyememiş. Sonradan görüşünce komşulardan öğrendik. Bindik arabamıza. Polis arabası önden, biz arkadan. Geldik sınıra. “Burası Türkiye. Hadi bakalım” dediler.

Hiç eşya toplayamadınız.

Hayır hayır. İnan akşam süt sağdım, sobanın üstünde kaldı. Çamaşırlarım dışarıda kaldı. Her şeyim her şeyim. Geldik sınıra. Sabah oldu. Geçtik Türk tarafına biz. Özal davulları çaldırıyor, aş evleri kurulmuş, Çadırlara getirdiler bizi. Sünnet olmayan çocukları sünnet ediyorlar. Bulgar sünneti de yasaklamıştı. Benim eşim de sünnet yapardı sağlıkçı olduğu için. Ama yapmadılar.

Yaptırmadılar daha da doğrusu.

Ben sağlıkçı olduğum için her sabah biz kreşlere giderdik. Erkek çocuklarını kontrol ederdik. Bakalım sünnet yaptırmışlar mı, yaptırmamışlar mı diye. Her sabah kontrol ederdik. Muhtar ve sağlık ekibi.

Peki gördünüz diyelim ki ne yaptınız?

Ne yapacağız? Anne-babayı çağırıyorlar. Cezaları var, hapis var, işkencesi var.

Sünnet için?

Biz Türk tarafına çıktığımız zaman özel davullarla çocuklara sünnet düğünü yapıyordu.

Çok enteresan değil mi? Bir saat mesafede bir tarafta davulu sünnet, bir tarafta ceza veriyorlar.

Ama şimdi şöyle, biz sınıra çok yakınız. Kırklareli sınır hududunu geçince bir buçuk saat sonra evime varıyorum, köyüme varıyorum. Bize orada “Yeni Bulgaristanlı” derlerdi. Ne içinse Osmanlı’nın kaybettiği topraklarda gitmiştik biz. Osmanlı zamanındaki gemilerin tokaları bile orada. Biz çocukken orada tarlamız vardı, giderdik. Hep dedelerim, ninelerim gösterirlerdi. Benim anne taraf Edirneliymiş. Köylerini hep bir su basarmış. Onlar da Istranca Ormanlarına gitmişler. Hayvancılıkla, odunculukla geçiniyorlarmış. Eskiden teknoloji, fabrika yok. Ondan sonra oraya yerleşmişler ve onların yaptığı çeşmeler, pınarlar daha duruyor. 1300’de gelmişler oraya. Edirne’nin yörük Türklerindenmiş benim ana taraf. Babamlar Konya’dan. Hatta biz seksen dokuzda geldik de bizim kimliklerimize geriye dönüş yazdılar. Öyle, bizim hikayemiz. Buraya geldik. Çalıştık, çabaladık. Evimizi aldık. Çocuğumuza okuttuk. Tabii ki hasretlik var mı? Var. Üzüldük mü? Üzüldük. Ekmek koydularsa önümüze yedik. Ayağımıza bir çorap verirlerse giydik. Bir sene kadar çok çile çektik. Yani hiç kolay olmadı. Çoluğumuzun, çocuğumuzun istediğini alamadık. Biz meslek sahibi olmamıza rağmen çok zahmet çektik. Ama tutunabilen tutundu. Kaldık. Çok da mutluyum. Çok şükür. İyi ki gelmişiz diyorum. Orası ne de olsa Bulgaristan’ın sınırlarının içinde. Her gün bir korkuyla, stresle yaşamaktansa özgür olmak, Türk’üm diyebilmek ne mutlu bize. Çok şükür.

Birkaç konuyu sormadım. Bulgaristan’daki çocukluğunuz nasıldı?

Çocukluğum, şöyle diyeyim, benim babam ben dört yaşındayken göç etmiş. Hısım- akraba orada olmadığı için ben çok ağlıyordum. Doğduğum köyü babaannemi, anneannemi, dedelerimi istediğim için. Beni hep oraya bırakırlardı. Doğduğum köye. Dedem üç kardeş. Bir bahçedeydiler. Onların torunlarıyla beraber büyüdüm ben. Sonra işte birinci sınıfa başlayınca annemle babamın yanına geldim. Ama yazın yine doğduğum köye giderdim. Durmazdım. Canım sıkılırdı. On bir-on iki yaşına gelince

annemle babamın yanına dönmek mecburiyetinde kaldım. Tarım işçiliğine, tütüne, kooperatife anneme yardıma giderdim. Biz oraya geldikten sonra her türlü yokluktan kurtulmuştuk. Babam çalışmış, anam çalışmış. Bizim etimiz, sütümüz hiç eksik olmazdı. Annem çok çalışkan bir kadındı, babam da öyleydi.

Bizim Bulgaristan halkı eskiden çok kışlar olduğu için, kışın eti çok tüketiriz, yazın daha fazla meyve sebzeyle besleniriz. Yani çok güzel bir çocukluğum geçti. Bir de öğrenci olduğum için Bulgar arkadaşlarım vardı. Bulgar arkadaşlarım beni çok severlerdi. Bizim on senede bir lise öğrencileri, bir de üniversite öğrencileri toplantılarımız oluyor.

Gidiyor musunuz?

Gidiyorum. Baştan birkaç sene gidemedim. Buraya gelince izlerini kaybettim. Sonra telefonumu verdim, adresimi verdim. Şimdi arıyorlar beni. Okul arkadaşlarımı, öğretmenlerimi çok seviyordum. Mesela ben ortaokula başlayınca üç sene yatılı kaldım. Babam gelip gitmesin diye yatılı kız yurdu vardı, orada kalırdım.

Çok güzel. Bir ayrımcılık da yok?

Ayrımcılık var. Olmaz mı? Mesela bir devlet dairesine gitsem benim Türkçem anneden, babadan kulaktan dolma. Benim Türkçe eğitimim yok. Buraya geldikten sonra iş hayatında tökezledim. Cebimde defter arkadaş ne derse karşılığını yazıyorum. Zahmet çektik iş hayatına başlayınca. Her şey güllük gülistanlık gitmedi. Bizimle dalga geçtiler buraya geldikten sonra. “Bizim ekmeğimizi aldınız. Bizim ekmeğimize ortak oldunuz siz niye geldiniz” Bana çok diyenler oldu. Sadece bana değil, bütün arkadaşlarıma. Bir gün hemşire arkadaşım vardı. “Falan odaya bir hasta yattı, o da senin gibi Bulgar’mış” dedi. Ben bu kelimedenden nefret ediyorum.

Haklısınız.

Ben Bulgar değilim. Ben Bulgaristan göçmeniyim. Ben bu dille büyüdüm. Ben Bulgarca’yı sonradan öğrendim. O benim eğitim dilim.

Evet.

Ben de döndüm. “Bana bak senelerce sustum. Ama susmuyorum. Bak senin o küçük beynine ne diyeceğim. Sen benim çocuğumdan küçüksün. Önce tarihi aç oku. Sonra bana hakaret et. Ben çalışıp da ekmeğimi kazanıyorum.” dedim. “Ama senin yerine Türkiye'nin nüfusundan biri çalışacaktı, sen geldin bizim kadrolarımızın yerini

doldurdun.” diyor bana. Bende “Bu okulu bitirmişim. Hak etmişim. Türkiye hükümeti benim diplomamı tanımış. Mülakata girmişim. Ankara’ya sınava gitmişim.” dedim. Ondan sonra kıpkırmızı oldu. Bak ben bunu ilk defa yaptım. Neden yaptım? Senin gibi o da Bulgar diyordu. Ya ben Bulgar mıyım ya? Benim ezanla adım Esmâ. Beni doğuran annenin Bulgarcası yok. Bulgarca yazısı yok. Ama öyle akıllı bir kadınmış ki biz okula başladığımızda okuma yazma öğrendi. Bizden Bulgarca öğrendi. Öbür türlü kadın yaşayamaz ki.

Bulgar komşularımız vardı. Köyde Bulgarlarla çok rahat komşuluk yaptık. Yani onların bir dini bayramı olur bize bir şeyler getirirler. Bizim dini bayramımızda mesela bir tepsi baklava götürürüz onlara. Böyle komşuluğumuz oldu ama devlet dairelerinde öyle değil. Mesela bir doktora gidiyorsun, ben annemin yanında refakatçi olarak gideceğim. Annemin derdini ben anlatacağım. Doktor sinirleniyor diyor ki “Burası Bulgaristan. O derdini anlatacak. Sen tercüme etmeyeceksin. Türkçe konuşacaksan haydi Türkiye’ye” diyor. Ama sen de “Aç kapıyı gideceğim” diyemiyorsun.

Neden?

İzin verilmiyor. Belediye aynı. Hastanelerde çalıştığım için, çok ayrımcılık gördüm. Daha önce adını görüyorsa seni böyle kötü şartlarda bir odaya yatırıyor. Mesela doğum hastalarını. Bulgarları hep Bulgarların yanına yatırıyor.

Psikolojik baskı.

Tabii. Kötü hissediyorsun kendini. Küçümsediklerini hissediyorsun.

Haklısınız. Peki okulda oldu mu böyle öğretmenler tarafından?

Tabii ki var, ama ben bizim Türk halkını da suçluyorum. Eğitimsizler, köyden dışarı çıkmamışlar.

Mesela benim oğlum liseyi bitirirken notları hep altı. Bulgarcadan beş vermiş. Sonra babası gitti. “Neden beş?” dedi. Yani bir şey olmaz ama kabullenemedi, oğlum da kabullenemedi.

Öğretmen demiş ki, ben bir Türk çocuğuna altı yazamam demiş.

Neden?

Bilemem.

Çok enteresan.

İşte yapacak bir şey yok. Onu oğluma yaptılar. Biz de bazı öğretmenlerden bunu sezerdik. Bir de doktor vizitinde Türklere ve Bulgarlara davranışları farklıydı. Yani bir markete bile gitsen fark ediliyor yani. Bir çift ayakkabı gelmiş. Bulgar’a vermiş. Sen de gidiyorsun. “Bitti.” diyor. Sonra bir Bulgar gidiyor. O da alıp geliyor. Sana vermiyor.

Her yerin iyisi kötüsü.

Türkiye’de de var.

Bir de göçün Türkiye yüzü var zaten.

Evet. Şöyle de bir şey var. Bulgaristan’da otobüse bindiğin zaman bir yaşlı, bir hamile, bir çocuk ayakta gitmez. Bir yaşlı çantasını almış pazara gitmiş, dolu geliyor. Bir öğrenci onu görürse tanımasa da çantasını evine kadar götürür. Seksen dokuzdan öncesini konuşuyorum. Şimdi bilemiyorum. Çok farklı olmuş orası da. Kültür farkı vardı. Biz buraya geldiğimizde neden ezildik? Burada kültür yok. Yani insanlar köyden göç etmişler.

Şimdi eğitime de gelince, burada çok güzel eğitilmiş doktorlar var. Elleri su dökemezsin, Avrupa bile dökemez. Ama hemşireler öyle değil. Hemşire sağlık ocağında, eğitim görmüş. İğne tutmayı bilmiyor. Bu mu eğitim? Göreceksin, öğreneceksin de... Böyle bir insana can teslim edilir mi?

Doğru.

Ama bizim öyle değil. Biz liseden sonra dört sene eğitim gördük. Öğretmenlerimiz bize derdi ki “Yarın köylere gideceksiniz. Baş ağrıyan da kolu kırılan da dışı ağrıyan da size gelecek. Her şey için hazırlıklı olmanız lazım.”

Doğru.

Ama buradaki hemşire lise okullarını Bulgaristan denedi, hemen kapattı.

Gerçekten eğitim ve sağlık açısından Bulgaristan ile ilgili hep iyi şeyler duyuyorum.

Hemşire eğitimi çok iyi. Burada da iyi hemşireler var. Ama burasının doktorları, Bulgaristan doktorlarına göre daha eğitilmiş.

Askerliğinizi de soracağım.

Lise ikinci sınıfa geçtiğimiz zaman kırk beş gün askerlik eğitimimiz var. Yani askeri kamplar, lojmanlar var. Bizim çok güzel bir yerdeydi. Sahil boyunda. Tamamen asker disipliniyle hareket ediliyor. Saatinde yatıyorsun, saatinde kalkıyorsun. Askeri eğitim veriyorlar. Yani bir harp durumunda kişiye kendini ve çevresini korumayı öğretiyorlar. Tabi ki o zaman kalaşnikof silahlar ve uzun namlu silahlar vardı. Atış yaptık. Onların hepsinin parçalarını tek tek öğrendik, yazdık. Kalaşnikofu söküyorsun. Hepsinin parçalarını yerine yerleştirmeye öğreniyorsun.

Kadınlara da ayrıntılı bir eğitim veriliyor.

Evet. Mesela bir harp zamanında saklanmayı, siper almayı, atış yapmayı öğretiyorlardı. Mesela bir yerde kayboldun pusula ile yolunu nasıl bulursun? Öğretiyorlardı. Bunların eğitimlerini çantan, silahın sırtında, kürenin belinde, mataran yanında alıyorsun. Dağ, orman geziyorsun. Öğretmeninle eğitimler alıyorsun. Sonra en son işte kalaşnikoflarla atışlarımız vardı. Üç normal atış yapan geçebiliyor, sertifika alabiliyor. Öyle yani.

Sonra liseyi bitirdiniz.

Liseyi bitirdim. Hemşirelik okuluna gittim. Hemşirelik okuluna gittiğim için üç ay sonra askeriye kaydolduk biz. Orada askeri kâğıt veriyorlar. Yani harp zamanda ilk çağrılacak kişiler. Bir de kapalı bir zaafımız var elimizde, onu açmaya hakkımız yok. Ne zaman bizi ararlarsa o zaman açacağız. Bazen arıyorlardı. “Zarfını aç, o yerde bulun.” diyorlar. Yine bir asker eğitimi alıyorsun. Yirmi dört saat kalıyorsun orada. Ama o sadece hemşirelerin aldığı bir eğitim. Doktorların da var. Bunlar ayrı.

Üniversiteye giderken mi evlendiniz?

Ben üniversite 1. sınıfta evlendim.

Sonra çocuğunuz oldu.

Sonra çocuğum oldu.

Peki çocuklar için sağlık şartları nasıldı? Siz zaten hemşiresiniz. Muayenesini bile yapıyorsunuzdur.

Sağlık şartları şöyle. Bulunduğun yere haber veriyorlar. Falan kişi doğurdu diye. Senin çocuğunu takibe alıyorlar. Anneyi de. Her sabah bir sağlık ekibi geliyor. Çocuğun ateşine bakıyor. Sarılığına bakıyor. Aşılar yapılıyor.

Yani... Sağlık açısından iyi mi?

Çok iyi. Yani anne ile bebek bir sene sağlık ekibinin kontrolün altında.

Sağlık koşulları ilgili güzel şeyler duydum. O yüzden ısrarla soruyorum. Hani varsa yaşadığınız olumlu olumsuz bir şey duymak için.

Yok. Bak, sağlıkla ilgili olumsuz hiçbir şey görmedim. Mesela bir kadın doğum yaptı. Taburcu olduğunda oturduğu mahalledeki sağlık ocağına hemen bildiriyor. Telsizle. Sabah gidiyoruz, bebeği takip altına alıyoruz. Bebek ölümleri, anne ölümleri çok sıkı takipteydi. Doktorlar, ebeler cezalandırılırdı. Yani Komünizm'in o şartları çok güzeldi. Ama kötü yanları da vardı. Onlar biraz dine karşı.

Evet, öyleymiş. Hiçbir dini istemiyorlar.

Hiçbir dini istemiyorlar. "Biz bir soydan geliyoruz. Neden ayrılıyor? Herkes toprağın altına gömülüyor. Niye Türk mezarlığı var? Niye Bulgar mezarlığı var? Aynı yere gömülse ne olacak?" diyorlardı. Onlar da ırk, din gibi düşünceler olmadığı için. Onlar bizden ayrılmak istemiyorlar.

Annem rahmetli oldu. Ben senelerdir mezarlığa gidiyorum. Bir gün gittim yine. Mezarın birinde haç var. "Eyvah Kim dinden çıktı?" dedim. Bende de düşünceye bak. Sonra babama sordum. Gömülen kişi emekli subaymış. Eskiden annesi babası bizim köydeymiş. Türklerin adetlerini çok beğeniyormuş. Türk mezarına gömülmek istemiş. Onlar ölüsüne de dirisine de çok hürmet ediyorlar demiş. Kendi çocuğu olmamış. Öldükten sonra yeğenleri küçükbaş hayvan kesmişler camide. Bütün köyü doyurmuşlar, Bizim Türkler yıkamışlar, kefenlenmişler, gömmüşler adamı. Öyle istiyorum demiş.

Ne güzel. Peki, sizden hiç Hristiyan bir erkeğe kaçan kız oldu mu?

Vallahi oldu kızım. Benim dayımın kızı Bulgar'la evlendi.

Bir sıkıntı oldu mu?

Sıkıntı yok. Çünkü köyün halkıyla iç içe. Pratisyen doktor kendisi. Köye hizmet veriyormuş. Ama şöyle bir sorun var. Bulgar ile evli olan kadın ve çocuklar mecburen Bulgar adı alıyor. Bunun başka yolu yok. Her devlette bu kanun var. Babanın mensup olduğu milletler. Doğum kağıdında baba adı Bulgar olunca anne adı ne kadar Türkçe yazsa çocuğun adı Bulgar adı olacak.

Peki çocuk mensup olacağı dini nasıl seçecek?

Hangi taraf ağır basarsa. O çocuğa bağlı. Benim babamın teyzesinin oğlu Bulgar bir kızla evlendi. Ama tabii ki anne- baba tepki vermiş. O gavur kızdan bir de oğlu olmuş. Oğlu da Bulgar aldı. Çocukları da Bulgar’la evlendi. Bunun Müslümanlık ile bağlantısı kaldı mı?

Doğru

Zamanla işte bu oluyor.

Evet.

Bulgar devleti olduğu için. Bir de Türklüğünden utananlar var.

Kötü bir durum.

Şimdi ırk ayrımına dönelim. Mesela çok iyileri var. Ama seni ikinci kalite gören de var. Ama seksen dokuzdan beri Bulgar’la evlenen bayağı var.

Artık bayağı iç içe karışmışlar gibi.

Eskiden öyle bir şey yoktu. Mesela biz Kırcaali’den göç eden erkeklerle konuşmazdık bile. Onlarla evlenmek asla.

Neden?

Onları bizim tarafın halkı şey görüyordu. Sonradan dönme.

Pomak mı oluyor?

Onlar Pomak değil. Kırcaalili. Onlara Kırcaalili dememizde şöyle bir şeyden kaynaklanıyor. Yani kasabanın, şehrin adını kullanıyorlar. Ama öyle kızım ya, Bulgar’a dönüyorlar, mecburen dönüyorlar.

Peki, İstanbul'a geldiniz. Burada eşinizin akrabalarının yanına mı gitmiştiniz?

Benim kaynanamın amcasının kızı var, onların yanına geldik biz. Beş ay sonra kiraya çıktık, çalışmaya başladık. Onlar da öyle dediler. “Eliniz bir kira parası tutana kadar bizdesiniz.” Biz de onlarda kaldık. Çoluğumuzu çocuğumuzu okula yazdırdık.

Burada da hemşirelik yaptınız. Eşiniz de kendi işini mi yaptı burada?

Eşim de kendi işini yaptı. İşe yerleşmemiz çok zor oldu. Ama zaman içinde uyum sağladık. Kendimizi sevdirdik. Ekmeğimizi çıkardık. Kimseye muhtaç olmadık. İşte bu günlere geldik. Zengin miyiz? Hayır. Bir evimiz.

Peki burada bir ayrımcılık oldu mu? Anlattığınızın dışında ya da ona benzer?

Allah’a şükür. Belki de bize burada en çok sahip çıkanlar benim Kürt arkadaşlarımdır. Onlar bize çok değer verdiler, yardımcı oldular. Bir de hastanede çalışırken Erzurumlu bir grup vardı, doktor grubu. Nöbete geliyordu onlar dahiliyeye. Ben de acilde nöbet tutardım. Onlar bana çok yardımcı oldular. Her konuda bilmediğim şeyleri izah ettiler. Eskişehirli bir doktorum vardı. Allah razı olsun, sağ olsun, var olsun. Ama benimle hep dalga geçerdi. Beni hiç istemezdi.

Neden?

Çok pratik olmadığım için. Oraya Rus hastalar geliyordu. Ben de Rus hastalara yardımcı oldum. Rusça konuşuyordum onlarla. Bunu fark etti. Bana bir gün dedi ki, “Bana Rusça öğretir misin?” “Öğretmem, dil satın alınmıyor, o insanın kendisinde olan bir şey” dedim. Zamanla ahbab olduk.

Anladım. Geri dönmek istediniz mi? Hiç istediniz mi? Yani düşündünüz mü?

Eşim çok istedi. Çok üzüldü. Ben de ona “Gün doğmadan neler doğar. Birçok insan zamanında manda arabalarıyla, öküz arabalarıyla gelmişler, burada kalmışlar. Canlarından olmuşlar, gençlerini kaybetmişler, ölmüşler. Bak biz dışarıda değiliz, açıkta değiliz. İnşallah Allah bize de yardım edecek. Biz de yapacağız. Hep böyle gitmeyecek.” dedim.

Hava değişikliği, paramız yok. Düzgün beslenemiyoruz, çok hasta olduk. Yani tedavi olamadık. Eşim hep kafayı kaldırdı. Gitmek istedi. Benim rahmetli annem hep selam gönderdi. “Sakın dönmesinler. Oraya yerleşmeye baksınlar.” dedi. Yerleştik işte biz de.

Oradaki eviniz ne oldu? Eşyalarınız, hayvanlarınız?

Biz buraya geldikten sonra doksana yediye kadar hiç Bulgaristan’a gitmedim. Hayvanları kayınpederim satmış. Ama eşyalarımızı yağmalamışlar. Yok yani. Bankada paramız vardı. Devalüasyon olduğu için paramız da erimiş. Mesela yüz bin, yüz lira kalmış.

Her şey sıfırlanmış.

Her şey çöktü. Evin içinde hiçbir şey kalmamıştı. Eşim hastalandıktan sonra evi sattık biz. Eşim de vefat edeli dört sene oluyor.

Mekânı cennet olsun.

Tedavisi için Macaristan'a götürecektik eşimi. Onun tedavisi için sattık. Ama gidemedik. Ömür o kadarmış. Bir kardeşim var orada. O hiç gelmedi. Bulgaristan'da babamın evinde oturuyor. Çalışıyor orada. Bir tane kardeşimle burada beraber oturuyoruz. Biz, dört kardeşiz.

Seksen dokuz göçmenlerinin çocukları hep yurtdışında. Avrupa pasaportları ellerinde ya kızım.

Doğru.

Kolay. Bir de Bulgaristan'daki köylerde genç kalmamış. Hepsi yurtdışında. Onlar da aç kaldılar, çok çile çektiler. Komünizm düştü. Fabrikalar kapandı. Her şey özelleştirildi. Hükümet kurulmadı. Yani sağlık sistemi düştü. Eğitim çöktü. Her şey. Yani nasıl bu isimleri değiştirdiler, seksen dokuzda kapılar açıldı, Bulgaristan sıfırlandı.

Gerçekten öyle olmuş. Kendi kendilerini tüketmişler aslında.

Benim çok aklım ermez öyle şeylere ama Komünizme karşı olanlar da varmış. Bu Komünizmi düşürenler de eski faşist zenginlermiş.

Aslında kendileri için bir noktada.

Kendileri için. Zamanında Komünizmi kurmak için insanların mal varlığını kullanmışlar. Tarlasını, öküzünü, hayvanını, arabasını. Ama neneleri, dedeleri, torunlarına hep bunları anlatmışlar. Bunları da Komünizm sistemiyle okumuşlar, büyük adam olmuşlar, şehirlere göçmüşler. Hükümetin içine sızmışlar, hükümeti devirdiler. Kendilerine ait olanları geri aldılar. Fakir halk ne oldu? Bulgaristanlılar baktı ki insanlar cahilleşiyor, çocuğunu okula gönderemiyor. Ne yaptı? Borç para buldu, yurt dışına. Aldı çocuğunu çocuğunu gitti. Önce kendi gitti, arkadan da karısını, çocuğunu aldı. Orasının şartları daha güzel olduğu için gittiler. Bazı köyler iyice bitmiş. Evler boş.

Gençlere hiçbir imkân yoksa ne yapsınlar?

Otuz- otuz beş sene oldu, hala sistem toparlayamıyor. Hep köylerde okullar kapanıyor. Genç nüfus gidiyor. Ben Türkiye'nin gidişatını da öyle görüyorum. Genç nüfus, eğitilmiş nüfus gidiyor.

Geriye kalanların da zaten üretime bir katkısı yok.

Okullar kapanıyor. Bir de genç nüfus doğurmuyor. Bir-iki çocuk. Bulgarlar zaten yaşlı nüfus. Zaten biz Türkiye'ye gelirken Bulgarlar batıya gitti.

Çok teşekkür ederim abla. Ağzına sağlık.

Ben de çok bilmem de bu kadar işte.

Ek 15. Gülşen G. Görüşmenin Çözümlemesi

Doğum Tarihi: 1966

Göç Ettiği Yer: Bulgaristan- Hasköy- (Haskovo).

Göç Ettiği Tarih:1989

Eğitim Durumu: Lise.

Bulgaristan'daki Mesleği: Hastanenin yemekhanesinde çalışıyormuş.

Türkiye'deki Mesleği: Fabrikadan emekli.

Doğduğunuz topraklarla başlayalım. Doğduğunuz yeri, evi anlatır mısınız?

Doğduğum yer Bulgaristan'da Haskovo Kasabası. Kasaba çok büyük değil, ama herkes birbirini tanıyor. Yirmi bir yaşına kadar ailemle orada yaşadım. Babam, babaannem, dedem, abim, bir de ben vardım. Küçüklüğüm çok mutlu geçti. Ben çoban kızıyım. Kasabada yaşadığım halde şehrin ortasında. Kasabam çok güzel. Park var, her şey var. Koyunlarımız da vardı.

Bahçeniz var mıydı?

Evimizin dört tarafı bahçeydi. Her şeyi ekiyorduk. Kasabada olduğum halde bahçem çok büyüktü. Evimiz çok büyüktü. Yüz tane koyunumuz vardı. Biz hayvancılık yapıyorduk. Liseye kadar okudum. Bir ay askerliğimi yaptım. İki sene ana sınıfına gittim. İki buçuk sene çalıştım. Sonra yirmi bir yaşında oğlum oldu, büyük oğlum.

Çiftçilik yapıyordunuz aileniz?

Evet, çoban kızıyım diyeyim yani gururla, mutlulukla.

Hayvancılıkla uğraşıyordunuz genel olarak, tarla değil de.

Evet.

Anladım. Peki Bulgar arkadaşınız var mıydı?

Bulgar arkadaşlarım vardı, Türk arkadaşlarım da vardı. Bulgar- Türk bizde ayırım yoktu. Komşularımız tümüyle Bulgar'dı. Evimizin dört tarafında Bulgar komşularımız vardı, ortada da ben Türk'tüm. Okulda da olsun, komşularımız olsun hep Bulgar'dı. Zaten kasabanın yarısı Türk, yarısı Bulgar.

Birlik, beraberlik içinde.

Evet, birlik beraberlik. Şöyle söyleyeyim, açık sözlü olmak gerekirse Bulgarlardan daha çok insanlık görüyorsun. İnsanına göre yani. Türkiye'de de öyle, her yerde öyle. Komşuluk çok önemli. Kendi yakınından, akrabandan görmediğin ilgiyi Bulgarlardan görüyorsun. Mesela ben büyük çocuğumu doğurduğumda dört ay hastanede yattım. İlk eşimden ayrılmıştım. Devlet koruma altına gittim. Şimdi Roman diyoruz, ama onlardan yardım görüyorsun. Kendi insanlarından görmediğin yardımı Romanlardan görüyorsun. Bulgaristan'da zengin zengindi. Gariban da zengindi. Öyle sen zenginsin, ben garibanım yoktu. Herkes aynı seviyedeydi.

İşim de çok güzeldi. İki sene çalıştım. Bulgaristan'da iki buçuk sene çocuk izni kullanılıyor. Doğum yapmadan eşimden ayrıldığım için devlet koruma altına alındım.

Kreşe gittiniz mi?

Kreşe gitmedim. Bizi babaannem büyüttü. Annem çalışıyordu. İki ev uzağımızda kreş vardı. Ama iki sene ana sınıfına gittik. Tabi bizim çocuklarımız kreşe gitti. Biz Bulgaristan'da iki, iki buçuk, üç sene doğum izni kullanıyorduk. Devlet olarak ödeniyor yani.

Ana sınıfı nasıldı?

Ana sınıfında her şeyi yapıyorduk. Gezilere gittik.

Kasabamızda park, futbol sahası, çarşı vardı. Kreşte tiyatroya götürüyorlardı. Eğlenceler oluyordu.

İlkokulda Türkçe ders gördünüz mü?

Hep Bulgarca. Türkçe görmedik. Zaten Bulgaristan'da Bulgarca. Şu anda da Bulgarca görülüyor. İngilizce, Fransızca vardı. Ama Türkçe yoktu. Öyle bir Türk zulmümüz de yoktu. Türk zulmü zamanında isim değişikliğimiz oldu. Ama bir ara oldu, geçti. Darbe gibi bir şey olmuştu. İsimlerimiz değişti. Sonra tekrar aldık. Her ülkede olan bir şey.

Anladım. Aslında çok da büyük sorunlar yaşamadınız?

Büyük sorun yaşadık da her yerde büyük sorun yaşanıyor. Doğduğum-büyüdüğün yeri ben hiçbir zaman kötülemiyorum. Burası da iyi, orası da iyi. Her yerde kötü bir şey oluyor yani. Şimdi buraya geldim. Burası memleketim. Orası da doğduğum yer. Kötüleyemem yani.

Yok, nasıl isterseniz ne gördüyseniz o.

Zorunlu göç oldu, geldik yani.

Peki şimdi ilkokulu okudunuz, ortaokula gittiniz. Orada bir ayrımcılık oldu mu? Benim maksadım gerçek neyse o ortaya çıksın. Bir ayrımcılık, bir sıkıntı oldu mu? Her şey yolunda mıydı?

Yok benim okul zamanımda hiçbir sıkıntı olmadı. Ortaokula gittiğim zaman, liseye de gittiğim zaman hiçbir arkadaşımın sıkıntı olmadı.

Öğretmenlerinizden?

Olmadı. Hani Bulgaristan'da bir ara isim değişikliği oldu ya. Orada bir sıkıntı oldu. Böyle darbe gibi bir şey oldu.

Seksen dört sanırım.

Bazıları direniş gösterdi. Ben de bazı yerde direniş gösterdim. Türkçe konuştuğum için ceza ödedim. Konuştum, yakalandım. Ondan sonra bazıları rahmetli oldu, hapis yatanlar oldu. Biz direnmedik. Direndik ama elden gelen bir şey yok. İsmimiz değişti de içimiz değişmedi.

Liseye gitmiştiniz değil mi?

Liseye gittim. Tekstil üzerine bitirdim. Üç tane meslek öğretiyorlardı. Tekstil, aşçılık ve kumaş dokuma üzerine. O zaman öyleydi. Üç tane meslek üzerine diploman oluyordu. Ortaokulu bitirince bir ay askere gidiyorsun. Bir de ortaokul ve lisede okul bittiği zaman bir ay çalışıyorsun. Mesela üzüm toplamaya gidiyorsun. Öyle stajlarımız

oluyordu. Mecbur gidiyorduk. Eğlencelerimiz oluyordu. Çalıştığımız iş yerlerinde de eğlenceye gidiyorduk.

Okuldayken kampa gittiniz mi?

Ben okuldayken izciydim. Güzel geçiyor.

Tatil mi? Yoksa eğitim amaçlı mı?

İzcilik yaptım ben. Kampa gidiyorsun, ormanı geziyorsun. Ağaçlara işaret koyuyorsun, buluyorsun. Öyle bir eğitimimiz oldu.

Güzel, farklı.

Evet farklı. Bulgaristan'da her sınıfı denize götürüyorlar. İş yerlerinde indirimli tatil oluyor. Grup olarak tatile çok götürüyorlardı. İlkokulda, ortaokulda, lisede. Ana sınıfında yok. İş yerlerinde organize ediliyordu. Anneler gününde, kadınlar gününde, yirmi dört mayısta gidiliyordu.

Yirmi dört mayısta ne kutlanıyordu?

Resmî tatil. Buradaki resmî tatiller gibi.

Stajlarda ne yapıyordunuz?

Bulgaristan'ın bir şehrine gidiyoruz. Meyve topluyorsun. Orada lojmanlar var kalmak için. Yardım ediyorsun çiftçilik yapanlara. Gideceğin yeri okul ayarlıyor. Anlaşıyor. Bulgaristan'da öyle gidiyorlar ve çok da zevkli oluyor.

Brigada değil mi?

Bulgaristan'da brigada deniliyor.

Askerlik nasıl geçti?

Askerlik güzel geçti. Bir ay boyunca eğitim gördük.

Ne eğitimi? Teorik mi yoksa silah?

Silah atıyorsun. Çukurlara giriyorsun. Tatbikat yapıyorsun. Sınav çekiyorsun.

Bir de kız erkek bir arada oluyormuş askerlikler doğru mu?

Tabi, ama yatakhaneler ayrı. Stajda da kız erkek karışık yok. Her yerde o kanun var. Ama eğitim görülen yer aynı. Veya iş yerinde eğlenceye gittiğinde oranında kuralları, disiplini var. Serbest değil. Ailelerimiz gönül rahatlığıyla gönderiyordu.

Peki Türkiye'deki okullarla Bulgaristan'daki okullar arasında ne gibi farklılıklar var?

Bizim zamanımızda çok güzeldi. Burası da güzel. Şimdi ben her yerde iş yeri olsun okul olsun her yerin bir kıyafeti olması lazım. Öğrencinin belli olması lazım. Bir kural olmalı. Şimdi Bulgaristan'da serbest kıyafet yok. Sen çocuğunu öyle giydiriyorsun, o böyle giydiriyor, farklı oluyor. Burada da kıyafet var yani. Hadi üniversitelerde yok da. Çok bir fark yok.

Orası daha disiplinli diyorlar genel olarak.

Genel olarak disiplinli, şu anda da disiplinli. Şimdi bildiğim kadarıyla çoğu okulda kıyafet yok ama yine belirli bir seviyede eşofman, üste de tişört gibi bir şey giyiyorlar.

Burası da iyi diyorsunuz.

Aynen. Biraz fark oluyor orası Avrupa tarzı. Onların tatilleri biraz daha fazlaştı. Şimdi bizim iki sömestr arasına iki tatil girdi ya ama onlar aynı Avrupa gibi yaz tatili -kış tatili yapıyor. Birinci dönem bitince bir gün dinleniyorlar. İkinci gün ikinci döneme geçiyorlar. Bizim dini bayramlarımız gibi onların kolidaları, yumurta bayramı var.

Peki, bir ayrımcılık olmadı dediniz.

Olmadı.

Peki, şimdi askerliği yaptınız. İşe girdiniz, evlendiniz, çocuğunuz oldu. Sonra ne oldu?

Ben eşimden üç aylık hamileyken ayrıldım. Liseyi bitirdiğim zaman evlendim. Yirmi bir yaşında anne oldum. Çocuğum iki buçuk yaşındayken zorunlu göç çıktı. Mecbur kaldık, geldik. O zaman zorluk oldu. Çok yoğunluk oldu. Pasaport çıkartma, bankalardan para çekmek... Orada bir zorluk yaşadık. Bir anda evimizi bıraktık, geldik.

Evet, gerçekten zor. Sağlık alanında iyi mi Bulgaristan?

Ben sağlık alanında hastane yemekhanesinde çalışıyordum. O zamanlar iyiydi. Devlet hastaneleri vardı. Şu anda duyduğum kadarıyla fazla sağlık imkânı yok. Çünkü insan yok. Orada herkes, gençler Avrupa'ya gidiyor. Yaşlılar kalıyor. Bizim gibi değil.

Komünist dönemde iyiymiş herhalde orası, sağlık ve eğitimde.

Evet, Jivkov zamanında çok iyiydi. Biraz zulüm vardı. Ama zengin fakir ayrılmıyordu. Bir de Bulgaristan'da kural çok ve herkes uyuyor.

Caydırıcı.

Tabii mecbur uyuyorlar.

Peki isim değiştirme nasıl oldu?

İsim değiştirme, biraz zor geçti. Mücadele ettik, direndik ama mecbur değiştiriyorsun. Bazıları öldü, bazıları hapse gitti.

İsmi değiştirme istemeyenlere ne yaptılar?

Direndi insanlar. Ama herkes kanunen kendi işini yapıyor. Burada da darbe oldu. Direniyorsun, ama elinden bir şey gelmiyor. Hapse giden de oldu direndiği için. İsmimizi değiştirdik ama dinimizi değiştirmedik.

Peki cami kapatılma?

O zaman var mıydı bilmiyorum. Benim oturduğum şehirde iki tane cami var. Hala da var.

Açık mıydı?

Açık. Ama giden de gitmeyen de var. Küçüklüğümde hatırlıyorum babaannemi. Öyle bir yasak yoktu. Belki darbe zamanında, isim değişikliğinde vardır. Ben şimdi hatırlamıyorum. Şu anda da açık cami.

Düğünlerde Türkçe şarkı çalınmıyormuş, sünnet yokmuş.

Serbest çalınıyor.

Seksen dokuz sürecini soruyorum. Şu an öyledir.

Bizim yollarda rahatlıkla düğün oluyordu. Davul zurna oluyordu. Olmaz olur mu? Ben öyle bir yasak görmedim.

Türkçe müzik seksen dokuz sürecinde de oluyordu yani.

Belki isimlerimiz değiştiği zaman olmuş olabilir. Bir ara yasak geldi yine onu da es geçmeyeyim. İşte bu erkek çocuklarına sünnet yaptırılmıyordu. Bir ara oldu, sünnet gizlice yapıldı. Ama yapıldı. İşte o arada mücadele edenler etti, etmeyenler dediklerini yaptı. Ama gizli saklı herkes sünnetini yaptırdı. O bir dönem olmuştur yani.

İşte onu diyorum.

Onu durduktan sonra her şey serbest oldu zaten.

Benim araştırdığım dönem o. Anladım. Peki, zorunlu göç haberi nasıl geldi? Nasıl oldu? Eşyalarınızı alabildiniz mi?

Aldık her şeyimizi. Büyüdüğüm yere çok şükür, buraya da (Türkiye'ye) çok şükür. Zor geldik. Eşya taşıma, iki tane yaşlı, iki tane küçük çocuk, yengem de hamileydi. Her şeyimizi aldık. Vallahi çividen ipliğe kadar getirdik. Hayvanlarımızı sattık. Arabalarımızı getirdik. Evimizi satmamıştık. Daha sonra sattık. Zor geldik. Çünkü herkes aynı anda geldiği için sınırda sıkışma oldu. Hep el arabalarıyla, eşek arabalarıyla taşıdık eşyalarımızı. Ama mesela Bulgaristan taşınmamız için tır verdi. Buraya gelince de kamyonlara yüklettik geldik çok şükür. Geldiğimizde Allah razı olsun devletimiz yardım verdi. Bir müddet kira parası aldık. Giyecek, yiyecek aldık. Her şeyden yararlandık. Fabrikalarda imkân sağlandı. Çok şükür emekli olduk. İşe girdik. Türkiye'ye seksen dokuzda yedinci ayın on dördünde Kurban Bayramının ikinci günü geldik. Geldiğimizin haftasına işe başladık. Sağ olsunlar o günden bugüne sigortamızı yaptılar. Her şeyimiz oldu. Çocuklarımız büyüdü. Okulunu okudu. Biz de emekli olduk. Daha ne isteyelim? Her iki taraftan da zorluklar oldu, ama zorluk olmadan güzellik olmuyor. Çalıştık. Çocuklarımızı eve bıraktık. İşe koştuk. Millet yemekhaneye yemeğe koştı. Biz telefon kulübelerine çocuklarımızla konuşmaya koştuk.

Evet zaten çalışmayan yok. Hiç yok yani.

Zorluk gördük. Ama devletten değil. Çabalayalım evimiz olsun rahat edelim diye.

Ne mutlu. Trenle mi göç ettiniz araba?

Arabamızla geldik. Babam önce babaanneyi, annemi, yengemi Edirne'ye bıraktı eşyaların yanına. Sonra annemle nenem, babaanne kaldı. Treni beklediler. Trenle geldi eşyalarımız.

Sonra nasıl getirdiniz?

Arabayla getirdik. Önce bizi getirdi, sonra döndü babam. Biraz orada zorluk yaşadık. Eşya taşıma, çocuklar, yedi aylık hamile hanım, iki tane yaşlı.

Muhacirhane nasıldı?

Muhacirhanede kalmadık, teyzemlerde kirada kaldık.

Hemen oraya geçtiniz.

Sağ olsun devletimiz, Özal zamanıydı. Nur içinde yatsın, onun sayesinde geldik. Devletimizden çok yardım gördük. Ayrımcılığımız olmadı. Fabrikalar tüm göçmenleri kabul etti. Hemen sigortalı olduk, kafamızı çalıştırdık. Kimimiz az zengin olduk, kimimiz çok zengin olduk, ama hepimiz emekli olduk.

Ne güzel.

Bu arada yaşlılarımıza arada yaşlılık parası verdi devletimiz, onu da söyleyeyim. Yapılan iyilikler unutulmaz. Çalıştık, ev aldık.

Zaten size bir şey diyeyim mi? Buraya gelen Bulgaristan göçmenlerinin ilk işi ev almak. Hepsinin evi var.

Evet. Ama yerli komşular bize hep “Nasıl çalışıyorsun? Kocan kıskanmıyor.” Hiç kocalarımız bizi kıskanmadı. Niye kıskansın? Açlıktan mı ölelim?

Ama gerçekten çalışan Bulgaristan göçmeni kadınlara buradaki kadınlar laf söylemiş. Onu herkesten duydum.

Biz de serbestlik var biraz.

Peki Türkiye’de bir ayrımcılık oldu mu? Bu işte çalışan kadınların eleştirilmesi dışında.

Ben çalışan kadın eleştirilmesi olarak değil. Bende yerli İstanbul vatandaşı olsam, aynı tepkiyi veririm. Biraz bize şöyle tepki oldu. Biz zorunlu göç geldiğimiz için fabrikalarda bizi dışladılar. Hep Bulgar dediler. Ama biz anlamadığımız için herkese aynı şekilde baktık. Şimdi onlar da haklı. Onları çıkardılar, beni aldılar işe. Bizi Bulgaristanlı kadınları aldılar, erkekleri çıkardılar. Onlar da işini kaybediyor. Ama sonra birbirimizi anladık, kaynaştık. Çok güzel arkadaşlıklar oldu.

Ama o da devletin yanlışı.

Yanlışı diye bir şey değil. Türkiye’imiz zorunlu göçe öncelik gösterdi. O şekilde. Onlar da bizi anladılar.

Alışmakta zorlandınız mı?

Biraz zor oldu. Geldiğimizde kiradaydık. Ben hiç kiracılık görmedim. Böyle parasızlık hissetmemiştim. Kira var. Küçük çocuklar var. Bir şeyler görüyor, istiyorlar.

Biz de elimizi sıkı tuttuk evimiz olsun diye. Geniş, bahçeli yerden çıkmışız. Birden kiraya gelince zor oldu. Çalıştık yaptık, evimiz de oldu, arabamız da oldu, her şeyimiz oldu.

Geri dönmek istediniz mi?

Geri dönmek istemedik. Şimdi herkes geri dönüyor. Dönsem de benim orada emekli maaşım yok. Orada paran varsa iyisin. İş imkânı yok. Zaten herkes Avrupa'ya gidiyor. Zaten gelip gidiyoruz akrabalar çok. Geri dönme özlemimiz yok.

Bir de İstanbul'u görünce hayal kırıklığına uğrayanlar olmuş. Siz de öyle bir durum oldu mu?

Geldiğimizde İstanbul çok güzeldi. Biraz kira fiyatları yükseldi. Biz geldik diye. Ama o zaman komşuluk vardı. Şimdi İstanbul çok karıştı. Ben de göçmenim. Ama çok yabancı geldi. İstanbul elden gitti. Eskiden kapı kitlemezdik. Birbirimize güvenimiz vardı. Şimdi yok ne komşuluk kaldı ne akrabalık.

Ek 16. Neşe Ö. Görüşmenin Çözümlemesi

Göç Ettiği Yer: Burgaz (Burgas)- Çımalı (Mığlen).

Doğum Tarihi: 1971

Göç Tarihi:1989

Eğitim Durumu: Lise.

Bulgaristan'daki Mesleği: Çalışmamış.

Türkiye'deki Mesleği: Satış danışmanlığı yapmış, fabrikalarda çalışmış.

Doğduğunuz topraklarla başlayalım. Doğduğunuz yeri, evi anlatır mısınız?

Tek katlı, gecekondur tarzı, bahçe içinde bir evdi. Köydeydi ama çok güzeldi.

Genelde müstakil evler var.

Köylerde genelde müstakil. Bahçe içinde domatesini, biberini, salatalığını ekebiliyorsun. Bağın var.

Hayvan?

Bizde hayvan yoktu.

Hangi köydeydiniz?

Çımalı, Mığlen. Burgaz'a bağlı.

Peki aileniz ne işle uğraşıyordu?

Babam çiftçilik yaptı. Annem de süt alıyordu, mandıraya satıyordu.

Ticaretle uğraşıyormuş anneniz. Anladım. Ama devlete mi?

Devlet, evet. Orada, o süreçte her şey devletin. Komünizm zamanında.

Peki, çocukluğunuz nasıl geçti?

Çocukluğumuz sokakta oynayarak geçti.

Bulgar arkadaşlarınız var mıydı?

Evet, köyde vardı. Sonra liseye başlayınca kasabada da oldu.

Her şey yolunda mıydı?

Hiçbir sorunumuz yoktu. Gayet saygılı, samimi bir şekilde. Bulgar komşunun kızıyla aynı sınıftaydık. Annesi yemek yapardı, çağırırdı, giderdik. Sonra karşı komşum vardı. Adam Türk, karısı Bulgar. Onların da bir kızı bir oğlu vardı.

Peki bir sorun oluyor muydu? Bir Türk'ün bir Bulgar ile evlenmesi.

Hiçbir sorun olmadı. O şekilde sorun hiç yaşamadık. Köyde de evlenenler var şu anda.

Olabilir. Çünkü bir arada yaşıyorsun. Böyle bir şeyi göze almak zorundasın.

Peki ana sınıfına gittiniz mi?

Ana sınıfına gittim.

Nasıldı öğretmenleriniz?

Ana sınıfından önce tam gün kreş vardı. Sabaha gidiyorduk, öğle iki saat uyuyorduk. Yatakhane vardı kreşin. Orada uyuyorduk. Saat dörtte yemek yiyorduk, Beşte de geliyorduk. Daha sonra ana sınıfına başladık. Oraya da sabah gidiyorduk, öğlen geliyorduk. Çünkü kalabalıktı. Öğle başka öğrenciler geliyordu.

Peki neler yapıyordunuz?

Daha çok oyun ve eğitim. Mesela ben daha beş yaşında yazmayı biliyordum.

Bayağı bir şey katıyormuş aslında. Türk öğretmeniniz de var mıydı?

Türk öğretmenimiz de vardı. Bizim köyde vardı. Hala var.

Demek bir sıkıntı yaratmıyorlardı.

Hiçbir sıkıntı yok.

Anladım. Türkçe okudunuz mu?

İlkokul, ortaokul hiç Türkçe ders yok.

Peki nasıl bir eğitimi vardı?

Bulgaristan'da sınıflarda öğrenci az. Lisede bile yirmi kişiydik sınıfta. Öğretmen tek tek ilgilenebiliyor. Bugün bu on kişiyle, yarın bu on kişiyle ilgileniyordu.

Dil öğretiyorlardı sanırım.

Rusça bir de Fransızca.

Disiplin?

Lisedeyken saçımızın örgüsüne kadar disiplin vardı. Yedi örgü olacak. Altı tane olursa okula gidemezsin. Saçını örmeden gidemezsin.

Peki ayrımcılık yapıyor muydu öğretmenler?

Ne ilkokul ne ortaokul ne lise hiç yaşamadım.

Dil eğitimlerinin iyi olduğunu söylemişsiniz.

Dil eğitimi iyiydi. Çünkü Rusça öğretmenimiz Rus. Anlamadığımız takdirde öğleden sonra kalıyorduk, tekrar anlatıyordu. Etüte kalıyorduk, mecburiydi. Derslerimizi tekrar ediyorduk. Yemeğimizi de veriyorlardı.

Her şey devlet tarafından?

Her şey devlet tarafından karşılanır.

Askerlik nasıldı?

Askere, lisede gidiyorduk. Bizden önce yirmi gün yapıyorlarmış. Biz başladığımızda kırk güne çıktı. Kadınlara özel askeri alan vardı. Ravda diye bir kasaba vardı. Deniz kıyısında. Oraya giderdik, kalırdık, eğitim görürdük. Pansuman yapmayı öğretmişlerdi. Gecenin ikisinde- üçünde sirenler çalardı. Kalkar,

botlarımızı, asker kıyafetlerimizi giyerdik. Çıkardık. Cephane kazardık. Siper kazardık. Atış eğitimi alırdık. Böyle eğitimler alıyorduk.

Bir de brigada oluyormuş, stajlar varmış.

Staj farklı, brigada farklı. Okullar başlayacağı zaman üzüm toplamaya gidiyorduk. Okula iki otobüs geliyordu. Bahçelere götürüyorlardı, topluyorduk. Ama bahçeler devlete aitti. Mayıs- haziran sonu da tarlaya ayçiçekleri seyreltmeye giderdik.

Bir yandan öğrencilere sorumluluk kazandırıyor.

Gitmek zorundasın. Gitmezsen ceza alırsın.

Peki kamplara, tatillere gittiniz mi?

Ben her sene gittim.

Neler yapıyordunuz orada?

Sabah on bire kadar denizdeydik. On birde gelir yemeğimizi yerdik. Saat dörde kadar yatar, dinlenirdik. Tekrar denize giderdik veya panayır varsa öğretmenler götürüyordu. Orada eğlenirdik. Dokuzda otele gelir, yatardık.

Çok güzel. Bir de staj daha farklı demiştiniz.

Staj, buradaki gibi. Meslek lisesine gidenler yapıyordu. Öyle staja gittim ben de.

Okulda sınırlı kalmıyormuş eğitim.

Yok. Mesela öğretmen, annelerden izin alıyordu. Kültü polis diye bir köy var. Orman içinde. Tahtadan evler vardı. Oraya götürüyorlardı. Cuma akşamı gidiyorduk. Pazar akşamı geliyorduk. Bazen üç haftada bir, bazen ayda bir, bazen iki ayda bir, on beşte bir öyle bir aktivitemiz vardı.

Çok güzel. Tarih ders kitaplarında Türkleri küçümseyici ifadeler var mıydı? Görüşmelerimde bu tarz bilgilere rastladım.

Ben öyle bir şey okumadım. Hatta bizim bir öğretmenimiz vardı. Bize “Siz hiç Bulgarlara benzemiyorsunuz. Sizin isminizi niye değiştirdiler? Siz beyaz tenlisiniz. Konya Akşehir insanlarına benziyorsunuz.” diyordu.

Tanıyor, ilgi duyuyor Türklere demek ki.

Zaten öğretmenimizin ailesi Türk, çok güzel Türkçe konuşuyordu.

Demek kişiye, yere, öğretmene göre fark ediyor yaşanan olaylar.

Siz ne taraf ile görüştünüz?

Kırcaali tarafı.

Oranın insanları daha asi. Dik başlılar. Ağır şeyler yaşamışlar. Bizim taraf biraz daha pasif demeyeyim de daha sessiz, sakin. Daha başını öne eğer, eyvallah der, geçer.

Bizim köyde çok Bulgar vardı. Annem anlatıyor. Tarlaya giderlermiş. Oruç tutarlarmış. Bulgar kadınlar yemek yerken tarlanın öbür köşesine giderlermiş. Yemek yerken görmesinler diye.

Ne güzel, anlayış hoşgörüsü varmış. İsim değiştirme nasıl oldu?

Sabaha karşı geldiler. Artık isimleriniz şu dediler. Gelenler de yabancı değil, köyün öğretmeni. Hatta isim değiştikten sonra adam bayağı bir müddetçe öğrencilerin yüzüne bakamadı. Onları da zorlamışlar çünkü.

O da bu durumdan mutluluk duymamış.

İsimler değişti. Kimse istemedi, saklandı ama mecbur yani.

Direnen olmuştur.

Direnen Kırcaalililer. Onlar biraz asiydi dediğim gibi. Dirensen nereye direniyorsun?

Camiler kapatıldı mı bu süreçte?

Camiler bir ara kapatıldı. Sünnetler yasaklandı. Herkes gizli gizli sünnet yaptırıyordu çocuklarına. Mesela benim rahmetli dedem Bulgar mezarında defnedildi.

Çünkü bütün mezarlar ortak olsun istemişler.

Ortak değil. Bizim köy, Türklerin mezarı köyün girişindedir. Bulgarların mezarı tam tersi öndedir.

Devlet ortak olmasını istemiş olabilir mi?

Ondan benim haberim yok. Ama o esnada, işte seksen dört, seksen beş, seksen altı...seksen dokuz civarı ölenler genelde Bulgar mezarına defnedildi.

Anladım. Öyle bir durum varmış.

Öyle bir durum vardı, ama şimdi herkes normale döndü.

Her devletin yaşadığı sancılı süreçler var. Bu da onlardan biriymiş. İsim değiştirme... Bir de zaten sadece Müslümanlara yapılan bir şey değilmiş. Hristiyanlara da bir baskı varmış.

Hristiyanlar gidiyordu. Benim arkadaşlarım gidiyordu. Bizden önce Pomakların ismi değiştirildi.

Evet, ilk Pomaklardan başlamış.

İlk Pomaklardan başladı. Bizim köyde de çok Pomak var. Önce onlar değişti. Daha sonra Çingeneler. En son Türkler. Şalvar yasaktı, başörtü yasaktı birkaç sene. Türkçe konuşmak yasaktı. Para cezası veriyorlardı.

Siz Türkçe konuştuğunuz için ceza aldınız mı?

Yok.

Türkçe müzik yasaklanmış.

Bir ara yasaklandı, pek dinleyen de yoktu.

Anladım. Sonra zorunlu göç oldu. Nasıl oldu?

Zaten konuşuluyordu. Herkes pasaportunu, hazırlığını yapıyordu. Her gün saat birde muhtarın oraya gidip bekliyorduk. Hangimize haber geleceğini, hangimizin gideceğini öğrenmek için. Bize de haber geldi. Üç aile geldik. Gece üçe kadar terk etmemizi söylediler.

Birkaç saat içinde?

Evet. Bize bir kamyon verdiler. Dört aile çıktık.

Bir kamyon mu?

Büyük tır.

Eşyalarınızı alabildiniz mi?

Ama herkes her şeyini hazırlamıştı. Gidin dediğinde yükleyip gidiyorsun.

Anladım.

Herkes hazırlıklıydı. Biz hiçbir şey bırakmadık.

Peki evleriniz ne oldu? Hayvanlarınız?

Bizim hayvanımız yoktu. Evler kaldı. Bizden sonra teyzem gitmiş, yerleşmiş.

Peki yolculuk nasıl geçti?

Yol kalabalıktı.

Kim bilir kaç kişiyi yolladılar?

Ama fazla oyalanmadık. Zannedirim bir gece sınıra yakın bir yerde durduk.

Sonra muhacirhaneye geldiniz.

Yok, direkt buraya geldik.

Muhacirhanede kalmadınız. Eşyalar?

Biz kendi arabamızla akrabalara geldik. Onlar zaten üst katı ayarlamıştı. İki-üç odası vardı. Bütün kardeşlere birer oda ayarlamış akrabalar. Kendimizi toplayana kadar orada kaldık. Sekiz ay sonra kiraya çıktık.

Bulgaristan’da hiç çalışmış mıydınız?

Yok. Liseyi bitirdiğim sene buraya geldim.

Burada hemen iş bulabildiniz mi?

Birkaç zaman ortamı tanıyana kadar cesaret edemiyorsun, yabancısın. Bazen konfeksiyona gidiyorduk bazen. Sonra kendime iş buldum.

Zaten çalışmayan Bulgaristan göçmeni yok. Kimse boş durmamış.

Bak seksen dokuzda geldik, doksan iki de ev aldık.

Maddi sıkıntı çektiniz mi?

Geldiğimizde iki yüz üç lira paramız vardı. İki yüz lirasını tıra verdik. Üç lira para kaldı. Bir de buraya gelmeden önce araba almıştık. Elde ne varsa arabaya yatırdık. Bir şey kalmadı. Sonra dayımlarda sekiz ay idare ettik. Zaten biz üçüncü gün işe başladık.

Maddi sıkıntı tabi ister istemez. Bütün düzenini bozup sıfırdan başlamak.

Bir de yabancı bir yer. Ne kadar Türk olsan, Türkçe de bilsen uyum sağlayamıyorsun.

Evet onu soracaktım. Buraya alışmakta zorluk çektiniz mi?

Ben zorluk çekmedim. Ama kız kardeşim ve annem zorluk çekti. Annem geldiğimizde kırk sekiz yaşındaydı. Yaşlı diye işe almıyorlar. Kardeşim on üç- on dört yaşında geldi. Çocuk. İşe almıyorlar. Ben gittiğim yerde iş buldum. O yüzden de hemen uyum sağladım.

Peki insanların zorluk çektiniz mi?

Hiç çekmedim.

Devletin herhangi bir desteği oldu mu?

Hiç almadık. Gerek duymadık daha doğrusu. Haram para olmaz. İlk sene kömürümüzü amcam almıştı. Kamyonda eşyalarımız karıştı. Aynı kamyonda dört aileydik. Onların eşyaları bizde kaldı, bizim eşyalar onlara gitti.

Geri dönmek istediniz mi?

Annem ve babam istedi. O zaman devlet konut vermişti. 2000 lira para yatırmıştık bankaya, konut için. O parayı çekemediler. O yüzden dönmediler. Yoksa bizimkiler dönüyorlardı. Ama amcam bizi göndermeyecekti, biz de gitmeyecektik. Ondan sonra annem başladı işe. Babam zaten taksicilik yapıyordu. Uyum sağladılar bir şekilde. Bu arada kız kardeşim evlendi on yedi yaşında. Bu sefer tamamen kaldık. Hatta 2014'te vatandaş olduk.

Bulgaristan vatandaşı.

Çifte vatandaş.

Anladım. Benim soracaklarım bu kadar. Eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Valla ben birçok şeyi burada gördüm. Fesatlık, hırsızlık, uğursuzluk. Ben orada hiç öyle şey görmedim. Bizim evin kapıları hep açıktı. Kimse kimsenin bahçesine girip bir mandal almazdı.

Bir güven ortamı olması çok güzel.

Güven ortamı vardı. Bizimkiler anlatıyor. Bizim köy kenarında Çingeneler vardı. Gelirdi. Domates, salatalık isterdi. Şimdi hırsız derler ya.

İşte demek ki her yerin iyisi kötüsü. Şimdi buraya geldiniz diye burada her şey dört dörtlük veya buranın insanları çok harika değil. İstanbul'a gelince hayal kırıklığına uğrayan birçok Bulgaristan göçmeni olmuş.

Orada sakinliğe alışmışız. Buraya gelince kalabalık, hareket, yoğunluk çok. Hele son zamanlarda.

Dolayısıyla anlaşmazlık da çıkıyor. Sıkıntı da çıkıyor.

Çok. Şimdi orada olsaydım da emekli olamayacaktım.

Ek 17. Hasan Ö. Görüşmenin Çözümlemesi

Doğum Tarihi: 1944

Doğum Yeri: Bulgaristan- Burgaz- Kosköy (Kosovec).

Göç Ettiği Yer: Burgaz- Çımalı.

Göç Ettiği Tarih:1989.

Eğitim Durumu: Ortaokul.

Bulgaristan'daki Mesleği: Günlük işlere gitmiş.

Türkiye'deki Mesleği: Taksicilik yapmış. Şu an emekli.

Doğduğun yeri ve evi anlatır mısınız?

Kosovec diye bir köyde doğdum. Türkçe adı Kosköy. Aşağı yukarı on üç-on dört yaşına kadar oradaydım. Anne- baba erken öldü. Ben yetim kaldım. Ondan sonra bizi yurda aldılar. Orada okudum. Yatılı kaldım.

Yurtta neler yaptınız? Bulgarlarla mı kaldınız beraber? Nasıl geçti?

Çok iyi geçti. Arkadaşlık yaptık.

Güzel. Bir sorun olmuyordu.

Yedinci sınıfa kadar okudum. Okuldan çıktıktan birkaç sene sonra evlendim. Evlendikten beş ay sonra askere gittim. Askerden döndükten sonra biraz hamallık yaptım. Ondan sonra fırıncılık yaptım. Şoför oldum. Traktörle çiftçilerin yanında çalıştım.

Ne iş varsa yaptınız. İlkokulu yatılı mı okudunuz?

Yok. Dört sene köyde okudum. Kendi kendime.

Peki Türkçe ders gördünüz mü?

Biz ilkokulu Türkçe okuduk. Haftada bir saat Bulgarca okuduk. Ondan sonra Türkçeyi batırdılar. Bulgarcaya çevirdiler.

Evet, her şey Bulgarca olmuş sonra. Öğretmenleriniz nasıldı?

Köydeki öğretmenlerimiz Türk'tü. Yatılı okullarda hepsi Bulgar'dı.

Peki bir sorun yaşadınız mı?

Zaten Türklerden ben ve kardeşim vardı. Başka da yoktu galiba.

Bir ayrım oldu mu?

Yok. Beraber oynadık, beraber okuduk, okuldan beraber kaçtık.

Güzel. İlkokulda da zaten hep Türk öğretmenleriniz varmış.

Evlendikten sonra da Bulgarlarla çok çalıştım.

Bir sıkıntı oldu mu?

Hiç. Ne onlar bana bir laf söyler, ne ben onlara. Gırgır şamata.

Peki Ortaokula gittiniz mi?

Yedinci sınıfa kadar gittim.

Ortaokul nasıl geçti? Oradaki dersleriniz farklı mıydı?

Ortaokulda bütün dersler Bulgarca.

Zor oldu mu?

Azıcık sıkıntı oluyor. Önce Türkçe sonra hepsi Bulgarca olunca. Ama bize yardımcı oldular. Hallettik.

Anladım. Kampa gittiniz mi?

Yazın gidecek yeri olmayanları bir-bir buçuk ay kamplara götürüyorlardı. Denize veya ormanlık bir alana. Lager. Gidecek yerin varsa evine de gidebilirsiniz.

Lagere çok giden olmuş ama.

Yatırırlar uyursun, uyumazsak okulun arkasında top sahaları var. Top oynarız.

Benim ablam, abim buradaydılar. Onlar 1951'de geldi. 1952'de biz de sattık evleri, tarlaları. Mustafapaşa'ya geldik. Sivilengrad diyorlar. Orada kırk gün durduk. Bir de kıştı. Ondan sonra yollar kapandı. Bizi yük trenlerine bindirdiler, geri çevirdiler.

Daha erken gelecektiniz?

Daha sonra döndük ne tarla ne ev ne bir şey.

Niye geri çevirdiler?

Yollar kapandı. Türkiye kabul etmedi. Yoldan döndük. Ondan sonra köylü toplandı, bize kerpiçten bir ev yaptı.

Sıfırdan başlamak çok zor olmuş.

Herkes evinden, oradan, buradan yaptılar. Çatıya da saman koydular. Yağmur yağdığında içerde.

Ben kırk dört doğumluyum, altı yaşındaymışım. Şimdi ben duyduğumu söyleyeceğim. Bulgaristan Çingeneleri de göndermeye başlamış. Çingene de çok var.

Türkiye’de kapıları kapatmış. Anladım.

Trakya’da İpsala, Lüleburgaz, Tekirdağ. Buralarda çok Pomak var.

Evet.

Onların dili Bulgarca. Ama Müslüman. Adı da Türkçe. Osmanlı zamanında onları çevirmiş. Türkleştirmiş. Bosna Hersek’tekilerin dilleri Boşnakça. Ama Müslüman. Osmanlı zamanında onları da Türkleştirmişler. Onlar bizim haklarımızı niye aldılar? Hep bu meselelerden.

Askerlik nasıldı?

Askerlik çok iyi geçti. İki sene yaptım ben askerliği.

Peki bir sorun oldu mu?

Ayrımcılık oldu. Askerde elime silah almadım.

Vermediler mi?

Biz işçiydik. Yol yaparız, bina yaparız. Türkler genelde askerde öyle. Silahlı eğitime Bulgarları alıyorlar. Türkler çok nadir. On beş, yirmi gün bir eğitim veriyor. Bir ay sonra yemin ettiriyor. Götürüyor bir yere yol yaptırıyor. İki sene öyle geçti.

Zaten Bulgarlar bunu açık açık söylüyor. “Türkiye ile savaşa girsek hem Türkiye’den hem senden korunmam gerekir. Seni vurur Türkiye ile öyle savaşırım.” Ben de “İlk ben seni vururum” dedim.

Peki, bir ayrımcılığa maruz kaldınız mı? Türk’sünüz, Müslümansınız diye size bir ayrımcılık yapıldı mı?

Ayrımcılık, vardı. Olmaz mı? Bence normaldir yani. Adamların memleketinde, devletinde... Türklerin üniversite okumasına izin vermiyor. Liseye kadar. Bitirince TKZS’de çiftçilik yapacaksın veya fabrikada işçilik. Köyde Bulgarlar vardı. Liseyi bile bitirmemiş. Onlar masa başında çalışıyordu.

Ayrımcılık bu. Kavga yok. Onlara rahat iş yaptırırlar. Bize zor. Türk bir gazeteci vardı. Ona bir kere sordum. “Hep Bulgarları yazıyorsun. Neden Türkleri yazmıyorsun?” dedim. “Türkleri yazamam. Hemen alırlar evimden” dedi.

Zaten Naim Süleymanoğlu’na kadar eziyet de etseler Bulgaristan göçmenlerinden haber alınamamış. Ne yapıyorlar orada? Ne görüyorlar? İyi mi? Kötü mü? Pek bilinmiyormuş.

O isimcilikte oldu. Türk adının yerine Bulgar adı yazdılar. Ama kendi aramızda Ahmet- Mehmet diyorduk. Bir şey yok.

Orada evlendiniz. Çocuklarınız orada oldu.

Evet, iki tane kızım var.

Peki isim değiştirme nasıl oldu?

İsim değiştirdiler. Buraya Bulgar adıyla, pasaportuyla geldik.

Peki bir anda mı oldu? Nasıl yaptılar?

İlk önce Çingenelerden başladılar. Çingeneleri bitirdiler. Pomaklara başladılar. Bütün bir Pomak hanesinin sülalesini, çoluğunu, çocuğunu, bütün cinsini, cibilliyetini araştırıyor. Onların hepsini değiştiriyor. Sonra bizi yakaladı.

Sıra size geldi.

Sıra bize geldi. Ama çok büyük olaylar falan çıkmadı. Bizim köye başka yerden polisler geldi. Halkı tanımasınlar diye. Bizim köyde de polisler vardı. Ama kabul etmemişler. “Ben yapamam. Nasıl giderim kapılarına? Çocukluğum geçti onlarla.” demiş. Öyle gönderdiler başka bir ilçeden. O yüzden de biraz dikleşemiyorsun. Tanımıyorsun adamı. O da biraz sert konuşur.

Bir emir verdiler. Kimse evlerinden çıkmayacak. Kusura bakmayın. Tuvalete gideceksin. Kapıda polis var. İzin alıyorsun. Bizim orada tuvaletler dışarıda. Sıra sıra, mahalle mahalle adamları ayırmışlar. Geliyorlar. “Ne ad istiyorsun?” diyor. Sen onların dediğine razı gelmiyorsun. “Bu ad olsun.” diyorlar. Kabul ediyorsun. Ben

oradan Bulgar adıyla pasaportumu çıkarttım. Emekli oldum orada. Sonra nüfus dairesine gidip Türk adımı aldım. Eşimin de alacaktık. Annesinin isminde harf değişikliği vardı. Mahkeme açmamız gerekiyordu. Bir şey olmasın diye kaldı. Sonra bir daha denedik. Dediler ki “Sen Türkiye’de Türk’sün, Türk kimliğin var.” O sadece bir emekli parasını alıyor. Başka bir şey yok.

Ablaya verdikleri Bulgar adı ne? (Eşi)

Anna.

Gerçek adı ne?

Ayşe. Benim adım da Hasan. Hasen yaptılar.

Babamın adı Halil’di. Hristo yaptılar. Dedemin adı Mustafa. Mikhail yaptılar.

Bulgaristan’da biz oradaydık ya bir gazete vardı. Nova Svetlina. Yeni Işık. O yarı Türkçe yarı Bulgarca mıydı?

Hiç bilmiyorum o gazeteyi. Ama Burgaz’da Otçestven Front var. Ben yarı Türkçe, yarı Bulgarca gazete hiç görmedim. Az önce anlattım ya sana bir gazeteci vardı, Kırcaali’den. Bizim köye yakın oturuyordu, bazen geliyordu. “Bizim köyden de insanları yaz” dedim. “Ben de isterim milletimin resmini çekmeyi, yazmayı. Ama yazamam. Yazarsam gazeteci kimliğim gider” dedi.

Peki isim değiştirme sürecinde dövülen, hapse atılan oldu mu?

Olmadı. Ama köyden insanların isimlerini vermişler yalan dolanla. Başka bir yerlere, birtakım mağaralara, kapamışlar onları. Belene’ye götürdüler, başka yerlere götürdüler. Bir- iki ay tuttular, saldılar, geldiler.

Orada ne yaşadıklarını biliyor musunuz?

Dövme falan yok. Ama Türklerin olmadığı kasabalara götürmüşler onları. İnsanlar bakmaya geliyorlarmış. “Bunlar terörist, bunlar katil” demişler. Geçenler yüzlerine tükürüyorlarmış. Pis Türkler diyorlarmış. Sonra meseleyi öğrenmişler. “Bu insanlar iyi, bizi aldattılar.” demişler. Bizim köyde öyle şeyler hiç olmadı. Hatta nöbet tutmaya iki kişi çıkarıyorlar. İki de polis oluyor. Polisleri köyü bilmiyorlar. Biz beraber geziyoruz. Ben de bir kere çıktım. Şimdi Kırcaali’den gelme biri vardı. Oralarda olaylar oldu. O yüzden Kırcaali’den olanlara ters bakarlardı biraz. Şimdi biz nöbete gittiğimizde polisin biri çağırırdı bizi. “Siz buranın yerlisi misiniz?” diye sorardı. Biz de “Yerlisiyiz. Burada doğduk, burada büyüdük.” diyorduk. “Tamam” diyordu.

Muhtarlıkta boş oda var. Giriyoruz içeri, sohbet ediyoruz, sigaramızı içiyoruz. Sonra eve yolluyorlardı. Gezdirmiyorlardı gece. Kırcaalilileri sabaha kadar gezdiriyorlarmış. Bizi efendi görüyorlardı. Hatta bizim bir komşu vardı. O, Bulgarlarla iş yapıyordu. İş şeyinde. Beni dışarıda görünce “Hasan, evlere gelecekler adlarınızı değiştirmeye. Sakın ters konuşmayın. Karşı gelmeyin. Boşu boşuna dayak yersiniz. Ne derse yapın.” demişti.

Camiler kapatıldı mı?

Camiler kapatılmadı da yasak. Gençlere yasakladılar ama isteyen giderdi. Ama pek giden olmazdı. Millet öyle öyle soğudu. Yaşlılar giderdi zaten. Köyün imamı da vardı, her şeyi de vardı.

Öyle yasak yok muydu?

Yok. Yalnız ben gençken camiye gittiğimde görüyorlardı. Ters bakıyorlardı.

Psikolojik olarak baskı yapıyormuş.

Şimdi kimse gitmeyince de sen de gitmiyorsun.

Onların içinde kala kala bir şekilde uyum sağlamak zorunda kalıyorsun.

Bir cenazen oluyor mesela gene. Hocayla, imamlarla gidip gömüyorsun. Ona izin verirdi yani. Ama Bulgar mezarlığına izin verirler. Türk mezarlığını kapattılar. Hatta Ayşe teyzenin babası orada. (Aktarıcının eşi) Ama kırk-elli metre ara var. Bulgarların içine gömmüyorlar. Onlar kendileri de istemiyor zaten.

İstemez. Sen de istemezsin.

Sen de istemiyorsun. Onlar da istemiyorlar. O yüzden bir mesafe ara bıraktılar. O tarafa gömmeye başladılar Türkleri. Bir tarafı da Bulgarlar.

Türkçe konuşmayı yasakladılar mı?

Yasakladılar.

Ceza ödediniz mi Türkçe konuştuğunuz için?

Ama evde, köyde toplanır, Türkçe konuşurduk. Kasabada da polis duyarsa ceza yazar veya seni uyarır.

Ceza aldınız mı Türkçe konuştuğunuz için?

Yok.

Türkçe müzik yasakmış.

O da çok uzun sürmedi. Yasaklar kalkınca herkes kendi dilini konuşmaya başladı.

Yani her devletin yaşadığı öyle süreçler var. Peki zorunlu göç nasıl oldu?

Biraz yürüyüşler oldu. Bizim köyden olmadı da. Etraf köylerden, Şumnu tarafından. Yürüyüşler, ayaklanmalar oldu. Bulgarlar, Rusya'nın emri altındaydılar. Rusya Bulgaristan'da bir deneme yaptı. Bulgaristan'da ne olacak? diye.

Komünizmi?

Ad değiştirmeyi. Rusya ile on altı tane devlet. Hepsi birleşmiş. Uzun zaman gidip gelmek serbestti onlarla. Başaramadılar, dışarıdan tepki oldu. Sonra yolları açtılar. Bizi sürgün eder gibi yaptılar. İsteyenleri. İstemeyen kaldı. Akın ettik buraya.

Bir anda mı? Mesela hadi kalkın gidiyorsunuz deyip yolladılar mı?

Her gün karakoldan gönderiyorlar. İki hane, üç hane. Veriyorlar. “Üç gün sonra terk etmiş olun” diyorlar.

Anladım. Siz de tabii hazırlığınızı ona göre yavaş yavaş yaptınız. Gittiniz. Eviniz orada kaldı.

Ev kaldı da hala orada.

Sonra buraya döndünüz. Nasıl, nerede kaldınız buraya gelince? Bir de muhacirhanede kaldınız mı?

Yok kalmadık. Bizim akrabalar vardı. Evinin üst katında bir oda verdi. Cam yok. Cam koyduk. Badana yaptırдық. Kışı geçiririz, sonra aşağı ineriz dedik. Dört sene de orada durduk. Sonra evimizi aldık.

Hepiniz çalışmışsınız. Siz çalıştınız. Eşiniz çalıştı mı?

Çalıştı. Hanımla ikimiz çalıştık. Kızım da çalıştı. Ben yirmi sene gece çalıştım. Takside. Dayak da yedik. Paramızı da kaptırdık. Her şey geçti başımızdan. Taksicilik çok zor. Ama başladığımda taksicilikte iyi para vardı. Geldiğimizde yemek yapacak paramız yoktu. Yolda aldılar.

Tır parasıymış.

Akrabalarımız yardım etti. Bir ay evlerinde kaldık. Sonra ağabeyim para verdi. Bir kere elli lira para verdi. Bir kere yetmiş beş lira verdi. Kömür parası verdi. Yardım. Ağabeyimin iki tane gecekondusu var. Çağırdı bizi çok. Kira da almayacaktı. Ben gitmedim. Sonra bende araba vardı. Ben başladım. Ondan önce kâğıt fabrikasına girdim. İki-üç ay çalıştım. Aylık iki yüz liraya para alıyorsun. Yüz liraya avans veriyor. Sonra taksicilik yaptım.

Peki burada size bir ayrımcılık yaptılar mı? Yani Türklerden yana bir sıkıntı yaşadınız mı?

Biz Türklerden fayda gördük. Ayrımcılık görmedik. Ama Kürtlerden gördük. “Sen Bulgar? Sen gavur?” diyorlardı. Benim ne işim var burada gavur olsam. Şimdi demiyorlar. Selanik muhacirlerinden, Arnavutlardan, Boşnaklardan bir şey görmedik. Ama Kürtler aşağılayıcı sözler söylerlerdi. Bizi aşağı görürlerdi.

Peki geri dönmek istediniz mi?

İstedik. Hanım iş bulamadı. Ben fabrikada çalışıyorum, yetmiyor. Dönelim dedik. Ama kamyon tutmaya paramız yok. Arsa almak için para yatırmıştım. O paranın gelmesi sürdü. Kızlarda gitmek istemedi. Kaldık. Zaten şimdi gitsek de duramıyoruz. İnsan kalmamış köyde. Gençler hep gitmiş. Almanya’da, Fransa’da çalışıyorlar.

Teşekkür ederim.

Ek 18. Özden H. Görüşmenin Çözümlemesi

Doğum Tarihi: 1959 (Gün- ay belirtmek istemedi.)

Bulgaristan’da Yaşadığı Yer: Razgrad (Hezargrad).

Göç Ettiği Tarih: 1989.

Eğitim Durumu: Öğretmen Okulu. /Üniversite.

Bulgaristan’daki Mesleği: Sınıf öğretmeni.

Türkiye’deki Mesleği: Muhasebe.

Doğduğunuz topraklarla başlayalım. Doğduğunuz yeri, evi anlatır mısınız?

Köyde doğdum, büyüdüm, okudum. Sekizinci sınıftan sonra şehre gittim. Köylerde sekizinci sınıfa kadar zorunluydu.

Doğduğunuz köy nasıl bir yerdi? Türkler ne iş yapıyorlardı?

Bizim köyümüzde sadece Türkler vardı. Bulgar hiç yoktu. Karışık yerler de vardı. Onların memleketindesin.

Peki köyünüz nasıldı? Bulgaristan'daki köylerin kasaba gibi olduğunu duydum. Cami, kilise, çarşı, birahane her şey varmış.

Her şey var. Çarşı. Bir köyde cami de kilise de var. Benim köyümde iki tane cami vardı. Çok büyük bir köydü. 1984'ten sonra her şey karıştı. Ama şu an düzeldi. İmam hatip okulları bile var.

Anladım. Peki aileniz ne iş yapıyordu?

Önce köydeydi annem ve babam. Sonra şehirde çalıştılar.

TKZS'de (kooperatif) mi çalıştılar?

Evet, zaten herkes orada çalışıyor.

Herkes devlete çalışıyor.

Evet.

Çocukluğunuz nasıl geçti?

Mahallede oynuyorduk. Keşke o günlere dönsek.

Bulgar arkadaşlarınız var mıydı?

Ortaokulu bitirene kadar yoktu.

Kreşe gittiniz mi?

Bizde kreş yoktu.

İlkokul nasıldı? Mesela Türkçe ders alıyor muydunuz?

Sekize kadar Türkçe okuduk. Türk dili, Türk edebiyatı.

Seçmeli ders?

Seçmeli ders değil. Normal ders.

Türk tarihi gördünüz mü?

Evet.

Çok güzel. Yani hem Bulgarlara göre dersler gördünüz hem de Türkiye'ye göre.

Yok, orada Bulgarca okuyorsun. Matematiğin Bulgarca, Türkçe de senin ayrı okuduğun bir ders. Yani onlara göre gördüm diye bir şey yok.

Anladım.

Öyle İngilizce, Fransızca gibi değil.

Normal ders olarak anladım. Peki, ilkokulu bitirdiniz. Öğretmenleriniz nasıldı? Hiç ayrımcılık yapıldı mı?

Zaten hepimiz Türk'tük. Valla öyle bir şey görmedik de. İşte sonra sonra...İnsanlarda yok. Devletler politika yapıyor.

İlkokuldan sonra ortaokula geçtiniz. Bir de Bulgaristan'da okullarda ders başlamadan önce spor yaptırılıyormuş. Spora çok önem veriyorlarmış.

Doğru.

Etütler varmış.

Evet.

Zayıf oldukları dersler için veya ders tekrarı.

Etüt diye bir şey vardı da ders tekrarı sınıfta kalıyorsan bence.

Yani şöyle okul bittikten sonra o gün ne işlendiyse dersleri tekrar ettirmek için öğrencilere.

Tabi.

Bir de kamplara götürüyorlarmış öğrencileri. Nasıl geçiyordu? Siz hiç gittiniz mi?

Üç ay geziyordum kamplarda.

Kamplar nasıldı?

Hangi kampa gittiğine bağlı. Mesela deniz kampı deniz boyunda. Dağa gidiyorsun. Mesela bir şehri görmeye gidiyorsun. O da kamp sayılmaz, gezi.

Peki mesela deniz kampına gittiniz mi hiç?

Gittik.

Ne yapıyordunuz orada?

Sabah denizde. Yine jimnastik yapıyorsun. Buradaki çocuklar nasıl oynuyorsa öyle.

Eğlence.

Bazı sorular bizim tarafa göre yanlış olabilir. Çünkü her çeşit kamp var.

Karıştırmamak amaçlı. Anladım.

Öğrenci tatili diyebilirsiniz.

Bir de brigadayı sormak istiyorum. Öğrenciler yardım ediyorlarmış TKZS'de (kooperatif).

Evet meyve- sebze toplarsın, bütün öğrenciler hep beraber gidiyorduk.

Ortaokuldan sonra liseye gittiniz. Lisede neler yaptınız? Hangi dersleri gördünüz? Sanırım şehre gittiniz liseye.

Orada da her dersi görüyorsun. Öyle bir ayırım yok.

Yok, ben sadece soruyorum. Tamamen bilgi amaçlı.

Lisede Fransızca ve Almanca ders görüyorduk.

Bir de o lagerde şey oluyordu mesela. Ormanlık bir alana gidiyorsun. On beş gün kalıyorsun. Son gün bizi ormana salıyorlardı. Herkes odun toplardı. Son gece ateş yakıyorduk. Şarkılar söylüyorduk. Orada odalar var. Makyaj odası, korku odası. Son gün işte makyaj odasına giriyorduk. Biraz büyükler bizi süslüyorlardı. Sonra korku odası vardı.

Denizde de biri deniz kralı gibi giyinir, kraliçesi var. Yine ufak bir ateş, orada işte yine eğlence şarkı.

Peki. Öğretmen okuluna mı gittiniz?

Evet.

Orada öğretmenlik yaptınız mı?

Yaptım.

Nasıldı peki?

Seksen dörde kadar yaptım. İsim değiştirilene kadar yaptım.

Siz mi istemediniz? Onlar mı?

Onlar da. Ben de. İsmimin değişmesine karşı geldim, o yüzden.

Anladım. Peki seksen dörde kadar isteyen namazını kılabiliyor muydu?

Evet.

Oruç tutabiliyor muydu? Mesela camiye gidebiliyor muydu?

Tabii.

Peki mesela sünnet düğünüdür, Türk düğünüdür. Yapabiliyor muydunuz kendi kültürünüze ait şeyler?

Hepsi aynı şekilde seksen dörde kadar devam ediyordu. Seksen dörtte de yapılıyordu. Sadece isim değiştirdikten sonra biraz daha sıkıydı.

Anladım. Bir de genelde Türkler mi çalışıyordu TKZS’de?

Yok. Köylerde Bulgarlar da çalışıyordu.

Genelde kütüphane görevlisi, polis, muhtar Bulgarlar oluyormuş. Türkler genelde tarla işi yapıyormuş. Acaba bu yerine göre mi değişiyor?

Yerine göre değişiyor. Mesela benim köyümün kütüphane görevlisi de Türk, Tiyatro, sinema salonumuz vardı. Görevlileri Türk. Muhtarımız Türk. Sekreterimiz Türk. Ama Bulgar varsa onu koyuyorlar. Kimi koysunlar?

Sizin köyünüzde Bulgar yokmuş. O yüzden hep Türkler ön plandaymış.

Sen Türk’sün, sen gelemezsin diye bir şey de yoktu. 1984’te geldi.

Geldiği gibi de gitti mi?

Geldiği gibi de gitmedi. İsimlerimizi değiştirdiler. Valla hayatımızda gayet de güzeldi kızım. İş beş saatti, cumartesi, pazarı yoktu. İnsana insan gibi davranıyorlardı.

Ayrımcılık oldu mu Türklere?

Yok. Hiç görmedim. Bilmiyorum belki yaşamadım. Gayet mutluydum.

Ama ayrımcılık yaşadım diyen de var. Kişilerin karşılaştıkları, insanlara bağlı.

Duruma göre. Sen karşı tarafsın, zıtllaşıyorsan, senin hiç kimseyle fikrin uymaz. Ne benimle uyar ne muhtarla (devleti kastediyor) hiç kimseyle. Bazıları

yapıyordu. Burada çoğunluk Türk diyorlardı. Yok öyle bir şey. Senin insanlarla bir sorunun yok ki.

Hani ne oluyordu? Devlet okumamış kişileri buradaki konfeksiyona benzer yerlerde çalıştırıyordu. Orada çalışıyorlardı, emek sarf ediyorlardı. İşçi, usta oluyorlardı. Biraz daha okuyanlar patron, direktör. Çalıştıkları yer de devletin.

Peki orada askerlik yaptınız mı?

Yaptık.

Anlatabilir misiniz? Ne yapıyor kadınlar orada?

Sabah kalkıyorsun, aynı askerlerin yaptığı gibi. Yatağını topluyorsun, giyiniyorsun, nöbet tutuyorsun.

Geceleri?

Tabii, hepsi. Silah eğitimi alıyorsun. Hepsini yapıyorsun.

Tatbikat yaptınız mı?

Evet.

Teorik ders görüyorlarmış.

Tabii, hepsini görüyorsun. Mesela bugün şu dereye geçeceğiz, şu yamacı tırmanacağız. Burada kırk günlük bir eğitim var ya. (Acemi birliğini kastediyor.) Onun gibi. Kız- erkek ayrımı yok. Mesela bugün ben yemekhanede çalışıyorum, sabah-akşam yemek dağıtma sırası bende. Ya da bugün yemekhanede ben yardım edeceğim. Soğan doğrama, yemek hazırlama. Herkesin günü var. Sırayla herkes yapıyor.

Sırayla herkes yapıyor.

Ama ayrımcılık yok. Herkes de seve seve gidiyordu yani. Bilmiyorum.

Zaten neyse o. Bizim amacımız gerçek neyse onu öğrenmek.

Ben görmedim ayrımcılık. Ben şehirde de durdum. Hep Bulgar'dı komşularım. Anahtarlarımı bile emanet edebiliyordum.

Nasıl geçiniyordunuz? Neler yapıyordunuz beraber?

Herkes bir yerde çalıştığı için, herkesin çoluk çocuğu olduğu için herkes ailesiyle gezmeye çıkıyor, alışverişe çıkıyor. Tabii ki sıra geliyor komşularla da bir yerlere gidiliyor. Kutlamalara gidiliyor.

Panayır?

Panayır oluyor. Güreş müsabakaları oluyor. Oraya da arkadaşınla gitmen gerekmiyor. Herkes kendi halinde. Oraya gelirse buluşuyorsun. Vakit geçiriyorsun. Ama öyle ben gidiyorum, sen de gel diye bir şey yok. Ama birlik beraberlik de var.

Evet.

İnsan ayrılmıyor. Bu oradan şu buradan.

Anladım.

Cumartesi, pazar düğün olurdu kızım. Sen bir düğünleri görsen yemekli, herkes toplanır, eğlenir.

Orada mı evlendiniz?

Evet, orada çocuklarım oldu.

Evlenince mi şehre taşındınız?

Yok önce köydeydik. Sonra şehre taşındık. Sonra da evlendim. Zaten şehirden şehre gittim. Ama hiç fark etmiyor.

Bir de insanlar komünist sistemdeki sağlık olanaklarından memnunmuş. Mesela öğrencilerin dişlerini tedavi ettiriyorlarmış.

Bak okula giderdik, öğretmen her gün tırnaklarımızı kontrol ederdi. Ellerimizi mendilimizin üzerine koyardık, Mendilimiz de ütülü olurdu.

Evet, tırnak, saç bunlar kontrol ediliyormuş.

Yakan temiz olacak. Zaten bizim orada kimse sivil giyinmiyordu. Öğrenciler önlük giyiyordu.

Bir de hamile kadınlar her ay muayeneye çağırılmış. Bebeğe kırk gün hemşire geliyormuş, doğru mu?

Evet.

Siz öğretmenlik yaparken seksen dört süreci olmuş. Namaz, oruç bunlar yasaklandı mı?

Ben hatırlamıyorum. Ya şöyle açıklayayım. İsimlerimizin değiştiği zamanlarda birkaç ay bir sorun yaşandığı için olmuştur.

Türkçe konuşmak yasaklamış. Hatta para cezası veriyorlarmış.

Var. Ben de ödedim.

Türkçe müzik yasakmış.

Sadece seksen dörtte olan bir şey o.

Ne zaman başlamış ne zaman bitmiş, öğrenmek için soruyorum.

Nasıl Türkiye’de markete gittiğinde Türkçe konuşman gerekiyor. Bulgaristan’da da Bulgarca isteyeceksin. Bunun ayrımını yapması gerekiyor herkesin.

Evet.

Ben hep basa basa söylerim bunu. Sen buraya gelen insanların nasıl Türkçe bilmesini istiyorsan o da istiyor. Biz Türk’üz. Ama orası Bulgar devleti. Türk köyüne gittiğinde Türkçe isteyebiliyorsun marketten. Ama şehirde diyemezsin.

Normal karşılanabilir. Benim devletimde yaşıyorsunuz diyor. Türkçe dersler kaldırılmış.

Evet kaldırıldı. Biz son gördük. İsteyene yine aileleri öğretiyordu. Onu çok net hatırlıyorum. Kaldırdılar.

Bir de isim değiştirmenin nasıl olduğunu sormak mecburiyetindeyim. Yani ne dediler? Siz mi gittiniz, onlar mı geldiler?

İsmi öyle veya böyle değiştireceksin. Ben de gitmedim. Benim en son değişti. Ama mecbur gidiyorsun.

Orada yaşadığımız için tabii ki.

Adımı Bulgarca yapsa ne olacak ben Bulgar olmuyorum ki. Adım Bulgarca. Hala değiştirmedim.

Değiştirmeyen var evet. Size bir sıkıntı yaşattılar mı o süreçte?

Ben sıkıntı yaşamadım. Sadece öğretmen olduğum için sıkıntı yaşadım. Tansiyonu yükseltmeden o süreci atlatmaya çalıştık. “Aman be, koca gavur adımı koydun. Ya başka gavur adımı bulamadın.” diye şakalar yapardık. Kaldırılmaz bir olaydı bu.

Ama bir şekilde üstesinden gelmek zorundasınız.

Evet. Yoksa tabanca, tüfek kaç kişi ölüp gidecek. Neden öleceğim? Biz bunun bilincindeydik. O yüzden adımızı değiştirmelerini umursamamaya çalıştık. Tabi içten içe kabullenemiyorsun. Karşı gelip hapse giren de var. Niye hapse girelim?

Evet hapse gidenler varmış. Belene'yi çok duydum. Komşularınızdan giden oldu mu?

Çok kötü. Oraya kimsenin düşmesin. Ben gitmedim, görmedim. Ama duyduğuma göre çok kötü.

Bir şey anlattılar mı? Bize şunu yaptılar, bize bunu yaptılar?

Yok, ben tanıdığım birisi olmadığı için bilmiyorum.

Peki Türkiye'ye nasıl döndünüz?

Herkes geliyor, biz de geldik. Açıldı kapılar, biz de gelelim dedik.

Trenle mi geldiniz?

Yok, arabayla.

Önce muhacirhaneye alındınız sanırım.

Üç gün muhacirhanede kaldık.

Muhacirhane nasıldı? Hep Bulgaristan diyoruz, ama göçün bir de Türkiye boyutu var.

Çok kalabalıktı. Temizlik yapan yoktu.

Eşyalarınızı alabilmiş miydiniz Bulgaristan'dan?

Sonra aldık. Arabayla geldiğimiz için getiremedik.

Doğru. Muhacirhanede işlemlerinizi yapıldı. Soyadı, Türk kimliği.

Nereye gideceksin diye sordular. Kaydımız yapıldı, nüfusa müracaat ettik. Onlar çıktı. İşlemler üç gün sürdü. Ama normal yani kalabalık.

Sonra?

Bursa'ya gittik. Sonra İstanbul'a. Burada da bir sorun yaşamadık. Ama isimlerimizi, doğum tarihlerimizi yanlış yazdılar. Özden Özden'dir. Ama yanlış yazıyorlar.

Muhacirhanede isimlerin yanlış yazıldığını birkaç kişiden duymuştum. Muhacirhaneden çıktığınızda ev, iş nasıl buldunuz? Burada akrabalarınız var mıydı?

Zaten akrabalarımıza geldik. Hemen işe başladık beyimle ikimiz.

Burada öğretmenlik yapabildiniz mi?

Yok, şark hizmetinden dolayı yapamadım. Şark hizmeti Bitlis'e çıktı. Onu yapmadan da öğretmenlik yapamıyorsun.

Çok uzak diye mi?

Terör vardı. Biz merak edip beyimle Bitlis'e gittik. O gün meydan da yirmi dokuz kişiyi öldürdüler. Ama insanları çok sıcakkanlıydı. Onlar Türkçe bilmiyorlar, ben Kürtçe bilmiyorum. Evinde peyniri yok, ama sana koymaya çalışıyor. Çok sıcak insanlar.

Her yerin iyisi kötüsü. Kimseyi ötekileştirmemek lazım. Peki, burada nerede çalıştınız öğretmenlik yapamayınca?

Muhasebeciydim.

En azından yine iyi bir işe girmişsiniz.

Evet, çok şükür.

Maddi sıkıntı çektiniz mi?

Vallahi çok şükür çekmedik. Çok bol harcamadık ama sıkıntı da çekmedik. Çok şükür.

Zaten hemen çalışmaya başlamışsınız. Bunun da etkisi olmuştur.

Evet. Bizim insanlarda çalışmam diye bir şey yok. Doktor da olsun, iş bulamasın, gider, tuvalet temizler, çalışır.

Bir de diğer görüşmelerimde duyduğum bazı sorunlar var. Giyimleri, komşuları, Bulgarca konuşmaları ile ilgili bazı sorunlar yaşamışlar. Siz buna benzer ya da daha farklı sorunlar yaşadınız mı?

Yok. Ben haddimi bilen bir insanım. Türkiye'ye geldik, Türkçe konuşmam gerekiyordu. Türkçe konuştum. Çalıştığım için bana da kötü sözler söyleyen komşularım oldu. Sonra kocasının iş yeri kapandı o da çalışmaya başladı.

Peki alışmakta zorlandınız mı?

Yok, ben zorlanmadım.

Geri dönmeyi hiç düşündün mü?

Hiç düşünmedim.

Tamam. Ben şimdi ses kaydını kapatacağım. Ekleme istediğiniz bir şey var mı?

Yok. Ama her şey çok güzeldi. Bulgaristan'da da burada da güzeldi.

Ek 19. Kazım K. Görüşmenin Çözümlemesi

Doğum Tarihi: 23/06/1973

Göç Ettiği Yer: Bulgaristan-Şumnu (Shumen)- Karagözler Köyü.

Göç Ettiği Tarih:1989

Eğitim Durumu: Lise.

Bulgaristan'daki Mesleği: Öğrenci.

Türkiye'deki Mesleği: Emekli. Güneşli Balkan Türkleri Derneği Başkanı.

Önce söylemek istediklerinizden başlayalım.

Bulgaristan, Balkanların sadece bir ayağı. Bunun Yunanistan ayağı var. Mübadele deyip kurtulmaya çalıştılar. Yugoslavya ayağı var. En son dram Komünizm çökerken Bosna. Yani Balkanlarda, eski Yugoslavya'da bir Türk toplum vardı. Az da olsa vardı. Müslüman çok, Türk olarak azdı. Ama vardı. Selanik, Türk yurdudur. Ama şu an Türk kalmadı. Bulgaristan hala Balkanlar da en fazla Türk'ün olduğu yer. Bugünlerde projesi hazırlanıyor. Nasıl azaltayım? Balkanlar'daki en büyük Türk nüfusunun olduğu yer Bulgaristan'dır. Coğrafya geniş olduğundan Türkler bölgelere yayılmıştır. Bulgaristan ne yaptı? Doksan üç harbinde temizledi. 1936'da bir posta temizledi. 1951'de ondan sonra 1971'de, 1970'te falan başlıyordu.

Yakın Akraba Antlaşması?

Adı yakın akraba, oysa temizlik. Madem akraba, hepsini gönder. Hayır. Bana şu an sivrilenenler, yani örgütlenip toparlayıcı falan kim varsa da hemen kurtulmam lazım. Bunları gönderdi. Daha sonra 1970-1978 dediğimiz, en son 1989. Bu arada Yunanistan topraklarında Türklüğü bitiriyor. Türk yurdu. Neden diye sormak lazım. Çünkü böl parçala taktiği. Şu an Bulgaristan'da onu yapıyor. 1989'dan bugüne otuz

beş sene geçti. Bulgaristan'da ses yok. Vardı. Ama Bulgaristan Avrupa Birliğine girdiği için bizim insanlarımız Avrupa'ya gitti. Çalışmak için. İyi kötü gidiyordu. Ama Bulgaristan'ın Türklerden kurtulma hep hesabı vardı. Ta ki üç ay önce, dört ay önce Bulgaristan seçimleri vardı. Bizim Türk partisi ikinci parti çıktı. Bulgaristan'da kırk yedi milletvekili. Ondan sonra ortalık karıştı. Bulgaristan Devleti Türk partisinin ikinci olmasını istemedi. Türk partisi şu an ikiye ayrıldı. (Siyasi görüş içerdiğinden kestim.)

1989 göçü Bulgaristan'ın 1978'den sonraki eski Komünizm, Varşova Paketi'nin bir projesiydi. Yani tek devlet, tek millet. Yani Bulgaristan'da herkes Bulgar olacak. 1980'de bunun teklifi veriliyor, 1980-1981'lerde. Ama bunun altyapısı, hazırlanması derken, 1984'te başladı. Alevileri, Çingeneleri şunları bunları derken... Önce 1970'lerde Pomak dediğimiz insanların adını değiştirdiler. Onlar zaten "Bulgar'dı" dediler. 1978 öyle geçti. Hem göç hem de o insanları perişan ettiler. Müslümanları yani. Pomak kimdir? Geçmişte İslamiyet'i kabul etmiş bir unsur. Oysa Pomaklar bana göre biz Türklerden daha Türk. Dinine daha sarıldıkları ve çok ağır bedeller ödediklerinden. O yüzden tutup da siz, onlar, bunlar diye ayıramam. Ama bunu araştırıp bilmek gerekiyor.

Sonuç olarak 1984'te başladı, 1985 Bulgaristan'da herkesi asimile etmeye başladılar. O kadar hızlı ilerlediler ki mezar taşlarındaki yazıları bile kazıdılar. Yani şu an mesela imkânımız olsa Bulgaristan'a kalkıp gidelim, benim köyüm üç yüz elli yıllık falan.

Hangi köy?

Karagözler, Gerlovo. Kırım'da Giray Han vardı ya, onlar Varbitsa Bölgesi'nde Gerlovo'da. Sarayları vardı. Hatta rivayetler vardı. Osmanlı'da neslin devamı olmazsa Giraylara verilecek saltanat diye. Şu an onlar Çatalca'da. Doksan üç harbinde bütün sülale kalkıp beraber İstanbul'a geliyorlar.

Gerlovo, dört tarafı dağlardan oluşan bir vadi. Yani kar yağdığı zaman aşağı yukarı elli köy var o alçakta. Bir kısmı Eski Cuma. Osmanlı Dönemi'nde adı Omurtag'dır. Daha sonra Komünizmde Targovishte oluyor. Varbitsa merkez.

Köyümde üç yüz elli yıllık mezar taşı bulabiliyorum. Eski, köklü köyler. Ama bir gün dediler ki mezar taşlarını karalayın. Ahmet, Mehmet görmek istemiyoruz. Köydeki mezarlığımız büyüktü. Mezarlığın hemen karşısında yeni bir mezarlık yapıldı. 1985'te. Ölenler o tarafa gömülecek. Bizim köyün mezarlığına bile

gömemiyorduk. Hatta gündüz Bulgarların mezarlığına gömüp, gece çıkarıp köyün mezarlığına gömenler oldu. Karakolluk olanlar oldu. Bir sürü sıkıntılar yaşadık. Ta ki 1989 patlayana kadar. 1989 Amerika-Rusya Savaşı. (Soğuk savaş kastediyor.) Bedelini biz Bulgaristanlılar ödedik. İki kutuplu dünya. Amerika, Varşova Paktı'nı çökertmek istiyor, Varşova Paktı, NATO'yu çökertmek istiyor. Ve sürtüşmenin bedelini biz ödedik. 1989'da bütün dünya ayağa kalktı. Avrupa, Amerika, Orta Asya ayağa kalktı yani belirli bölgeler, Arap Yarımadası ayağa kalktı. Türkiye'ye "Bu insanlarımıza sahip çıkalım." dediler. Kimisi dinimizden ötürü, kimisi ırkımızdan ötürü herkes sahip çıktı. Ama esas savaş Amerika-Rusya savaşı. Faturası bize. Türkiye'ye çok yardım edildi. Bu insanlara. Çünkü kavimler göçü gibiydi. 1989 göçünde üç ay içinde üç yüz bin kişi geldi ve bu kişiler perişan. İlk gelenlerde hiçbir şey yoktu. Bir poşet belki. O kadar sıkıntılıydı. İkinci, üçüncü ayda gelenler arabalarına iki yorgan, bir ceket, bir pantolon koyabiliyordu. Ben ilk gelenlerdenim. Babam, kız kardeşim, annem, ben geldik. Perişan vaziyette. Önce Avrupa'ya gönderiliyorduk. Şumnu Karakoluna gittik. Oradan emniyet arabasıyla Kapıkule. Kedi eniği gibi kapının önüne koydular. Öyle geldik.

Balkanlardaki Türkler uç beyleridir.

İskân politikasıyla gelen.

İskân politikası dolayısıyla. Şimdi bunu araştırmak lazım.

Bugün bize Bulgaristan'dan zarar gelemmez. Niye gelemmez? Çünkü hala bir milyona yakın, Türk var. Orduyu gönderdiği zaman ordunun arkası sıkıntılı. O yüzden tedbirini alması lazım. Yani Balkanlar politikası çok farklı. Balkanlar ana yurdun emniyeti için önemlidir. Bunu zaman zaman suistimal ediyoruz. Bizler de suistimal ediyoruz. Zaman zaman kişisel egolarımıza yeniliyoruz. O yüzden dernekler önemli. Bugün Güneşli Balkan Türkleri dernek başkanayım. Bin altı yüz tane aktif üyemiz var. Gençlik kolları, kadın kolları, mahalle teşkilatlanmamız var üç mahallede. Güçlü bir dernek. Hareketli, manevra kabiliyeti yüksek. Bulgaristan'ın seçimlerinde iç işlerine karışabiliyoruz. Üyelerimiz dokuz yüz tanesi çift pasaport taşıyor. Ama diğer bir ülke olan Yunanistan'a baktığımızda göç edenlerin iç işlerine karışma hakkı yok. Ama oradaki Türkler tutunmaya çalışıyor. Yani Türkiye'de Türklüğü anlatmak basit. Orada yaşamak çok ağır bir şey. Burada atıyoruz, tutuyoruz. "Ben Türk'üm" Bir de gel orada söyle.

Kesinlikle.

Burada oturduğun yerde ahkam kesmesi kolay. Dünya politikasından haberimiz yok. Etliye sütlüye karışmayız. Balkan insanı işten eve, evden işe. Hırsızlığı uğursuzluğu yok. Saçma sapan işlerle uğraşmazlar. Devletine bağlı. Ama devletine bağlı olman yetmiyor. Sen kendi kökenini ne kadar araştırdın? Dedem anlatmıştı. Hayır. Gitmek görmek o duyguyu yaşamak lazım. Yani benim olanı birilerine o sebepten bu sebepten bırakmak zorunda kalmışım. Acı.

Evet.

Dernekler olarak biz de bu konuda eksikiz. Gençlere geçmişini anlatabilmek. Bahaneler de çok. “Gençler bizi dinlemiyor.” O zaman dinleyecek hale getirelim.

Bulgaristan son kaledir. Bizim derneğimiz Balkan Türkleri olduğu için on üç ülkeyi de takip ediyorum. Yunanistan’da Türkler dörde bölünmüş vaziyette. Atina’da bizi temsil edecek kimse yok.

Bulgaristan’daki seçim bittikten sonra bir sempozyum yapmak istiyoruz. Daha önce yaptık. Balkanlardaki Dram. Beş yüz- altı yüz kişi bir belgesel hazırladık. İnsanlara geçmişini hatırlatmak için. Otuz üç sene sonra bunu seyredince bizim insanımız “Evet unuttuk” dediler. İşte bazı şeyleri hatırlamak, hatırlatmak lazım. Yani bunların üzerinde durmak lazım. Yarın sabah burada rahat etmem için orasının güvende olması gerekiyor. Yani sınırların emniyette olması için.

Üç kıtaya hükmeden bir toplum. Şimdi dar çerçeveye sıkıştık diye canımız acıyor ama bizim Balkan insanları maalesef bazı şeyleri yanlış biliyor. Mesela 1071 Malazgirt Savaşı geçiş noktasıydı. Büyük devleti kurmak için bu bir geçişti. Sadece geçtiler. Osmanlı, Anadolu Devleti değildir. Osmanlı Rumeli Devleti’dir. Bunu bana kimse anlatamaz. O yüzden diyorum biz Balkan insanı biraz daha bilinçli olmak zorundayız ve gençlerimize bir şeyler anlatmak zorundayız. Sonra Osmanlı bir devlet olmak istedi. Beylikler var Anadolu’da. Kendi aralarında kavga etmektense küffarla savaşağım dedi. Edirne başkent oldu. Büyüdükçe büyüdü. Tabii ki büyüme esnasında, tabii ki diğer beyler karşı tarafla ittifaklar falan yaptı. Düşmanımın düşmanı dostumdur dedi. Her şeye rağmen İstanbul fethedildi. İstanbul fethedilirken kim nerede? Şahi toplar Edirne’den geliyor. Ordu Rumeli’den geliyor. Çünkü Bulgaristan, Osmanlı İstanbul’u fethetmeden doksan dört sene önce Osmanlı toprağı.

Evet.

Yani koca dedem kalkmış, kılıcını kuşanmış, İstanbul'u fethetmiş. Yani Rumeli Devleti deme sebebim bu. Sonrasında Osmanlı büyüdü, büyüdü. Ufak tefek sürtüşmeler sıkıntılar, hasta adam derken yeniden küllerimizden doğmamız gerekiyordu. Yine tuttu bizim insanlarımızdan biri kalktı geldi. Sarı saçlı, mavi gözlü. Yine Rumeli'den. Yani Türk ırkının on altı devlet yıkıldı. Yıkanlar biziz. Ama on yedi tane kuran da biziz. Bu son iki devleti kuran da biz Balkanlılar olunca, Balkan Türklerinin hamle ve stratejileri farklı olmalı. Tabii kimsenin de hakkını yemem. Anadolu, Balkan hepimiz biriz. Ama Balkan göçmenleri Türkiye'ye geldikleri için rahat davranıyorlar. Bazı şeyleri unutuyoruz. Buradaki sıkıntımız, derdimiz bu. Mesela 1989 göçü. Vurdular sırtımıza sopayı, kovdular, bitti. Ne olursa olsun ben Bulgaristan ile ilgilenmek zorundayım. Hala bir milyondan fazla Türk var orada. Benim koca dedemin toprağı. Oraya sahip çıkmak zorundayım. Çünkü sahip çıkmazsam üç gün sonra buraya da sahip çıkamayacağım. Ondan sonra yine bir önder aramaya kalkacağız. Yeter, yorulduk devlet kurmaktan. O yüzden elimizdekine sahip çıkalım. O yüzden Balkanların herkes için kıymetli olması lazım.

Bir de geçmişe dair birkaç sorum var. Onları da sorabilir miyim?

Tabii.

Şimdi Bulgaristan'daki dini asimilasyonu soracağım önce.

Şimdi, dini yasaklar ne zaman? 1970'lerde falan Bulgaristan'da Türkçe okunuyor. Yani Bulgarca da okuyorsun ama yarı yarıya gibi bir şey. Yani eskiden tam, daha sonra yarı yarıya. 1970'lerde Pomak dediğimiz insanlar çok ağır bedeller ödüyor. Yani Müslüman oldukları için. "Sen zaten Bulgar'dın. Osmanlı döneminde baskıyla Müslüman oldun." diyorlar. Onları Bulgarlaştırmaya çalışıyor. Onlar Bulgaristan'ın etrafına dağılıyor, insanları perişan ediyorlar. Yani onlara yapmadıkları zulüm yok. Ondan sonra 1980'de Bulgaristan'ın tek millet olma projesini hazırlıyorlar. Bulgaristan'ın tamamı Bulgar olmak zorunda. Alevileri şunları bunları asimile etmeye başladılar.

Bir de Bulgaristan'da kasabalar arası seyahatler bile günü birliktir. Yani yatıya gidemiyordun. "Senin ne işin var orada?" diyorlardı.

Hiç duymadım.

Ben köyde okuyorum, köyde yaşıyorum. Liseyi bitirdim, üniversiteyi bitirdim. Şumnu'da kasabada işe başlamak istiyorum. Fabrikaya görüşmeye gidiyorum,

muhtarlıktan kâğıt istiyor. Muhtardan kâğıt istiyorum. Fabrikadan belge istiyor. Sen bu işi çözemeyince yapabileceğin tek şey köye. Yani kasabalı olma şansın yok.

Son dönemde mi? Yoksa hep mi böyle?

1978'den sonra bu başlıyor. 1980'de biraz daha yukarı çıkıyor. “Seyahat özgürlüğün var.” deniyor. Ama gitme şansın yok. Yani gününbirlik turist gibi gider gelirsın.

Zorlaştırıyorlar.

Zorlaştırıyor. Sen köylüsün, köyde kal. Köyde sıkışık kalıyorsun, tek kanallı sistemdesin. Tek televizyon var, devlet televizyonu. O hangi haberi söylerse onu öğreniyorsun. Komşu köyde ne olduğundan haberin olmuyor. Paran var. Ama köyden çıkmadığın için dünyadan haberin yok. Şuna benziyor; “Eskiden Türkiye’de çok zenginlik vardı.” Hayır alacağın bir şey yoktu. Şu an her şey var paran yetmiyor. Bu bir tezat değil esasında. Bu o günün şartlarına göre gelir götür dengesidir.

1984’te zorunlu isim değişikliği başlayınca mezar taşlarındaki yazılara kadar kazımaya başlayınca...

Öncesinde sorun yoktu?

Öncesinde sünnet yapılıyordu. Camiye gidilebiliyordu. 1984’e kadar. İhtiyarlar gidiyordu, namazını kılıp geliyordu. Evde öğrendiği kadarıyla. Ama Türkçe okuyamıyordun.

Anladım. Çemberi daraltmışlar.

Çember yavaş yavaş daraldı. 1984 tamamen silme dönemi.

Hac var mıydı?

Bulgaristan’da hac... Bilmiyorum ama 1970’lerde, yani Türkçe eğitim bittiğinde hacca gitme de bitmiş olabilir.

Kimse bahsetmiyor. Bir baskı olabileceğini düşündüm.

Şimdi insanlar hacca gitmek istese haccın ne olduğunu bilmiyor. Kapalı kutu. Kime gidip anlatacak? Burada Diyanet’e yazılıyor. Orada yazılacak makam yok.

Anladım.

Yani yasak değil. Ama imkân yok. Yani o kadar kibar, zarif, narince işliıyorlar ki ayakta uyutuluyorsun.

Evet, asimilasyonu çok hissettirmeden yapmışlar.

Hissettirmeden. Şayet 1984'te "Siz Bulgar'sınız." deyip isimleri değiştirmeseydi Müslümanlığı, Türklüğü bitirecekti. Zaten Türkçe eğitimi, hacı bitirmiş, namaza sadece yaşlılar gidiyor.

Oruçla alakalı makaleler yayımlanıyormuş sanırım. Zararlı olduğuna dair. Doğru mu?

Mesela ben okula gidiyorum. Babaannem, dedem, annem, babam oruç tutuyor. Ben de tutacağım. Okula gidiyorsun. Sabahtan öğretim, öğleden sonra dersane gibi kalıyorum. Öğle okulda yemek veriliyor veya yemeğe yazılmışım. "Ben oruçluyum, yemeyeceğim." dediğimde hoca "gençsin, büyümen lazım. Bu senin sağlığına zararlı diyebilir. Yani seni psikolojik olarak etkileyebilir.

Beyin yıkıyorlar.

Bir de insanlara müdahale etme gereği yok. Çünkü Türkçe eğitimi bitirdi. Camiler yaşlılara kaldı. İnsanların dine, Türklüğe aşinalığı evde gördüğü kadar. Mesela evde dedemi görmüşüm namaz kılıyor. Ailem Arapça alfabeyi biliyorsa öğretti. Türkçe konuşuldu. Ama okula başlayınca Bulgarca okumaya başlıyorsun. Yedi yaşında Bulgarca alfabeyi öğreniyorsun. Bulgarca konuşabiliyorsun. Şu an ben Türkçe kadar Bulgarca da iyi biliyorum. Çünkü ben dokuz sene okuyup Türkiye'ye geldim. Benim Bulgarca eğitimim daha kuvvetli.

1984'te Türkçe konuşmayı da yasakladılar. Türkçe konuşursan para ödüyorsun. Karakolluk olabiliyorsun.

Siz hiç para ödediniz mi?

Bir kere ödedim.

Çok ödeyen varmış, o yüzden soruyorum.

O sık yaşanıyordu. Bazen inatlaşmaya kadar gidiyordu. Bizim köyde benden iki yaş büyük bir kız vardı. Bunlar dışarıda çalışıyordu. Babası ziraat mühendisiydi. Kız Bulgarların arasında olduğu için Bulgarcası çok iyiydi. Köye geliyor. "Annen ne yapıyor?" diye soruyorlar. O da iyi diyecek ama dili dönmediği için kızla dalga

geçiyorlar. Kız sonra inadına hiç Türkçe konuşmadı. Ta ki isimlerimiz değişene kadar. Tabii ki o baskıda fazla sesimiz çıkmadı. Ama 1989’da yürüyüşler ve göç başlamadan önce olaylar tırmanmaya başlamıştı. Kıymetli bir lisede okuyordu kız. Son senesi. Bulgarcası çok iyi. İnadına okulda Türkçe konuşmaya başladı ve okuldan atıldı. Bulgaristan’da buna benzer o kadar çok trajikomik olay var ki. Oturup, anlatıp güleyim mi ağlayayım mı? Sebeplerini araştırdığım zaman canım acıyor, öfkeleniyorum.

Bir de Belene’yi soracağım size.

Belene, en büyük tatil merkezi(!) Kim baş kaldırırsa oraya gönderiliyor.

Bir tek orası yoktu ama değil mi?

Birçok. Dört- beş büyük sürgün yeri vardı. Mesela Stara- Zagora var. Ama Belene ayrı bir şey.

En ağır mı?

Stara- Zagora da çok ağır. Ama Belene şöyle, Tuna nehrinin orta yerinde bir tane ada. Adanın üzerinde cezaevi var. Tek bir köprü var gidiş geliş cezaevine. Tuna, donarsa ancak kaçabilirsin. Onun dışında o büyük nehirde yüzme şansın yok. O yüzden kaçamazsın. Oraya gidenler genelde azılı haydutlar. Bir de hakkını savunanlar. Oraya giden genelde gelemmez. Ama gelenler de var.

Yaşadıklarını anlatmak istemiyorlarmış sanırım.

Mesela Türkiye’de Belene’ye girip çıkan yüz kişi varsa on beşi konuşur. Ya da yirmisi. Geri kalanı karıştırmaz. Mesela babamı on üç kere karakola çağırdılar. Gidip gelir. Dayak atarlar. Babam gider gelir. “Baba ne oldu, niye çağırmışlar?” diye sorarız. “Kahve içmeye çağırdı.” der. Anlatmaz. Benim bir arkadaşımın kayınpederi, o da sık gidenlerden.

Direndikleri için?

Evet. Arkadaşımın, kayınpederine babamdan bahsettim. Tanıyor. Karakolda karşılaşmışlar. O da anlatmıyordu. Bizi şöyle dövdüler, böyle dövdüler dediğini duymadım. O da öldü, gitti. Allah rahmet eylesin.

Halbuki ne kadar zor şeyler yaşamışlardır.

Amcaoğlum var. İki kere Türkiye’ye kaçmaya çalıştı. Birinci de Stara Zagora’ya, gönderdiler. İkincide maden ocaklarına gönderdiler. Altı ay kaldı. Bizimki

kumral, yapılı bir adam. Geldiğinde haber geldi. Gittik. Saçları olmuş simsiyah. Vücudu şişmiş. Çünkü son bir hafta serumla besliyorlarmış. Ensesi iki kat olmuş. Takım elbise giydirip yollamışlar. Babam durumunu anladı. Serumunu atması için dört tane kuzu kesip yaş deriye sardılar. Sonra gördük ki bir deri bir kemik. Bitmiş. Yani adam seni oraya götürüyor. Bitiriyor. Bir hafta-on gün ömrün kalınca serumla şişiriyor, gönderiyor. Kapıda siviller geziyor. Konuşamıyorsun. Derdini anlatamıyorsun. On gün içinde evinde ölüyorsun ve hakkın rahmetine kavuşuyorsun. Bitti.

Anlatamıyorlar yaşadıklarını.

Babam rahmetli Türkiye'ye geldik. Yine konuşmadı. Geçiştirirler. Çünkü konuşurken bile insanın canı acıyor. Ama bilinmeli. Ama alaycı tavırla yaklaşırlarsa can acıtıyor. İnsanların konuşası gelmiyor. Düşmanlık oluyor.

Ama bu alay edilecek bir şey değil.

Maalesef her toplumda böyleleri var.

Vatan kaybetmemişler.

Canı acımamış. Ama Bulgaristan'da Bulgarlara çalışan Türkler de vardı. Hala var. Türkiye'de yok mu?

Her yerde var. İsim değiştirmek istemeyenlere işkence ettikleri, Türkçe kitap bulunduranları hapishaneye attıkları doğru mu?

Türkçe kitap için hapishaneye atmaya gerek yok. Ulaşamazsınız.

Başka bir göçmenden duymuştum evlerindeki Türkçe kitapları saklıyorlarmış. Kimse de kimseye söylemiyormuş. Çünkü duyulursa arama yapıyorlarmış. Bulunursa hapishaneye atıyorlarmış.

Söyleyemez. Şöyle diyeyim, 1970'lerde Türkçe ders yasaklandığı için, okumaya imkân kalmıyor. Onların da Türkiye'den getirebileceği şeyler belli. Topkapı'dan çuvala sakız getirirlerdi. Üstünde araba resimleri vardı. Büyük nimet. Çünkü Türkiye hasreti çekiyorsun. Türkiye'den bir film.

Mesela ben Türkiye'ye geldiğimde Türkçe okuma- yazmam yoktu. Fransızca okuduğum için Fransızcam daha iyiydi. Üç sene Fransızca okudum. Türkçe eğitim hiç görmedim. Evde konuşuyorduk sadece. Bir de acı olan tarafı Türkiye'de "Nerelisin?" diye soruyorlar. Bulgaristan diyorum. Bana Bulgar diyorlar.

Bir de onlara kendinizi anlatmak zorunda kalıyorsunuz.

Bir de diyor ki “Türkçeyi nerede öğrendin?” Ben zaten Türk’üm.

Gümülcine’ye gittik. Yanımızda çevre okullardan bir müdür vardı. Gümülcine Müftüsüne “Siz Türkçeyi nereden biliyorsunuz?” demişti. Yerin dibine girmiştım. O yüzden sizin bu tezleriniz belki yarın öbür gün kitap olur önemli.

Bilinçlenmek lazım. Evet. Bir de eğitim hayatında öğretmenler size nasıl davranıyordu?

Üç köyün öğrencisi bizim köyde toplanıyordu. Öğretmenlerin yüzde doksanı Türk’tü. Bu yüzden sorun olmuyordu.

Ama Bulgarca öğretiyorlar.

Bulgarca öğretmek zorunda. Çünkü Bulgaristan’dayız. Türkçe zaten yasak. 1984’te isimler değişiyor. Bulgarca ismimizi bilmiyoruz. Çünkü muhtar değiştirmiş. Yazmış bir tane. Mesela Ivan, Petro. Öğretmen çağırıyor. Bakmıyorsun. En sonunda öğretmen söylüyor. “Ivan senin adın.” “Petro senin adın.”

Öğretmenlerin işi çok zordu. Okulda on beş- yirmi öğretmenden beş tane Bulgar olunca onlar Türk öğretmenleri gözlemliyordu. Öğrencilerle Türkçe konuşacak mı diye.

Siz de Türk. O da Türk.

Bulgaristan’da ağır cezalar yoktur(!), ömür boyu hapis falan yoktur. Karşı gelerseniz taş ocağına gönderirler. On beş gün orada kalınca bir daha gitmek istemiyorsun. İlk suçunda on beş gün, ikinci suçunda otuz gün taş ocağına gidiyorsun. Üçüncüde Stara-Zagora veya Belene’ye gönderirler. Oraya gidersen gelemiyorsun zaten. O yüzden herkes kontrol ve baskı altında. Varbitsa’da on altı köy bir kasaba var. Beş tane polis yetiyordu. Polisin köye gelmesine gerek yok. Muhtar emniyet amiri gibi yetkilidir. Muhtar kimin ne yaptığını yazar. Yazınca zaten geçmiş olsun. Eğer muhtar işini yapmazsa o da gidebiliyordu. Köyde Bulgarlara çanak tutanlar da vardı.

Yani Bulgarlara yardım eden Türkler vardı. Peki Türk, Müslüman olduğunuz için bir ayrımcılığa uğradınız mı?

Hayatımın bir kısmı kaydı o yüzden. Benim uzun atlama da Bulgaristan rekorum var. Atletizmle uğraşıyordum. Şumnu’da spor okuluna gittim almadılar.

Burgaz’a gittim. Müdüre şu “Bulgaristan rekorum var. Madalyam var.” diye anlattım. O, hangi ırktan olduğumu sordu. Türk olduğumu söyledim. Müdür “Yetiyor.” dedi. Yani okula alınmamam için yeterli bir sebepti. Babam “Hadi çocuğum gidiyoruz. Daha konuşmaya gerek yok.” dedi. Yani bu şekilde eğitim hayatın bitebiliyor.

O zaman okullara göstermelik birkaç Türk mü alıyorlardı?

Yok. Benim Bulgaristan rekorum olduğu için alınma şansım çok yüksekti. Alınmama sebebim Naim Süleymanoğlu. Çünkü o zaman yeni Türkiye’ye gelmişti. Ben Bulgaristan rekoru kırdığım sene Atina’da olimpiyatlar vardı. Balkan olimpiyatları. Üç kişiden biri gidecek. Birinci benim. İkinci Razgrad’dan bir Türk çocuğu. Üçüncü Svişto’v’dan bir Bulgar. Üçüncü gitti. Biz kaçabiliriz diye çıkarılmadık.

Biz uğraşacağız, onlar kaçacak gibi düşünmüşler.

O yüzden 1987’den sonra bütün Türkler spordan uzaklaştırıldı. Avrupa Şampiyonluğuna giden çocuklar bile bahaneyle uzaklaştırıldı. Mesela “Sen hasta oldun.” dediler. İkinci, üçüncüyü götürdüler. Başarılı sporcularımızı bile tuttular. Mesela Efraim abi. Efraim Kamberov, Avrupa şampiyonu.

Bir de çocuğu çocuğu rehin bırakırsan gidebilirsin. Naim bekar.

O sayede gelebildi. En az birini rehine bırakıyorlarmış.

Biliyorsun 1989’da göç antlaşması yok. İlk gelenlerden sonra Bulgar devleti Türklere üç günlük pasaport verdi. “Seni üç günlüğüne turist gönderdim. İstersen gelebilirsin.” dedi. Anneyi babayı gönderdi. Çocukları bıraktı. Çoğunun geri dönme sebebi bu. Bir kısmı da “Bulgarlar” kelimesine alışamadı. Bizim insanımız gururludur. Bu yüzden ben de çok insanla tartıştım. Bu çok ağır geldi bize, hala da ağır.

Peki askerlik yaptınız mı orada?

Yok, ben askerlik yaşından önce geldiğim için Türkiye’de askerlik yaptım.

Türkiye’ye geldiğiniz günü anlatabilir misiniz?

Köye iki tane ekip arabası geldi.

Durup dururken?

Zaten biliyorduk. Annemle beni bir ekip arabasına, babamla kız kardeşimi bir ekip arabasına bindirdiler. Şumnu’ya karakola gittik. İşte bir sürü konuşmalar, şunlar

bunlar. Elimize pasaportları tutuşturdular. Bizi önce turist olarak Hollanda'ya göndereceklerdi. Araba ile bizi Rusya'ya götürecekler, sonra biz devam edeceğiz. Rusya yolundaydık. Anons geldi. Arabalar geri döndü. Tekrar Şumnu'ya geldik. İki saat beklemeye alındık. Tekrar anons geldi. Bizi Kapıkule'ye getirdiler.

Neden Hollanda'ya bırakırken geri dönüp Türkiye'ye karar verdiler?

Onu bilemeyeceğim.

Bir şekilde kurtulmak için mi?

Bin kişilik bir ekip var. Bunlar Avrupa'ya gidenler. İlk sınır dışı Avrupa'ya. Avrupa'ya gidenler Bulgaristan'daki baskıyla ilgili konuşmaya başlar sıkıntı yaratır diye Türkiye'ye göndermeye karar vermiş olabilir. Biz Türkiye'ye ilk sınır dışı edilenlerdeniz. Geldik sınıra kadar. Kedi eniğı gibi indik arabadan. Yürüyün dediler.

Türkiye ne yaptı? Nasıl karşıladılar sizi?

Karşılacak bir şey yok. Nasıl diyeyim size? Tampon bölge, sınırda. Sınırı giriyorsunuz. Birinci kapıdan geçiyorsun. İkinci kapı pasaport kontroldür. Üçüncü son kontrol ve yürüyorsun.

Tampon bölge, Kapıkule'den elli metre falan. Hafif bir rampası vardır. İki tane Türk bayrağı. Bir tarafta bir asker nöbet tutuyor. Öbür tarafta diğer asker.

Ekip arabası seyrediyor. Pasaportlara yürüyorsun. Önünde bir Türk bayrağı. Gözlerin zaten şaşı. Karşı tarafta bangır bangır Türkçe müzik çalıyor. Yani Bulgaristan'da hiç duyamayacağın bir şey. Bambaşka bir şey. Askerlerin Türkçe konuştuğunu duyuyorsun. Bulgaristan'da anca evde Türkçe konuşabildin. Dışarıda konuşmanın cezası var. Türkiye'de bangır bangır Türkçe. "Nereye geldim ben?" diyorsun. Çünkü ilk defa yurt dışına çıkıyorsun. Özgürlük diyorsun. Neyin özgürlüğü? Onu da bilmiyorsun. Çünkü bilinmeyene gidiyorsun. Yani senin köyde malın, mülkün, her şeyin var. Türkiye'ye geliyorsun, paran yok. Yani o an cebinde ne varsa. Düşünsene sizi buradan aldım, bindirdim arabaya, götürdüm. İpsala'dan hadi gidin dedim. Nereye gidiyorsun, nasıl gidiyorsun?

Kırklareli Akıncılar Köyünde akrabam varmış. Mektup yazamıyorsun, haber veremiyorsun. Kırklareli neresi? Oraya nasıl gideceğim? Cebimde param var mı? Taksim var mı? Neyle gideceğim? Belli değil. Bilinmeyene gidiyorsun.

Çok zor.

Geçtik sınırı. Bulgar pasaportlarını attık. Onlar yazdı, çizdi. Geçtik. Nereye gideceğimizi sordular. Annem “Kırklareli Akıncılar Köyü” dedi. Komutan askerlere “Çağırın taksi, bindirin, götürün.” Dedi. Nereye gideceğiz? Nasıl ödeme yapacağız? Para yok, pul yok. “Biz hallederiz.” dediler. Bu kadar. Yani devlet bir şekilde onu çözüyor. Biliyor ne olduğunu. Ama sen sudan çıkmış balık gibisin.

Tabii, haklı olarak.

Akşam saati taksiye bindik. İlk Türkiye’de dikkatimi çeken, o bölgenin içindeki kamyonlar. Türk plakalı, devasa kamyonlar. İşte bir tarafta tırlar, bir tarafta insan seli koşturmaca. Bir de kısa boylu adam görmüştüm. Sakallı, elinde tesbih, ayağında şalvar, yumurta topuk ayakkabı. İlk defa öyle giyimli birini görmüştüm. Neyse köye doğru gidiyoruz. Yolda manav tezgâhı. Işıl ışıl. Meyve, sebze, bolluğu. Göremediğin ne görüyorsun, sudan çıkmış balık gibisin. Köye geldik. Köy meydanına, kahvenin oraya. Rahmetli muhtar karşıladı bizi. “Hoş geldiniz, geçmiş olsun.” dedi. Çay söylediler, ben çayın ne olduğunu bilmem.

Çok hoşgörülü karşılamışlar.

Köyün yarısı Bulgaristan göçmeni. Altı- yedi Arnavut aile var köyde. Anlıyorlar halini zaten. Ama ben saçma sapan bir durumdayım. On yedi yaşında bir genç. Yarım akıllı, dünyadan bi haber, yani perişan. Daha sonra alışyorsun. Böyle bir serüven. Biraz acı.

Bizden sonra gelenler eşyalı. Eşyalı dedikleri de yalandan. Yani bir kamyon. İşte bir kamyonet bugünkü kamyonetler. Dört ailenin eşyası. Ne kadar eşya koyacak? Birer yorgan koysan dolar. Bu şekilde perişan ettiler insanlarımızı. Böyle bir şekilde bitti.

Peki nasıl iş buldunuz? Nasıl uyum sağladınız?

Çalışmak zorundasın. Ben üçüncü gün köyde traktörün üzerine bindim. Pancar çıkardım. Dördüncü gün pancar taşımaya başladım. Kız kardeşim okula başladı. Üç ay okudu. Sonra okulu bıraktı. Çünkü Türkçesi zayıf. Buradaki Türkçe farklı. Alay konusu oluyorsun. 1989’da gelenlerin eğitim hayatı bu yüzden bitti. Çalışmak zorundaydık. Çalıştık, çabaladık.

Peki burada bir ayrımcılığa uğradınız mı?

Burada işte Bulgaristan göçmeniyim deyince bazıları Bulgar diyor ya. Tek sıkıntı o.

Son sorum. Bulgaristan’da kadınların başörtü takması yasak mıydı? Yasaklandıysa ne zaman?

Bulgaristan’da 1984’ten sonra çoğu şey yasaklandı. Şalvara don diyorduk. O kesinlikle yasaktı. 1984’e kadar giyebiliyordular. Başörtüsü sadece çenenin altına bağlı olduğundan köydeki ihtiyarlara çok sorun çıkarmıyorlardı.

Ama Bulgarca bilmek şart. Mesela köyden kasabaya gittin, köye döneceksin, bilet alman lazım. Bulgarca söylemen lazım. Orada çalışan kız da Türk. Türkçe konuştuğunda Türkçe bilse bile Bulgarca “Seni anlamıyorum.” demek zorunda.

Yaşlılar için daha da zormuş.

O sıkıntısı vardı. O yüzden ihtiyarlar torunlarıyla, Bulgarca bilenlerle kasabaya çıkıyordu.

1989’da Türkiye’ye gelen bir sürü yaşlı vardı. Bulgarca tek kelime bilmiyordu.

Türkiye’de doğmuş gibi.

Evet. Yeni nesil bilir. Çünkü Bulgarca okudu. Onlar da öyle biliyordu.

Tamam. Çok teşekkür ederim.

Ek 20. Emine U. Görüşmenin Çözümlemesi

Doğum Tarihi: 23/12/1959

Göç Ettiği Yer: Bulgaristan- Dobrich (Hacıoğlu Pazarcık)- Has Köşeler.

Göç Ettiği Tarih:1989

Eğitim Durumu: Ortaokul.

Bulgaristan’daki Mesleği: TKZS tarım işçisi.

Türkiye’deki Mesleği: Kasiyer. Şu an çalışmıyor.

Doğduğunuz topraklarda başlayalım. Doğduğunuz evi, yeri anlatır mısınız?

Ben Bulgaristan’da Has Köşeler Köyünde doğdum. Çok güzel bir evimiz vardı. Meydana yakındı. Dört kardeşiz. En büyük ben, iki ortanca erkek, bir de küçük

kız var. Annem, babam. Babam ben on iki yaşındayken vefat etti. Sonra biz Azaplar Köyüne gittik. Orada çocukluğumuz güzeldi.

Ben on yediye varmadan evlendim. Orada doğum yaptım. Orada “Maykanto” denilen bazı şartlarımız var. Hamileyken yedi aylığa kadar çalışıyorsun. Yedi aydan sonra çocuğuna bakıyorlar, ilacını veriyorlar, sana maaş veriyorlar.

1985’te isimlerimizi değiştirdiler. Hiç unutmuyorum. Ben o zaman hayvanlara bakıyordum. İneklere, buzağılara bakıyorduk. Dört arkadaşlık.

Devletin mi?

Evet. Devletin hayvanlarına bakıyorduk. İsim değişikliğinde bir Bulgar arkadaşımız isimlerimizi sordu. Tabii ki biz üzülüyoruz, stres... Biz de ne yaptık? Buzağıkların olduğu bir yer vardı. Onun bir tarafına benim ismimi yazdık. Diğer tarafına arkadaşımın ismini yazdık. Çünkü herkes adımızı sorup, bizimle dalga geçerci. Biz de öyle yazdık. Sonradan benim Bulgarca ismimi sorunca ben söylemedim. Muhtarlığa çağırdılar. Orada da ismimi sordular, söylemedim, tekrar sordular, söylemedim. Sonra bir polis ayaklarıma vurdu, ben diz çöktüm ve söylemeye mecbur kaldım. İşte öyle. O isimlere alışmadık hiç. Zorla değiştirdiler isimlerimizi. Ama biz kendimizi biliyorduk.

1989’da Türkiye’ye geldik. Çok kötü geldik. Arabalar üst üste, trafik... Bir haftada zor geldik. Avcılar’a geldik teyzemin yanına. Eşim çalışmaya başladı. Fırında. Ben çalışmaya başlayamadım. Çocuğum hastalandı. Dokuz ay hastanede kaldım. Hatta hastane de çalışmamı istediler. Çünkü oradaki bütün çocuklara bakıyordum, besliyordum, altını değiştiriyordum. Kabul etmedim. Çünkü her gün bir çocuk ölüyordu. Kaldıramazdım. Sonra çocuğum vefat etti.

Bir de on üç yaşında çocuğum vardı. Allah razı olsun teyzem ona bakıyordu. On dört yaşında tamirhanede çalışmaya başladı. Çocukluğunu yaşamadı. Marangozun yanında çalıştı. Ben çocuğumla her şeyi yaşadım ve beraber büyüdük. Ben de çalıştım. Pastanede çalıştım. Ama benim emekli maaşım yok. Geçinebilmek için sigorta paramı da maaşımla beraber istedim. Patronumuz sigortalı yapmak istedi. Ama ben istemedim. Kömür almam lazımdı. Başka ihtiyaçlar vardı. Yalnızdık. Eşim de Bulgaristan’a döndü. Babası hastalandı. Sonra orada kaldı. Ama hata yapmışım. Keşke sigorta yaptırsaydım.

Peki, ben de size bazı sorular yönelteyim. Mesela kreşe gittiniz mi?

Gittim. Kreşe ilkokula gitmeden önce dört-beş yaşlarında alıyorlar. Sabah annem götürüyordu. Sabah kahvaltısı, saat onda meyve, öğle yemeği veriyorlardı. Saat ikiden dörde kadar öğle uykusu. Uyanınca yine kahvaltı türü veriyorlardı. Beşte annem gelip alıyordu. Çok da güzeldi. Aslında belki de isimlerimizi değiştirmeselerdi her şeyimiz vardı. Çok şükür.

Bulgaristan'ın o zamanki eğitim sistemini çok övüyorlar. Doğru mu?

Evet. Mesela benim çok Bulgar arkadaşım vardı. Türk arkadaşlarım çoktu, ama Bulgar da vardı.

Nasıl geçiniyordunuz?

Çok güzel geçiniyorduk. Komşuluğumuz çok güzeldi. Yani kimisi öldü, rahmetli oldu. Kimisi yaşıyor. Hiçbirinin hakkında kötü bir şey söyleyemem. Bir de erkek kardeşimin Bulgar bir kız arkadaşı vardı. Arkadaş yani okuldan arkadaşlar. Yani o laf kondurmazdı bize. Katherina. Çok tatlı bir kızdı. Hala yaşıyor, gittiğimizde görüşüyoruz. Yani hiçbir arkadaşımın kötü bir anım yok.

İnsanların birbiriyle derdi yokmuş demek ki.

Yok. Ama isimlerimiz değişince herkes birbirine düşman oldu. Her milletin iyisi de kötüsü de var. Demek ki arkadaşlarımızdan bazıları kötüymüş. Ama biz ayırt edememiştik

Öğretmenlerimiz Bulgar'dı. Ama çok iyi davranıyorlardı bize. Hiç öyle ayırım olmazdı aramızda. Ben zaten ilkokulu okudum. Ortaokulda bıraktım.

Türkçe ders gördünüz mü?

Tabii Türkçe ders gördük. İngilizce gördük. Bir de Fransızca.

Bir de brigadadan bahsedebilir misiniz?

Evdeki insanlar TKZS'ye giderlerdi. Tütün kazmaya, mısır kazmaya, fasulye toplamaya.

Anneniz orada mı çalıştı?

Annem orada çalıştı.

Genelde TKZS'de (kooperatif) çalışıyorlarmış.

Evet, bağlar vardı, üzüm toplamaya gidiyorlardı. Bunlar hep brigada. Zaten rahmetli babam ölmeden önce benim brigadirdi. Yani onların müdürü gibi. O iş veriyordu.

Öğrenciler de gidiyor muydu mesela sizi de götürüyorlar mıydı?

Biz okuldan gidiyorduk. On beş gün. Mısır kazmaya gidiyorduk. Her iş gidiyorduk. Hatta hastanelere gidiyorduk on beş-yirmi gün. Yara bağlamaya, temizlemeye. Öğretiyorlardı bize. Okuldan her sene her öğrenci gitmek zorunda. Erkek olsun, kız olsun gitmek zorunda. Askere de gidiyordu kızlar. On beşer gün, kırkar gün, kırk beşer gün askere de gittik.

Nasıldı?

Çok güzel. Erkeklerin koğuşları bir tarafta, biz diğer tarafta oluyorduk. Sinemaya götürürlerdi. Aynı erkekler gibi. Eğitim veriyorlardı. Silahlarımız da vardı.

Tatbikatta yapıyormuşsunuz.

Bir ormana götürüyorlardı. L şeklinde kuyu kazmışlar. Çuvalları doldurup koyuyorlardı. Birbirimizle, Türklerle Bulgarlar savaşıyorduk. Yani değişik bir şey.

Ortaokul?

Aynı. Zaten ortaokulda bıraktık. Türkçe, İngilizce, Fransızca, Bulgarca, Rusça okuduk. Rusça zaten Bulgarca gibi mecbur. Daha üçüncü sınıfta başlıyorduk.

Peki, 1984'ten önce Müslümanlar ibadetlerini yapabiliyorlar mıydı?

Tabii ki yapabiliyorlardı. Türkiye'de hep çalışıyorduk. Rahmetli annem "Müslümanlar Türkiye'ye gittiniz. Gavur oldunuz. Oruç tutmuyorsunuz. Hep çalışıyorsunuz." diyordu. Bayramlarda çok mutluyduk. Annem bir sofrayı yapıyordu. Kalabalık aile. Uzun bir masa kurardık. Yemeler, içmeler, gülmeler, türküler çok güzeldi. Mevlitlerimizde de yemek verirdik. Biri rahmetli olduysa yedisi, kırkı, elli ikisinde hep beraber Kuran okurduk. Sonra kurban kesip yemek dağıtırdık. Yani köyümüzü doyuruyorduk. Kadın, erkek, çocuk hepsini.

Sünnet?

1984'ten sonra yasak olmalı. 1984-1985. Ondan önce yoktu. Mesela ben çocuğuma sünnet yaptım. Mahallede üç- dört kişi toplaştılar. Şimdi o bir Müslüman adeti olduğu için, buradaki gibi hastanede yapamıyorsun. Civarda bir sünnetçi vardır.

O adam Türk köylerini gezer. Hazır sünnetçi geliyorken kaç çocuk varsa hepsini birden sünnet eder, akşam evine gider.

Ama yapılabiliyordu yani seksen dört- seksen beşe kadar. Daha sonra yasaklanınca o da gitmiyor. Kim yapacak?

Sünnet ettiren aile yakalanırsa hapis cezaları oluyormuş.

....

Panayırlar oluyormuş.

İşçi bayramında kadınlar yiyecek, şeker, içecek hazırlıyordu. Bulgarlar kıyafetlerini giyip oynuyorlardı. Bizim bindallılarımız gibi yöresel. Çok güzel geçiyordu. Mesela 6 Mayıs Hıdrellez olduğu için bizde kuzu keserdik, dağlarda yerdik. Gideriz ormanda, kuyu yaparız. Kuzu, koyun kesip orada pişiririz, eğleniriz. Oynarız.

Ondan sonra tabii 1984-1989 süreci başladı. Dine ve Türklüğe dair her şey yasaklanmış. Türkçe konuşanlar para cezası ödüyormuş.

Evet, dövdüler. Mesela bizim köyde vardı. Amcam da dahil birkaç kişiyi Bulgarlar topladı. Dövdüler. İşkence ettiler. Kimisini Belene'ye gönderdiler.

İsim değiştirmek istemeyenlere baskı.

Evet. Bazılarını zorla evden alıp ismini değiştirdiler.

Türkçe müzik yasakmış, evinde kitap bulunduranı hapse atıyorlarmış.

Yani sokakta ben sana Türk isminle seslenemiyordum. Türk isminle seslenirsem ceza alıyordum.

Belene ile ilgili çok bilginiz olmadığını söylemişsiniz. Bir de Türk kültürüne göre evlenemedikleri için kızlar kaçarak evleniyormuş.

Bizim tarafta yoktu. Annesinden, babasından gidip isteyen de vardı. Kaçan da vardı.

Peki mesela Bulgar ile evlenen Türk kızı var mıydı?

O zaman yoktu. Bizim tarafta öyle bir şey yoktu. Bizde komşu kızıyla bile evlenemezsin. Biri köyün o tarafında biri köyün bu tarafındaysa belki. Ama bir mahallede yaşıyorsak, hele komşuysak, beraber büyüdük diye biz evlendirmiyorlardı. Bizde yoktu. Yani Dobriç tarafında yok.

Yerine göre değişebilir.

Yerine göre her şey değişiyor zaten. Kırcaali, Razgrad, şumnu her yerin değişik.

Peki Türkiye'ye gelişiniz nasıl oldu? Yani bir anda mı? Eşyalarınızı alabildiniz mi?

Bir akşam yedi, sekiz gibi bize dilekçe verdiler. Bizle beraber beş altı aileye vermişler. Sabah saat sekiz buçukta köyü terk edeceğimizi söylediler. Biz o beş- altı aile bir kamyonun içine. Yorganımı, döşeğimi, iki çocuğumun eşyalarını, örgümü aldım. Çamaşır makinesi yeni almıştım. Onu aldım. Bir de elektrikli soba almışım. O kadar. Çok eşya götüremiyorsun. Altı aile bir kamyona.

Peki yol nasıl geçti? Zor muydu?

Yol dediğim gibi biraz uzun sürmüştü. Bir haftada geldik. Çocuğum yolda hastalandı. Geldim. İki-üç gün kaldım teyzemde. Çapa'da dokuz ay yattık.

Zaten geldiğinizi anlayamadınız.

Hiç anlayamadım yani.

Muhacirhanede kaldınız mı?

Yok. Direkt teyzeme geldim ben. Annem ve kız kardeşim de buradaydı.

Muhacirhane hakkında bir bilginiz var mı?

Hiç bilmiyorum. Ama geldiğimizde bize belediyeden bir sene kadar kira yardımını verdiler. Erzak veriyorlardı her ay. Un, şeker, pirinç, mercimek her şeyimizi veriyorlardı. Kömür yardımını yapıyorlardı. Bir de Çekmece kampı vardı. Orası misafirhaneydi. Çoğu göçmen orada yaşıyordu. Yoktu. Nereye gitsin?

Anladım. Peki buradaki insanlardan bir zorluk çektiniz mi? Ayrımcılığa uğradınız mı?

Valla ben otuz beş senedir buradayım. Bir ayrımcılık yok. Ben de kimseyi ayırmadım. Ben herkesi kardeş gibi görüyorum.

Peki geri dönmek istediniz mi?

Hayır. Kocam döndü, ben çocuğumu oradan kurtardım. Ama çok çile çektim. Küçük tüpümüz vardı. Ekmek kızartıp komşunun verdiği tereyağı sürdüğüm günlerim

oldu benim. Ama geri dönmedim. Derler ya “Ne mutlu Türküm diyene.” Gerçekten ben çok mutluyum.

Çok teşekkür ederim.

Ek 21. Mediha B. Görüşmenin Çözümlemesi

Doğum Tarihi:1981 (Sadece yıl paylaşmak istedi.)

Göç Ettiği Yer: Bulgaristan- Sofya- Kashti.

Göç Ettiği Tarih:1992.

Eğitim Durumu: Üniversite.

Bulgaristan’daki Mesleği: Öğrenci.

Türkiye’deki Mesleği: Bankada memur.

Doğduğumuz topraklarla başlayalım.

Doğduğumuz toprak Bulgaristan Sofya Kashti köyleri. Pomak Türkleri diye geçiyoruz. Bizim zamanımızda zulüm var mıydı? Evet vardı. 1981 doğumluyum. İsim değişikliği yaşadım. Orada üçe kadar okudum. Okullara Hristiyan isimleriyle giderdik. Eve geldiğimizde ailemiz Türk isimlerimizi kullanırdı. Eziyetimiz çoktu. O dönemlerde göç olayı da çoktu. Kapının önünde askerler bekçilik yapardı. Göç olmasın diye.

Şalvar yasağı vardı. Şalvar bayanlar giymeyecekti. Resmi dairelerde Hristiyan isimlerimizi kullanmak zorundaydık. Benim rahmetli dedem köyde Türkçeyi bilen tek insandı. Ve köyde Türkçeyi yaymaya karar veriyor. Ama bizim Pomaklara, Hristiyanlar olanlar bazı Türk köylerine gidip şunu sorarlardı. Dilinizi mi verirdiniz? Dininizi mi verirdiniz? Diğer köyler dilini seçmiş. Bizim köydekiler dilini vermiş dinimizi vermeyiz demişler. Bu şekilde Müslümanlığımızı devam ettirmişiz. Biz dilsiz yapabiliriz ama dinimiz olmadan yapamayız demişler. Müslümanlığı o şekilde devam ettirmişler bizim köyde. Türkçe yasaktır bizim köyde. Çünkü bizimkiler dili değil, dini seçerek devam etmiş hayatlarına. Onun için yasak koyulmuş Türkçeye. Dedem de saklı gizli Türkçeyi yaymaya başladıktan sonra bizim köyde Türkçe yasak olduğu için Hristiyanlar tarafından zulmedilmiş ve cezaevine kapatılmıştı.

Kaç yılında? Bu seksen dokuz sürecinde mi yoksa daha öncesi de olabilir?

Seksen sekiz – seksen dokuz civarlarıydı. Dedem cezaevine kapatıldıktan sonra sürekli üzülüyor, hastalığa kapılıp cezaevinde vefat ediyor. Şu anda aklıma gelen bu. Yani annemi şu şekilde hatırlardım. Küçüktüm. Annem Hristiyan okulunda mutfakta çalışırdı. Ben de orada öğrenciydim. Şalvarsız, başörtüsüz sokağa çıkmamak için gece yarısı saat beşlerde, karanlıkta okul çantamı ve beni alır, okula götürürdü. Oradaki yemekhanede bana yatak yapardı.

Kimse görmesin diye.

Kimse görmesin, polislerle- askerlerle karşılaşmasın diye. Yemekhanede okul saatim gelene kadar bana yatak yapardı, ben orada uyurdum.

Doğduğunuz köy nasıldı? Ben daha genel sorulardan başlayayım.

Doğduğumuz köy buradaki köyler gibi. Hayvancılıkla çok uğraşılırdı. Hayvan ve tütün. Genelde evler müstakil ve iki katlı. Bahçeli. Çok nadiren böyle Türk insanları fabrikaya alıyorlardı. O ayrımcılığı yapıyorlardı o dönemde.

Türk insanlar daha çok tarla işi, ağır iş.

Tarla, hayvancılık ağır işe verilirdi. Zulmü oydu yani. İsim değişikliğinde, bizimkiler çok Türk isimlerini almak istemiş ama verilmemiş ve zulmedilmiş. Kimisi cezaevine atılmış, kimisi dövülmüş.

Ne zaman yaşıyor bu durum?

Seksen iki -seksen üç civarlarında.

Anladım, anneniz babanız ne iş yapıyordu?

Dediğim gibi annem zaten köyün okulunda yemekhanede çalışıyordu, aşçıydı. Babam tütüne giden işçileri götürüyordu. Şoför. Sonra madende çalıştı. Oradan emekli.

Orası daha mı iyiydi şoförlükten?

Hayır. Ama parası daha iyiydi. Ondan sonra biraz rahatladık. Orada madenciler daha erken emekli oluyordu. Bir de daha erken emekli olsun diye.

Çocukluğunuz nasıl geçti? Bulgar arkadaşlarınız var mıydı?

Bulgar arkadaşım köyde pek yoktu. Sadece Pomak çocuklarıydık. Çocukluğum güzel geçti. Biz zulümlerin farkındaydık. Ama bu zulümleri anne- babamız bize yansıtmıyordu.

Ama yine bir sıkıntı vardı.

Çocuk olduğumuz için çok farkında olmuyorduk. Ama mesela benim Hristiyan ismim Sylvia'ydı. Türk ismim Meliha. Sürekli anne babamıza, “Okulda Sylvia, evde Mediha neden?” diye sorardık.

Haklı olarak.

İşte büyüdükçe farkına vardık. Zulümden ötürü olduğunu, isim değişikliği yapıldığını.

Kreşe gittiniz mi?

Kreşe gittim.

Orası nasıldı?

Annemiz, babamız çalıştığı için sabah bırakırlardı. Akşam alırlardı. Sabah kahvaltımızı yapardık. Oyunlar oynardık. Öğle vakti geldiğinde uyuturlardı. Uyumak istemesek bile zorla uyutulurduk. Belli bir uyku saatimiz vardı. Kalkardık. Öğleden sonra yine yemek vardı. Sonra annemiz babamız alırdı.

Sonra ana sınıfı ve ilkokul.

Orada birinci sınıftan sekizinci sınıfı bitirinceye ilkokul olarak geçiyordu.

Hiç Türkçe ders görmediniz?

Bizde yasak olduğu için de biz görmedik. Ama biraz daha ortam rahatladıktan sonra Türkçeyi bilen insanlar bizlere aktarmaya çalışıyordu. Camide. En azından alfabe olarak biliyorduk.

Bu, seksen dokuzdan sonrası.

Evet.

Anladım. Türkçe ders seksen dokuz öncesinde hiç yok. Sonrasında var.

O da serbest değildi. Gizliydi, camilerde gizli yapılyordu.

Peki sizin doğduğunuz süreçte ibadet, namaz gizli miydi yoksa camiler açıktı ve namazlara gidilebiliyor mu?

Şöyle, camimiz var mıydı? Evet köyde vardı. O zaman çok ufaktım ama hatırlıyorum. Hristiyanlar tarafından cami minaresi yıkılmıştı zorbalıkla. Camiye gitmek yasaktı. Sürekli bizi kontrol ediyorlardı. Herkes evinde ibadetini yapıyordu.

Anladım. Sessiz sedasız.

Sünnet ile ilgili kuzenimi hatırlıyorum. Köye sünnetçi gelirdi. Ormanda sünnet ederdi. Bizim köyde yasaktı.

Bu siz doğmadan önce de böyle miydi? Çünkü Pomaklara asimilasyona çok daha erken başlanmış. Türklere sonra. Onlar ayırmışlar böyle. Pomak, Çingene, Türk, Bulgar diye. Zaten politikaları hep böyle, Rusya'da böyle yapar, Bulgaristan'da. (Yanlış anlaşılmacak için böyle bir açıklama yapma gereği duydum.)

Aslında Pomak, pomagaç anlamından geliyor, yani yardım demek. Pomaklar çok yardımsever insanlarmış, Hristiyan olsun, Türk olsun, herkese yardım ederlermiş. Pomaklık aslında oradan gelen bir isim alıntısıdır. En basiti burada mesela Karadeniz insanına nasıl Laz denildiyse, o şekilde.

Asıl Türklüğü yaşayan Pomaklardır orada. Dinimize, orucumuza çok düşkünüz. Biz Müslümanlığımızı o şekilde, gizli de olsa bir şekilde yaşıyorduk. Türk dilimiz olmayabilir dedik ama biz Müslümanlığımızı devam ettireceğiz. Ben bir Hristiyan olup da Türk isim koyarım ve Türküm diyebilirim. Ama sen dinini uygulamadıktan sonra yine Müslüman olmadığın belli.

Bir de Pomaklar çok işkence görmüşler.

Çünkü Pomaklar çok inatçılar. Bir şekilde dinini, ibadetini yaşadılar. Ben hatırlıyorum. Benim kuzenim ormanda sünnet oldu ve enfeksiyon kaptı. Yani sürekli antibiyotik tozlarıyla, kremleriyle iyileştirdiler.

Peki diyelim ki yakaladılar sünnet ederken doktoru.

Zulmediyorlar. Cezaevine kapatılıyordun. Cezaevi de böyle sadece yattıkları bir yer değil. Mesela bir tane akrabamız vardı, o anlatmıştı, tırnaklarını çiviyle sökerlermiş. Düşünebiliyor musun?

Sadece sünnet ettiği için.

Evet. Ama yine uygulamışlar yani.

Peki. Düğünlerinizi yapabiliyor muydunuz?

İsim değişikliği yapmayan insanlar düğün yapamıyor. Çalgı çalmaya izin vermiyor. Hristiyan isimleri almış olanların da muhakkak evlilik cüzdanına bakılır, kontrol edilir, öyle serbest bırakılır.

Anladım. Orada sadece ilkokula gittiniz.

Evet. Orada sadece ilkokula.

Ve Bulgarca ders gördünüz.

Evet Bulgarca. Sadece sonlara doğru Rusça.

Peki mezarlıklar?

Mezarlıklarımız şöyleydi. Hristiyanlar orada mezarlarını mermerle kaplıyorlardı. Bizde onlardan farkımız olsun diye sadece taş koyuyorduk. Ve çiçek de götürülmezdi. Çünkü bunu da Hristiyanlar uyguluyor.

Bu şekilde bir tepki vermişsiniz. Ama cenazeler Hristiyan mezarlığına mı defnediliyordu?

Bizim köyde Hristiyan yoktu. Sadece Pomak vardı. Ama geçenler mezarlığı gördüğünde bir Müslüman, Pomak mezarlığı olduğu belli olsun diye.

Peki kefenleyebiliyor muydunuz?

Kefenleyebiliyorduk.

Gizli de olsa?

Gizli de olsa kefenliyorduk. Çünkü biz cenazeleri yıkama yerinde yıkamıyorduk. Evinin önünde battaniyelerle yer oluşturulurdu. Cenaze takdisi hazırlanırdı ve evin önünde yıkanırıdı.

Çok güzel. Başka bir görüşmemde ölen kimseyi kefenle gömmediklerini, Hristiyan mezarlığına gömmek zorunda kaldıklarını, dua bile okuyamadıklarını öğrenmiştim. Size de sormak istedim. Ama siz o açıdan şanslıymışsınız.

Kendi kendinize olduğumuz için. Kimse kimseyi ele vermiyordu. Saklı gizli yapılıyordu.

Anladım. Peki siz asimilasyona uğrarken yani 1984 öncesi Türk köyleri ne durumdaydı?

Onlar ibadetlerini yapabiliyor, camiye gidebiliyorlardı.

Peki Türk köyleri sizin durumunuza tepki vermedi mi?

Tepki vermiyorlardı. Onlar serbest bırakılmıştı. Türkçe konuşmaları da serbest ama bizde yoktu.

Anladım. Peki 1984-1989 aralığı nasıl geçti? Size baskı arttı mı? Yoksa aynı şekilde mi devam etti?

Baskı görüyorduk inanın. O dönemler göç başlamıştı. Biz de göç etmeyelim diye her sabah uyandığımızda evimizin önünde iki asker bekçilik yapıyordu. Buna rağmen babam karar verdi, göç ettik.

Anladım. Bir de 1989'da hükümet devrilmiş. Siz oradaymışsınız o zaman. Yani 1992'de geldiğiniz için. Neler oldu? Nasıl devrildi hükümet?

Hatırlamıyorum.

Olabilir. Peki 1992'de gelmeye nasıl karar verdiniz?

Babam karar verdi. “Bu zulümlerden sonra çocuklarımı bu Hristiyanların içinde büyütmeyeceğim. Burada evlenmesinler” dedi. 1992'de turist olarak geldik. Trenle geldik. Sadece çantalarla. Sıfırdan. Dört-beş sene oturma izniyle yaşadık. Beş sene sonra vatandaşlığa sahip olduk. Evimizi de aldık. Şimdi çocuklarımızın üstüne titriyoruz. Ama o zaman annemiz- babamız rahatlıkla bırakabiliyordu.

Evet bırakıp çalışıyorlarmış.

Çalışıyorlardı ve biz tek başımıza ne bulduysak yedik ama başardık. Rahatız şimdi.

Peki maddi zorluk çektiniz mi?

Maddi zorluk çektik.

Her şeyinizi orada bırakmışsınız. Turist olarak gelmişsiniz. Ev satamamışsınız. Elinizde bir para yok.

Aynen. Evimizi vatandaşlığı aldıktan sonra şekilde babam gitti, sattı. Ama o zaman çok mu zorluk çektik? Çok zorluk çektik.

Evinizi, işinizi nasıl buldunuz?

İnanın o zaman babamla annem ne iş olsa çalıştılar. Ağır demediler, uzak demediler, servisi var yok demediler, çalıştılar. Bir de ucuz çalıştırdılar. Annemle babam bir an önce ellerine para geçsin birikim yapalım kiradan kurtulalım diye düşündüler.

Hiçbir Bulgaristan göçmeni kirada kalmak istememiş. Herkes önce evini almış. Sanırım oradaki sistemle ilgili.

Çünkü orada herkes kendi evindedir.

Evet, öyleymiş.

Kiracı çok nadiren. O da okumaya gitmiştir, uzağa çalışmaya gitmiştir. O şekilde kiracı görürsün.

Herkesin evi var.

Evet. O yüzden burada da öyle.

Bir de orada evler bahçeli, iki katlı, burası daha farklı. Kira vermek zor. Bununla ilgili bir sorun yaşadınız mı?

Evet zor ve bahçeli bir evden apartman evine sığışmak çok zor.

Bir de hep Bulgaristan'ı söylüyoruz. Ama Türkiye'de de yaşanan sıkıntılar olabilir. Çektiğiniz bir sıkıntı var mı? Ötekileştirme olabilir.

Şu anki günümüzdeki olaylardan bahsetmek istiyorum. Şu an da Suriyelilere tanınan haklar bize tanınmadı. Maalesef ki. Hiçbir göçmen hırsızlık yapmadı, hiçbir göçmen dilencilik yapmadı. Kendi alın haklarıyla çalıştılar, çabaladılar. Hiçbir yardım devletten alınmadı. Ben hatırlıyorum burada sigortamız yok, özele gideceğiz paramız yok. Çocuklar hastalıktan kırılıyor.

1989'da kömür, para yardımı yapılmış.

1989 zamanında kömür, para yardımı alanlar olmuş. Galiba Turgut Özal döneminde dairelere sahip olmuşlar ama sonradan göç edenler maalesef herkes kendi çabasıyla.

Onun öncesi 1978'liler de öyle, siz de öyle.

Aynen.

Peki geri dönmek istediniz mi? Yani dönseydim kurulu düzenim vardı dediniz mi hiç?

Hiç demedim. Çünkü oranın zulmünü de unutmuyoruz.

Evet çocuk olmanıza rağmen.

Çocuk olmama rağmen onun zulmünü de unutmuyoruz. Onun için hiç düşünmedik.

Çok teşekkür ederim.

Ek 22. Keriman C. Görüşmenin Çözümlemesi

Doğum Tarihi:12/08/1943

Göç Ettiği Yer: Bulgaristan-Filibe- (Plovdiv)- Ustina.

Göç Ettiği Tarih:1994.

Eğitim Durumu: Üniversite/Öğretmen Okulu.

Bulgaristan'daki Mesleği: Anaokulu Öğretmeni.

Türkiye'deki Mesleği: Anaokulu Öğretmeni.

Önce sizin anlatmak istediklerinizden başlayalım.

Sosyalizm devrinde ben anaokulu öğretmeni idim. Orada otuz beş sene anaokulu öğretmenliği yaptım. Bulgaristan'da çocuklar üç yaşında mecburen anaokullarına alınır. Neden alınır? Çünkü anne ve babanın çalışması lazımdı. Bu neydi? Ev ekonomisine yardımcı. Ev ekonomisini geliştirmek lazımdı. İyi yaşayabilsinler diye. Bu birinci.

İkincisi anaokulunda çocuklara Bulgar dilinin yanında Rusça da öğretiliyordu. 1978'den sonra ben Kırcaali Kasabasına gittim. Orada büyük bir anaokulunda öğretilirdim. Rusça öğretmeni vardı. Her gün gelirdi, bütün sınıflara girerdi. Kasabalardaki bütün okullarda Rusça mecburiydi. Dikkatinizi çekerse Bulgaristan'dan gelmiş ve lise bitirmiş olan insanların hepsi Rusça biliyor. Neden? Çünkü üç yaşından sonra Rusça öğretilmeye başlanırdı.

Bir de sosyalizmde eğitimde şu vardı. Sınıflar yönetilebilsin diye maksimum yirmi beş kişilik olurdu. Mevcut arttıkça sınıflar ikiye bölünüyordu. Bu anlattıklarım 1978 hatta 1985 senesine kadar. Çocukların kitabını, defterini, kalemni, silgisini devlet alırdı. Her okulda yemekhane vardı. Anne babanın gücü varsa çok az bir para öderdi. Olmayan parasız yerd. Ödenen paralarda devlete verilmezdi. Ne yapardık okullarda? Her sene sonu, sene başında, sene sonunda mesela köylerde tütün toplarız, üzüm toplarız, meyve toplarız. Çünkü o zaman tek elde her şey. Kooperatif. Götürürdük, çocukları çalıştırırdık. Oradan aldığımız paralarla çok fakir olan çocuklara okulda parasız yemek verilirdi. Yalnız kadınların çocuklarıydı ekseriyet.

Ortaokul önce yedi seneydi. Sonra sekiz oldu. Çocuklar sekizinci sınıfı bitirdikten sonra müdür öğrencileri alır, meslek liselerine yazdırırdı. Başarılı olanları normal liselere yazdırır. Çünkü normal liseden çıkanlar doktorluğa, mühendisliğe başvurabiliyordu. Fakat meslek liselerini bitirenler buralara başvuramıyor. O direkt fabrikada çalışıyorlar. Niçin bu meslek liselerini açıyorlardı? Çünkü her fabrikanın bir meslek lisesiyle bağlantısı var. Meslek lisesine giren çocuk mezuniyetten sonra okulun anlaşmalı olduğu fabrikada üç sene çalışmak mecburiyetinde. İşsiz kalmak yok. Hepsi mecburen o işe yerleştirilirdi.

Kimse işsiz kalmıyormuş.

Kimse işsiz kalmıyordu. Mesela bir genç evlenmek istiyor. Devlet köyde mi kasabada mı oturmak istediğini sorar. Köyde oturacaksa herkesin evi var. Kasabada oturacaksa evi yoksa devlet bir garsoniera verir. Yani bir oda, bir küçük mutfak, bir tuvalet, banyo. Çok ucuz bir para öder. Evini de devlet verirdi yeni evlenenlere.

Mesela bir ailenin çocuğu oldu. İki sene annelik izni verilir, maaşı ödenir. Bir-iki maaş doğum parası verilirdi. Doktor, doğum parasız. Okul parasız.

Bulgaristan'da eğitimin iyi olduğunu gördüğüm birçok kişi söyledi.

Öyle çocuklar yetiştirdik. Bir öğrencim Cambridge Üniversitesi'nde profesör. Vienna Üniversitesi'nde de öğrencim var. O da profesör. Biz Türkiye'ye de o kadar çok gelişmiş beyin getirdik ki...

Mesela bir genç iş bulamamış, çalışmıyor bir yerde. Oturmuş kahvede. Saat dokuz gibi on bir gibi geliyorlar. Polis mi geliyor belediyeden mi geliyor? Onu hatırlamıyorum. Ama kontrol ediyorlar. Neden çalışmadığını soruyorlar. Ne okuduğunu öğreniyorlar. İş buluyorlar ve işe başlamak mecburiyetinde. Herkes üretecek, herkes çalışacak. Anne, baba, ikisi de çalışabilsinler diye üç yaşından çocukları hatta altı aylıktan da alırlardı. Mesela anne üç yaşına kadar çocuğa bakmayacak ama kreşe vermek istemiyor. Kaynanası veya annesi bakacak. Çocuğa bakan anneanneye veya kaynanaya maaş ödenirdi. Bu 1985'e kadar yapılanlar. Yalnız kötü tarafları yoktu. Sosyalizm'in iyi tarafları da vardı. Kötü tarafları ne zaman başladı? Bir kere bunu biz kabullenemedik fakat düşündükten sonra her memleketin yapması gereken şey. Mesela biz Bulgaristan'da yaşıyorsak eğer bunların dilini konuşmak lazım. Çünkü Bulgarca okuyorsun, gittiğin yerde Bulgarca konuşmak mecburiyetindesin. Bulgarca bilmezsen eğer gittiğin yerde konuşamazsın. Gittiğin

doktora kendini anlatamazsın. Onun için o devletin dilini öğrenmek mecburiyetindesin. Fakat bizimkiler biraz dik kafalılık yaptılar.

Onların yaptığı yanlış ise Türkçemizi tamamen yok etmeye çalıştılar, okullar da okutmadılar. Kırcaali, Razgrad, Şumnu, Kuzey Bulgaristan, Filibe’de Türk okulları vardı. Bunları kapattılar. Sosyalizmin yaptığı, birinci yanlışlık, kötü tarafı bu. Buradan başladı. Bizim ana dilimizi yok etmek, okutmamak. Bulgarca bilmek de iyi taraf. Çünkü sen o memlekette yaşıyorsan, belediyeye, doktora gittiğinde o dili konuşman, kendini ifade etmen lazım, bu mecburiyet.

Neden yaptılar? Bütün unsurları kendine katmak için, herkes Bulgar gibi olsun, Bulgar gibi yaşasın diye yaptılar. Anlatmak istediler ki Bulgaristan’da başka millet yaşamıyor. Yalnız Bulgar milleti yaşıyor.

İkinci yanlış da Sosyalizmin sonlarında başladı. Mesela Türk köyüne Bulgar doktor gönderilir. Bulgar belediye başkanı gönderilir veya bir fabrikada on, on beş kişilik Türk gruplarının başına Bulgar koydular. Başladılar Bulgarları bizim içimize sokmaya. O Bulgarlar da üstünlük tasladılar. “Biz sizden daha üstünüz. O yüzden bizi bu mevkilere getiriyorlar. Siz kendinizi daha alçak hissedin diye” dediler. Yani ikincisi başımıza Bulgarları koymak. Mesela benim kocam biyoloji, kimya bitirdi. Ondan sonra Sofya’da beş sene Sosyal Bilimler Akademisini okudu, bitirdi. Ondan sonra onu müdür yaptılar. Fakat pedagoji bitirmiş birçok müdürü çıkarıp onun yerine üniversite okumamış Bulgarları getirdiler. Bu da yanlıştı. Sonraki yanlışlık köylerde insanların giyimine karışmak. Mesela kadınların şalvar giymesini istemediler. Ama Kırcaali tarafının şalvarı meşhur.

Anladım. Anlatacaklarınız bittiyse benim de size bazı sorularım var. Bana Bulgaristan’daki hayatınızı, çocukluğunuzu anlatır mısınız? Neler yapıyordunuz? Nasıl vakit geçiriyordunuz?

Ben 1943 doğumluyum. Yani II. Dünya Savaşı’nın başladığı günler. O zaman çok kötüydü. Köydeydik. Ustina Köyünde. Biz beş çocuktuk. Ben ikinci çocuğum. Ama tam harbin başladığı zamanda dünyaya gelmişim. Birinci sınıfa başlayıncaya kadar çok fakirdik. Hatta birinci sınıfa başladık. Erkekleri hatırlamıyorum. Ama okulda bütün kızlara üçer metre kumaş verdiler. Fistan (elbise) diktik. Annelerimiz dikti, diktirdi. Hepimize aynı fistanları diktiler. Onları giyip de okullara gittik. Giyecek fistanımız bile yoktu. Anlıyor musunuz? Bu kadar fakir.

Savaş süreci olduğu için.

Savaş süreci. Zaten kırk yedi- kırk sekiz senelerine kadar yoksulluk sürdü. Ben küçüktüm ama hatırlıyorum. Bütün Bulgaristan'da bir yokluk vardı. Zengin, fakir vardı. 1956 senesinde bir kooperatifleşme oldu. Ekseriyet köylerde, Türk köylerinde Türk zenginleri vardı. Toprağı çok olan, biraz daha zengin aileler vardı. İşte bu onlara yanlış geldi. Çünkü bütün toprakları elinden aldılar. Hiçbir şey bırakmadılar. Onları herkesle beraber kooperatifte çalışmaya mecbur ettiler. Anlıyor musunuz? Kimsenin malı yok. Bütün tarlalar, ekinler, bağ, bahçe devletin. Devlete çalışacaksın. Devlet maaş verecek.

Hatta hatırlıyorum benim pedagojide ilk senemdi o zaman. Hangi çocuğun babası malını, tarlasını, bağını, bahçesini vermediyse o çocukları okuldan attılar. Çok iyi hatırlıyorum bunu.

Peki anne babanız ne iş yapıyordu?

Benim babam esnaftı. Ama Osmanlıca biliyordu. Yani Osmanlıca okuyup yazabiliyordu. Yedinci sınıfı bitirmiş Ustina'da. 1914 doğumlu. Annem de 1917 doğumluydu. Babamın öğretmenleri Türkiye'denmiş. Atatürk gönderiyor onları. Çok güzel eğitiyor onları. Hepsi Osmanlıca biliyor, Türkçe okuma yazmaları var, Bulgarca okuma yazmaları vardı. Kendini geliştirmiş insanlardı. Hele babam Osmanlı tarihini mükemmel biliyordu. Nasıl anlatayım? Mesela ben burada üniversitelilere otobüste veya metrobüste soruyorum. Osmanlı tarihini bilmiyorlar. Bilmeleri gerekiyor. Bizim tarihimiz çok zengin. Biz yedinci sınıfa kadar Osmanlı Devleti'nde otuz altı padişah olduğunu öğrenmiştik. Bize her hususta çok derin bilgiler verdiler.

Mesela köyümüz yirmi kilometre Filibe'ye. Filibe köyleri Türk. Kırcaali Türk. Sen Kırcaali'ye gitsen görürsün Bulgarca konuşanlar nadir. Ekseriyeti Türk'tür. Kuzey Bulgaristan'da Türk köyleri var. İkinci Murat alıyor Bulgaristan'ı. Bulgaristan'da o zaman Tuna nehriyle Koca Balkan arasındaymış. Dört yüz elli bin Bulgar varmış. Ondan sonra bütün Bulgaristan'ı Vidin'den, Sırbistan'dan Karadeniz'e kadar alıyor. İki kadı tutuyor. Sonra Anadolu'da hangi köy daha suçluysa Bulgaristan'a sürüyor. İşte bizim kökümüz oradan. Kırcaali tarafı da yörük. Toros Dağlarındaydı onlar. Hayvanlarına otlak arıyorlar. Rodop Dağlarına yerleşiyorlar. Kırcaali, Rodop Dağlarının merkezi. Filibe tarafının Türkleri nasıl geliyor? Padişah Avrupa'yı fethetmek için, Filibe'yi administratif merkezi olarak seçiyor. İzmir, Aydın, Muğla

taraflarından Türkleri alıyor. Filibe'ye sürüyor. Öylelikle Osmanlı Viyana kapılarına kadar dayanıyor. İşte bizimkiler o taraftan. İzmir, Akdeniz boyu.

Peki. Bulgaristan'da 1984'ten itibaren ibadetler yasaklanmış.

Anlatacağım. Zaten o zamana kadar da Türkler fazla camiye gitmezlerdi. Bulgarlar zaten kiliseye hiç gitmezlerdi. Şimdi Sosyalizm dini ritüellere önem vermezdi. 1969 senesinde Pomakları asimile etmeye başladılar. Pomaklar Müslümandı. İsimleri Türkçeydi. Dilleri Bulgarcaydı. 1969 senesinde onların hepsini Bulgarlaştırdılar. O Pomak köylerinde ne kadar cami varsa hepsini kapattılar. Bulgar ismi verdiler. Bir de Müslüman Çingeneler vardı. 1975 senesinden sonra Müslüman Çingeneleri Bulgarlaştırdılar. Bulgar ismi verdiler. Ne Pomaklar ne Çingeneler Türk ismi yazdıramazdı. Türkçe konuşmalarını yasak ettiler. Ama Çingenelere vız gelir. En sonunda 1980-1984 senesinde artık Türklere başladılar. Önce karışık nikahlı olanlar. Mesela Pomak'la, Bulgar'la evli olanların hepsinin ismini değiştirdiler. Çocuklarının isimlerini değiştirdiler, Bulgar ismini koydurdular. 1984 senesinde bütün Türkler. 1984'e kadar yani Sosyalizm devrinde camiye gençler pek fazla gitmezdi. İhtiyarlar camiye giderdi. Camiler yine vardı. Hocalar vardı. Mesela o zamana kadar cenazeler, mevlitler yapılırdı. Bayramlar yapılırdı. Ama 1984-1985'te ibadetleri yasak ettiler. İsimlerimizi değiştirdiler. Bulgaristan'da Türk ismi kalmadı. Mesela benim kaynanam 1985 senesinin ocak ayında öldü. Kaynanamı sandıkla gömdürdüler. Çocukları gece yarısı gittiler. Mezardan sandığı aldılar. Kaynanamı öyle yatırdılar toprağa. İşte bunu da yazabilirsin. 1984-1985'ten itibaren Bulgaristan'da Müslüman, Müslüman ibadetleri diye bir şey kalmadı. Fakat onlar kendi dini ritüellerini de yasakladı. Kiliseler kapandı. Orada da çeşitli milletler vardı. Yahudilerin sinagogları hepsini kapattılar.

Komünizm bütün dinlere mesafeli. Yani sadece Müslümanlığa değil. Hristiyanlığa da.

Zaten Karl Marx Kapital'i yazıyor. Komünizmin anayasası kapital. Onlar dinin milletleri uyuttuğunu söylüyorlar. Öyle.

Peki sünnet ne zaman yasaklandı?

Ben sana anlatayım. Bunlar önce sünnet için bayağı bir ajitasyon yaptılar. Bayağı bir anlattılar. Sonra başladılar. Müdürlere, okumuşlara, iyi yerlerde çalışanlara hesap sordular. "Çocuğunu sünnet ettirdin mi? Niye ettirdin?"

Resmi olarak yasak yoktu yani. Yaptırım.

Resmi olarak yoktu. Resmi olarak yasak, 1985'te başladı. Gizli saklı yaptırırlardı. Fakat duyarlarsa hesap sorarlardı anneden babadan. “Sen bizim ekmeğimizi yiyorsun. Bize niye karşı geliyorsun?” diye. Bizim de başımıza geldi. Biz iki çocuğumuzun sünnetini gizli saklı yaptırдық.

Bu doğru. Çünkü sünnet düğünleri olurdu. Düğünleri yasakladılar. Sonra Türk doktorları vardı. Türk sünnetçileri zaten yasak. Yapan sünnetçiye direkt hapisaneye, Belene'ye gönderirlerdi. Sonra doktorları yasakladılar. 1985'te tamamen yasak. Anaokullarına gelen çocukları kontrol ederlerdi. Sünnetli mi diye.

O zaman asıl yasaklar 1985'te başladı. Ondan önce de bunların adımlarını yavaş yavaş atıyorlar.

Her şey yavaş yavaş oluyor. Neden bize Bulgar milleti bütün okulların açtı? Neden bizi hep devlet okuttu? Ben mesela devlette okudum. Benim kardeşlerimin hepsi devlette okudular. Öbür türlü babam hepimizi okutabilir miydi?

Öyle. Bir de ana sınıfında neler yaptırıyordunuz? Rusça dersler var, İngilizce dersler var.

İngilizce vardı bazı okullarda, ama bizim müdür Rusça öğretmek istedi. İyi de yaptı, kötü değil. Öğrenmek çok iyi bir şey. Benim oğlum mesela dördüncü sınıfa kadar köydeydi. Biz köyde öğretmendik. Kasabaya geldikten sonra direkt onu Alman okuluna yazdırdık. On ikinci sınıfa kadar da Almanca okudu. Şimdi Almanya'da çalışıyor.

Peki sizin ilkokula gittiğiniz zamanlarda size neler öğrettiler?

Ben anaokuluna da gittim. Ustina'da vardı. Anneler çalıştığı için okullar kapansa da anaokulları kırk beş gün açıktı. Çocukları alırlardı. Ne öğretirlerdi? Türkçe, Bulgarca şarkılar, şiirler öğretirlerdi. Ama çok manalı. Bulgar şiirleri, çocuk şiirleri çok manalıdır.

Çok güzel. Bir de ilkokulu Türkçe mi okudunuz?

Ben yedinci sınıfa yok on birinci sınıfa kadar Türkçe okudum. Hep derslerimiz Türkçe. Pedagojinin ikinci sınıfında artık bütün dersleri Bulgarca okumaya başladık. Zorlandık tabii. Ama zorlansak da öğrenmek iyi şey. Yaşadığın memleketin dilini bilmek mecbur. Anlıyor musun?

Evet. Kılık kıyafete ne zaman karıştılar?

Bunlar 1985'e kadar kılık kıyafete karıştılar. Türklerin kılık kıyafeti neydi? Ferace giymek, başörtü takmak, Kırcaali, Kuzey Bulgaristan'da şalvar giymek. Başörtüsüne daha 1970'lerde başladılar. Mesela bir kadın devlet kurumunda çalışıyorsa baş örtü takamaz. Feraceyi, baş örtüyü bıraktırdılar. Yaşlılarda baş örtüye izin veriyorlardı. Ama şalvara izin vermezlerdi.

Mesleklerine göre de kıyafet değişiyordu. Öğretmenler Türk de olsa Bulgar da olsa pantolon giyemezdi. Eteğini giyeceksin. Saçın kısa olacak, öyle uzun saçla olmayacaksın. Mecburdu. Anlatabildim mi?

Teşekkür ederim. Ben de yoruyorum sizi kusura bakmayın.

Ne kadar hoşuma gitti hatırlamak. Ne güzel böyle merak eden insanlara anlatmak. Hele siz bir tez yazacaksınız, bu benim için büyük bir gururdur. Daima yardım edeceğim.

Sağ olun. Bir de Türk ve Bulgarlar arasında bir sıkıntı var mıydı? Yani o arkadaşlarınız olsun, komşularınız olsun. Onlarla iyi miydiniz?

Ne kadar arkadaş olsak da daima ayrılırdık. Mesela 1985'te benim ismimi değiştirdiler. Hastaneye gitmiştim. Orada değiştirdiler. Daha sonra ben okula gittim. Biz yirmi yedi öğretmendik okulda. Sadece iki kişi Türk'tük. Gerisi Bulgar. Okula gittikten sonra bir kart yazdırdılar. Üstüme astırdılar. Herkes okuyabilsin, Türkçe adımlı söylemesin, Bulgarca adımlı söylesin diye. Bulgarca adımlı söylüyorum. Arkamdan gülüyorlar. Demek ki alay etmek istiyorlar. Ne kadar da arkadaşız deseler ayrımcılık yapıyorlar.

Peki siz askerlik yaptınız mı?

Biz yaptık, ama öyle silahlı askerlik değil. Mesela pedagojiyi okurken yazın üç ay gittik. Askerlere yemek yapardık, askerlerin çamaşırını yıkardık, yazı işlerini yapardık. Bizden sonra giden genç nesiller ne yaptılar bilmiyorum. Ama silah vermemişlerdir. Benim kızım yok, iki tane oğlum var. Yirmi yedişer ay yaptılar askerliklerini.

Oradaki sağlık koşulları nasıldı?

Sağlık parasız. Bir doktor bir çocuğa on sekiz yaşına kadar bakıyorsa, bir kadın doğum yaptığında kırk gün evine hemşire gelip bebeği yıkadıysa bundan daha iyi ne olabilir.

Görüştüğüm diğer kişiler de Komünist dönemdeki sağlık ve eğitim koşullarını iyi olarak anlattı.

Zaten hayat neye bağlı? Eğitim ve sağlığa bağlı.

Her şeyin üzerinde etiketi var. Fabrikadan çıkar çıkmaz etiketi yapıştırılır. O fiyatı değiştiremezsin. Hiçbir markette, hiçbir bakkalda orada yazan fiyatı değiştiremiyorsun. Sosyalizm öyle. Ne kadar yazarsa o kadar. Ne indirebiliyor ne arttırabiliyor.

Evet. İyi yönleri de eğitim, sağlık alanında varmış. Disiplin.

Disiplin. Beş dakika işten kalamazsın. Katiyen. Bir kere, iki kere, üçüncü de işten çıkarırlar.

Bir de lager ve Brigadayı anlatır mısınız?

Okulda okuyan çocukları lagerlere götürürler. Lager, kamp demek. Oraya çocuklar gider on beş gün. Yemek devletten, uykunu uyursun, oyununu oynarsın. Çocukları bir araya toplamak mecburdur. Neden? Çünkü o kampa sadece bir köyden gidilmiyor. Başka köylerden de başka yerlerden de öğrenciler geliyor. Onlarla kaynaşıyorsun, arkadaş oluyorsun. Kamp demek bu. Bulgar'ı, Türk'ü başka köylerden geliyor, onlarla kaynaşabiliyor çocuklar.

Brigadayı pedagojide okurken biz de yapardık. Kırcaali Barajını ben orada okurken kurdular. Belki bir aydan fazla ben orada çalışmışımdır, bütün öğrenciler. Mecburen, yazın bir ay bizi orada çalıştırdılar. Bu, brigada demek.

Staj da okuduğun mesleğin işini yapmak, öğrenmek. Fakat brigada da çalışmak, bir çocuğa çalışmayı öğretmek demek. Hayatı ve çalışmayı öğretmek. Mesela tütün tarlalarına gönderirler orada çalıştırırlardı. Meyve sebze toplama. Tütün dikimine götürürlerdi.

Bir de ayda bir defa bir cumartesi bütün kasaba temizlerdi. Ona Lenin Cumartesi'si denirdi. Bütün herkes öğleye kadar belediye neresini gösterirse orayı temizlerdi. Evlerin önü temizlenir, bütün kasaba temizlenirdi. Mecbur. Herkes gider oraya. Yurtdışına gittin mi?

Hayır. Maalesef.

Ben gittim. Birçok yeri gezdim. Birçok öğrenci götürdüm. Bulgaristan’da öğretmenken Macaristan’a öğrenci götürdüm. Bir tane öğrencim vardı. Beş yaşında. Konuşması gerideydi. Ama öyle bir resim yaptı ki birinci oldu. Orada kaldı.

İşte Bulgaristan’ın iyi ve kötü tarafları. Tabi bir Türk olarak biz onların her şeyini kabul edemezdik. Etmedik de. Bu yüzden Jivkov kapıları açmaya mecbur kaldı. Bulgaristan zannetti ki bu insanlar buradan gidemez. Çünkü ev sağladı, iş sağladı, eğitim- sağlık parasız. Ama insanların dilini ve dinini yaşamasına izin vermeyince her şeylerini bırakıp kaçtılar. Sınıra dayandı bizimkiler. Özal da “Ben kapıyı açıyorum. Birer pasaport ver, kim olduklarını bilelim, girsinler.” dedi.

Bir de size Belene’yi sormak istiyorum.

Kim isyan ettiyse veya kimden şüphelenirlerse onları Belene’ye götürürlerdi. Çok vardı etrafımızda. Bir laf seni Belene’ye kapattırırdı. Mesela Kırcaali Köylerinden biri onlara karşı geldiyse bir bahaneyle götürürler. Mesela TKZS’nin samanlığını yakarlar. “Sen yaptın.” deyip gençleri alırlar götürüler.

Bulgaristan’dan Türkiye’ye geliş nasıl oldu? Nasıl gelmeye karar verdiniz?

Biz geç geldik. Biz eşimle 1994’te geldik. 1989’daki gibi gelmedik. 1989’da gelenlere baktılar. Kim şüpheliyse pasaport verip yolladılar. Fakat biz 1994’te emekli olduk, geldik. Zaten 1994 senesinde bir kanun çıkardılar. Türk köylerinde okullar kapandı. Biz Türk köylerinde öğretmendik. O yüzden bizi emekli ettiler.

Siz 1989’da gelmediniz.

Biz 1994’te geldik. Ama çocuklarım 1989’da geldi.

Peki 1989’da Türklerin bir kısmı gitti. Sonra Komünist hükümet devrildi. Bu süreç nasıl oldu? Türklerin gitmesinin bir etkisi oldu mu?

Türklerin Türkiye’ye gelmesinin tesiri oldu. 1990 senesinde, ekim ayında hatırlıyorum. 10 Ekim galiba. Hatırlıyorum. O zamanın Dışişleri Bakanı Petar Mladenov.

Zaten bizim isimlerimizin değiştirmesinde en büyük etken Rusya. Rusya gördü ki Bulgaristan artık yok oluyor. Türkler gitti. Avrupa kapılarını açtı. Bulgarların yarısı gençler hepsi Avrupa’ya gitti. Bulgaristan çöktü. Ondan sonra Dış işleri Bakanı Petar

Mladenov'u, Rusya'ya çağırdılar. Gitti, iki saat durdu, döndü. Dönünce topladı kabineyi. Biz televizyonda gördük. Jivkov'u emekli ettiler. Onun yerine Petar Mladenov geçti. Ondan sonra da artık değişim oldu. Tam manasıyla değişim oldu Bulgaristan'da.

